DÜNYAYI SÖMÜREN AMERİKA

Yüzyılın en büyük emperyalist devletinden acımasız sömürü metotları

JOHN TIRMAN

ÖNSÖZ
HOWARD ZINN

ALTIN KİTAPLAR

KİTABIN ORİJİNAL ADI

100 WAYS AMERICA IS SCREWING UP THE WORLD

YAYIN HAKLARI

JOHN TIRMAN ©
AKCALI TELİF HAKLARI AJANSI
ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ
VE TİCARET A.Ş.©

KAPAK DÜZENİ

GÜLHAN TAŞLI

BASKI

1. BASIM / MAYIS 2007
AKDENİZ YAYINCILIK A.Ş.
Matbaacılar Sitesi No: 83
Bağcılar - İstanbul

ISBN 978 - 975 - 21 - 0853 - 0

ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ
Celâl Ferdi Gökçay Sk. Nebioğlu İşhanı
Cağaloğlu - İstanbul

Tel: 0.212.513 63 65 / 526 80 12
0.212.520 62 46 / 513 65 18

Faks: 0.212.526 80 11

http://www.altinkitaplar.com.tr
info@altinkitaplar.com.tr

DÜNYAYI SÖMÜREN AMERİKA

JOHN TIRMAN

ÖNSÖZ
HOWARD ZINN

TÜRKÇESİ
FÜSUN DORUKER

Coco için...

İçindekiler

	Önsöz	11
	Giriş	21
1	Dünyanın İklimini Değiştirmek	25
2	Televizyon	31
3	Soğuk Savaş	37
4	Zehirli Atıklar	41
5	Pazar Mantrası: Yeni Liberalizmin Trajik Başarısızlığı	44
6	Petrol için Kan	50
7	Tarım ve Tarım Ticareti	54
8	Reagan Doktrini	57
9	Vietnam Savaşı	63
10	Waltonlar Küreselleşiyor	66
11	Yaldızlı Demokrasi	71
12	İslami Militanlık Tohumlarını Yeşertmek	75
13	Kutsal Kitabı Yaymak	78
14	Petrol Bağımlılığı	84
15	Amerikan Rüyası	87
16	HIV/AIDS Salgınının ABC'si: Bir Salgın Nasıl Durdurulmaz	91
17	Reagancılık	94

18 Nükleer Silahlar 98
19 Soykırım 102
20 – 27 Suçlu Diktatörler Albümü 105
28 Arazi Araçları 115
29 "Terörizm Üzerine Savaş" 117
30 – 35 İşler Nasıl Berbat Edilir: Altı Harika Küçük Savaş 121
36 Büyük İlaç Firmaları 130
37 Silah Alışkanlığı 134
38 Halk Sağlığı Hizmetlerinin Çökmesi 138
39 Gizli Operasyonlar 142
40 Billary 145
41 Savunma Sanayi Müteahhitleri 148
42 "Ceset Sayımı Yapmıyoruz" 152
43 Kafayı Bulmak 155
44 İşkence 158
45 Tüketicilik 161
46 Bilime Saldırı 165
47 George W. Bush'un Başarısız Başkanlığı 169
48 Liberal Şahinler 172
49 Püriten Etik 175
50 Demokratikleştirme 178
51 Boş (Kuşbeyinli) Savaş Tehditleri 182
52 Kurban Olarak Amerika 185
53 Bilgi Emperyalizmi 190
54 Küba 195
55 Okyanuslar 197
56 Gangsta Rap ve Şiddet Kültürü 200

57 Irkçılığı Desteklemek 203
58 Çekirdeği Çok Pahalı Parçalanabilen Atom 206
59 AIPAC 209
60 Seçilen Savaşlar 211
61 Haiti: Kara Büyü Dış Politikası 214
62 McDonaldlaştırma 217
63 Birleşmiş Milletler'in Dağıtılması 220
64 Mel Gibson 223
65 *New York Times* (ve *Washington Post)* 225
66 Suçu Rio'ya Atın: Ulusal Silah Birliği'nin Brezilya'daki Girişimi 230
67 Kendine Yardım Çılgınlığı 232
68 Solu Yok Etmek, Demokrasiyi İflas Ettirmek 236
69 Çok Hıristiyan Bir Ulus: Hazreti İsa Ne Derdi Acaba? 239
70 Bahçe Mobilyalarının Ölümcül Yönü 242
71 Halk Diplomasisi: Yüzünüze Mutlu Bir İfade Yerleştirin 245
72 İdam Mahkûmlarının Ölüm Tarlaları 249
73 Yeni Çağ 251
74 Zorbaların Komiteleri 254
75 Tarihi Unutmak 257
76 Biz Bir Numarayız 260
77 Güçlü Devletler, Zayıf Devletler: Siz Kimin Yanındasınız? 263
78 Şişman Ülke, Şişman Dünya: Hazır Yiyeceklerin Büyüsü...... 265
79 Ultra Zenginler 268
80 Küresel Şaka: Aşırı Uçların Aile Planlama Yöntemi 271
81 İmparatorluk Kenti 274
82 Sporun Ticarileştirilmesi 278

83 Başı Dertte Olan Kadınlar 280
84 Disney A.Ş. 283
85 Las Vegas 286
86 Noel 288
87 Miami'deki Akrabalar 292
88 Halkla İlişkiler 294
89 "7 Gün / 24 Saat": Çalışma Etiklerinin Kötüye Kullanımı 298
90 Paris Hilton ve Ünlüler Kültürü 300
91 – 100 On Üzüntü 305
Amerika'nın Dünyada Doğru Yaptığı On Şey 321

Önsöz

Ülkemiz çok uzun zamandır kendi kendini kutlamanın sıcak banyosunda yatmaktadır. Bu banyo, Massachusetts Bay Colony'nin ilk valisi John Winthrop'un 1630 gibi çok erken bir tarihte söylediği, "Tepenin üstündeki bir kent gibi olacağız; herkesin gözü üzerimizde olacak," ifadesiyle başlamıştır.

Altı yıl sonra Bay Colony askerleri Pequot yerlilerinin köylerini yakmaya başlayınca bu cümlenin içerdiği kibir kavramı neredeyse hemen gözler önüne serilmiştir. O dönemin tanığı olan William Bradford, bir köy halkının katledilmesini şöyle tanımlıyor:

> Yangından kurtulanlar kılıçtan geçirildi; bazıları parçalara ayrıldı, bir kısmı bedeninde mızraklarla kaçmaya çalıştı ve çok azı bunu başardı. Bu kez yok edilenlerin sayısının 400 olduğu hesaplandı. İnsanların ateşte kızarmasını, oluk oluk akan kanların ateşleri söndürmesini izlemek ürkütücü bir manzaraydı ama zafer tatlı bir özveri gibiydi ve bu nedenle Tanrı'ya şükrettim. Gururlu ve cesur bir düşmana karşı böylesine canla başla savaşanlar bu kadar çabuk zafer kazanmışlardı.

"Tanrı'yı kendi tarafımıza alarak" savaşmak (Bob Dylan'ın unutulmaz sözleriyle) fikri tarihimiz boyunca yaşanmıştır. 1846'daki Meksika Savaşı'nın patlamasından hemen önce bir Amerikalı gazeteci Teksas'ın birliğe katılmasının, "her yıl çoğalan milyonlarca nüfusun özgürce gelişmesi amacıyla bu kıtaya yayılmak için Tanrı'nın bize verdiği izinle kaderimizin gerçekleşmesi" olduğunu bildirmişti.

1898'de Başkan William McKinley ziyarete gelen bir grup din adamına, diz çöküp Tanrı'ya dua ettikten sonra Filipinler'i işgal etmeye karar verdiğini açıklamıştı. Tanrı ona, ada halkını "uygarlaştırmanın ve Hıristiyanlaştırmanın" Birleşik Devletler'in görevi olduğunu söylemişti. Uygarlaştırma görevimiz sırasında en az yarım milyon Filipinli yaşamını yitirmişti.

Ne var ki, gerçekler resmi özövünç ifadelerine hiçbir zaman hiçbir kararsızlık getirmemiştir. Birleşik Devletler Ordusu, Filipinler'de katliam yaparken Savaş Bakanı Elihu Root, "Dünyanın kuruluşundan bu yana Amerikalı askerler dünyanın diğer ülkelerinin askerlerinden farklı olmuşlardır. Bizim askerimiz özgürlük ve adaletin, hukuk ve düzenin, barış ve huzurun bekçisi olmuştur," diyordu.

Tarihin gerçeklerini değiştirdiğiniz zaman kendinize hayran olmak oldukça kolaydır. Filipinler savaşından yüz yıl sonra Filipin Ulusal Kongresi'nde konuşması için davet edilen Başkan George W. Bush, izleyenlere, "Amerika, Filipin halkının görkemli öyküsünde üstlendiği rolden gurur duymaktadır. Bizim askerimiz Filipin halkını sömürge yönetiminden kurtarmıştır," demişti.

Tarih kitaplarımızın çoğunda ve uluslararası ilişkiler üzerine yazılanlarda Woodrow Wilson genelinde "idealizm" örneği olarak sunulmuştur ama Wilson'ın gerçek davranışlarına bakınca böyle bir karakter yapısı yakıştırmasının yeniden düşünülmesi gerekir: 1914

yılında Meksika'nın Vera Cruz kentini bombaladı; 1915'de Haiti'yi işgal etti ve direniş gösteren binlerce Haitiliyi öldürdü; 1916'da Dominik Cumhuriyeti'ni işgal etti; Avrupa'daki Birinci Dünya Savaşı'nın ölüm tarlalarına Amerika'yı soktu.

Bu adımların hepsi doğru olmak sözleriyle açıklanmıştı. 1914'de Meksika'ya yapılan saldırıdan birkaç ay sonra Deniz Kuvvetleri Akademisi'nden mezun olan subaylara yaptığı konuşmada Wilson, ABD'nin "donanmasını ve kara ordusunu... saldırı araçları olarak değil, uygarlık araçları olarak kullandığını" söylemişti. Amerika kavramının "insanlığa hizmet" olduğunu söyleyen Wilson, "Bayrağımızı rüzgârda her dalgalandırışınızda bunun bir mesaj olduğunu, bazen öteki donanmaların gerçekleştirmeyi unuttuğu bir görevi üstlendiğini bilmelisiniz; bu bir fethetme görevi değil, hizmet verme görevidir," diye eklemişti.

İkinci Dünya Savaşı'nda kazanılan zafer, ABD'nin gücünü kullanarak dünya üzerine baskı yapmasının özel bir ayrıcalığı olduğu fikrini desteklemişti. *Time, Life* ve *Fortune* dergilerinin güçlü sahibi Henry Luce, ABD'nin "etkisini olanca gücüyle dünya üzerinde göstermeye hakkımız var ve bu amaçlara ulaşmak için istediğimiz araçları istediğimiz gibi kullanabiliriz" açıklamasını yapmıştı. Luce, yirminci yüzyılın "Amerikan Yüzyılı" olacağını da belirtmişti.

Gerçekten yirminci yüzyılın ikinci yarısında ABD, kendini üstün görme fikrini uygulamaya çalıştı. Orduları Vietnam'da on yıl, Panama'da, Grenada'da ve Irak'ta daha kısa süreli savaşlar sürdürdü. İran, Guatemala ve Şili'nin demokratik olarak seçilmiş hükümetlerini düşürmek için gizli adımlar attı. Ayrıca İran, Filipinler, Endonezya ve Karayip Adaları'nda askeri diktatörlükleri destekledi.

Fidel Castro'nun kurduğu Küba hükümetini devirmeyi başaramadı ve Vietnam'dan çekilmek zorunda kaldı ama dünyanın dörtbir köşesinde yüzlerce askeri üssün varlığını sürdürdü. Terörizm ve demokrasi hakkındaki sözlerini saldırganlığa dönüştürüp petrol zengini Ortadoğu'da da askeri üsler kurdu.

1991 yılında Sovyetler Birliği yıkılıp rakip bir askeri güç olmaktan çıkınca Baba Bush aynı yıl yaptığı Birliğin Durumu (State of the Union) konuşmasında, "yeni bir dünya düzeni" kurulacağını söylemişti. Tarihi kendine göre değiştirerek, "İki yüzyıldır Amerika dünyaya özgürlük ve demokrasinin esin veren bir örneği olarak hizmet etmiştir," diye eklemişti.

Demokrat başkanlar da ABD'nin dünyadaki davranışlarını olduğu kadar erdemlerini diğer ülkelere ihraç etme görevini överlerken aynı derecede abartmışlardır. 1992 ilkbaharında West Point Akademisi'nin diploma töreninde konuşan Bill Clinton, "Burada öğrendiğiniz değerler... ülkeye ve tüm dünyaya yayılacaktır," demişti.

Aynı fikri George W. Bush 2005 Ocak ayındaki seçimden sonraki konuşmasında yinelemişti: dünyaya özgürlüğü yaymanın "bizim dönemimizin görevi" olduğunu ileri sürmüştü. *New York Times* Başkan'ın konuşmasının "idealizm açısından çarpıcı" olduğunu belirtmişti. Bush'un bu konuşmasından bir gün önce ise *Times*'da kanlar içinde çığlık atan küçük bir Iraklı kızın fotoğrafı yer almıştı. İçinde bulundukları araba dur emrine uymayınca küçük kızın annesiyle babası ABD askerlerinin açtığı ateş sonucunda yaşamlarını yitirmişlerdi.

İnsan siyasi liderlerin ülkesini övmesini bekler elbette. Kendini övme bu görevin bir parçasıdır. Ama ABD'nin özellikle erdemli bir ülke olduğu fikrini çok sayıda Amerikalı aydın da söylemekte-

dir. ABD'nin yayılmacı bir güç olduğunu, dünyanın geri kalanı üzerinde baskı yaptığını kabul ettikleri halde bu yayılmacılığın Britanya, Fransa, Hollanda ve Almanya imparatorluklarının yayılmacılığından farklı olduğunu düşünmektedirler.

Siyasi yorumcu Charles Krauthammer şöyle yazmıştır: "Biz özgün, iyi huylu bir yayılmacıyız." Harvard Kennedy Okulu'ndan Michael Ignatieff, "21. yüzyıl yeni bir icattır... ödülleri serbest pazarlar, insan hakları ve demokrasi olan küresel bir egemenliktir," demiştir. Bu açıklamalar yapıldığında ABD, Irak'ta bir savaş sürdürmekteydi, aradan üç yıl geçtiği halde hâlâ sonu görünmüyor ve 30.000 ile 100.000 Iraklının öldüğü tahmin ediliyor.

John Winthrop'un çok uzun zaman önce tanımladığı "tepe üzerindeki kent" tıpkı dediği gibi "herkesin gözünün" üstümüzde olmasına yol açıyor. Yine de bu ülkenin, teknoloji ve bilim konusundaki ilerlemeler, nüfusunun büyük çoğunluğuna sağladığı etkileyici yaşam standardı, göreceli ifade özgürlüğü gibi açıkça görülen başarılarına karşın, üzerimizdeki gözlerin hayranlık ifadesi gitgide azalıyor.

Dünyanın dörtbir köşesindeki insanlar ABD'ye artık hile yapan bir ülke olarak bakıyor; uluslararası antlaşmalara karşı horgörüsü gitgide artan bir hükümetin, ülkenin baskınlığına karşı oluşabilecek tehditleri yok etmek için güç kullanma ve "gerekirse önceden saldırıya geçme" hakkını tek taraflı olarak veren 2002 Eylül'ünde kararlaştırılan Ulusal Güvenlik Stratejisi üzerinde ısrar ettiğini düşünüyorlar.

Gerçekten de ABD 2003 Mart'ında, BM onayı olmadan ve şiddet kullanımına ancak kendini savunma durumunda izin veren BM antlaşmasını ihlal ederek Irak'ı bombalayıp işgal ettiğinde yaptığımız buydu. Yine kendini uluslar topluluğundan uzaklaştıran ABD, yüz-

Fidel Castro'nun kurduğu Küba hükümetini devirmeyi başaramadı ve Vietnam'dan çekilmek zorunda kaldı ama dünyanın dörtbir köşesinde yüzlerce askeri üssün varlığını sürdürdü. Terörizm ve demokrasi hakkındaki sözlerini saldırganlığa dönüştürüp petrol zengini Ortadoğu'da da askeri üsler kurdu.

1991 yılında Sovyetler Birliği yıkılıp rakip bir askeri güç olmaktan çıkınca Baba Bush aynı yıl yaptığı Birliğin Durumu (State of the Union) konuşmasında, "yeni bir dünya düzeni" kurulacağını söylemişti. Tarihi kendine göre değiştirerek, "İki yüzyıldır Amerika dünyaya özgürlük ve demokrasinin esin veren bir örneği olarak hizmet etmiştir," diye eklemişti.

Demokrat başkanlar da ABD'nin dünyadaki davranışlarını olduğu kadar erdemlerini diğer ülkelere ihraç etme görevini överlerken aynı derecede abartmışlardır. 1992 ilkbaharında West Point Akademisi'nin diploma töreninde konuşan Bill Clinton, "Burada öğrendiğiniz değerler... ülkeye ve tüm dünyaya yayılacaktır," demişti.

Aynı fikri George W. Bush 2005 Ocak ayındaki seçimden sonraki konuşmasında yinelemişti: dünyaya özgürlüğü yaymanın "bizim dönemimizin görevi" olduğunu ileri sürmüştü. *New York Times* Başkan'ın konuşmasının "idealizm açısından çarpıcı" olduğunu belirtmişti. Bush'un bu konuşmasından bir gün önce ise *Times*'da kanlar içinde çığlık atan küçük bir Iraklı kızın fotoğrafı yer almıştı. İçinde bulundukları araba dur emrine uymayınca küçük kızın annesiyle babası ABD askerlerinin açtığı ateş sonucunda yaşamlarını yitirmişlerdi.

İnsan siyasi liderlerin ülkesini övmesini bekler elbette. Kendini övme bu görevin bir parçasıdır. Ama ABD'nin özellikle erdemli bir ülke olduğu fikrini çok sayıda Amerikalı aydın da söylemekte-

dir. ABD'nin yayılmacı bir güç olduğunu, dünyanın geri kalanı üzerinde baskı yaptığını kabul ettikleri halde bu yayılmacılığın Britanya, Fransa, Hollanda ve Almanya imparatorluklarının yayılmacılığından farklı olduğunu düşünmektedirler.

Siyasi yorumcu Charles Krauthammer şöyle yazmıştır: "Biz özgün, iyi huylu bir yayılmacıyız." Harvard Kennedy Okulu'ndan Michael Ignatieff, "21. yüzyıl yeni bir icattır... ödülleri serbest pazarlar, insan hakları ve demokrasi olan küresel bir egemenliktir," demiştir. Bu açıklamalar yapıldığında ABD, Irak'ta bir savaş sürdürmekteydi, aradan üç yıl geçtiği halde hâlâ sonu görünmüyor ve 30.000 ile 100.000 Iraklının öldüğü tahmin ediliyor.

John Winthrop'un çok uzun zaman önce tanımladığı "tepe üzerindeki kent" tıpkı dediği gibi "herkesin gözünün" üstümüzde olmasına yol açıyor. Yine de bu ülkenin, teknoloji ve bilim konusundaki ilerlemeler, nüfusunun büyük çoğunluğuna sağladığı etkileyici yaşam standardı, göreceli ifade özgürlüğü gibi açıkça görülen başarılarına karşın, üzerimizdeki gözlerin hayranlık ifadesi gitgide azalıyor.

Dünyanın dörtbir köşesindeki insanlar ABD'ye artık hile yapan bir ülke olarak bakıyor; uluslararası antlaşmalara karşı horgörüsü gitgide artan bir hükümetin, ülkenin baskınlığına karşı oluşabilecek tehditleri yok etmek için güç kullanma ve "gerekirse önceden saldırıya geçme" hakkını tek taraflı olarak veren 2002 Eylül'ünde kararlaştırılan Ulusal Güvenlik Stratejisi üzerinde ısrar ettiğini düşünüyorlar.

Gerçekten de ABD 2003 Mart'ında, BM onayı olmadan ve şiddet kullanımına ancak kendini savunma durumunda izin veren BM antlaşmasını ihlal ederek Irak'ı bombalayıp işgal ettiğinde yaptığımız buydu. Yine kendini uluslar topluluğundan uzaklaştıran ABD, yüz-

den fazla ülkenin imzaladığı kara mayınlarını yasaklama antlaşmasına imza atmayı da reddetti. Uluslararası Adalet Mahkemesi'yle işbirliği yapmayı reddettiği gibi 1995 yılında Clinton hükümeti 145 ülkenin kabul ettiği Biyolojik Silahlar Konvansiyonu'nu güçlendirmeyi de reddetti.

Küresel ısınma sürecini yavaşlatmaya çalışmak amacıyla hazırlanan Kyoto Protokolü'nü imzalayan diğer gelişmiş, sanayileşmiş ülkelerin dışında kalmıştır. Saygın *Science* dergisinin editörü Donald Kennedy'nin dediği gibi ABD, "küresel ısınma sorunundaki çok taraflı işbirliğine horgörüyle bakmayı" yeğlemiştir. Ayrıca "uzayın silahsızlandırılması konusundaki uluslararası anlaşmaları hiçe sayarak uzaya silah yerleştirmek için bir Stratejik Master Plan" hazırlamıştır.

2005 yılında Dışişleri Bakanlığı insan hakları ihlalleri hakkındaki yıllık raporunu yayınlayıp bu hakları ihlal eden ülkelerin listesini açıklarken, bakanlık sözcüsü, "İnsan haklarını desteklemek... bizim politikamızın ve en önemli endişelerimizin temelidir," demişti. Ne var ki, "zanlılara" işkence yapıldığının çok açık kanıtları olduğu halde ABD'nin isminin listede bulunmamasına dünyanın dörtbir yanından itirazlar yükselmişti. Bir Türk gazetesi, "Ebu Garib Hapishanesi'ndeki olaylardan söz edilmediği gibi Guantanamo'nun adı bile geçmiyor," yorumunu yapmıştı. Sydney, Avustralya'da yayınlanan bir gazete ABD'nin henüz mahkemeye çıkmamış ya da herhangi bir suçu sabit görülmemiş zanlıları, Dışişleri Bakanlığı'nın işkence yöntemlerinin kullanıldığını belirttiği Fas, Mısır, Libya ve Özbekistan gibi ülkelere gönderdiğine işaret etmişti.

Bundan önceki birkaç sayfada ve John Tirman'ın kitabında, ülkemizin politikalarının şiddetle eleştirilmesi, Tirman'ı, beni ve bazı okurları rahatsız edeceği gibi ülkemizin son derece erdemli oldu-

ğu fikriyle büyüyen neredeyse tüm Amerikalıları da rahatsız edebilir. Daha birinci sınıftayken "herkes için özgürlük ve adalet" vaat eden ülkemize, bayrağımıza bağlı olacağımıza and içtik. Milli marşımızı söylerken burasının "özgürlerin ülkesi ve cesurların yuvası" olduğunu belirttik ama herhalde bu sözler yazılırken ülkede birkaç milyon köle bulunduğunu hiçbirimiz aklımıza getirmedik.

Bazı okurlar kölelik, ırkçılık, ekonomik adaletsizlik, kızılderililerin katledilmesi, yayılmacılık savaşları gibi konuları gündeme getirmenin vatanseverlik olmayacağını düşünebilirler. Ben, John Tirman'ın kitabını sevinçle kabulleniyorum, çünkü çok uzun zamandır yaptığımız iyi şeyler için kendimizi kutluyoruz (Tirman'ın belirttiği gibi bazı iyi işler de yaptık) ama şu dakikaya kadar tarihimiz boyunca insan haklarını nasıl ihlal ettiğimizi hep görmezden geldik. Milliyetçi kibirlerden uzak, dürüst bir görüşle bakarak ülkemize iyi bir hizmet verdiğimizi düşünüyorum.

Vatanseverliğin ne demek olduğunu çok dikkatli düşünmek zorundayız. Eğer vatanseverlik hükümetinize hiçbir eleştiriye kalkışmadan destek vermek demekse ve hükümeti eleştirmek vatanseverliğin dışında kalıyorsa, o halde vatanseverlik totaliter yönetim yanlısı olmakla çok iyi uyum içinde demektir. Ama eğer demokratik bir ülkede yaşayacaksak, Bağımsızlık Bildirgesi'nin, hükümetlerin herkese eşit yaşam hakkı, özgürlük ve mutluluk sağlamak gibi belirli amaçlara ulaşmak için insanlarca oluşturulan yapay varlıklar olduğunu açıklayan ilkelerini anımsamak zorundayız.

Ayrıca Bağımsızlık Bildirgesi, "Herhangi bir hükümet biçimi bu amaçları yıkacak duruma gelirse, insanların bu hükümeti değiştirme ya da yok etme hakkı vardır," demektedir. Eğer "değiştirme ya da yok etme" hakkımız varsa, eleştirme hakkımız da vardır. De-

mokrasinin bu şekilde formüle edilmesi hükümet ile ülke arasındaki farkı ortaya çıkarır, gerçek vatanseverliğin bu ülkenin uyması gereken ilkelere bağlılık olduğunu gösterir.

Her zaman bunu anlayan, ABD'nin başkalarını taciz etme pahasına gücünü genişletmesi için özel bir ayrıcalığı olduğunu reddeden ve ulusal kibir kavramına karşı duran vatansever Amerikalılar olmuştur.

Eski bir köle olan Frederick Douglass 1852 yılında 4 Temmuz'da Rochester, New York'ta beyaz izleyicilerin karşısında konuşma yaparken, "Amerikalı köleler için 4 Temmuz'un anlamı nedir?" diye sormuştu. "Yanıtlıyorum: bu tarih yılın diğer günlerinden farklı olarak ona sürekli maruz kaldığı adaletsizliği ve acımasızlığı anımsatır. O köle için sizin kutlamalarınız soytarılıktır; abarttığınız özgürlük kutsal olmayan bir izindir; büyük ulus oluşunuz, kendinizle gurur duyuşunuz... özgürlük ve eşitlik haykırışlarınız içi boş alaycılıktır... Şu anda bile dünya yüzünde ABD halkı kadar şok edici kanlı uygulamaların suçluluğunu taşıyan başka bir ülke yoktur."

Köleliğin kaldırılması konusunda Douglass'ın yandaşı olan William Lloyd Garrison da ülkeye özel olarak sadık olma fikrini reddetmişti. "Benim ülkem dünyadır. Benim vatandaşlarım insanoğludur," diye yazmıştı. Meksika Savaşı'nın şahlandırdığı milliyetçilik dalgasına karşılık Henry David Thoreau, "Uluslar! Uluslar nedir ki?... Tıpkı böcek sürüleri gibi dolaşırlar," diye yazmıştı. Günümüzde ise Kurt Vonnegut *Cat's Cradle* adlı romanında doğal olmayan soyutlamalardan "granfalloon"lar (*) diye söz ediyor ve arasına "herhangi bir ulus, herhangi bir zaman, herhangi bir yer" fikirlerini katıyor.

(*) İnsanların mağrur ve anlamsız birliği.

Her yıl ülkenin her tarafında doğum gününü kutladığımız, ülkemizin en büyük kâhinlerinden biri olarak kabul ettiğimiz Martin Luther King Jr. en sert tanımlarla eleştirmekten geri durmamıştı. Vietnam'daki savaş tüm hızıyla sürerken King, "Bugün dünyanın en büyük şiddet göstericisi benim hükümetimdir," diye yazmıştı.

Yasadışı otoriteye karşı hoşnutsuzluk, başkaldırı ve direniş gelenekleriyle bu kitabı yazarken John Tirman, yalnızca Amerikalıların değil tüm insanların yaşamaya, özgür olmaya, mutluluğun peşinde koşmaya hakları olduğunu vurgulamaktadır. Bunu yazmak, okumak, yayınlamak aslında demokrasiyi kutlamaktır.

Howard Zinn

Giriş

Evrensel aldatmaca dönemlerinde, gerçeği söylemek bir devrim hareketi olmaktadır.

George Orwell

Amerika gerçekten aşağı yukarı yüz şekilde dünyayı sömürdü mü? Amerika'nın dünyadaki rolünü böylesine saygısız sözcüklerle tanımlamak terbiyesizlik ya da komiklik (ya da ikisi birden) gibi görünebilir ama bunun ciddi bir noktası da vardır: tüm güçlü ülkeler gibi ABD sayısız biçimde ağırlığını ortaya koymuştur. ABD'nin kültürü ve ürünleri dünyanın dörtbir yanındaki kültürleri, tüketici seçimlerini gitgide daha fazla etkilemektedir; dar çerçeveli ekonomik gündemi çoğu zaman küresel ticareti düzenleyen sayısız kuruluşa zorla kabul ettirilmektedir. Bunların sayesinde ABD kendini insanlık tarihindeki özgürlük ve iyiliğin tek ışığı olarak kutlamaktadır. Amerika'nın özgürlük, eşit fırsatlar, siyasi haklar ve mutluluğun yakalanması idealleri iki yüzyıldır dünyanın çeşitli yerlerinde birçok düşün gerçekleşmesini sağlamıştır; bu görkemli başarıları saygıyla karşılıyorum. Ama ulusun gündelik yaşamında tıpkı bir fon müziği gibi sürekli duyurulduğundan, hepimiz bu öyküyü biliyoruz.

Bilmediğimiz konu ise Amerika'nın dünya yüzünde yaptıklarının ne kadarının kötüye gittiğidir. Ya da niçin kötüye gittiğidir. Daha da kötüsü başkaları için felaketlere yol açan sonuçlar oluşturacak biçimde planlandığıdır.

Bu kitaba yalnızca bir karşı çıkış değil bir düzeltici olarak da bakın. Kendini sevmenin tatlılığını dengelemek için ara sıra biraz gerçeklere gereksinimimiz vardır ve gezegenin geri kalanında yaşayanlarla Amerika'nın ne şekilde etkileşime girdiğini yeniden görmemiz gerekir. Okul çocukları bile teknoloji, göçler ve ticaret nedeniyle biraz daha birbirine bağlanan, küçülen, "küreselleşmiş" bir dünyada yaşadığımızı biliyorlar. Tümüyle algılamadığımız nokta ise, önemli güçlerin küreselleşmeyi nasıl şekillendirdiği ve özellikle ABD'nin küçük bir grup Amerikalının yararına bunu nasıl gerçekleştirdiğidir. Küreselleşmenin uzantıları tam olarak neleri biçimlendirmektedir? Kim kazanıyor, kim kaybediyor? Amerika büyük, zengin ve dinamik olduğundan yaptığımız her şeyin dünya yüzünde etkileri oluşuyor; gerçi kötü niyetli ya da bilinçli değil ama yine de dünyanın birçok köşesinde yankılanıyor.

Belki söylemek bile gereksiz ama tahmin edilen gurur kırıklığı itirazlarını durdurmak için yine de bu dünyayı daha az güvenli, daha az adil ya da daha az temiz duruma getirenin yalnızca Amerika olmadığını söyleyeceğim. Bazıları Britanya İmparatorluğu, Sovyetler Birliği, genel olarak organize dinler gibi eski ve El Kaide gibi bazıları yeni birçok suçlu var. Ama Amerika benim doğduğum, büyüdüğüm, mısırla beslendiğim ülke ve uzmanların defalarca yinelemekten bıkmadıkları gibi dünyanın tek süper gücü. Ben onu daha yüksek bir standartta tutuyorum.

Bazıları bu sözlerin anti-Amerikan atıp tutmalar, sol eğilimin sızlanmaları ya da rastgele atılmış çamurlar olduğunu söyleyebilir. Bir an için başka bir olasılık bulunduğunu da düşünün. Bunların aile içinde söylenen gerçekler olduğunu, yirmi birinci yüzyılın zor aşklarından biri olabileceğini kabul edin.

Teşekkür borçlu olduğum bazı kişiler var. John Williams ve HarperCollins'deki meslektaşlarıma ince düşünceli destekleri için; Howard Zinn'e yazdığı önsöz ve örnek yaşam biçimi için; Seamus McKiernan'a araştırma yardımları için; birçok dostuma ve meslektaşıma çeşitli fikirler verdikleri için; hafta sonları ve sabahın erken saatlerinde yazmak için tavan arasına gizlendiğim uzun saatleri anlayışla karşıladıkları için aileme teşekkür ederim.

Bakalım bu yüz yol neleri ortaya çıkaracak. Bazıları eğlenceli olduğu kadar baştan çıkarıcı ama bir kısmı eğlenceli bir biçimde anlatıldığı halde son derece ciddi. Ben bu kitabı bir sohbetin başlangıcı olarak görüyorum. Okurlar www.johntirman.com adresinden web sayfama girip sohbete katılabilirler ve gerek bu kitapta verdiğim referanslara gerekse kitapta tanımlanan bazı sorunları çözmeye çabalayan organizasyonların bağlantılarına ulaşabilirler.

Her şeyden çok vatandaşlarımın çoğunun bu kitabı bilgilendirici, düşünmeye sevk edici, zamanı çoktan gelmiş özeleştiriyi başlatarak önümüzdeki yıllarda tartışmaları ve harekete geçilmesini dürtüleyici bulacaklarını umuyorum.

1 Dünyanın İklimini Değiştirmek

Güçlü bir ülkenin örneğin bir savaşı başlatmak gibi bazı davranışları dünyanın başka yerindeki insanları doğrudan etkiler. Bazen harekete geçmemek, örneğin bir soykırımı durdurmamak çok kötü sonuçlara yol açar. Ağır ağır gelişen, geri döndürülmesi olanaksız etkileri olan ve genelinde bilinçli olarak yapılmayan davranışlar tıpkı kültürel farklılıkların gitgide kaybolması gibi felaketlere yol açar. Bazen de HIV/AIDS salgınının ilk on yılı boyunca yapıldığı gibi kafayı kuma gömmek ya da ortada olan bir sorunu görmezden gelmek gibi cahilce davranışlar sergilenir.

Bu dört olgu pek seyrek olarak bir araya gelir ama iklim değişikliği söz konusu olunca ABD neredeyse tek başına bunun nedeni olmayı, düzeltmeye yönelik hareketlerin engelini oluşturmayı, kronik bir cahil gibi davranmayı ve kendi suçunu saldırganca inkâr etmeyi başardı.

Günümüzde küresel konular arasında dünya yüzündeki her şeyi etkileyen tek sorun sera gazlarının atmosfere ve beraberinde okyanuslara salgılanmasıdır. Sonunda tahmin edilmesi olanaksız insanlık felaketlerine ve ekonomik giderlere yol açacaktır. Belki en zenginler dışında herkese dokunacaktır ama en zenginler bile kötü sonuçların etkisi altında kalacaklardır. Aslında önlenebilir ya da en

azından hafifletilebilir ama biz görmezden geliyoruz. Nedenini anlamak ise Amerika'nın bugün dünyadaki davranışları hakkında bize ciltler dolusu bilgi verecektir.

Birkaç gerçekle başlayalım. Aralarında küresel ısınmanın da bulunduğu dünyanın iklimindeki değişikliklere fabrikaların, otomobillerin ve insanların yarattığı diğer teknolojilerin salgıladığı karbondioksit gazlar neden olmaktadır. Dünya ısındıkça buzullar eriyor ve denizler yükseliyor. İklim koşulları değişirken yalnızca ısınmakla kalmayıp değişkenleştiğinden kuraklıklar ve orman yangınları artıyor. Havadaki karbondioksit düzeyinin artması tarlalardaki ürünleri, hayvancılığı ve hastalıkların yayılmasını da etkiliyor. Havadaki karbondioksiti özümseyen okyanuslar ve eriyen buzulların oluşturduğu temiz sular daha şimdiden doğrulukla ölçülen biçimlerde okyanus ısısının yükselmesine, akıntıların değişmesine ve deniz canlılarının yaşamının tehlikeye girmesine neden olacaktır. Su yüzeyinin üzerindeki iklimsel oluşumları denetleyen okyanuslar aslında işin anahtarıdır: 12.000 yıl önce eriyen buzullar okyanus akıntılarının dolaşımını engellediğinde son Buz Çağı yaşanmıştı.

Bu değişimlerin sonuçlarını bilmenin çok zor olmasının nedeni yalnızca değişim hızının tahmin edilememesi değil, sistemlerin büyük boyutlarıdır. Ekosistemler dinamiktir: milyonlarca ölçülebilen ve ölçülemeyen yollarla birbiriyle etkileşime girer. Örneğin kutupların sürekli don katmanı altında kalan buzlarının erimesi yalnızca deniz seviyesini yükseltmekle kalmayıp dış uzaya yansıyan güneş ışığını da azaltır. Suların özümsediği güneş ışığı sürekli bir kısırdöngüyle biraz daha ısınmaya yol açar. Aynı dinamikler topraktaki mikroplarda da gözlemlenir: ısınma nedeniyle büyüme mevsimlerinin uzaması, daha fazla metan gazını üretip atmosfere salmalarına neden olur ve hesaplandığında çok şaşırtıcı toplam rakamlara ulaşılır.

Sistemler çok büyük olduğundan etkileri ancak zaman içinde gözlemlenebilir ve işlevini sürdüren "ısısal atalet" sera gazlarının salınımını derhal durdursak bile etkilerin giderek artacağını, yüzyıllar boyunca devam edeceğini göstermektedir.

En ılımlı tahminlerin çerçevesinde bile etkilerin inanılmaz boyutlarda olacağı düşünülmektedir. Biyolojik çeşitliliğin yitirilmesi, tarımdaki yüksek giderli değişiklikler, tüm türlerde %10 ya da daha fazlasının yok olma olasılığı, kıyı kentlerinde yaşamanın ve çalışmanın gerek göstereceği pahalı düzenlemeler, Gulf Stream akıntısının yok olması nedeniyle Kuzey Avrupa'da dondurucu soğukların etkisi, ısının artmasıyla öldürücü yeni hastalıkların çoğalması; bu etkilerin tümünün önümüzdeki on yıllarda ortaya çıkması artık hayal olarak değil, olasılık olarak değerlendirilmektedir.

Bilim kesindir. İklimbilimciler, oşinograflar ve günümüzde çok gelişmiş bir alan olan iklim değişikliklerini inceleyen diğer uzmanlar arasında önemli fikir ayrılıkları bulunmuyor. Bilimsel verileri yadsıyanlar yıkımın oluşacağından değil yalnızca potansiyel boyutlarından kuşku duyanlardır.

Ana suçlu tüm dünyanın yaşadığı sanayileşme çağıdır; fabrikaları, otomobilleri, elektrik santrallerini çalıştırmak için özellikle kömür ve petrol gibi fosil yakıtların kullanılmasıdır. Dünyanın tümü iki yüzyıldır sanayileşme süreci geçirdiğinden, tüm insanlığın suçlu olduğu söylenebilir. Ama bu kirlilik olgusunda ABD özel bir yere sahiptir.

Amerika dünyanın kirletilmesi konusunda başı çekmektedir ve ikinci sıradaki ülkeyle arasında çok büyük bir uçurum vardır. Küresel ısınmaya yol açan "sera etkisini" oluşturan karbondioksit gazlarını fosil yakıt tüketimiyle tüm diğer ülkelere oranla en fazla biz at-

mosfere salıyoruz. Dünya nüfusunun %4'üne sahip olduğumuz halde karbondioksit salınımının %25'ini üretiyoruz. Geri kalan tüm sanayileşmiş toplumların bir araya gelişinde, örneğin Japonya ya da İngiltere'deki birey başına üretimin çok daha fazlasını üretiyoruz. Ve günümüzün eğilimlerine bakılırsa ABD daha yıllar boyu bu soruna en büyük katkıyı yapmayı sürdürecek gibi görünmektedir.

Birleşmiş Milletler ve dünyanın çeşitli ülkeleri bu felaketle başa çıkmak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Girişimlerin en önemlisi, ülkelerin sera gazları salınımını 2012 yılına kadar 1990 yılı düzeyinin altına çekmesini isteyen Kyoto Protokolü'dür. Bu anlaşma 1997 yılında sonlandırıldı ve 2005 yılının sonunda aralarında tüm Avrupa Birliği üyeleri, Rusya, Kanada, ve Japonya'nın da bulunduğu 157 ülke tarafından imzalandı. Yani G-8 grubuna dahil en büyük sanayi ülkelerinden yalnızca bir tanesi imzalamadı: Amerika Birleşik Devletleri. Niçin?

Amerikalılar arasında bu konuya verilen desteğe bakınca -büyük çoğunluk Kyoto Protokolü'nü onayladığı gibi, daha küçük gruplar karbondioksit salınımının azaltılmasını istiyor- Başkan Bush'un harekete geçmemesi (ve Başkan Clinton'ın zayıf bir liderlik örneği sergilemiş olması) çok şaşırtıcıdır. Ama büyük ekonomik güçler harekete geçmenin karşısında duruyor ve 11 Eylül saldırılarından bu yana halkın dikkati, iklim değişikliği ile kıyaslanınca minnacık kalan bir sorun olan terör tehlikesi üzerinde yoğunlaşmış durumda.

Arkalarına büyük şirketlerin desteğini alan inkârcılar, derhal harekete geçmenin kısa vadeli giderlerini olduğundan yüksek gösterdikleri gibi, biçimlenmiş olan bilimsel fikirbirliğine de kuşku saçıyorlar. "Çalışmalar" yayınlayan sahte organizasyonlar yaratıp önemli bilimsel kuruluşların demeçleriyle aynı düzeyde rapor edilen haber-

ler üretiyorlar. Şirket lobicileri halkın arasına bilimsel fikirbirliği ve derhal harekete geçmenin önemi hakkında kuşku tohumları atarak, sorunun önemini yitirmesine neden oluyor.

Başkan Bush diğerlerinin yanı sıra bu stratejiyi de yansıttı. 2001 yılında yazdığı bir mektupta, "Ekonomiye ciddi hasar vereceği için Kyoto Protokolü'ne karşı çıkıyorum," dedi. 2005'de G-8 zirvesinin hemen öncesinde, "Kyoto Protokolü bizim ekonomimizi berbat edecekti," derken insanların bazı davranışlarının iklim değişikliğinde "belirli bir dereceye kadar" suçlu olduğunu itiraf etti. 1990 ile 2012 yılları arasında zaten üçte bir oranında artacak olan sera gazlarına Amerika'nın katkısındaki artışı %18 oranında düşürmeyi teklif etti. Üstelik ABD, hızla sanayileşen ve nüfusu çok yüksek olan Çin ile Hindistan anlaşmayı imzalamadıkça harekete geçmeyi reddederek suçu bu ülkelere atmayı yeğliyor. Gerçi Çin ile Hindistan eninde sonunda sorun olacaktır ama yakın gelecekte Amerika en yoğun karbon üreten ülke konumunu sürdürecektir. Ayrıca Çin ile Hindistan'ın sera gazları salınımını azaltmak için yatırıma zorlamak ancak ABD'nin bu konuda ilk adımı atmasıyla mümkün olabilecektir.

Bush yeni teknolojilerin gelişmesinin bu sorunla başa çıkmanın anahtarı olduğunu söylerken, nükleer enerji santralleri gibi kuşkulu teknolojileri içeren eski "tekniğe sabitlenmiş" mantığı ileri sürüyor. Diğer ülkeler verimliliği arttırıp, salınımı azaltınca, performans ölçütlerinde büyük adımlar atarak hem üretimlerini hem de ekonomilerini geliştirecekler; ama bu arada ABD güvensiz ve kirletici olan petrole dayalı yakıtlara bağımlı kalmış olacak. Kongrenin ve ardışık olarak başkanların teknolojiyle ilgili sabit fikirlerinin ne kadar ciddi olduğunu otomobillerin yakıt verimliliği konusundaki yaklaşımlarıyla gördük: bir gecede üç kat arttırılabilir ama otomo-

tiv ve petrol endüstrilerinin, aralarında Bay Bush'un da bulunduğu dostları buna karşı çıkıyorlar.

Başkan Bush en azından Ronald Reagan'ın dediği gibi "ağaçlar otomobillerden daha fazla havayı kirletiyor" ifadesini kullanmadı. Bilimsel fikirbirliğini yadsımak kadar ilginç olan başka bir nokta ise, "muhafazakârların" rollerindeki değişimdir. Tıpkı bu tanımın ima ettiği gibi muhafazakârlığın varsayılan felsefesi toplumla kurum ve kuruluşlarını muhafaza etmek, radikal değişikliklere karşı çıkmak, bize kalan mirası altüst edecek insan davranışlarına karşı tetikte olmaktır. İklim değişikliğinden başka hiçbir şey, toplumlarla kurum ve kuruluşlarını, insanoğluna miras kalan uygarlığı böylesine büyük bir güçle değiştiremez. Harekete *geçmemek* pervasızca yapılanları muhafaza etmektir. Davranışlarımızın sorumluluğunu üstlenmek bile bu karışıma uyum sağlar. Ama kazanç felsefesi, günümüzün Amerikan sağ kanadını, ataları oldukları varsayılan on sekiz ve on dokuzuncu yüzyılın muhafazakâr felsefelerinden ayıran görüştür.

Sera gazlarını azaltmak için sağduyulu bir adım atmanın bedeli yüksek değildir. Yeni "yeşil" iş alanlarıyla birlikte yeni ürünler ve hizmetler yaratılacaktır. Daha yüksek bedelli adımların atılması söz konusu olunca, sorunlarla gelecekte başa çıkmanın bedeliyle kıyaslanınca çok ucuz olduklarını aklımızdan çıkarmamalıyız. Bu görüş çevrecilik ekonomisinin yerleşmiş bir gerçeğidir. Her zaman olduğu gibi verimliliğe yatırım yapmak hangi nedenlerle olursa olsun iyi sonuç verecektir. Üstelik bu adım "muhafazakâr" bir yaklaşım olacaktır.

Yirmi yıl önce küresel ısınma ve iklim değişikliği öğrenildiğinde harekete geçmeliydik. En fazla sera gazını yine biz yayıyor-

duk. Dünyanın endüstri devi, insan hakları savunucusu, bilim ve teknolojinin öncüsü olarak Amerika, bu açıdan önder olmalıydı. Soğuk Savaş sona erince kendimizi ve başkalarını dünya çapında sürdürülebilir, adil bir ekonomi yaratmaya yönlendirmek yeni Amerikan küreselleşmesinin en kusursuz adımı olabilirdi.

Ama olmadı. Geriye doğru gittik, hâlâ da yokuş aşağı kaymayı sürdürüyoruz ve sorumsuzluğumuz tüm gezegeni etkiliyor. Bedeli, tehlikeleri, acıları günümüzde yüz yüze kaldığımız tüm sorunlardan çok daha yüksek olacaktır.

2 Televizyon

Son yüzyılda hiçbir buluş televizyon kadar günlük yaşamımızı değiştirmedi ve hiçbir ülkenin Amerika'yla bu denli yakınlaşmasını sağlamadı. Yaklaşık on yıl önce, hâlâ yanan binalar, her köşedeki yıkıntılarla uzun iç savaşın izlerini taşıyan Mozambik'in başkenti Maputo'ya yaptığım yolculuğu anımsıyorum. Mütevazı otelimize geldik, dinlenmeye çekildik, odamızdaki küçük televizyonu açtık ve anında Jerry, George, Elaine ile Kramer karşımıza çıktı. Kültürel küreselleşmenin ya da bazılarının dediği gibi kültürel egemenliğin belirtisi Hollywood filmleri ya da internet değil, Amerikan televizyonudur.

1920'lerde ilk kez ortaya çıkışından bu yana dünyada bir milyar televizyon satılmıştır. Yirminci yüzyılın son otuz yılındaki büyüme ise inanılmazdır. Şu anda "kanepe bağımlısı" en büyük ülke olan Çin'de hazırlanan bir rapor, "1960 ile 1994 yılları arasında televiz-

yon sahibi olanların sayısı birkaç binden 260 milyona ve 1975 ile 1994 yılları arasında izleyici sayısı 18 milyondan 900 milyona yükselmiştir," diye açıklıyor. Amerika'daki evlerin %98'inde televizyonlar prize takılıdır ve sanki her zaman her yerde izlenmektedir.

Televizyon programları hakkında üzülerek söylenecek sözlerin yanı sıra kutlanması gerekenler de vardır. Ulusal, hatta küresel öneme sahip olgular televizyonla paylaşılmıştır. John F. Kennedy suikastının raporlarını, cenaze törenini, aya ilk ayak basan astronotları ve 11 Eylül'de kulelerin yıkılışını tüm açıklığıyla anımsıyorum. Spor ve eğlence tutkunları için televizyon Tanrı'nın bir armağanı gibidir. Ülkenin geri kalanını ve dünyanın tümünü görme, duyma, hissetme becerilerimizi değiştirmiştir.

Yine de iyi niyetli, tarafsız ya da kazançlı olmaktan uzaktır. Tek kusuru programların kitlelerin beynini uyuşturan yararsız, can sıkıcı saçmalıklarla dolu olması değildir. Ne de olsa boş zaman geçirmek için yapılanların çoğu da aptalca ve yararsızdır. Televizyon beyinlere abur cubur besinleri taşımakla kazandığı ünün ötesinde zararlıdır.

Küresel, ulusal ve yerel toplumlarda televizyon bizleri birbirimizden ayırmaktadır. Yalnızca komşularımızdan değil, ailelerimizden ve dostlarımızdan da uzaklaştırmaktadır. İmgeleri, fikirleri, bilgi kırıntılarını pasif bir durumda izleyen yalnız bir dünya yaratmaktadır. Genellikle televizyon yalnız başına izlendiğinden, sosyal ve politik açıdan ölümcül olmaktadır.

Kişilerin komşularıyla ve içinde yaşadıkları toplumla iletişim kurmalarının gitgide azalması uzun vadeli bir eğilim gibi görünüyor. "Sosyal sermaye" adı verilen bu tip sosyalleşme "karşılıklı des-

tek, işbirliği, güven ve kurumsal verimliliğe giden insan etkileşimlerinin, toplum bağlarının karmaşık ağı" olarak tanımlanmaktadır. Bir mahallenin, bir kasabanın, bir kentin ve bir ülkenin sağlıklı olması için çok önemlidir. İçinde yaşadıkları toplumlar konusunda bilgilendirilen kişiler, bireysel etkileşimler aracılığıyla toplumlarına duygusal ve sosyal yatırımlar yapar. Bir zamanlar dayanışma olarak adlandırılan olguyu meydana getirirler. Birbirimizi tanırız, birbirimizden hoşlanırız, ortak noktalar oluştururuz. Maryland Üniversitesi siyaset kuramcısı Eric Uslander bu kavramın güzel bir özetini sunuyor:

> Karşısındakine güvenmenin de dahil olduğu güçlü, olumlu değerlere, kişileri birbirine yaklaştıran bağlara sahip olan toplumlar, karşılıklı ilişkilerinde ve işbirliğinde daha güçlü standartlara sahip olurlar. Güven duymak bizleri kendimizin dışındakilere bakmaya yönlendiren bir ruhsal kaynaktır. Böylece kötü deneyimleri gözümüzde büyütmeyiz ve karşımızdakilerin razı olacağından emin olmadığımız durumlarda bile işbirliğine gireriz. Güven duygusu birçok açıdan canlı bir toplum yaratır, işbirliğini geliştirir. Kişileri toplum içinde aktif roller üstlenmeye, ahlaklı davranmaya ve uzlaşmaya iter. Başkalarına güven duyanlar, kabullenmedikleri fikirlerden derhal uzaklaşmazlar. İstediklerini elde edemedikleri zaman bile, karşı tarafı dinlemeye hazır olurlar. Kişilerin birbirinin hakkına saygı gösterdiği, yurttaşlık etkinciliğinin, ahlaklı davranışların sergilendiği toplumlar daha fazla gelişir.

Bu uzun alıntıyı yaptım, çünkü sağ ya da sol görüşlerle bağlantısı olmayan, günümüzdeki birçok sosyal ve siyasi konuyu anlamamıza yarayan önemli bir noktadır. Her iki taraf da sosyal bağlılığın besleyici yönlerini kabul etmektedir.

Ama sosyal sermaye çöküşe geçmiştir. Çöküşün nedenlerinden biri televizyon, DVD, video oyunları gibi başkalarıyla birlikte eğlenmenin yerini alan "eğlencenin teknolojik değişimi"dir. (Hatta iş yaşamı bile televizyonun bir çeşidi olan internet gibi teknolojilerle değişime girmiştir.) 1960'lardan bu yana Okul Aile Birliği gibi sivil örgütlere, spor kulüplerine üyelikler azalmaktadır. Bir Roper Report çalışmasına göre 1973 ile 1993 yılları arasında "geçen yıl kentteki ya da okuldaki bir toplantıya" katıldığını bildiren Amerikalıların sayısı üçte bir oranında azalmıştır. Bir siyasi toplantıya katılmak, yerel organizasyonların bazı komitelerinde yer almak, siyasi partilerde çalışmak gibi konularda yapılan anketlere verilen yanıtlar da benzer ya da daha fazla azalmalar olduğunu göstermektedir. Örneğin 1970'den bu yana İzci Kuruluşları'na gönüllü katılım %60, Kızılhaç'a katılım ise %61 düşmüştür.

Bu düşüşün ana nedeni televizyondur.

Televizyonla büyümüş olan ikinci kuşak var şimdi ve daha çok küçük yaşlarda başlayan ayrılık, yalnızlık olguları artık yaşam döngülerini etkilemektedir. Çocukların günde beş, altı saat televizyon izlediğini, televizyonun bebek bakıcısı olarak kullanıldığını, algısal gelişim üzerinde teknoloji ve imgelemenin etkilerini gösteren istatistikleri hepimiz görüyor ve kınıyoruz. İnternet de çocukları sosyalleşmeden uzaklaştırıp yetişkinlik dönemlerinde büyük önem kazanacak olan sosyal beceriler ve dostluklar geliştirme yeteneklerini köreltiyor.

Televizyon doyurucu dostluklar kurmaktan, toplum içinde yaşama duygusundan bizi alıkoymakla kalmayıp, tam anlamıyla bir yurttaş olarak yaşamaktan, siyasi hareketlere karışmaktan da bizleri uzaklaştırıyor.

Son otuz yılda oy verenlerin sayısı gibi göstergelerle kanıtlandığı üzere siyasetle doğrudan ilgilenenlerin sayısı da azalmıştır. Sosyal sermayenin önemi hakkında belgelendirme yapan Harvard Profesörü Robert Putnam, çağdaş kitle medyasının halkın siyasi enerjisini tükettiğini ve böylece seçilen kişilerin daha az sorumluluk yüklendiğini ileri sürüyor. Bir çeşit medya hastalığı etkisi ortaya çıkınca hayal kırıklıkları, politik umursamazlık, güvensizlik ve yabancılaşma baş gösteriyor. Aynı dönemde aralarında ordunun da bulunduğu devlet kuruluşlarına, seçmenlerin güveninin arttığı görülüyor.

Bu konu liberal bir medyanın önyargıları (zaten böyle bir şey yok) ya da Hollywood'un serbestliği hakkında değildir. Televizyon izlemenin doğası ve gündelik yaşamımızı etkileme biçimiyle ilgilidir.

Yüksek öğrenim / yüksek gelir grubuna dahil kişilerin de aralarında bulunduğu yoğun televizyon izleyenlerin görüşleri daha birbirinin eşi ya da birbirine yakın olurken, daha az izleyenlerin fikirleri birbirinden farklı olmaktadır. Televizyonun "aydınlatıcı etkisi" siyasi görüşleri aynı yöne çektiği gibi, yeniliklere daha az hoşgörüyle bakılmasına da yol açıyor. Medyanın aydınlattığı gerçeklerle değerler Amerikan halkının bireysel deneyimlerini, ailelerini ve toplumsal davranışları yargıladığı standartlar biçimini alıyor.

Bunun anlamı içeriğin önemsiz oluşu değildir. Başkalarından uzak kalan kişiler ekranda gördüklerine daha kolay inanıyorlar ve daha kolay etkileniyorlar. Haber ve bilgi olarak sunulanlar paranoyak, sansasyonel biçimde şiddet içerikli, yüzeysel, ırkçılık merkezli ol-

duğundan izleyiciler de bunları uygulayabiliyorlar. Üstelik izleyiciler eğlence ve gerçek yaşam programlarını birbirine karıştırabiliyorlar, çünkü eğlence anlayışı genelinde polisiye programlardan oluşuyor ve gerçek olarak algılanabiliyor. Haber programları ise "başı dertte kadınlar", terör tehditleri, sıradan insanların günlük yaşamlarıyla pek fazla ilintisi olmayan diğer ürkütücü konular ve suçlara adeta tutkuyla eğiliyor. Üzerinde durulan konular genellikle halkı telaşlandırıyor ve çok uzaklardaki olgulardan kaygı duyulmasına yol açıyor. Sürekli televizyon izleyenler, daha seyrek izleyenlere oranla, dünyayı çok daha tehlikeli bir yer görme eğilimine sahip oluyorlar. Gerçek yaşamın böylesi çarpıtmalarının tartışılabileceği sosyal etkileşimler olmadıkça da televizyon gerçekleri baskınlığını sürdürebiliyor.

Bu durum, demokrasi için, Amerika'nın dünyadaki yeri için ve dünyanın kendisi için açıkça görülebilen tehlikeler içeriyor. Sosyal sermayenin Avrupa'da da çöküşe geçtiği rapor ediliyor ama televizyonla bağlantısının pek fazla olmadığı da biliniyor. Ama televizyonun dinamikleri çok güçlü, sosyal bağların gücü çok kırılgan olduğundan (örneğin baskı döneminin Çin üzerindeki etkisini düşünün), artık televizyon büyük güç olarak karşımıza çıkıyor.

Gerçi bunların hepsinin suçunu Amerika'ya yükleyemeyiz ama televizyon açısından öncü bir rol oynadığı kesindir. Televizyon programlarını ve alışkanlıklarını biçimlendirip yaymıştır. Avrupa'daki televizyon programları Amerika'dakilere inanılmaz derecede benziyor. Gelişmekte olan ve özellikle İngilizce konuşulan ülkelere her şeyden çok Amerikan programları yüklenmektedir. Şirketlerin haber medyasında yoğunlaşması belirli cins programların -özellikle saçma sapan eğlence programlarının- baskın olacağını, üretim gelirleri

zaten karşılanmış olduğundan büyük kazançlarla ihraç edileceğini ve milyarlarca insanın izleme alışkanlıklarını biçimlendirmeyi sürdüreceğini göstermektedir. CNN ve diğer küresel kanallar haberleri biçimlendirmekte ya da değişikliğe uğratmaktadır.

Televizyon amansız ve onarılmaz gibi görünen güçlerden biridir. Aslında her ikisi de değildir ama ters sonuçlarını düzeltmenin yollarını bulmak oldukça zordur. Neredeyse tümü Amerika'dan geçmekte ve çıkmakta olduğundan pençelerinden kurtulmak için adeta kültürel bir depremin oluşması gerekmektedir.

3 Soğuk Savaş

Harry Truman ile Joseph Stalin 1940'larda Soğuk Savaş'ı başlattıklarında, ne kadar uzun süreceğini herhalde tahmin edemediler. Gövde gösterileri, esir alınan uluslar, kukla diktatörler, başkalarının yerine yapılan savaşlar, büyük boyutlarda insan hakları ihlalleri, boşa harcanan kaynaklar ve elbette nükleer silahlanma yarışı tam kırk yıl sürdü. Yirminci yüzyılın en yıkıcı olgusu olan Soğuk Savaş ancak Hitler ile Tojo'nun katliam çılgınlığının ardından ikinci sırada yerini almaktadır. Sahnede kolay bir duruş sergilenirken dramanın kendisi inanılmaz bir hasar oluşturdu. Ve boşa harcamalar, militarizm, sahtekârlık fikirleri hâlâ dünyaya rahat vermiyor.

Stalin'in yayılmacı eğilimini kısıtlamak sağduyulu bir fikirdi ama bu politikanın mimarı olan George Kennan'ın ileri sürdüğü siyasi, diplomatik, ekonomik kuşatmalar kısa sürede askeri doktrinler ve sonunda kaçınılmaz bir biçimde askeri bir arena durumuna gel-

di. Konu ordu olunca hiç de boynubükük bir çiçek gibi davranmayan Dwight D. Eisenhower bile başkanlık döneminin sonunda, "ordu-sanayi birlikteliğinin gereksiz etkileri" konusunda uyarmıştı. Beyaz Saray'da bulunmuş olan hiç kimse bu kadar öngörülü bir söz söylememişti.

ABD'nin sürdürdüğü askeri stratejinin ilkesiz, amacına zararlı ve parasal açıdan yıkıcı olduğu ortaya çıktı. Yalnızca nükleer caydırıcılığı vurgulamakla kalmayıp, dünyanın dörtbir köşesinde kötü niyetli diktatörleri de silahlandırdı. Sonuçta Guatemala ile Kamboçya'da soykırımlar yaşandı, büyük bölgeleri baskıcılık ve çatışmalarla parçalanan Angola ile Mozambik'de de kitlelerin ölümüne yol açan savaşlar gerçekleşti. Afgan mücahitlerini desteklemek ya da İran Şahı'nı başa geçirmek için düzenlenen darbe gibi "zaferler" bizim aleyhimize döndü. Kore ve Vietnam'da doğrudan katıldığımız savaşların bedeli çok ağır oldu; Vietnam'da bir milyon kişi öldü ve Kore hâlâ ikiye bölünmüş durumda. Soğuk Savaş'ın parasal giderinin en ılımlı hesaplarla trilyonlarca dolar olduğu varsayılmaktadır; ülkenin eğitimi, kentlerin altyapısı ve diğer çökmüş unsurlar için halen para bulunamamaktadır. Siyasi özgürlük açısından bedeli ise Güney Amerika'da, Afrika'nın büyük bir bölümünde, İran'da, Pakistan'da, Güneydoğu Asya'da demokrasi umutlarının kırılması demek olduğundan hesaplanması olanaksızdır.

Bu bir ahlak eşitliği tartışması değildir. Sovyetler kendi ülke yönetiminde kötüydüler, ama ülke dışında çok daha kötüydüler. Buradaki amaç kimin zafer kazandığını, kimin daha kötü olduğunu ya da kimin bu ya da şu düşmanlık aşamasını hızlandırdığını söylemek değildir. Aslında hepsi gereksizdi, özellikle Stalin'in 1953'deki ölümünden sonra Moskova'da işbaşına gelen reformcular döneminde daha da ge-

reksizleşti. Buna karşın Soğuk Savaş'ın ciddi giderleri -1960'larda artış gösteren nükleer silahlanma yarışı, Afrika, Güneydoğu Asya ve Güney Amerika'da başkalarının yerine yapılan savaşlar, çeşitli diktatörlerin üzerindeki egemenlik- Stalin'in ölümünden çok uzun bir süre sonra da artmaya devam etti.

Başka bir yol var mıydı? Askeri harcamalara, savaşlara karşın, Amerika'nın demokrasi ve zenginlik idealleri zafere ulaştı. Sovyet sistemi füzelerden çok fikirlerin karşısında kırılgandı. Batılı yaşam biçimleriyle, SSCB'deki aralarında siyasi ve kültürel özgürlüklerin de bulunduğu yoksunluklar arasındaki gitgide artan dengesizlik daha fazla göze çarpmaya başladı. Batı Avrupa'nın yeşiller, barış yanlıları, feministler gibi sivil toplum aktivistleri Doğu Avrupa'daki taydaşlarını: Soğuk Savaş herkes için kötüdür, öyleyse son verilmesini isteyelim gibi son derece yalın ve çekici bir mantıkla yetiştirdiler. Doğu ve Batı rekabetinin tampon bölgesi durumundaki Avrupa, oradan oraya konuşlandırılan askerler, nükleer silahlarla dolup taşıyordu ve Avrupa halkları da kendi sınırlarının üzerinden birbirini tehdit eden iki canavardan bıkıp usanmışlardı. 1970'lerin sonuna doğru bıkkınlıklarını açıkça dile getirenlerin sayısı yükselmişti.

Avrupa'yı bir yandan kucaklarken bir yandan isteklerine sağır kalma alışkanlığını sürdüren Amerikan politikası elbette bunları dinlemedi. Uluslararası gerginliğin yumuşaması Amerikan politikasına uymuyordu; özellikle ABD'nin Vietnam, Güneydoğu Asya, Basra Körfezi, Orta Amerika ve Afrika'nın bazı bölgelerindeki kötü maceraları, diktatörleri çözülmeye başlamıştı. İslam devrimi ve ardından Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesiyle donakalan Jimmy Carter, silahlanma yarışını hızlandırdı, yumuşama politikasına son verdi ve ardılı Ronald Reagan bu politikaları onaylanıp güçlendirdi.

Ama üst düzeydeki sertleşme alt katmanları hareketlendirince Avrupa ve Amerika'daki barış hareketleri ortaya çıktı, Polonya, Çekoslovakya, Doğu Almanya ve Macaristan'ın sivil toplum aktivistleri gitgide cesaretlendi, silahlanma yarışının oluşturduğu geniş çaplı rezalete karşı küresel bir itiraz etkisini göstermeye başladı. Reagan'ın karşı çıktığı ve Demokratlar'ın gönülsüzce desteklediği 1975 Helsinki Sözleşmesi'yle yeni insan hakları hareketi büyük bir hamle yaparak Sovyet blokunda aktivizim için yer açılmasını ve küresel normların daha genişlemesini sağladı. Bu arada örneğin nükleer gövde gösterisinin risklerinden kaygılanan her iki tarafın bilim adamları arasındaki ulusal sınırları aşan aktivizm kendi fırsatlarını yarattı, hükümetlerin doğru yolda olmadığına kanaat önderlerini ikna etti ve düşmanlıklara son verilmesi için geniş halk desteğinin yolunu açtı. Mikhail Gorbaçov 1985'de iktidara geldiğinde refom arayışı içindeydi ama alt katmandan başlayan bir devrime tanık oldu ve daha da önemlisi izin verdi. Sonunda çürümeye başlamış olan Sovyet İmparatorluğu çöktü. İran-*contra* skandalından dersini almış olan Reagan, Gorbaçov'un reform çabalarını sevinçle karşılayarak başkanlık koltuğunu korudu ve aktivistlerin Soğuk Savaş'ı sona erdirmelerine tanık oldu. Eğer biraz daha şanslı olsaydık, bunlar yirmi beş yıl önce de gerçekleşebilirdi.

Soğuk Savaş'ın ABD için bir askeri zafer olarak yanlış algılanması, yeni ve trajik hatalara yol açtı. Soğuk Savaş'ın giderleri doğrusu hesaplanamayacak kadar büyüktür. Nükleer silahlar, fazla genişletilen ordular, başıboş istihbarat örgütleri, insan hakları ihlalleri, çöken devletler, şiddet kültürleri ve dünyanın büyük bir kısmında görülen tepkiler halen varlıklarını sürdürmektedir.

Ara sıra gerekli olmuş olsa bile, Soğuk Savaş'ta Amerika'nın rolünü onurlandırmamak gerekir, bu gereksinim genelinde çok fazla vurgulandı ve kötü uygulamaları kalıcılık kazandı. Hayır, Soğuk Savaş ders alınması gereken bir olgu, henüz ilgi göstermediğimiz bir eğitimbilimsel fırsat olarak değerlendirilmelidir.

4 Zehirli Atıklar

Kötülük çok çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Uçakları gökdelenlere çarptırabilir, masum insanlara karşı soykırım uygulayabilir, doğru olmak kandırmacasıyla kitlesel sanrılar oluşturabilir. Ama bazen de basit ve çıplak biçimlerde ortaya çıkar. On yıllardır Amerikan şirketleri insanlara zarar verdiği kanıtlanmış olan kimyasalları ve diğer atıkları üçüncü dünya ülkelerine ihraç etmektedir. "Atık ihracatını" durdurma konusunda kongre de, başkanlar da pek az adım atmışlardır. Sonuç olarak milyonlarca insan gereksiz yere acı çekmiştir.

Herkesin zehirli olduğu konusunda fikirbirliğine vardığı bir ürün olan böcek ilaçlarını düşünün. ABD'de kullanımı yasaklanan ilaçları üretici şirketler başka ülkelere satıyor ve en azından 1970'lerden bu yana aktivistler tehlikeleri konusunda uyarılar yapmışlardır. Bu uygulamayı kısıtlama girişimleri yasalardaki boşluklar ya da Beyaz Saray oyunlarıyla engellenmiştir. 1981 yılında Başkan Carter, ABD'de yasaklanan maddelerin ihracatını önleyen bir emri imzalamış ama Başkan Reagan, göreve geldikten birkaç gün sonra kararı iptal etmiştir.

ABD'nin üçüncü dünya ülkelerinde böcek ilaçlarının kullanımını denetleme girişimlerinin temelinde kendi pazarlarına ihraç edilen tarım ürünlerinin bu ilaçları içerme endişelerinden kaynaklanmıştı.

İlaç endüstrisi her yıl 30 milyar dolar tutarında zehir üretmekte ve bilinçsizce bu maddelere maruz kalanlar arasında yüz binlerce ölüm vakası yaşanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde her yedi tarım işçisinden biri her yıl ilaç nedeniyle zehirlendiğini rapor etmekte ve bu ilaçların neden olduğu ölümlerin %99'unun güney yarımkürede gerçekleştiği bilinmektedir. Özellikle çocuklar risk altındadır ve gelişmekte olan dünyada yaşayan 200 milyon kötü beslenen çocuğun riski çok yüksektir. İlaçlara maruz kalmak çeşitli kanser türlerine ya da bağışıklık sistemi yetersizliği gibi kronik hastalıklara neden olmaktadır. İlaçların kullanımı ya da ürünlerin stoklanması doğrudan temasa ve besinlerin ya da yeraltı sularının kirlenmesi dolaylı temasa yol açmaktadır.

Kimya endüstrisi ve yandaşları böcek ilaçlarının hem zararlı böcekleri kontrol altında tuttuğunu hem de besin üretimini arttırdığını ileri sürerek kazançlı olduğunu iddia etmektedirler. Ne var ki, zararlı böcekler direnç kazanmıştır ve alternatif tarım yöntemleri kimya endüstrisinin ihraç ettiği çok büyük miktarlardaki zehirli ilaçların gereksiz olduğunu kanıtlamaktadır.

Zehirli böcek ilaçlarına paralel olarak, zehirli endüstri atıklarının üçüncü dünya ülkelerine ihraç edilmesi de daha büyük bir sorun yaratmaktadır. Bu sorunun büyüklüğü 1980'lerde yayınlanan çeşitli kitaplarla medya raporlarında ortaya konmuştur ve uluslararası toplum zehirli atıkların gömülmesi işlemini denetlemek ya da önlemek için dört anlaşma hazırlamıştır. 1992 yılında yürürlüğe gi-

ren ve çeşitli tarihlerde güncelleştirilen Basel Konvansiyonu bunların en önemlisidir; tüm zehirli atıkların gelişmekte olan ülkelere ihraç edilmesini yasaklamaktadır ve sonucunda bu işlemin hacmi önemli ölçüde düşmüştür. Yine de birçok boşluk vardır; örneğin bilgisayarların ve cep telefonlarının zehirli kimyasallar içerebilen milyonlarca parçası rahatça atılabilmektedir.

Bu anlaşmayı onaylayan ülkelerin arasında ABD bulunmuyor. Basel Yasakları'nın çevresinden dolanmak ihracatçılar için rutin bir strateji oluyor. Tehlikeli maddelerin aralarında PCB'lerin ve dioksinlerinde bulunduğu "pis on iki" olarak tanımlanan kalıcı organik kirleticileri yasaklayan ikinci önemli anlaşma 2004 yılında doksan sekiz ülke tarafından imzalandı ve yürürlüğe girdi. Bu anlaşmayı ABD'nin onaylaması halen bekleniyor; Başkan Bush 2001 yılında büyük bir gösterişle anlaşmayı imzaladı ama senatoyu harekete geçirmek için baskı yapmadı. Dünya Yabanıl Yaşam Fonu (World Wildlife Fund) yasaklananlar listesine, bu sınıfa giren yirmi maddenin daha eklenmesini istedi.

Bu kimyasalların ve böcek ilaçlarının yarattığı hasarın, ölüm vakalarının boyutlarının hesaplanması neredeyse olanaksız ölçülere ulaştı. Aktivist Basel Hareket İleşitim Ağı'nın belirttiği gibi, "Gelişme, küreselleşme ve serbest ticaretin 'zenginlerin akışı' diye adlandırabileceğimiz kitlesel göç adına yapılanlar aslında çevresel adaletin ihlalidir; hem çevre hem de insan haklarına karşı işlenmiş bir suç olarak düşünülmelidir." Yaygın olarak yanlış algılanan bir hukuk tanımını kullanırsak, belki de insanlık suçu da diyebiliriz.

5 Pazar Mantrası

Yeni Liberalizmin Trajik Başarısızlığı

Sovyetler'in komünizmi kendi ağırlığı altında çökünce, siyaset ve medya elitleri kapitalizmin zaferi konusunda gereksiz açıklamalar yapmışlardı. Pazarın kazanan ideolojisi tarihin sonlandırılmasını belirtiyordu; kapitalizmin doğruluğu konusunda tartışmalar, çekişmeler artık yaşanmayacaktı. Adam Smith kazandı, Karl Marx kaybetti, öykü bitti.

Kremlin'in Marx'ının kaybettiği konusunda hiç kuşku yok. Ama kapitalizmin "kazandığını" düşünmek tümüyle yanlıştır. Kapitalizm ve çekirdek mekanizması olan pazaryeri, ekonomik değiş tokuşun güçlü sistemleridir. Ama tüm pazarlar, sıradan insanları pazarların kötü unsurlarından ve özellikle kusurlu pazarlardan korumak için toplumsal müdahalelerle düzenlenir. Kuzey Avrupa gibi kuralları, güvenlik ağları, sosyal yatırım programları ve benzerleri gibi müdahaleleri gerçekleştirilmiş olan ülkeler en başarılılarıdır. Kapitalizmin örneği ve şampiyonu olan ABD de sosyal korumacılığı oldukça yüksek tutmuştur.

Özellikle Yeni Anlaşma'dan (New Deal) bu yana bu önlemler Amerika'da ekonomi politikası tartışmalarının dayanağı olmuştur. Hükümetin işe karışmasının nedeni pazarların birçok kişiyi yoksullaştırması değil, aynı zamanda zenginlik ve çöküntü arasında çılgınca sallanmasına neden olabileceğiydi. Yeni Anlaşma, parasal pazarların istikrar kazanması ve benzer önlemler, en büyük avantajı olan yenilikleri baskılamadan, kapitalizmin daha adil, daha az şiddetli olmasını sağlamaya başladı. Kamu kurumları tarafından pazarlara

biraz düzen getirme girişimleri ve sosyal önlemlerin tampon görevini üstlenmesi yalnızca ABD'de değil, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ve dünyanın birçok bölgesinde gerçekleşti.

Örneğin giderleri kamu tarafından karşılanan yüksek nitelikli sağlık hizmetleri, sağlam kamu eğitim sistemleri gibi çok geniş sosyal koruma programları bulunan Avrupalıların bizden çok daha iyi durumda olduğunu biliyoruz. Yaşam kalitesi, adalet ve sosyal açıdan iyi durumda olmanın diğer ölçütleri Batı Avrupa'da önemli ölçüde ilerleme kaydetmiştir. ABD'de ise Reagan'ın sosyal önlemlere saldırılarından bu yana hane geliri yerinde saymış, korumacılık bozulmuş (şirket çıkarlarının korunması hariç elbette) ve eşitsizlik önemli ölçüde artmıştır. Reagan'la onu taklit edenlerin söylediği gibi "pazarın büyüsünü" daha az kuralın varlığı ve sosyal harcamanın azalması koruyacak, herkes için daha büyük zenginlik kaynağı olacak ve her nasılsa sosyal sorunları da çözecekti. Bunların olmadığı şimdi açıkça görülebiliyor.

Bu kadar açıkça bilinmeyen bir nokta ise bu pazar mantrasının yoksul ülkelere yardım amacıyla kurulmuş büyük kuruluşları avucunun içine almış olmasıdır. Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO), İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ülkelerin savaşta yaralanan ekonomilerini geliştirmelerine yardımcı olmak ve dünya kapitalizmine istikrar kazandırmak için oluşturuldu. Dünya Bankası yeniden yapılandırma ve gelişme için borç vermek, IMF borç batağında bulunan ve bütçeleri fazla olmayan ülkelere yardım etmek ve WTO ticaret bariyerlerini aşağıya çekmek işlevlerini üstlenecekti. Gerçi bazı aksamalar oldu ama bu küresel kuruluşlar amaçlandığı gibi görevlerini yaptı ve birçok gerçek başarıya imza attı.

Ardından Reagan ile Margaret Thatcher iktidara gelip kendi serbest pazar ateşlerini hem kendi ülkelerine hem de küresel ekonomiye katmaya karar verdiler. Dünya Bankası ile IMF, ABD'nin baskısı altında olduğundan ve İngiltere'den çok güçlü destek aldığından, bu kuruluşlar ani olarak sağa dönüş yaptılar. Sonuçları ise zayıf ve yoksul dünya ülkeleri açısından büyük bir talihsizlik oldu.

Yeni politikanın Yapısal Düzenleme Programı adı verilen ana itici gücünün tanımlarına göre Dünya Bankası kredilerini almaya hak kazanmak için ülkelerin serbest pazar modelini yakından izleyen ekonomik reformlar yapmaları gerekiyordu. Afrika, Asya ve Güney Amerika'daki ülkelerin bir kısmı ve daha sonra eski Sovyetler Birliği ülkelerinde verimsiz, tanıdıklarla doldurulmuş bürokrasiler bulunuyordu. Ama verilen ilaç gereğinden daha yüksek dozda olduğundan hastaların birçoğu yaşamını yitirdi.

Bu başarısızlığın nedenleri karmaşıktır ama temelinde insanlar ve ekonomik girişimler için korumanın yokluğuna -ya da kaldırılmış olmasına- bağlıdır. Bütçelerini önemli ölçüde kısmak zorunda kalan hükümetler çoğunlukla sosyal korumacılık, sağlık, eğitim ve hatta güvenlik konularında kısıntıya gittiler. İşletmeler, kooperatifler ve geleneksel yöntemlerin önlemleri darmadağın oluverdi. Açık ticaret ideolojisi, yabancı yatırımcıların -yani gelişmiş dünya zenginlerinin-genelinde doğal kaynaklardan oluşan daha kârlı varlıkları satın almaları demekti. Ardından büyük çaplı işsizlik, toplumsal karışıklıklar ve yoksulluk ortaya çıktı. Tarıma dayalı yaşam biçiminin altı oyulunca çiftçiler ve aileleri iş aramak için kentlerin yolunu tuttular. Genç erkekler eğitimsiz ve niteliksiz olduklarından iş bulamadılar, sosyal otorite çökmeye başladı ve suç oranları yükseldi.

Politikaların çok yerde niçin başarısız olduğunu anlamak zor değildir. Bu ülkeler küreselleşen kapitalizmin gücüne karşı koyacak kadar güçlü ya da gelişmiş değildi, işler ters gittiğinde düzeltmek için fazla araç gereçleri yoktu ve çoğu zaman zorlukları biraz daha arttıran etnik ya da diğer nedenlere bağlı çatışmalar yaşıyorlardı. Önde gelen bir uzman ve Dünya Bankası eski başkan yardımcısı Joseph Stiglitz, "Sonuçlar çoğu ülke için yoksulluk, sosyal ve siyasi kaos biçiminde oldu," diye açıklıyor. Kemer sıkma dönemini biraz olsun ekonomik büyüme ile atlatabilen ülkeler için Stiglitz, "En fazla yararlananlar zenginler, özellikle en tepedeki %10 grubuna giren çok zenginler olmuştur. Yoksulluk azalmadığı gibi, hatta bazı durumlarda en alt basamaktakilerin geliri biraz düşmüştür," diye belirtiyor. Tanıdık geldi mi?

Bu politikaların en çatlak yönü ise ABD ve Avrupa'daki ekonomik büyüme, gelişme konusunda kendi deneyimlerimizden öğrendiğimiz her şeyi göz ardı etmesidir. "İlerlemiş" ülkelerde endüstri ve bankalar için olduğu kadar aileler, bireyler için de koruma önlemleri tedrici ama sağlam olarak getirilmişti; böylece küresel pazarın rekabetçi çalkantılarına karşı koymak kolaylaşmıştı. 1980'lerde ve 1990'larda gelişmekte olan ülkelerde hiçbir sosyal korumaya izin verilmediği gibi şirketlerin koruma önlemleri de oldukça azdı. Ekonomistler Yapısal Düzenleme Programları'nın başarısız olduğunu kabul etmelerine karşın, programlar uluslararası gelişmenin önde gelen ideolojisi olarak çeşitli biçimlerde varlığını sürdürdü.

Gelişmekte olan ülkeler açısından çeşitli düzeylerde trajik sonuçlar ortaya çıktı. İş bulabilmek için insanlar büyük kitleler halinde göç ediyorlar ve göç edenlerin evlerine gönderdikleri yılda 150 milyar dolar tutarındaki paralar resmi gelişme yardımının üç katına

ulaşıyor. Doğal kaynaklar inanılmaz bir hızla tüketiliyor ve sömürülen ülkenin payı pek az oluyor; ürkütücü boyutlarda çevresel hasar ortaya çıkıyor. İhracata dayalı büyüme ısrarları sonucunda tarım sektörü kendine yeterli olmak yerine, kuzey ülkelerinin daha kârlı pazarları için ürün yetiştirmeye yönelmek zorunda kalıyor ve ihracatta işler kötüye gittiğinde yardım alınamadığından bazı yerlerde açlık başgösteriyor. AIDS salgını büyürken, halk sağlığı sistemleri çökmeye başladı.

Belki toplumsal huzursuzluklar, güvence yokluğu, saldırı fırsatlarının ortaya çıkışı ve askere alınma çağındaki gençlerin sayısındaki artış nedeniyle silahlı çatışmalar tetiklenmiş olabilir. Kısacası Yapısal Düzenleme Programları deneyimi bazı yerlerde çöküşe ve eşitsizliğe neden oldu, bazı yerlerde ise toplumsal çözülmelere yol açtı.

Bundan kaçınılabilir miydi? Yeni liberal ekonomilerin (*liberal* sözcüğü, bu tanımın orijinal siyasi anlamındadır ve feodal ya da merkantilist kısıtlamalara karşı çıkan Adam Smith gibi kişilerin kullandığı biçimden alınmıştır) elbette bazı yararları vardır ve iyi çalışan pazarlarda çoğunlukla tercih edilir. Ama özellikle daha eski gelişme modelleri başarısız olmadığından, güney yarımkürenin ekonomik gelişmesi bu gibi politikalar için kötü bir laboratuvar oldu. ABD ve Avrupa'yı güçlü ekonomiye sahip biçime getiren unsurların gelişmesi on yıllar, hatta yüz yıllar sürdü ama daha az kaynağa sahip bulunan gelişmekte olan ülkelerin koruma altına alınmayan pazarlarla bunu bir gecede başarması beklendi.

Reagan ve yandaşlarının işi olan yeni liberal politikalar aynı zamanda borçları da arttırdı. "En ağır borç altındaki ülkelerin borçları-

nın artma hızı inanılmazdır," diyor bu konudaki bir akademik makale. "1970 yılında en ağır borçlu on beş ülkenin 17.9 milyar dolar olan dış borçları GSMH'larının %9.8'ini oluşturuyordu. 1987'ye gelindiğinde aynı ülkelerin borcu 402 milyar dolara yükselerek GSMH'larının %47.5'ine ulaştı. Bu ülkelerin ödediği faiz ise 1970'de 2789 milyar dolarken, 1987'de 36.2 milyar dolara yükseldi." Bu ülkelerin çoğu Güney Amerika'daydı ve bu dönemde ya da çok kısa bir süre sonra ciddi halk ayaklanmaları ya da çatışmalar görüldü. Bunların arasında Cezayir, Kongo, Fildişi Sahili, Nicaragua, Meksika ve Bolivya da vardı. Kiliselerin ve Bono gibi ünlü kişilerin büyük baskısıyla, biraz olsun borç yükleri azaltıldı ama çoğu hâlâ büyük borçların altındalar ve kendi ekonomilerinin gelişmesine yardımcı olmak yerine iğrenç borçlarını ödemeye çabalıyorlar.

Aynı zamanda ABD, üçüncü dünya ülke pazarlarının koruma altına alınmaması için ısrarını sürdürüyor ve bir yandan da kendi pazarlarını koruyor ya da dış yardımla açığını kapatıyor, bu ikiyüzlülük (Avrupa da aynısını yapıyor) pazar mantrasının kalıcılığına bakınca çok daha göze çarpıcı oluyor. Sonuçta pazar genişletmenin küresel ekonomik büyüme vizyonuyla çok az bağlantısı bulunduğu ve birkaç zengin bireyin, şirketin ve ülkenin ekonomik açıdan daha da zenginleşmesiyle yakından bağlantılı olduğu görüşü kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkıyor. Bu trajedi bizim kendi orta ve alt sınıflarımız için bir gerçek olduğu gibi yıkıcı, adaletsiz ve kalıcı hasar yaratan politikaları almaya zorlanan güney yarımküre insanları için de gerçektir. Yarattığımız ahlaksal zarar belki asla düzeltilemeyecektir.

6 Petrol için Kan

2003'de Irak savaşının başlangıcında Beyaz Saray, Pentagon ve haber medyasındaki utangaç söylemler oldukça garipti. "Ordularımızı alıp dünyanın dörtbir yanına gidip, başkalarının petrolüne el koymaya kalkışmayacağız," dedi Don Rumsfeld. "Demokrasiler böyle davranmaz." Bushcular, on iki yıl önce Rumsfeld'in savunma bakanı olarak selefi olan Dick Cheney'nin ve Dışişleri Bakanı Jim Baker'ın Amerika'nın Irak'ı ilk işgali sırasında petrolün oynadığı önemli rolü açıkça kabullenmesinden gerekli dersleri almışlardı. Başkan Bush sürekli olarak işgalin yalnızca Saddam Hüseyin'in sahip olduğu varsayılan nükleer ve biyolojik silahların yarattığı tehdidin karşısında yapıldığını tekrarladı. Önde gelen haber medyası -en önemlisi olarak *Washington Post*'un editoryal sayfaları- petrol ile savaş arasında bağlantı kuranların Bush'dan nefret eden, yanlış bilgilendirilmiş kişiler olduğunu söylemekteydi.

Birazcık dürüstlük sonunda ağızlardan kaçıverdi. Yabancı haber ajanslarına göre 2003 yazında Singapur'da konuşma yapan Savunma Bakanı Yardımcısı Paul Wolfowitz gerçeği açıklayıverdi. Kuzey Kore gibi nükleer güce sahip bir ülkeye niçin Irak'tan farklı davranıldığı sorulunca, Wolfowitz, "Şu açıdan bakalım. Kuzey Kore ile Irak arasındaki en önemli fark ekonomiktir, Irak'ta başka bir seçeneğimiz yoktu. Bu ülke bir petrol denizinde yüzüyor," yanıtını verdi.

Irak'ın petrol rezervleriyle ABD'nin bu ülkedeki çıkarları arasındaki bağlantıyı reddetmek, yalnızca bir kandırmacadır. Başka hiçbir biçimde tanımlanamaz. Amerikan dış politikasının en sağlam dayanaklarından biri petrole ulaşabilmektir. 1980'lerdeki İran-Irak

Savaşı'nda, ABD'nin Irak'ı desteklemesi ve Reagan'ın kötü bir üne sahip Saddam Hüseyin "eğilimi" petrole ulaşmayı sağlamıştı. Saddam açıkça patronlarına sırt çevirince, 1991 savaşı Suudi petrol yataklarını korumak ve Irak'ın işgal ettiği Kuveyt petrol yataklarını geri almak için yapılmıştı. Bunların hepsi açıkça bilinen bir sırdı ama o tarihte anlaşılmayan tek nokta Reagan'ın Saddam'a verdiği desteğin boyutlarıydı. 5 milyar dolarlık kredi, siyasi güvenilirlik, orduya gerekli malzeme ve teknolojinin aktarımı, çok değerli askeri istihbarat, rejimini korumasını sağlamıştı.

Doğal kaynaklar için yapılan savaşlar elbette yeni bir olgu değildir. Toprak ve ganimet kazanmak için kan dökmek çok eski bir bahanedir. Herkes bunu yapar ya da büyük güç kulübünün üyeleri zamanında yapmıştı. İngiltere ile Fransa, Afrika ve Asya'da birkaç ülkeyi altüst etmiş, çalkantılara boğmuş, tüm bunları atlatmaları için yalnız bırakmıştı. İspanya ise Güney Amerika'nın büyük bir bölümünde aynısını yapmıştı. Doğal kaynaklar, maden, toprak, kereste ve bilgi olarak çeşitli biçimlerde ortaya çıkar. Ne var ki, doğal kaynak savaşçılarının pek azı günümüzdeki ABD gibi davranmaktadır ama kara altın çılgınlığı sürmektedir.

Basra Körfezi'ndeki savaşların özellikle bir bayağı görünümü vardır. İran ile Irak'ın sekiz yıl süren savaşında bir milyon kişinin ölmesine biz göz yumunca, Saddam'ın kaybetmemesi için "dengeleyen" Reagan'ın Irak eğilimi ortaya çıktı. El-Sabah ve El-Suud kraliyet ailelerini ve petrol tarlalarını korumak için işgal ordularını Kuveyt'ten sürdük ama Şiilerle Kürtleri ezilmeye terk ettik. 2003 yılında petrolün geçerli bir neden olduğunu sürekli yadsıyarak işgal etmek için sahte bahaneler uydurduk. Bu olaylarda ölenleri ve bu nedenle bizden nefret eden Arapları ve İranlıları hesaplamak olanaksızdır.

ABD güçleri 2003 Mayıs'ında Bağdat'a girince, kentte inanılmaz bir yağmacılık yaşandı. (İnsan bu yağmacılığın bir kısmının rahatsız edici dosyalardan kurtulmanın kolay bir yolu olduğunu düşünmekten kendini alamıyor.) Ama petrol bakanlığı koruma altına alınmıştı. Anayasa öyle bir biçimde hazırlanmıştı ki, ABD'nin Iraklı müttefiklerine ayrıcalık tanıyarak petrolün daha fazlasını onlara veriyordu. Ve bu petrolün dağıtım biçimi motivasyonların anlaşılmasında bir anahtardır. 2006 yılının başlarında bunlar yazılırken düzenlemeler henüz açıkça belli değildir ama petrolün denetimi üzerinde Amerika'nın elinin bulunacağı tahmin edilmektedir.

1900'lerin başında Meksika'ya ve yüz yıl boyunca Orta Amerika ülkelerinin çoğuna müdahaleler; 1970'lerde Angola ve Şili'de gizli girişimler; 1950'lerde İran ve Irak'a yüz yüze tehditler; 1905'de Filipinler; 1950'lerden 1970'lere kadar Vietnam ve Güneydoğu Asya'da yaşananların tümü doğal kaynak zenginliğiyle bağlantılıydı. Son on yılda gizli girişimlerin hedefi durumundaki Venezüella'nın yakın gelecekte bir kurban olacağı açıktır.

Michael Klare'ın ayrıntılı olarak tanımladığı gibi İran'ın kuzeyinde, Kafkasya'nın riskli bir bölgesindeki Hazar Denizi petrollerindeki Amerikan varlığını korumaya yönelik askeri operasyonlar şimdiden hazırdır.

"Petrol için kan" alışkanlıkları başka ülkelerin doğal kaynaklarına sahip çıkma hakkına inanmaktan ve gereksinim ortaya çıkınca bu kaynakları elde etmek için askeri güç kullanmaya yatkın olmaktan oluşan kronik bir Amerikan savurganlığı sendromudur. Askeri müdahaleler, zararlı müttefiklere verilen destekler ve gizli girişimler genelinde antikomünizm, antiterörizm gibi kabul edilebilir bir dille açıklanmasına karşın, temel niyetleri maskelemeye yetmiyor.

Amerika'da son yirmi yıldır sürdürülen en ikiyüzlü münazaralar enerji ve petrol bağımlılığı konusundadır. Yüzeyi biraz kazanırsa iki temel gerçek ortaya çıkar: bizim büyük bir hovardalıkla enerji kullanmamız ve enerjiyi başkalarından sağlama konusundaki ahlaksal varsayımlarımız. Bunlar "petrol için kan" ideolojisinin ikiz dayanaklarıdır.

Başka ülkelerde bu ideoloji hakkında hiçbir yanılsama yoktur. 2005 sonlarında bir İngiliz köşe yazarı şöyle özetlemişti: ABD politikalarının "sorumsuzluğunun" ortaya çıkışı "petrol ithalatı bağımlılığının arttığı, tüketici savurganlığının yükseldiği zamanla" örtüşmektedir ve "Bush'un bu ülkelerde daha fazla müdahaleci olmak biçimindeki yanıtı, kaynakların tehlikede olduğunu göstermektedir." Ya da 2003 yılında Irak'ın işgalinin hemen öncesinde, önde gelen bir Arap analiste kulak verin:

> Petrol pazarında, fiyatları adil düzeylere yükseltmek ve üretim kotalarının koşullarını geliştirmekten petrol kaynaklarının millileştirilmesine dek tüm önemli konularda Irak her zaman OPEC içindeki şahinlerden biri olmuştur. Tarihi bir kayıt olarak ABD'nin petrol pazarı stratejisine Irak'ın daima bir engel koyduğunu söylemek gerekir. Bu durum, ABD hükümetinin bu ülkeye karşı davranışlarının niçin böylesine intikama yönelik olduğunu ve Irak'ın işgali sürecinde petrol fiyatlarını olabildiğince aşağıya çekerek, kendisine karşı çıkan tüm ülkelere bir ders vermek istediğini, Irak'ın kaderini kullanarak gelişmekte olan tüm ülkelere bir gözdağı örneği yaratmak olduğunu açıklamaktadır.

Bu analizin her sözcüğünün doğru olup olmaması önemli değildir. Önemli olan petrol için kan bağlantısının küresel fikirleri nasıl yansıttığıdır. Amerika'nın Irak, Venezüella ya da Hazar Denizi açısından amaçları konusunda ne bir yanılsama ne de kendini kandırmaca vardır. Her zaman olduğu gibi her şey petrol içindir.

7 Tarım ve Tarım Ticareti

Bu ülkede çok uzun bir süre verimliliği ve özellikleri nedeniyle gurur kaynağı olan tarım ticareti artık dünyanın küçük çiftçilerini mahveden, aynı zamanda diğer Amerikalıların sağlığı ve iyiliği için pek bir şeyler yapmayan bir karteli çağrıştırmaktadır.

ABD hükümeti Amerikan çiftçiliğine önemli ölçüde parasal destek vermektedir ve yıllık yaklaşık 20 milyar doların büyük bir kısmı dört büyük tarım ticareti şirketine gitmektedir. Bu durum yıllardır iki tarafı da tutan gereksiz bir iş olmaktadır. Çiftçilere verilen desteğin zararını azaltmak için bazı girişimler yapılmıştır ama sistem yürümektedir ve yalnızca ayrıntılar değişmektedir. Bu program küçük çiftçilerden çok zengin tarım ticaretinin çıkarlarını kollamakta ve bu alana yeni adım atanların dışındakileri ihmal etmektedir. Toprağa ve suya verilen ekolojik zarar inanılmaz boyutlardadır. Ve çoğunlukla düşük fiyatlı, parasal destek verilmiş gıdaların başlarına attığımız, gelişmekte olan dünyanın çiftçileri üzerindeki etkisi mahvedicidir.

Çiftçi desteğinin en ilginç yönlerinden biri sağlığı nasıl etkilediğidir. Örneğin mısırı düşünün. Son on yılda Washington mısır üre-

ticilerine yaklaşık 50 milyar dolar yardım yapmıştır ama ülkenin bazı bölgelerindeki mısır yığınları asla tüketilemeyecektir. Destek alımı yapılan mısırın düşük fiyatı Meksika tarımını etkileyip bazı çiftçilerin kuzeye göç etmesine neden olmanın yanı sıra işlenmiş gıda üreticilerinin diğer tatlandırıcılar yerine yalnızca mısır şurubu kullanmalarına da yol açmıştır. Früktoz oranı yüksek olan mısır şurubunu neredeyse tüm meşrubatların ve diğer gıdaların etiketlerinde görebilirsiniz. Üstelik sağlıksızdır. 1970 yılında geliştirilmesinin ardından bu tatlandırıcının kullanımı %1000 artmıştır. Şimdi ise obeziteyle bağlantılı olduğu ve özellikle çocuklar üzerinde hasar verici etkileri bulunduğu saptanmıştır. Tıp uzmanlarının Amerika'daki diyabet salgını olarak tanımladıkları durumla bağlantılı olabilir ve çok pahalıya patlayan sonuçlarıyla kıyaslanınca tüketiciler açısından kazancı cüce gibi kalmaktadır.

Yüksek früktozlu mısır şurubu sorunu -hatta Paul Newman'ın limonatasında bile bulunuyor- tarım sübvansiyonlarının sağlıkla ilintili sorunlarından yalnızca bir tanesidir. Genetiği değiştirilmiş besinlerin yakın gelecekte ortaya çıkaracağı sağlık sorunları kuşkusuzdur ve ABD genetiği değiştirilmiş besinlerin kullanımında öncü durumdadır. Daha şimdiden genetiği değiştirilmiş tohumlar bazı yabancı yardım programlarına katılmıştır ve ürünler kendiliğinden yeterince tohum vermediği için yerel çiftçiler her yıl yüksek fiyatlarla tohum satın alma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum, ürün çeşitliliğini de kötü yönde etkilemektedir. Ama tarım ticareti patenti sahiplerine yararlı olmaktadır.

Dev işletmelerin gıda politikaları da gelişmekte olan ülkelerin başına atılan malların düşük fiyatları nedeniyle önemli bir sorun oluşturmaktadır. Daha doğrusu bu ürünlerin çoğu yalnızca ihracat

amaçlı olarak yetiştirilmekte ve sübvanse edilmektedir. ABD bütçesinin yoksul ülkelere gıda yardımının büyük bir bölümü üretim fazlasını satın almaktadır ama ekonomistlerin de bildiği gibi, yardım etmenin en verimsiz yollarından biridir. Daha pahalıya gelmekte, daha fazla enerji tüketilmekte, Afrika, Güney Amerika ve gelişmeyle gıda güvenliğinin çok yakın ve gereksiz bir bağlantısının bulunduğu diğer bölgelerde küçük çiftçiler için yerel fiyatları aşırı ölçüde düşürmektedir.

Dünya Bankası'nın bir çalışmasına göre tarım sübvansiyonları gelişmekte olan ülkelere yılda 350 milyar dolara mal olmaktadır. Resmi gelişme yardımı -dış yardım- ise bu rakamın ancak yedide biri, yani 50 milyar dolardır. Bu konuda Avrupa da en az ABD kadar suçludur. Dünya yüzünde 800 milyondan fazla insanın açlık sınırında yaşadığını unutmayın. Sübvanse edilmiş tahılların bu duruma yararlı olacağını insan düşünebilir ama üretim, satış, nakliye sistemleri ve bunların yerel tarımcılık üzerindeki etkileri öylesine çarpıtıcıdır ki, gıda güvenliğine yanıt olamamaktadır.

Destek alımları pamuk gibi gıda dışı ürünlere de yapıldığından, yılda 280 milyar dolar harcanmakta ve bu ürüne dayanarak yaşamlarını sürdüren yoksul ülkelerdeki 10 milyon kişiyi cezalandırmaktadır.

Çok iyi bilinen bu gülünçlükler, serbest pazar uygulaması konusundaki tutkulu ısrarları ve Amerika'nın dünyayı nasıl beslediğini gururla ilan etmesini komik duruma düşürmektedir. ABD'nin dış yardımları -gelişme için verilen borçlar ve bağışlar- ister vergi verenlerin ödemeleri ister güney yarımküredeki küçük çiftçilerin üzerindeki etkisiyle ölçülsün, hiçbir zaman tarım desteklerine yaklaşmamaktadır. Bu tip destekler ve korumacılık sürdüğü sürece, bizim

siyaset ve kanaat önderlerimizin serbest pazar konusundaki tüm söylemlerinin yalnızca ikiyüzlülük olduğunu hiç tereddüt etmeden söyleyebiliriz.

Sağlık üzerindeki etkileri, çevreye verilen hasar ve çiftçi toplumlarının kayıpları için ödediğimiz bedeller, dünyanın yoksullarının üstündeki kötü etkilere eklenebilir. Tarım ve Ticaret Politikası Enstitüsü'nün büyük bir çalışması, "Açlık kaçınılmaz değildir. Kötü beslenme besin kıtlığının sonucu değil, ekonomilerin düzenlenme biçiminin ve politik seçimlerin açlığın nedenlerini algılamaması ya da görmezlikten gelmesinin sonucudur. Yirmi birinci yüzyılda açlığı yenmenin araçlarına sahibiz: yeterli besin üretiyoruz, yeniden dağıtım ekonomisini yeterince biliyoruz, karar verme mekanizmasının politik araçlarına sahibiz ve her bir kişinin yeterince beslenme hakkını koruyacak kadar temel gereksinimlerini karşılayabiliriz," açıklamasını yapmıştı.

Büyük ölçüde desteklenip, gerçek değerinin üç katına çıkan besinleri açlara satarak, gıda güvenliğinin, küresel istikrarın, insanlığa ve kendimize en cömert armağanımız olması gereken ilkeli davranışımızın yarattığı duygunun altını oyuyoruz.

8 Reagan Doktrini

Sovyetler'in Afrika, Orta Asya ve Orta Amerika'daki ilerlemeleriyle hüsrana uğrayan Reagan'ın sağ görüşlü yakın çevresi, komünizme karşı çıkmak için Reagan Doktrini adıyla tanınan bir fikir geliştirdiler. Mantık çok yalındı. Tıpkı Sovyet lideri Leonid Breşnev ile

Çin lideri Mao'nun sömürgelerde ya da ABD müttefiki ülkelerde silahlı başkaldırıları desteklemesi gibi Amerikan gücü de şimdi komünist devletlere karşı isyancıları cesaretlendirecek ve destekleyecekti. Sonuç korkunç bir başarısızlıktı.

Özellikle hedef alınan üç ülke, Afganistan, Nikaragua ve Angola idi. Afganistan'da 1978'deki darbeyle Sovyet destekli bir rejim iktidara gelmişti ve sallantıda olan hükümeti desteklemek için Sovyet güçleri 1979 Aralık'ında ülkeyi işgal etmişti. Nikaragua'da adını efsane asi lider Augusto César Sandino'dan alan ve halk tarafından desteklenen Sandinistalar 1979'da on yıllardır işbaşında olan oligarşiyi yıkmış, zaman içinde komünistlerin yörüngesine doğru ilerlemeye başlamıştı. Petrol zengini bir Portekiz sömürgesi olan Angola 1974'de bağımsızlığını kazanmıştı. Lizbon'daki sağ kanat iktidar çökünce, Küba'dan destek alarak yirmi yıldır bağımsızlık savaşı veren Angola'nın bağımsızlığı için Halk Hareketi (MPLA) iktidara gelmişti. (Dördüncü örnek olarak Kamboçya'nın adı geçer ama burası Vietnam Savaşı'nın bir mirasıydı.)

Jonas Savimbi liderliğindeki rakip bir isyancı grup bağımsızlık sonrası liderliği ele geçirmek için MPLA ile çatışmaya başladı; ve birçok barış anlaşması geçerli olmayınca Savimbi konuyu güç kullanarak sonuçlandırmak için defalarca savaş meydanına geri geldi. Savimbi'yi önce Güney Afrika'daki ırkçı beyaz rejim -yeterince açık değil mi?- ardından Reagan destekledi. Sırayla Maocu ve sonra "özgürlük savaşçısı" olan Savimbi barış anlaşmalarını ihlal eden klasik bir savaş ağasıydı. Afrika kıtasının çok taraflı, ana kuruluşu olan Afrika Birliği Organizasyonu, Savimbi'yi Güney Afrika'nın bir oyuncağı olmakla suçladı. Reagan ise onu Beyaz Saray'a davet edip "Amerika'nın Afrika'daki en iyi dostu" olarak selamladı. Ayak-

lanmaları sürdürebilmesi için savaş ağasına yılda 30 milyon dolar değerinde silah ve diğer malzemeleri sağladı.

Savimbi 2002 yılında bir pusuda öldürülünce savaş sona erdi ama bedeli inanılmazdı: ölü sayısının bir milyonu geçtiği tahmin ediliyordu; her iki taraftan da ölenlerin çoğu aralarında 300.000 çocuğun da bulunduğu sivillerdi. MPLA iktidarda kaldı, Angola savaşın yaralarıyla baş başaydı ve çevresindeki ülkeler de 27 yıl süren savaşın etkilerini hissetti. "İç savaşın etkisi Angola'nın 1990 yılında dünyanın en yüksek bebek ölümü oranına sahip olmasına yol açtı. Dünyaya gelen her 1000 bebekten 350'si beş yaşına basmadan ölüyor," diye rapor etti Avustralyalı bir sağlık yayını. "Sağ kalmayı başaranlar ise yoksulluk, yetersiz beslenme, ebeveynlerden ayrı kalma, yıkıcı şiddete maruz kalma, ölüm ve diğer şiddet olaylarına tanık olma, kalıcı sakatlıklar, savaş deneyimlerinden ciddi biçimde etkilenmiş ebeveynlere sahip olma ve toplumun yaşamı destekleyen altyapısının yitirilmiş olması gibi başka yollardan da savaşın etkisinde kalıyorlar." Savaş sona erince Savimbi yönetimindeki bölgelere ulaşan insani yardım kuruluşları, karşılaştıkları yetersiz beslenme ve hastalık vakalarının "felaket" boyutunda olduğunu belirttiler.

Nikaragua'da 1979'da Daniel Ortega yönetimindeki popüler Sandinista hareketi, diktatör Somoza ailesinin sonuncusunu iktidardan indirince, ABD otuz yıldır bu aileye verdiği desteğin reddedilmesiyle yüz yüze kaldı. Küba'da olduğu gibi bu ülkede de ABD düşmanlığı yeni solcu hükümetin Sovyetler'e doğru kaymasına yol açtı. Reagan iktidara geldiğinde Sandinistalar ABD'nin sağ kanadının darbe listesinin üst sıralarında yer alıyordu. Kolektif olarak *contra*'lar adı verilen ve Somoza yanlıları, paralı askerler, uyuşturucu kaçakçıları, anti komünist partizanlar gibi birbiriyle ilgisiz gruplar-

dan oluşan isyancılara gizli ve yasadışı yardımla Managua'daki hükümet büyük bir baskı altına alındı. Bir İnsan Hakları Gözetim kuruluşu raporu *contra*'ların "silahlı çatışmaların en temel standartlarını sistematik olarak ihlal ettiklerini" belirtmektedir. Üstelik kendilerine parasal desteği günümüze kadar uzanan kokain trafiğiyle sağlamışlardır.

Orta Amerika ülkelerinin başkanları Reagan'ın *contra*'ları desteklemesine karşı sürekli olarak seslerini yükselttiler ama hiçbir sonuç alamadılar. Kongre de aynı biçimde davrandı ama Reagan'ın Beyaz Saray'ı kongrenin yasaklarının çevresinden dolanarak *contra* çetelerine silah ve diğer yardım malzemesi aktarmayı sürdürdü. Kötü bir üne sahip olan Yarbay Oliver North (ahlakdışı davranışlarından dolayı yargılandı ama şimdi Fox News kanalında program yapıyor) tarafından *contra*'lara sürdürülen yasadışı yardımlar savaşın uzamasına yol açıp en ılımlı tahminlerle 50.000 kişinin ölümüne ve 200.000 kişinin göç etmesine neden oldu.

1990 yılında halk, ekonominin kötü yönetilmesinden, tecrit edilmekten ve *contra* şiddetinden bıktığından Sandinistalar seçimi ılımlı bir koalisyona karşı kaybetti. Orta Amerika'ya karşı pek az ilgi gösteren Sovyetler yalnızca başlangıçta Ortega'ya yardım etmişlerdi. Ne var ki, Reagan'ın savaşlarıyla harabeye dönen bir ülkede ve bölgede Sandinistalar iktidara yakın olmayı sürdürdüler.

"Contra savaşı Nikaragua'yı kötü bir biçimde bölünmüş ve fazlasıyla silahlanmış bir durumda bıraktı. Tahminlere göre sivillerin elinde 25.000-100.000 silah bulunmaktadır," diye belirtiyor ABD Kongre Kütüphanesi ülke serisi. 1990'ların başında kendilerine *re-contra*'lar adını veren gruplar, "Sandinistaları fidye için kaçırmaya, çiftlik kooperatiflerinin üyelerine saldırmaya başladılar. 1993'de ABD

Dışişleri Bakanlığı *recontra*'ların faaliyetlerini politik imaları olan suçlar olarak tanımlamıştır." 1989'da bir senato komitesi "savaş hatları arasında bireysel olarak Contra'lar, Contra tedarikçileri, para karşılığında Contra'larla çalışan pilotlar ve Contra yandaşlarının uyuşturucu kaçakçılığı yapmakta olduğunun önemli kanıtları vardı," diye belirten raporunu hazırlamıştı. 1980'li yıllarda *contra*'ların destek ağları ABD'de uyuşturucu kaçakçılığını bizzat yapmasalar da, yapılmasına yardımcı oluyorlardı. Baştan sona kadar *contra*'ların işlediği suçlar insanın soluğunu kesiyor.

Afganistan, Reagan Doktrini savunucularının ileri sürdükleri başarı iddiasının bir örneğidir. Onlara göre CIA'in mücahitlere destek vermesi yalnızca Sovyet ordusunun yenilgiye uğramasını değil, Sovyet komünizminin çökmesini de sağlamıştı. Belki de gerçek sonuçların felaketlere yol açtığı açıkça görüldüğünden bu iddialar böylesine ısrarla öne sürülmektedir.

ABD'nin güçlerini tehdit edercesine bölgeye göndererek SSCB'yi Afganistan'ı işgal etmek için tahrik etmesini ilk öneren Carter'ın savunma danışmanı Zbigniew Brzezinski idi. Ama Sovyetler'i en fazla rahatsız eden nokta İran'daki İslam devrimi ve bu tarihe kadar tümüyle baskısı altında kalmasalar bile Moskova'ya dostça davranan Afganistan'da ortaya çıkan paralel huzursuzluklardı. 1979 yılının sonlarına doğru Afganistan'ı işgal ettiklerinde ise karşılarına mücahitler adı verilen, karışık kesimlerden bir araya gelen ama temelinde Ruslara cihad ilan eden "köktendinci" Müslümanlardan oluşan etkili bir gerilla direniş hareketi ortaya çıktı.

CIA 1980'lerin başında mücahitlere eğitim ve silah desteği sağladı, 1985'den sonra açıkça Stinger uçaksavar füzeleri ve benzeri malzemelerle desteklemeye başladı. Yaklaşık 14.000 ölü veren

Sovyetler 1989'da Afganistan'dan çekildi. Ama ABD'nin davranışları Moskova için hazırlanmış daha büyük bir planın ve olayların yalnızca bir kısmını oluşturuyordu. Politbüro kayıtları işgalin erken aşamasında bile Sovyetler'in bu girişimde bazı çekinceleri olduğunu ve bir geri çekilme arayışı içine girdiklerini gösteriyor. 1985'de iktidara gelen Gorbaçov geri çekilme fikrine derhal sıcak baktı. Yani ABD silahlarının büyük bölümü ancak Sovyetler ülkeyi terk etme manevralarına başladıktan sonra Afganistan'a akıtıldı. Sovyet halkı Afganistan'da ne olup bittiğini bilmediğinden, bu kötü maceranın Sovyetler Birliği'nin çöküşüne neden olduğunu söylemek inandırıcı değildir.

Açıkça görülen nokta ise savaşın yarattığı tahribattır ve yalnızca bitmek bilmeyen kuşatmaların sürdüğü Afganistan'a özgü değildir. Mücahitlere gönderilen silahlar 1980'lerde ve 1990'larda Mozambik gibi çok uzak ülkelerdeki iç savaşlarda ortaya çıkmıştır. Tahminlere göre mücahitlere 3 milyon adet AK-47 gönderilmiştir. Başlangıçtaki çarpışan güçler cihad açanların temelini oluşturduğu gibi Batı karşıtı bir savaşçı olan ve sonradan tüm dünyayı tehdit eden Usame bin Ladin'in de ilk kez ortaya çıkışına yol açmıştır.

Uzun süren savaşlar ve Sovyetler'in çekilmesinin ardından Amerika tarafından neredeyse tümüyle terk edilmek Afganistan'ın felaketi olmuştur. Özünde başarısız bir ülke durumuna gelmiş, ekonomisi ancak eroin üretimiyle canlanmış, toplumu radikalleşmiş ya da savaş ağaları ve dinci fanatiklerin baskısı altına girmiştir. Uzun iç savaş sonrasında 1990'ların sonuna doğru Taliban iktidara gelmiş ve yeryüzünün en gerici rejimlerinden birini sürdürmüştür. Her şeye karşın Başkan Bush 2001 yazında Taliban'a yardım göndermiştir.

Reagan Doktrini'nin devasa bir başarısızlık olmasının yanı sıra her türlü uluslararası davranış standartıyla ölçülünce ahlaksızlık olduğu da açıktır. Kanlı sonuçlarını hesaplamak neredeyse olanaksızdır: milyonlarca ölü, milyonlarca göçmen, evlerinden uzaklaştırılmış insan, milyonlarca yetim kalmış, sakatlanmış, yoksulluğa terk edilmiş çocuk; başarısızlığa uğrayıp ekonomisi mahvolmuş ülkeler; gelişen kokain ve eroin sanayileri; sığınak sağlanıp resmi unvan tanınmış ve hâlâ varlığını sürdüren uluslararası suç çeteleri ve *contra*'lar, El Kaide gibi terör örgütleri. Felaketin derinliği ve boyutları insanı şaşkınlığa uğratıyor.

Daha fazla bozguna uğratıcı bir politikalar dizisini düşünebilmek çok zordur. Başlangıçta bile amaçlar yasadışı ve ahlakdışıydı, sonuçlar birbirini izleyen felaketler zinciri biçimini aldı.

9 Vietnam Savaşı

1960'ların başından 30 Nisan 1975 tarihine kadar ABD, uzaklarda küçük bir ülke olan Vietnam'da geçen yüzyılın ikinci yarısının en gereksiz savaşını sürdürdü. Bir milyondan fazla Vietnamlı, Amerikan bombalarının altında ölürken, 58.000 Amerikan askeri de yaşamını yitirdi. ABD, Vietnam karşısında yenilgiye uğradı ve Vietnam günümüzde Komünist Parti'nin yönetiminde.

Zamanında birçok eleştirmenin de dediği gibi daha başlangıçta çılgınca bir savaştı bu. Amerikan politikasını ve kültürünü diğer savaşlardan çok daha fazla sarstığı gibi Güneydoğu Asya'da, Amerika'da ve dünyada kalıcı bir iz bıraktı.

Çoğu zaman olduğu gibi Vietnam Savaşı'nın kökleri başka savaşlara dayanıyordu. İkinci Dünya Savaşı Vietnam'ı karışıklık içinde bırakmıştı; Fransız kolonisini Japonların işgal etmesi Ho Chi Minh'in önderliğindeki ulusal bağımsızlık hareketinin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Fransızlar sömürge denetimini tekrar kurmak için çabaladılar ama Ho Chi Minh'in direnişi gitgide yükseldi ve Dien Bien Phu'da kesin bir yenilgiyle sonuçlandı. Vietnam kuzey ve güney olarak ikiye ayrıldı; kuzeyin yönetimi Ho Chi Minh'de kalırken, Güney Vietnam, Fransa ve ABD'nin desteklediği bir dizi istikrarsız hükümet tarafından yönetildi. Güneyde yaşanan bir gerilla savaşıyla ülke yeniden alevlenince Başkan Kennedy yönetimindeki ABD işe daha fazla karışmak zorunda kaldı. 1964 yılında olaylar tam anlamıyla bir savaşa dönüştü ve Başkan Lyndon Johnson komünistlerin zafer kazanmasını önlemek için elinden geleni yaptı. Tonkin Körfezi'ndeki kuşkulu bir olay kongrenin ABD'nin müdahalesinin boyutlarını büyütmesini onaylamasına neden oldu ve kısa süre sonra 500.000 Amerikan askeri bu ülkede çarpışmaya başladı.

Tarihçiler ABD'nin daha erken tarihte savaşı sonlandırmanın pazarlığını yapmış olmasını, pazarlığın koşullarını ve savaşın sona erdirilme biçiminin bu diplomatik girişimi nasıl etkilemiş olacağını tartışıyorlar. Ne var ki, savaş inanılmaz derecede tahribatla, hiçbir anlamı olmayan bir barış anlaşmasıyla ve komünistlerin zaferiyle sona erdi. ABD ve Avrupa'da büyük boyutlara ulaşan barış hareketleri siyaseti olduğu kadar kültürel, sosyal ilişkileri de etkileyince, ABD'nin çekilmesi hızlandı.

Savaşın Vietnam dışındaki etkileri de on yıllarca hissedildi. Güneydoğu Asya'nın istikrarını yitirmesinin yanı sıra, komşu ülkelerin arasında en fazla Kamboçya bundan etkilendi ama ABD'nin yenil-

gisi Filipinler'de, Endonezya'da ve başka birçok ülkede askeri rejimlerin, diktatörlüklerin ortaya çıkmasının bahanesi oldu. Bizim "çekilme stratejimiz" bölgeye daha fazla ABD askeri göndermek yerine Güney Vietnam'ı silahlandırmak ve Nixon Doktrini'nin ortaya çıkışı biçimindeydi. Bu doktrinin etkisi en fazla 1970'li yıllarda İran'da gözlemlendi; ABD'nin İran Şahı'na sağladığı askeri destek bugün hâlâ acısını çektiğimiz kötü maceralar dizisinin gerçekleşmesine neden oldu. Ayrıca Vietnam, Amerika'nın "aşağılanması" ve (Sovyetler Birliği'nin sözde kazancı) efsanelerinin ortaya çıkmasını sağlayınca ABD'deki intikamcı siyasi patoloji Ronald Reagan'ın başkan seçilmesine yol açtı. Amerika'nın ilk askeri yenilgisi olarak, Vietnam Savaşı'nın siyasi topluluklarda açtığı kalıcı yaranın etkileri hâlâ politikada ve sağ kanat haber medyasında gözlemlenmektedir.

Buna karşılık bu yenilgi kibirli olmak, yabancı politika kültürlerini yanlış algılamak, zeki siyasi manevralar yerine askeri yöntemleri seçmek ve Amerikan kaynaklarını (ve başkalarının yaşamlarını) modası geçmiş, katı antikomünist ideolojiler uğruna boşa harcamak konularında alınması gereken bir ders olarak da görülebilir. "Aşağılanma" hayat kurtaran bir dersti ya da böyle bir ders olabilirdi. Ama Irak, bunun ders olmadığının bir kanıtıdır.

Özellikle Vietnam Savaşı, Sovyetler'in ve Çinlilerin askeri sınırlar içinde tutma çabalarının ne kadar ölümcül ve verimsiz girişimler olduğunu göstermiştir. Yalnızca Güneydoğu Asya'da milyonlarca kişi ölmüştür ve Kamboçya, Laos, Endonezya gibi ülkelerin enkazında yine milyonlar yok olmuştur. Çizgilerin kanla çizilmesi gerektiği inancı on yıllar içinde dünya yüzünde yinelenen çok pahalı bir hataydı ve halen hem bizim politikamızı zehirlemeyi hem de dünyanın büyük bir kısmı için ölümcül olmayı sürdürmektedir.

10 Waltonlar Küreselleşiyor

Wal-Mart mağazalar zincirinin sahibi olan Arkansas'lı Walton ailesi; dünyanın en zengin kişileri olduğu gibi, en büyük boyutlu perakende satış mağazalarının sahibi, Amerika'nın en önde gelen işvereni ve para kazananıdır. Hayranlık duyulacak başarı öyküsü yalnızca ailenin 84 milyar dolarlık servetini değil, ABD'de iş yapma yöntemlerini nasıl değiştirdiğini ve nasıl son hızla küresel ekonominin şampiyonu olduğunu anlatmaktadır.

Aynı zamanda Wal-Mart'ın saldırganlığı bizim yoksulluk, Amerika'daki "geçim sınırı" hakkında sürdürdüğümüz en ilginç ve yararlı münazaralardan birini başlatmıştır. Son otuz yıldır ortalama gelir düzeyi duraklamaya girdiğinden, dünyanın geri kalanı için de çok derin anlamlar içeren son derece önemli bir tartışmadır.

Wal-Mart'ı eleştirenler yalın bir tablo çizmektedir: şirketin uygulamaları yabancı ülkelerdeki işgücünden dükkân içindeki işgücüne kadar her şeyde en ucuzu aramaktır ve bu durum çalışanları muhtaç durumda bıraktığı gibi böylesine küresel bir devle rekabet edemeyen yerel işletmeleri de güç duruma sokmaktadır. Amerika'nın Wal-Mart'laştırılması ilerlemeyi sürdürmektedir; bu süper-işletme gittiği her yerde baskı yaratmakta, özellikle kendisiyle rekabete giremeyen küçük pazarları ezmekte, büyük yerleşim bölgelerinde yaptıklarından çok daha fazla yük getirmektedir.

Şirketi savunanların ise iki savı vardır. Birincisi, düşük fiyatların iyi olmasıdır. Yoksullar özellikle düşük fiyatlar nedeniyle bu mağazalardan alışveriş yapmakta ve böyle geçinebilmektedirler. Yani bilinçli olmasa da geniş bir toplumsal yarar sağlanmaktadır. Dün-

yanın gittiği yol budur ve nasıl olsa aile işletmesi dükkânlar eninde sonunda yok olacaklardır. İkincisi ise, düşük maaşlara, uzun çalışma saatlerine ve sosyal yardımların az olmasına karşın insanlar Wal-Mart'ta işe girebilmek için uzun kuyruklar oluşturmaktadır.

Wal-Mart'ın savaş odası senaryolarından alıntı yapan savunucuları çürütmek zor değildir ama ileri sürdükleri noktalar, küreselleşme münazarasının çekirdeğini oluşturduğundan, ciddiye alınması gerekiyor. Wal-Mart kavgasındaki noktalar bir bütün olarak ekonomik küreselleşmenin konularını oldukça fazlasıyla kapsıyor.

Düşük fiyat mantrası genelinde Wal-Mart'ın yurtiçinde ve dışında daha iyi maaşlarla sosyal haklar verecek, aynı zamanda fiyatlarını düşük tuttuğu halde kâr edebilecek kadar zengin olduğu gerçeğini görmezden geliyor. Dış ülkelerdeki işletim hizmetleri ve ithalatla buradaki düşük giderli hizmet ve işler arasında bir adalet varmış gibi görünüyor.

Ortaya çıkan eleştiri ise bu modelin küçük büyük diğer perakendecileri aşağıya yuvarlayacağını belirtiyor. "Şirketin, çalışanlarının yarısını sağlık sigortası kapsamına almamak gibi politikaları yine çalışanların alım gücündeki önemli azalmalara katkıda bulunuyor." Amerika'nın İlerleyişi Merkezi'ndeki üst düzey ekonomist Christian Weller, *Washington Post*'daki Wal-Mart yandaşı bir makaleye karşılık olarak böyle yanıt vermişti. "Birçok şirket de yapması gerektiği gibi davranıp Wal-Mart örneğini izleyince, milyonlarca Amerikalı gerçek gelir düşüşü ve borç artışıyla karşı karşıya kalacaktır, ki bugün ekonomide bunlar yaşanmaktadır. Henry Ford işçilerinin ürettiği arabaları satın alacak kadar zengin olmalarını istemişken, Wal-Mart bizleri, elemanlarının çalıştıkları dükkânlardan alışveriş yapamayacakları bir ekonomiye doğru götürmektedir."

İş konusunda da benzer bir mantık geçerlidir. *New York Times* yazarı John Tierney, *Post*'un da kullanmış olduğu Wal-Mart sponsorluğundaki "araştırma"dan söz ederek, "Wal-Mart, Amerika'daki en başarılı yoksulluk karşıtı programlardan biridir. Kalifiye olmayan işçilerin peşinde koştuğu giriş düzeyi işler sunuyor ve yeni açılan her mağazada tek bir iş için beş ya da on kişi başvuruda bulunuyor," diye bildirmişti. Diğer perakendeciler ortalama olarak daha yüksek ücret ödüyor; yine ucuz satış yapan Costco mağazası yaklaşık %60 fazla maaş ödüyor ve çalışanları -sürpriz!- çok daha verimli oluyor. Wal-Mart'ta iş bulmak için çok sayıda insanın kuyruğa giriyor olması Wal-Mart'ın değil, doğru dürüst maaş ödeyen, çocukların sağlık giderleri gibi yeterli sosyal hakları olan güvenli işler oluşturmayan ekonominin kusurudur.

2004 yılının sonunda yayınlanan bir rapor, "Geçen ilkbaharda Wal-Mart'taki bir tezgâhtarın ortalama saat ücreti 8.50 dolar ya da yılda yaklaşık 14.000 dolardı ve bu rakam hükümetin üç kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı olarak saptadığı rakamın 1000 dolar altında kalmaktaydı," diye açıklamıştı. İş bulmak isteyenlerin oluşturduğu uzun kuyrukların bir nedeni ise çalışanlar arasında yılda %50 gibi olağanüstü yükseklikte bir iş değiştirme olgusunun yaşanmasıdır (Costco'da bu oran yarı yarıya düşmektedir). Kadınlara karşı ayrımcılık uygulanması da oldukça ciddi boyutlardadır ve şirketin sendikaları şiddetle dışladığı da bilinmektedir.

Maaşlar çok düşük olduğundan ABD'li vergi verenler bu açıkları kapatmak zorunda kalmaktadır. 2004 yılında bir kongre komitesi şu hesabı yapmıştır: 200 çalışanı bulunan herhangi bir Wal-Mart mağazası için, "hükümet her yıl çocukların sağlık giderleri için 108.000 dolar; düşük gelirli ailelere ödenen vergi alacağına kar-

şılık 125.000 dolar ve geçim yardımı olarak 42.000 dolar ödemektedir." Bu hesaba göre çalışan başına ödenen para 2000 dolardan fazladır ya da Wal-Mart'ın Amerikalı işçileri için *yılda 2.5 milyar dolar* ödenmektedir ve bu yalnızca hükümetin harcamasıdır. 2004 yılında Wal-Mart'ın kârı ise 10 milyar doların üstünde olmuştur.

Önemli olan yalnızca Wal-Mart'ın içinde olup bitenler değil, şirketin iş dünyası üzerindeki etkileridir. Tüm ABD ekonomisinin büyük bir parçasını oluşturan perakendecilik sektörü kendi üzerinde yoğunlaşmaya başladığından, yeni girişimciler öylesine büyük bir dezavantaja sahiptir ki, bazı uygun oyuncular dışında kimse dahil olamamaktadır. En büyük etki ise tedarikçilerinin üzerinde görülmektedir. Bazıları, Wal-Mart'ın eli sıkı politikalarının tıpkı tam zamanında yapılan envanter denetimleri gibi, Amerikan iş yaşamının tümünü daha verimli hale getirdiğini ileri sürüyorlar. Ama çoğunluğun dediği gibi Wal-Mart satın alma gücünde -kesinlikle rekabet edilmeyen satın alma gücüyle- öylesine saldırgan ki, yalnızca maaşları saptamakla kalmıyor, fiyatları ve ürün gelişimini de saptıyor. İç çamaşırı, bisiklet, gıda ya da kot pantolon üreticisi istemlerini karşılayamadığı zamanlar Wal-Mart doğruca başka bir yere, genellikle de Çin'e gidiyor ve Amerikan şirketlerini ithalata yönelmek, maaşları ya da kaliteyi düşürmek ya da ölmek durumunda bırakıyor.

Dış ülkelerdeki tedarikçilerin durumu nasıldır? Tahmin edeceğiniz gibi onlar da tıpkı Amerikalı tedarikçilerle aynı baskı altındadırlar ve dibe doğru inişlerini durduracak iş ya da çevre yasalarının sayısı oldukça azdır. Orta Amerika operasyonları görevini üstlenmiş olan bir Wal-Mart yöneticisi karşılaştıklarını şöyle tanımlıyor: "Fabrikaların yangın çıkışı kapıları dışardan asma kilitle kapatılmıştı ve hamile kalan kadın işçiler derhal işten atılıyordu." Aynı yönetici

Honduras'daki tedarikçilerin işçileri günde on, on üç saat dikenli teller ardında kilitli tuttuklarını da ortaya çıkardı. Bulgularını Arkansas'daki merkeze iletince, işten atıldı.

Wal-Mart'ın başka ülkelerdeki işlerinin çapı çok büyüktür. Çin üretiminin %10'unu ABD'ye ithal etmekte ve şu anda sattığı ürünlerin %80'i Çin'de üretilmektedir. Dünya çapında 6000'den fazla tedarikçisi vardır ve 2400 dış ülke mağazasında 400.000 kişi çalışmaktadır. Yabancı ülkelerdeki uygulamaları açısından büyük Amerikan şirketleri arasında en kötü üne sahiptir. Bangladeş, Çin, Endonezya, Nikaragua ve Swaziland'deki giysi fabrikalarındaki işçilerin 2005 yılında açtığı kolektif davada Wal-Mart'ın nasıl "tedarikçilerle arasındaki davranış kodunu uygulamaktan kaçındığı ve yabancı işçiler lehindeki çabaları konusunda Amerikan halkını aldattığı" ayrıntılarıyla ortaya çıkmıştı. Dış ülkelerdeki öyküler yurtiçindekileri yansıtmaktadır: işgücü sömürüsü, çevreye verilen zarar, sendikaları dışlamak. Örnek kusursuzlaştırıldığına göre, niçin her yerde uygulanmasın?

Ve dünyanın geri kalanı için sorunun özü budur. Wal-Mart ABD içinde bireysel gelir ve kaliteyi düşürme gücüne sahipse, dışarıdaki işlerinde de aynısını yapacaktır. Aynı zamanda mümkün olan en düşük maaş "modelini" oluşturacaktır. Çin'de ve Tayland'da da insanlar işe alınmak için kuyruklar oluşturabilir ama kötü koşullu işyerleri, yaşamlarını sürdürmek için ne iş olursa olsun yapmaya hazır olanları her zaman kapısında bulacaktır. Amerika'nın en büyük şirketi olarak Wal-Mart dünya üzerinde böylesine derin zararlar veren bir etkiye sahiptir, adil olmayan bağımlılıkların devasa ağında yoksulların yoksullara bağlı olduğu bir işletme modeli sunmaktadır. Ne var ki Walton ailesi hep kazançlıdır.

11 Yaldızlı Demokrasi

Düşünürler bazen demokratik yönetimin bazı unsurlarına sahip olduğu halde başka güçlerin denetiminde bulunan belirli siyasi sistemlere, "güdümlü demokrasi" adını verirler. Irak'ı ABD işgali yönlendirmektedir. Örnekleri çoğaltabiliriz.

ABD'de bizim demokratik kuruluşlarımız güçlü ve birbirinden bağımsızdır ama bizler demokrasinin belirli bir çarpıklığının acısını yaşıyoruz; bir "rehber" bizim yaşamlarımızı ve dünyanın bazı bölgelerindekilerin yaşamlarını etkiliyor. Paranın siyaset üzerindeki çarpık etkisi böyledir. Ticareti, çevresel hareketleri, savaşları kısacası küresel varlığımızın neredeyse tüm yönlerini biçimlendirir. Bizim yalnızca güdümlü değil *yaldızlı* bir demokrasiye sahip olduğumuzu söyleyebilirsiniz.

İyi bilinen bir örneği vermek için Çin'in lobi faaliyetlerinin, sizin soluğunuzu keseceğini ya da senatörünüzün kararlarını etkileyeceğini söyleyebiliriz. Son on yılda Çin ile Hong Kong, tekstil ithalatını gevşetmesi ve benzer önlemler alması için kongre üzerindeki lobi faaliyetlerine 20 milyon dolardan fazla harcamıştır. Çin ile ticaret açığı büyüdükçe, Pekin'in borca karşılık elinde tuttuğu hazine bonolarımızın sayısı arttıkça, girişimleri için yüksek oktanlı K-Sokağı firmalarını ne şekilde kullandığı ikincil bir ilgi noktası olacaktır. (Temsilciler Meclisi üyesi Teksas'lı Cumhuriyetçi Tom DeLay'in ricacıların yalnızca Cumhuriyetçi lobicileri kullanmaları konusundaki kesin emirlerine karşın, bu paralar her iki tarafa da gitmektedir.) Bir kongre üyesinin vereceği oyun karşılığının, seçim

kampanyası bağışları ve benzeri armağanlarla 3000 dolar olduğu tahmin edildiğine göre, 20 milyon dolar epey iş çıkaracaktır ve çıkarmıştır da.

Clinton yönetiminden kalan deneyimli bir kişi olan Illinois Temsilcisi Rahm Emanuel'in paranın etkisi konusunda bilgili olması gerekir: "Meclis Başkanı'nın tokmağı masaya indiğinde amacı Halkın Evi'ni açmaktır ama son zamanlarda Müzayede Evi'ni açar gibi bir hali var," demişti CNN'den Lou Dobbs ile konuşurken. "İster petrolün varili 64 dolarken petrol ve doğalgaz çıkarlarına 8 milyardan fazla veren bir enerji yasa tasarısı olsun, ister 150 milyar dolarlık çözümü olan 5 milyarlık bir şirket vergi tasarısı olsun, isterse 132 milyar dolar ödemiş ve fazladan 135 milyar kâr etmiş olan farmakoloji sektörünün reçeteli ilaç yasa tasarısı olsun, durum aynı."

Lobi faaliyetleri için kongre geleneksel hedeftir ama Beyaz Saray da etki altında kalabilir. Paranın politika üzerindeki etkilerini inceleyen Halkın Bütünlüğü Merkezi, halen 1600 Pennsylvania Caddesi adresindeki mekânı işgal eden kişinin en tepedeki çıkar çatışmalarını listelemektedir: "Başkan'ın kurmay heyeti başkanı olan Andrew Card, Amerikan Otomobil Üreticileri Birliği'nin ürün sorumluluğu konusunda lobi yapmıştı. Aynı şekilde Başkanlık Çevre Niteliği Konseyi eski başkanı olan Philip Cooney, Amerikan Petrol Endüstrisi için lobi yapmıştı (ulusal iklim değişikliği raporlarını değiştirdiği ortaya çıkınca 2005 Haziran'ında görevinden istifa etti ve yakın bir gelecekte ExxonMobil firmasında belirli bir göreve getirilmeyi bekliyor). Beyaz Saray'ın Ulusal Ekonomik Konseyi'nde yönetici yardımcısı olarak çalışmaya başlamadan önce, Edwina Rogers NASSCOM (Hindistan'ın Bilgi İletişim Teknolojisi Ticareti Birliği) için lobi faaliyeti sürdürmüştü. Emeklilik hakları, emekli ma-

aşları, sağlık yardımları ve diğer işçi hakları konusunda işverenlerin çıkarlarını koruyan Erisa Endüstri Komitesi adına lobi yapmak için Edwina Rogers hükümetteki görevini 2004 yılında bıraktı.

Kısa bir paragrafta endüstri çıkarlarıyla yönetimin iplerinin nasıl birbirine bağlandığını görebiliyoruz. Halkın Bütünlüğü Merkezi, Bush'un seçim kampanyalarında Maverickler, Pioneerlar ya da Rangerlar olarak görev yapmış, yüksek miktarlarda bağış toplayan ve Beyaz Saray'da on dokuz müşteriyi temsil etmiş olan Jack Abramoff (100.000 dolardan fazla) gibi elli iki önemli lobicinin adını vermektedir.

Bu konularda gizli kalan pek bir şey yoktur. Başkentte önemli bir lobici olan Arnold & Porter, web sitesinde şöyle reklam veriyor: "Savunma ve sibergüvenlik dahil olmak üzere Ulusal Güvenlik, ihracat kontrolü, Yabancı Çürümüş Uygulamalar Yasası, anavatan güvenliği, biyo-terörizm, elektronik gözetleme konuları, Savunma Bakanlığı, CIA ve Ulusal Güvenlik Kuruluşu eski genel danışmanları, Adalet ve Dışişleri bakanlıklarının eski üst düzey görevlilerinin yönettiği ekipler..."

Şirket lobiciliği ABD'nin bazı politikalarının (çevre kuralları ve yasaları gibi) hazırlık aşamasında tüm yönlerini etkilemekte ve dünyanın geri kalanı üzerinde çok derin, kalıcı izler bırakmaktadır. İş sektörü bıkıp usanmadan, iklim değişikliği, böcek ilacı ihracatı, zehirli atıklar ve hem yeryüzünü hem de dünyanın dörtbir yanındaki insanların sağlığını tehlikeye atan yüzlerce farklı uygulama için atılacak olumlu adımları yenilgiye uğratmak üzere çabalamaktadır.

Political MoneyLine'a göre şirket lobiciliği 2004 yılında kongre ve 220 diğer federal kuruluş için sürdürülmüş olan lobi faaliyetlerinde 2.14 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakamlar hayrete düşürüp

şaşırtabilir ama aslında oldukça olağandır. Abramoff, DeLay ve diğerleri hakkında her gün haber başlıklarıyla karşılaşıyoruz. Ama bunlar dünya üzerindeki rolümüzü nasıl etkiliyor?

Çin ile ticaret, İsrail'e destek gibi herkesçe bilinen olaylar lobicilerin etkilerini gösteriyor ama lobi faaliyetlerinin adi yönünün hacimsel etkileri daha geniş bir alana yayılıyor. Abramoff ve DeLay skandalları bunun bir kısmını ortaya çıkardı: örneğin meclisin eski çoğunluk liderinin pahalı Rusya gezilerini Bahama Adaları'na kayıtlı, Rus çıkarlarını gözeten ve ABD yardımı almaya çabalayan bir şirketin ödediği anlaşıldı. Her zaman rastlanan bu olay eğer Washington'daki dolandırıcılıkları efsaneleşmiş en çürük iki kişiyi kapsamasaydı herhalde hiç ilgi çekmeyecekti. Ama yurtdışına devlet hesabına yapılan "araştırma" gezileri gibi basit bir olay genelinde bir şirket ya da bir hükümet çıkarına somut bir şeyler sağlamaya yönelik olmaktadır.

Endonezya, Türkiye, Çin gibi bazı ülkeler imajlarını geliştirmek, insan hakları ihlalleri, katliamlar gibi kötü yayınlara neden olacak konuları alt etmek için lobi faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Bu çabalar sonuç verebilir. Kongre yeterince yağlandığı zaman dış ülkelerdeki kötü davranışları araştırmaya hevesli olmayacaktır. Haber medyası da buna duyarsız olmadığından lobi aldatmacalarının birçoğu dördüncü kuvvetin bekçilerine yönelik olmaktadır.

Ama işlerin başka bir yönü daha var. ABD hükümeti yabancı hükümetleri etkilemek için, örneğin ekonomik gelişme açısından önemli olan dış yardım gibi mekanizmalar kullanmaktadır. Amerikan şirketleri sürekli olarak yabancı hükümetlere yönelik lobicilik yapmakta ve Amerika'nın az çok uyguladığı rüşvet karşıtı kuralları aşındırmaya çabalamaktadır. Amerikan şirketleri, Washington'dan başla-

yıp kamu ve özel uluslararası bankalardan geçip, satmayı düşündüğü bir doğal kaynağı ya da hizmeti bulunan hedef ülkenin başkentinde son bulan lobicilikle küçük ülkelerde çok derin etkiler yaratabilmektedir.

Ne var ki, yalnızca Washington'da sürdürülen lobi faaliyetleri bile tüm dünyada yankılanmaktadır. Lockheed Martin gibi uzay endüstrisi şirketleri savunma kontratları üzerindeki nüfuzlarıyla dünyanın tüm havacılık endüstrisini şekillendirmektedir. Dünyanın yoksul bölgelerinde kimin doyacağı, kimin aç kalacağı kararını içeren tarım ticareti politikalarını Archer Daniels Midland gibi ağır top lobiciler etkilemektedir. Her taraftaki sağlık hizmetlerini, ilaç şirketlerinin pahalıya alınmış ayrıcalıkları biçimlendirmektedir. Amerika'nın ekonomik boyutları ve şirketlerinin uzanma mesafeleri nedeniyle anayolun üzerindeki herhangi bir rüşvetin ya da bir ricanın her yumuşak adımı yerkürenin güneyinde bir deprem oluşturmaktadır.

Bu çürümüşlük bir Amerikan icadı değildir. Ama birçok şey gibi bunu da kusursuz hale getirmeyi başarırken küresel uzanımlarını biliyorduk ama bilinçli olarak aldırış etmedik.

12 İslami Militanlık Tohumlarını Yeşertmek

Okurların çoğu İslami militanlığı Amerika'nın yarattığını söylemenin abartılı bir iddia olduğunu düşünecektir sanıyorum. Ama bazen böyle iddialar çok yararlı algılamalara neden olur. Bu iddiayı birlikte gözden geçirelim.

Soğuk Savaş'ın stratejilerinden biri SSCB'yi uzakta tutabilmek için kabul edebildiğimiz kadar çok sağ kanat militarist haydutları kullanmaktı ve bunların sayısının oldukça kabarık olduğu anlaşıldı. Özellikle petrol üreten bölgelerde bu nokta önemliydi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İngiltere heybetli donanmasını kömürden petrole geçirince, petrol ile güvenlik arasındaki bağlantı çok güçlü maksatların temelini oluşturdu.

ABD küresel bir güç biçimini almaya başlayınca, petrolü denetim altında tutmak zorunluluğunu hevesle kucakladık. Özellikle geleneksel baskı rejimlerine sahip Körfez monarşilerinin korunması bu durumu oluşturdu. Sovyetler'in kendi rezervleri ve Ortadoğu'daki birkaç dostuna karşılık geri kalanın Batı'ya yakın olması küresel güçlerin kabul edeceği bir durumdu.

Bunun bedeli İran'da gitgide artan baskılar olarak ortaya çıktı. 1953 yılında demokratik bir seçimle işbaşına gelmiş olan Muhammed Musaddık hükümetinin CIA tarafından bir darbeyle yıkılması belki de bu öykünün temel anahtarını oluşturdu. O dönemde Ortadoğu'da yaygın bir arzuya uygun olarak Musaddık petrol endüstrisini millileştirme tehdidinde bulunmuştu. Gerçekten de aralarında Suudi Arabistan'ın da bulunduğu diğer ülkeler bu işi barışçıl yollarla halletmişti. Petrol kaynaklarına devletin sahip olması Batı'nın bu kaynaklara ulaşamayacağını göstermiyordu; İran'ın satın almayı tasarladığı petrol şirketlerinin pazarlama ve teknik yeteneklerine gereksinimi olacaktı. Ama Soğuk Savaşçılar için bu adım çok fazla gibi geldi ve Musaddık yerinden indirildi. Musaddık'la birlikte Amerikan derebeyliğinin acımasız adamı olan şaha (asker kökenli olan babası 1920'lerde iktidarı ele geçirip kendine "şah" unvanını vermişti) karşı tutarlı bir liberal ve solcu muhalefet yapma olgusu da gitti.

Siyasi çoğulculuğun yokluğu, tek güç olarak kalan şahın çevresini çürümüş asker kökenli danışmanlar, petrol zenginleri, yabancı saray mensupları ve kana susamış istihbarat örgütü SAVAK'ın sarması anlamına geldi. Yönetimine karşı çıkanlar, imamların öncülük ettiği gizli köşelere doğru çekildiler ve varlıklarını tehlikeli olarak görmeyen şah onlara dokunmadı. (Humeyni gibi bazıları ise ülkeden kaçtı.) ABD, tahtta kaldığı sürece gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerine görmezden gelerek şahı çok destekledi ve tepeden tırnağa ülkeyi silahlandırdı. Özellikle Nixon ile Kissinger en yakın dalkavuklarıydı. ABD'nin askeri yardımları şahın baskıcılığını arttırdı ve zaman içinde Batı'nın gözünden kaçan bir biçimde dine dayalı muhalefetin gelişmesine neden oldu.

1978'de kendi aşırılıkları nedeniyle şah zayıf düşünce siyasi İslam rüştünü ispatladı. Şahın ülkeden ayrılmasının ardından kurulan geçici hükümet Kuran aşkına tutulmuş militanların doldurduğu "sokaktan" gelen istemlere karşı duramadı ve yeni bir ulusal kahraman olarak Ayetullah Humeyni İslam devrimine öncülük etmek üzere sürgünden İran'a geri döndü.

Gerici olsa da siyasi açıdan zekice kazanılmış bu zaferin ideolojisi kendi ülkelerindeki rejimlerden ve gerek ABD gerekse diğer yabancı ülkelerin baskılarından bıkmış olan diğer Müslümanların gözünden kaçmadı. ABD'nin aşağılanmış olması adeta sarhoş ediciydi; Mısır (Enver Sedat'ın öldürülmesi), Cezayir, Afganistan, Sudan, Lübnan ve başka ülkelerde de askeri darbeler az çok başarıya ulaşarak özgüven ve hız kazandı. Benzer bir dinamik İsrail'de üzüntüye neden oldu: dine dayalı Hamas örgütü Filistinlilerin laik politik yapısına olduğu kadar İsrail devletine de başarıyla meydan okudu. Sovyetler'i Afganistan'dan çıkarmak için ABD'nin mücahidle-

ri desteklemesi kısa vadede kazançlı, uzun vadede acı veren öykünün sıklıkla anlatılmasına yol açtı.

Suriye ya da Irak gibi ülkelerde eski Sovyetler'e dayanan diktatörler işbaşındayken, radikal İslam baskı altında tutuluyordu. Ama bu baskının ne kadar süreceği merak konusuydu. Örneğin Humeyni'nin İran'ı ile savaşırken, ABD'nin Irak'ta Saddam'ı desteklemesine Müslümanların çoğu kuşkuyla bakıyordu. Oy vermeye izinleri olan Müslüman toplumların çoğu İslamcıları desteklemeye eğimlidir ve genelinde bu durum ABD'nin İsrail, Irak, Suudi Prenslikler gibi ülkelerdeki yanlış adımlı politikalarına karşı bir tepkidir.

Yani elbette Amerika'nın siyasi liderleri dünya çapında bir ABD düşmanlığı hareketi başlatmaya çabalamadı. Üstelik siyasi İslamın kökleri Mısır'daki Müslüman Kardeşler Örgütü gibi başka ülkelerde de bulunuyor. Ne var ki, ABD'nin dış politikasında genellikle amaca ulaşmak için her yol geçerlidir görüşü galip gelmekte ve siyasi çoğulculuk Amerika'nın kiralık polis gücü karşısında baskı altında tutulmakta olduğundan Amerika'ya ve ikiyüzlü davranışlarına karşı gitgide artan bir antipati oluşmaktadır. Ve bu antipatinin başını İslami militanlar çekmektedir. Kendimizi tehlikeye atmak pahasına biz bundan hâlâ ders almıyoruz.

13 Kutsal Kitabı Yaymak

1990'ların ortasında Boulder, Colorado'daki bir konferansta Amerika'nın önde gelen gazetelerinden birinin Şanghay büro şefi bana Çinlilerin Amerika'yı "Hıristiyanlığın haçlı seferini yapan bir

ülke" gibi gördüklerini laf arasında söylemişti. Bu yorumun beni şaşırtmasının nedeni kuşku duymam değil tam tersine çok doğru gibi gelmiş olmasıydı, bu ülkenin tüm aydınları bunun geniş anlamını görmezden gelmişlerdi ama artık hiç kimse bu olguyu gözden kaçıramaz.

Yüzyıllardır Hıristiyan misyonerler dinsizlerin, animistlerin ve diğer zavallıların dinini değiştirebilmek için birbirleriyle yarışmışlardı, yani evangelizmin hiçbir yeni ya da Amerikanca bir yönü yoktur. Elbette geniş boyutları ve ateşi dışında. İlk kez 1960'larda Indiana'da karşılaştığım, ellerinden İncil'i düşürmeyen evangelistler şimdi Washington'daki gösteriyi yürütüyorlar ve İncil'i dünyaya yaymaya çalışıyorlar. Birçoğu orduya oldukça önemli yönlerden bağlı olduğundan "haydi Kongo'da bir hastane inşa edelim" gibi bir harekete pek benzemiyor. Daha çok güç sahibi olmaya, baskı altında tutmaya, ahlaksal katılığa ve hoşgörüsüzlüğe dayanıyor.

Bunu söylemek, gelişmekte olan dünyada, eski Sovyetler Birliği'nde ve Avrupa da dahil olmak üzere birçok bölgede kilisenin her işe karışmasının kötü olduğu anlamına gelmiyor. "Kilise uzantısı kuruluşlar" Kutsal Kitabı yaydıkları gibi, yoksul bölgelere yardım ve gelişmelerine katkı sağlayarak kötülükten çok iyilik yapıyorlar ama çoğu çok ince bir çizgide yürüyor; bazıları önce din değiştirmeye çalışıp gelişmeye yardımcı olmayı en sona bırakıyor. Bu konuya sempatiyle yaklaşan bir yazar, "Batı dışındaki dünyaya bu kuruluşların World Vision (Dünya Vizyonu), Youth for Christ (Hz. İsa Gençliği), Full Gospel Businessmen (Kutsal Kitaba İnanan İşadamları), Women Aglow (Parlak Kadınlar), Campus Crusade for Christ (Hz. İsa Adına Kampus Haçlı Seferi), Scripture Union (Kutsal Kitap Birliği) ve International Fellowship of Evangelical Students (Evangelist Öğren-

ciler Uluslararası Birliği) gibi isimlerle ilk yayılma dalgası yeni bir misyonerlik istilasına benzediğinden bazıları dinsel sömürgeciliğin yeni bir biçimi olarak algıladılar," diye yazıyor.

Dünyayı Hıristiyanlaştırmak girişimi belirgin bir Amerikan şeklidir (Tanrı'nın Amerika'ya özel bir görev verdiği inancı da buna dahildir) ve epey iniş çıkışlardan geçmiştir. Ama 1980'lerdeki hızlı yayılma açıkça görülmektedir. Örneğin Campus Crusade for Christ topluluğunu bir düşünün. Kuruluşun uluslararası bölümü, "On yıl için hedefimiz tüm dünyadaki kadın, erkek ve çocuklara Hz. İsa sayesinde yeni bir yaşam bulma fırsatı vermektir," diyor. Altmış ülkede 16.000 çalışanı bulunmaktadır. Athletes in Action (Sporcu Hareketi), Global Media Outreach (Küresel Medya Uzanımı, hedefi Kutsal Kitabın bir milyar sunumunu sağlamaktır), Family Life (Aile Yaşamı) ve benzerleri gibi "yardım kuruluşları" oluşturarak sağlık görevlilerine, üniversite mezunlarına, hukuk hizmetlerine ve destek kuruluşlarına hitap ederek büyüyor.

Tıpkı yurtiçindeki merkezlerinde olduğu gibi uluslararası hareket de kişisel gelişimi, spor etkinlikleri ve eğlenceleri, parasal planlamaları, diğer gündelik sorunları vurgulayarak kuruluşlarını daha çekici ve geçerli bir duruma getiriyor. Bizim tükenmiş sosyal başkentimizde boşlukları doldurdukları gibi yabancı ülkelerde de aynısını yapıyorlar.

Campus Crusade ve uzantıları belki dünya çapındaki çabalarında çok büyümüş olabilir ama eski tip dinsel görüşler de gitgide küreselleşiyor. En köktendinci kiliselerden biri olan Pentekostal kilisesi 2003 sonunda 1.6 milyon üyesi olduğunu ve üyelerinin yaklaşık %90'ının yurtdışında bulunduğunu açıkladı. 1980'lerde Güney Meksika'da bir antropologun bana yakındaki ormanda yaşayan Ma-

ya kabilelerinin nasıl Pentekostalistler tarafından din değiştirmeye ikna edildiğini anlattığı zaman şaka yaptığını sanmıştım. Şimdi ise söylediklerinin buzdağının görünen tepesi olduğunu anlıyorum. "Tanrı, Pentekostal Kutsal Kilisesi'ni dünyanın Hıristiyanlaştırılması için tek ve özgün aracı olmaya çağırıyor. Böylece Kutsal Kitap dünyanın bugüne dek el değmemiş bölgelerinde yaşayanlara kadar ulaşacak," diye bildiriyor Uluslararası Pentekostal Holiness Kilisesi'nin Kudüs Bildirisi. "Tanrı'nın krallığını ve Hz. İsa'nın yönetimini yayabilmek amacıyla, bizim kendi dine bağlı yaşam biçimimizi düşman kalelerine sokmak için tıpkı bir istila ordusu gibi çalışmalıyız. Tanrı'nın bize verdiği emri yerine getirmek için adeta savaşıyormuşuz gibi görmeliyiz."

"Dünyanın ulaşılmamış en büyük ülkesine ulaşma hedefi için her yaştaki kilise üyesini heyecana getirmelisiniz," diyor Güney Baptist Konvansiyonu'ndaki Uluslararası Misyon Kurulu. "Hindistan en kalabalık Hindu nüfusuna sahiptir ve dünyanın en kalabalık ikinci ülkesidir. Ayrıca Hindistan dünyanın en kalabalık üçüncü Müslüman nüfusuna da sahiptir. Hindistan halkının Hz. İsa'yı öğrenmesi gerekiyor." Ve, "Güneydoğu Asya dünyanın en kaybolmuşlar bölgesidir. Pakistan, Hindistan ve Bangladeş dünyanın en fazla Müslüman nüfusuna sahip olan 10 ülkesi arasındadır. Hindistan dünyanın en kalabalık Hindu ülkesidir," diye ekliyor. Gördüğünüz gibi Hindu ya da Müslüman olduklarından dolayı Güneydoğu Asya halkları kaybolmuş sayılıyor.

Günümüzdeki misyonlar geleneksel olarak kiliseler inşa etmek, İncil'i öğretmek ve dua grupları oluşturmak gibi hedeflerin yanı sıra okullar, insani faaliyetler, televizyon, yayıncılık, iş yaşamı iletişim ağı, yolculuklar, evlat edinme büroları ve benzeri işleri de

yükleniyor. Daha da önemlisi yöre insanlarını dünya çapındaki hareketin içinde kilise liderleri olmak üzere geliştiriyorlar.

Bu tanrıcılık görüşüne bakış, kişinin Tanrı'ya bakışına göre değişir. Tanrı acaba yalnızca Amerikalıları tercih eden ve dalkavuklarına dünyanın dinini değiştirme emrini veren bir Hıristiyan mıdır? Eğer buna inanıyorsanız, yerkürenin dörtbir yanında çalışan evangelistler hoşunuza gidecektir. Eğer Tanrı ve inancın farklı biçimleri olabileceğine inanıyorsanız ya da dinsel inancınız yoksa, bunca kilisenin, kilise uzantısının misyonerlik şevkinden hoşlanmazsınız.

Ne var ki, dini yaymak isteyenler çabalarını din ya da aile yaşamıyla sınırlandırmıyorlar. Yurtiçinde ve dışında politikaya gitgide daha fazla ilgi gösteriyorlar. Örneğin kısa bir süre önce köktendincilerin ordu üzerindeki artan etkisi ateşli tartışmalara neden olmuştu. Evangelist gruplar Bush yönetiminin aile planlaması ve HIV/AIDS salgını gündemini işleyerek, risk altındaki bölgelerdeki potansiyel felaketleri vurgulayarak cinsellikten kaçınmanın üzerinde durmuşlardır.

Evangelistlerin çoğu Ortadoğu'yu hem Kutsal Topraklar hem de kötü Müslümanların arı kovanı olarak görüyorlar ve eşikten içeri girebilmek için hızla kiliseler açıp üye toplamaya çalışıyorlar. Bazıları ABD ordusunun ardından yardım kuruluşlarıyla birlikte Irak'a girdi ama işlerin istedikleri gibi yürümediği görülüyor. "Irak'ın en kalabalık Hıristiyan cemaatinin lideri ülkesindeki Amerikalı evangelist misyonerleri, yoksul Müslümanlara para ve güzel arabalar göstererek din değiştirmeye çabaladıkları için perşembe günü kınadı," diyor 2004 tarihli bir Reuters haber raporu. "Keldani Katolik Kilisesi'nin başı olan Patrik Emmanuel Delly gazetecilere Saddam Hü-

seyin'in devrilmesinin ardından 2003 yılında çok sayıda Protestan aktivistin Irak'a geldiğini ve din değiştirecekleri çekmek için 'butikler' açtığını anlattı."

Bu girişimler yıllarca Hıristiyan sağ kanadın desteklediği antikomünizm kampanyaları, BM karşıtı eleştirileri ve İsrail yanlısı hareketleri yansıtıyor. Bugün farklı olan ise dini yaymak isteyenlerin küresel varlıklarının ne kadar gelişmiş olduğu ve Washington'ın dış politikaları üzerindeki etkilerinin ne kadar arttığıdır. Çeşitli mezheplerin hedefleri birbirinin eşi değildir ve bazıları ürkütücü derecede yayılmacıdır ama hepsi de dünya yüzündeki tüm insanların kendi dinsel inançlarını, sosyal sınırlamalarını, tutucu politikalarını benimsemelerini istemektedir. İnsanlar kondomlara, HIV için ilaçlara ya da doğum kontrol yöntemlerine gerek duyunca, cinsel ilişki kurmamak konusunda söylevlerle karşılaşıyorlar. Geniş kapsamlı insan haklarına gerek duyduklarında, dinsel haklar bildirgesiyle karşı karşıya kalıyorlar. İyi okullar istediklerinde karşılarına kiliseler çıkıyor. Yardım ya da anlayış beklediklerinde yüzleşme ve Kutsal Kitap onları buluyor.

Ahlaksal doğruluk ve "mantıksız coşku" diye adlandırılabilecek bir tavırla evangelistler; Amerikalıların yabancı ülkelerdeki en iyi girişimi olan yardım ve özgürlüğün geliştirilmesi uygulamalarını alıp batıl inançların, yerel dinlere, sosyal düzene saldırıların, Amerikan gösterişinin ve açıktan açığa militanlığın gelgit dalgalarına gömme tehdidini oluşturuyorlar.

14 Petrol Bağımlılığı

Amerika'nın petrole ne kadar gereksinim duyduğunu herkes biliyor ve hatta Bush bile bizim petrole bağımlı olduğumuzu sonunda itiraf etti ama tükettiğimiz petrolün büyük bir kısmı Ortadoğu'dan ve istikrarsız olarak düşündüğümüz diğer bölgelerden geliyor. Hiç kimse bu bağımlılığın ne kadar zararlı olduğunun, bizleri kötü seçimler yapmaya zorladığının ve niçin devam ettiğinin farkında değil.

Temel noktalarından başlayalım:

- Her gün Amerikalılar yabancı petrole 390 milyon dolar ödüyor ve her doların yarısı OPEC ülkelerine giderken, dörtte biri de Basra Körfezi'ndeki petrol zengini ülkelere gidiyor.
- Amerikalılar kolektif olarak yabancı petrole dakikada 200.000 dolar -saatte 13 milyon dolar- ve yalnızca Basra Körfezi'nden ithal edilen petrole yılda 25 milyar dolardan fazla ödüyorlar.
- OPEC ülkeleri petrol fiyatlarını arttırarak gayet iyi kazançlar elde ediyor ve bu yılın sonunda 300 milyar dolar kâr etmeleri bekleniyor.
- Eğer bazı değişiklikler olmazsa, gelecek aynı gibi görünüyor. Ortadoğu dünyanın varlığı kanıtlanmış petrol rezervlerinin üçte ikisine sahip. 2025 yılında Ortadoğu'nun dünya petrolünün %36'sını sağlayacağı ve bir bütün olarak OPEC'in %46'sını üreteceği tahmin ediliyor.
- 2025 yılında ABD'nin günde 28.3 milyon varil petrol, yani bugünden %44 daha fazlasını tüketeceği varsayılıyor.

Çok fazla tüketiyoruz çünkü:

- Otomotiv teknolojisinin gelişmesine karşın, günümüzde yakıt tasarrufu 1980'lerin ortasından daha düşük. Daha doğrusu 2002 yılında satılan yeni araçların ortalama yakıt tasarrufu 1981'den bu yana en düşük düzeydeydi.
- Hafif kamyonetler ve arazi araçları (SUV) binek arabası pazarının %50'sini oluşturuyor.
- 2003 model ortalama bir binek aracının yakıt tasarrufu bir galonda 24.8 mil olmasına karşın bir arazi aracı ya da bir kamyonetin yakıt tasarrufu bir galonda 17.7 mildir.
- Yeni teknoloji olmadan, güvenli, rahat ve kolayca satın alınabilir arabalar bir galon benzinle 50 mil ya da daha fazla gidebilir.
- Amerika'da 200 milyon araba var.
- Elektrik genelinde havayı son derece kirleten ve madenden çıkarılması çok tehlikeli olan kömürlü santrallerden elde ediliyor ama tüketilen elektriğin %5'ini de petrol sağlıyor.
- Evlerin yaklaşık %8'i petrolle ısıtılıyor. Daha fazlası ise artık doğalgaz kullanıyor (elektrik santralleri de) ama bu gazın büyük bir kısmı genelinde tehlikeli bir sıvı biçiminde ithal ediliyor. Bu ithalatın yarıdan fazlası yine Ortadoğu'dan geliyor.

Bu kadar çok ithal ediyoruz çünkü:

- Bu kadar fazla tüketiyoruz ama eskisi kadar petrol üretmiyoruz.

- Yurtiçindeki üretim 1972'de günde 11.6 milyon varil ile zirveye ulaştı. Şimdi ise günde yaklaşık 9 milyon varil üretiliyor ve azalma sürecek.
- Yakıt olarak petrolden doğalgaza dönüyoruz; ABD'de doğalgaz kaynakları istikrarlı olarak duruyor ama bu durum petrol ithalatının artmasını engellemedi. Örneğin 1966'dan bu yana benzin kullanımımız ikiye katlandı ve benzin tüm petrol tüketiminin yarısını oluşturuyor.
- ABD'deki yeni üretim ithalat rakamlarında düşme oluşturamaz, çünkü yakıt dönüşümü zaten gerçekleşti ve benzin tüketimi sürekli olarak artıyor ve Arktik Doğal Yabanıl Yaşamı Koruma Bölgesi'ndeki yeni bulunan petrol kaynağı ancak altı aylık tüketimi karşılayabilir.
- Geleneksel yakıtların astronomik fiyatlarına karşın Bush yönetimi süresince yenilenebilir enerji tüketimi azaldı.

Petrol bağımlılığının diğer giderleri arasında şunlar bulunuyor:

- Askeri harcamalar. 2003'de başlayan Irak savaşı olmasaydı bile, ABD Basra Körfezi petrollerine yılda 50 milyar dolar harcıyordu.
- Askerin ilgisini çeken Hazar Denizi ve diğer üretim bölgelerine daha fazla ödeme yapılacak.
- Irak'taki savaşın maliyetinin 2 trilyon dolar ya da daha fazla olması bekleniyor.
- Doğal kaynakların, özellikle petrolün oluşturduğu ani zenginliğin "kaynak laneti" gelişmekte olan ülkelerde istikrarsızlık yaratıyor ve sıklıkla çatışmalara neden oluyor.

- Petrol ve kömür yakılması iklim değişikliğinin ana nedenini oluşturuyor.

Bu giderlere tahammül ediliyor çünkü:

- ABD'nin bizi petrol kullanımından kurtaracak bir enerji politikası yok.
- ExxonMobil ve Southern gibi petrol şirketleri 2003-2005 yılları arasında kendi lehine olan enerji yasasını kongreden geçirmek için 367 milyon dolar harcadı.
- 2000-2004 yılları arasında petrol ve doğalgaz endüstrisi siyasi kampanyalara 75 milyon dolardan fazla akıttı ve harcanan beş doların dördü Cumhuriyetçi Parti adaylarına gitti.
- Asgari harcamayla çok çabuk üç katına çıkarılabilecek olan yenilenebilir enerji kullanımı daha fazla verimlilik, çevre korumacılık ve yeni kaynaklar içeren çok sayıda küçük şirketin işe girmesini içeriyor ama bu şirketler, büyük petrol şirketlerinin pençesinde bulunan siyasi sistem tarafından dezavantajlı durumda tutuluyor.
- Bizler, dünyanın petrol ve doğalgaz kaynaklarına el atma hakkına sahip olduğumuzu düşünüyoruz.

15 Amerikan Rüyası

Farklı kişiler için bu Rüya farklı anlamlar içerir. Çoğu çeşitlemesinde Amerika'nın iyi yönleri gözler önüne serildiğinden özellikle göçmenlerin burada daha iyi bir yaşam sürebilecekleri fikri orta-

ya çıkıyor. Ama bu Rüya cesaret, çok çalışmak ve Tanrı'yla bireysel ilişki aracılığıyla kişi zengin olabilir biçimindeki bireyselliğin dayanak noktası üzerinde kararsızca duruyor.

Ellerinde pek fazla imkân bulunmayan milyonlarca insan için bu fikir son derece çekicidir ama sahte bir vaade dayanıyor. Parasal ve diğer açılardan dünyada başarılı olmak genelinde çok çalışmaya, belirli bir risk almak kapasitesine dayanıyor. Ama yalnızca cesaret yeterli değil.

Bunun anlamı kişinin çalışmaktan vazgeçip başarıya ulaşmak için başka yollar denemesi değildir. Ama Rüya'nın sorunu başarının tüm sorumluluğunu kişinin bireysel çabasına yüklemiş olması fikridir. Bu Amerikan efsanesi *yalnızca* kişinin enerji ve gayretinin önemli olduğu bir dünya yaratıyor. Kişinin ilerlemesine izin veren, iyi okullar, sağlıklı çevreler, besleyici gıdalar, düzgün aileler, sosyal barış, küresel eşitlik, çeşitliliğe saygı gibi temel niteliklerle birlikte sosyal kararların sonuçları ve yürütülmesi gibi olgulardaki *ortak* çabalar, herhangi bir kişinin başarısının dayanaklarını oluşturur.

Amerikan Rüyası çığırtkanlığı yalnızca kişinin başarıya ulaşması için sahte beklentilere kapılmasına yol açmıyor, aynı zamanda birçok ülkenin gıda güvenliği, güvenli meskenler, sağlık hizmetleri, kazançlı işçilik yaşamı gibi temelleri sağlamasındaki sosyal ve siyasi seçenekleri çarpıtıyor. Eğer bireyselliğin sürekli olarak öne çıkarılması yüzyıllardır vurgulanan paylaşma, ortak zenginlik, kolektif sorumluluk bilincini yok edecekse, bu ideolojiye kapılan üçüncü dünya insanları özellikle dezavantajlı duruma düşeceklerdir.

Papa II. John Paul *Centessimus Annus* başlıklı 1991 yılı genelgesinde çok açık belirtmiş: "Belirli bir toplumun içinde kişiler ne kadar savunmasız kalırlarsa, başkalarının ilgi ve kaygısına, özellikle

hükümet otoritesinin işe karışmasına o kadar fazla gereksinim duyarlar. Bugün bizim dayanışma ilkesi adını verdiğimiz kavram her ülkenin ulusal düzenini ve uluslararası düzeni kapsar; sosyal ve politik organizasyonun Hıristiyanlık açısından temel ilkelerinden biri olarak kabul edilir."

Dayanışma, toplumun tüm üyelerine ilgi göstermesi ve tüm üyeleri için çalışmasıdır. Papa John Paul bu kavramdan söz ederken Papa VI. Paul'ün "sevgi uygarlığı" tanımına gönderme yapıyor. Bir bireysellik doktrini olmadığı kesindir. Doğru yönlendirilmiş bireyin tüm olası engelleri aşma gücüne sahip olduğu inancı kesin bir Amerikan fikridir ve herhalde Emerson ile Thoreau'dan yapılan hatalı bir alıntıdır. Kişi, Yaratıcısı ile yaptığı konuşmayla kendini oluşturur; kendine güven kazanmak için sosyal çevresini ve bu çevrenin oluşturduğu kısıtlamaları aşar.

Bireyi ahlaksal evrenin merkezi yapan bu kavram, sosyal ve ekonomik yaşamdaki siyasi kuruluşların rolünü azaltmak ya da yok etmek isteyen ekonomik ideolojilerle çok iyi örtüşmektedir. Bu nedenle bireyselliğin Amerikan kapitalizminin ve küresel uzanımının felsefi desteği olmasına şaşırmamak gerekir. Yani siz ezilen Ganalılar, Hintliler, Brezilyalılar, eğer hükümetleriniz yabancı yatırımın engellerini alçaltırsa ya da iş yasalarını ortadan kaldırırsa, verimsiz kamu endüstrilerini parçalara ayırıp satarsa, sizler de başarıya ulaşabilirsiniz. İşte o zaman Rüya sizin kapınızı çalmış olacaktır.

Elbette bu kadar açıkça söylenmiyor ama anlamı aynı. Ekonomik küreselleşmenin altında Rüya yatıyor. Tüm yapacağınız şey çok çalışmak ve inançlı olmak. Sosyal çevrenin koşulları önemli değildir. Daha doğrusu size engel oluşturur.

Papa John Paul, hayranlık uyandıran bu genelgesinde nelerin engel oluşturduğunu da tanımlamıştı. Tümüyle alıntı yapılacak kadar değerli olmasının nedeni Papa'nın önde gelen bir muhafazakâr olarak konuşmuş olması değil, Hıristiyanlık yardımlaşmasının ve adaletinin zor kazanılmış ama yüzyıllardır süregelen bir perspektif oluşudur. Amerika'nın ekonomik zenginlik vaat eden bir ülke oluşunun garip çekiciliği için bir son olmasının yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerin yeni liberal ekonomilerinin gerçek sonuçlarının da sonunu göstermektedir. Bu bölümde Papa, dünya nüfusunun yoksul olan ve bir rüyadan fazlasına gereksinim duyan beşte dördünden söz ediyordu.

Yaratıcılıklarını ifade etmeye ve potansiyellerini geliştirmeye yardımcı olacak temel bilgiyi edinme olasılıkları bulunmuyor. Niteliklerinin değerlendirildiğini, kullanıldığını görmelerini sağlayacak bilgi ve iletişim ağına girmenin yollarına sahip değiller. Böylece eğer açıktan açığa sömürülmüyorlarsa bile, büyük ölçüde dışlanmış oluyorlar; ekonomik gelişme onların zar zor geçinebildikleri ekonomilerinin dar hacmini daha da daraltmasa bile hiç dokunmadan gerçekleşiyor diyebiliriz. Geleneksel organizasyon biçimleriyle karşılamaya alışmış oldukları gereksinimlerini, doğrudan karşılayan yeni yöntemlerle üretilen ürünlerle rekabet edemiyorlar. Uzanamadıkları ve aynı zamanda gereksinim duydukları bir bolluğun ışıltısıyla şaşkına dönen bu insanlar Üçüncü Dünya kentlerini kalabalıklaştırıyorlar. Bu kentlerde kültürel kökleri bulunmuyor. Çok şiddetli belirsizliklere maruz kalıyorlar ve halkla bütünleşebilme olasılıkları da yok. Herhangi bir biçimde onurlandırılmıyorlar...

Amin.

16 HIV/AIDS Salgınının ABC'si

Bir Salgın Nasıl Durdurulmaz

1980'lerin başında AIDS salgını alarm vermeye başlayınca Amerika'da bile tedavi olasılıklarının yakın gelecekte bulunmadığı düşünülmüştü. Hastalığın lanetine yakalananlar dışlandı ama yıllarca süren, çoğu Hollywood'dan kaynaklanan hareketler ve sağlık uzmanlarının baskısıyla sarsılan hükümet en sonunda bu sorunu ciddiye aldı. Sorunla başa çıkması gereken ilk Başkan olan Ronald Reagan her açıdan çok geç tepki verdi. Ama sonunda zaman içinde hastalığa ilgi gösterildi ve bazı geçici önlemler, özellikle antiretroviral ilaçlar ve kondom kullanımı gibi önleyici adımlar dehşet verici sahneye biraz iyimserlik taşımaya başladı.

Artık herkesin fark ettiği gibi ilaçların başarısı ancak alım gücü ve ulaşılabilirliğin yüksek olduğu kuzey yarımkürede görüldü. Yaşam kurtaracak ilaçların dağıtımını engelleyen yalnızca ilaç firmalarının "patent hakları" değildi. Bush yönetiminin ABC kılavuzları diye adlandırılan politikaları hastalıkla savaş konusundaki ilerlemeyi yavaşlattı.

Ne var ki, bu hastalıkla büyük kaynaklara yatırım yaparak savaşmak acilen gereklidir. Gözlemciler dünyayı saran salgının neden olduğu ölümlerden ve yetim kalan çocuk sayısından dolayı sosyal çözülmelerden, toplumların çökmesinden, daha büyük acıların ortaya çıkmasından korkuyorlar. Dünya çapındaki HIV virüslü hastaların yaklaşık %64'ü Sahra-altı bölgelerde yaşamakta olduğundan, Afrika özellikle tehlike altında bulunuyor. Şu anda yalnızca Güney Af-

rika'da 5 milyondan fazla kişi hastalığın pençesinde. Her gün AIDS nedeniyle dünya yüzünde 8500 kişinin öldüğü tahmin edilmektedir.

ABD politikasının birçok kusuru vardır. Öncelikle 7 milyon yeni hastalık vakasını önlemek ve 2 milyon hastayı antiretroviral ilaçlarla (ARV) tedavi etmek için büyük bir propagandayla vereceğini söylediği 15 milyar doların tümü yeni para değildi ve üstelik bu düzeyde bir istem olmadı. Washington fiyat pazarlığı yapmak yerine büyük ilaç firmalarına yükseltilmiş bedelleri ödemekte ısrar ederek, tedavi edilebilecek hasta sayısını dört faktör gibi büyük bir yüzdeyle azaltmış oluyor. Bu hastalığın önlenmesi ve tedavisinde işin içinde bulunan Dünya Sağlık Örgütü, AIDS, Verem ve Sıtma ile savaş için Küresel Fon gibi kuruluşlar jenerik ilaçları onaylıyorlar. Pahalı ilaçlar için yapılan büyük yatırımlar, ABD'nin genel dış yardım konusunda aldığı eleştirilerin yinelenmesine neden oluyor: yardımlardan en çok, hizmet ya da ürün satan Amerikalılar yararlanıyor.

Washington'ın ABC politikasının (İngilizcede Cinsellikten Uzak Durun, Eşinize Sadık olun ya da Kondom Kullanın sözcüklerinin başharfleri) yararlı olmadığı gözleniyor. Sadakat ve cinsellikten uzak durma üzerinde yapılan çeşitli çalışmalar bu önerilerin işe yaramadığını, HIV enfeksiyonu gibi dünyayı mahveden bir sosyal olguyu önleyecek bir girişim olmadığını ortaya çıkarıyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2005 raporu alıntı yapılmaya değecek gibidir:

> ABD görevlileri, cinsellikten uzak kalma programlarının bağımsız değerlendirmelerini sistematik olarak göz ardı ediyorlar, bunun yararları konusunda belirsiz ve bilimsellikten uzak iddialarda bulunuyorlar. Örneğin ABD'nin kü-

> resel AIDS stratejisi, "ilk cinsel ilişkiyi bir yıl bile ertelemenin yeniyetmelerin sağlığı ve toplumlarda salgının yayılması üzerinde önemli bir etkisi olduğunu" ileri sürüyor. Bu iddianın kanıtlarını sunmadığı gibi, bu strateji cinselliğe adım atma yaşının daha ileri olduğu, örneğin Uganda, Zimbabve ve Güney Afrika gibi ülkelerde HIV vakalarının daha sık görüldüğünden söz etmiyor. İnsanların ilk cinsel deneyim yaşını ertelemesi eğer kendilerini korumayı öğrenmezlerse, kesinlikle HIV'a karşı önlem değildir. Cinsellikten uzak durma programları aslında korunma yöntemleri, daha güvenli cinsellik gibi konularda bilgi vermekten kaçınıyor ve evli çiftlerin HIV enfeksiyonundan etkilenmeyeceğini ileri sürüyor.

Cinsellikten uzak durmak ve eşine sadık olmak kavramları, ABD ve Afrika'daki Hıristiyan evangelist gruplar nedeniyle ABD politikasının kılavuz noktası biçimini almıştır. İnanca dayalı bu gruplar insanların din değiştirmesini sağlamanın yanı sıra ABD'nin aktif olduğu on beş Afrika ülkesinde cinsellikten uzak durma konusunda bilgi verirken her yıl bu işe ayrılan 1 milyar dolardan fazla bir bütçeden yararlanıyor.

Aslında bu politika çok zararlıdır. ABD fonlarının yaklaşık üçte ikisi cinsellikten uzak durma programlarına harcandığından, kürtaj ve hatta danışmanlık hizmeti sunan kliniklere sahip organizasyonlara para ayrılamamaktadır. Ayrıca ABD uyuşturucu kullananlara alışkanlıklarını sürdürmek gibi görüneceğinden çekinerek temiz enjektör dağıtılmasına da karşı çıkmaktadır. Aynı şekilde seks işçilerine dağıtılan kondomlar, yüksek risk grupları olduğu varsayılanlar-

dan daha fazla cinselliğe bulaşan, gençlere yasaklanmaktadır. "ABD kondom dağıtımı için fonları keseceği tehdidinde bulunarak, Birleşmiş Milletler'in Afrika HIV/AIDS özel elçisi açık sözlü (ve Kanadalı) Stephen Lewis'in "dogmaların etkisindeki bu politika temelinden kusurludur ve Afrika'ya zarar vermektedir," açıklamasını yapmasına neden olmuştur.

ABD politikasının evangelistler ve ilaç şirketlerinin elinde kalması utanç vericidir. Konu yalnızca boşa harcanan para olmayıp, "değerlerimizin" insanları kurtarmaktan ve yoksul toplumlara bu hastalıkla mücadelede yardım etmekten daha önemli olduğu mesajını vermektir. Doğrusu, ABD'nin 1980'lerin başındaki inkâr ve lanetleme döneminin karanlığından kurtulduğunu düşünmek isteriz ama bu duyguların şimdi açıktan açığa kâra geçme ve sinsice dini yayma çabalarına dönüştüğü görülüyor.

17 Reagancılık

Hükümetteki Cumhuriyetçi siyasi liderlerin çoğu kendilerini "Reagan Cumhuriyetçisi" tanımına uygun gibi görmeyi sürdürüyor. Bir cins vasiyetin açıklanmasına benziyor. Başkanlığa aday olduğu uzun yıllar süren kampanyalarında Ronald Reagan sık sık hükümetin sorunlarımıza çare olmadığını, esas sorunun hükümet olduğunu söylemişti. Hükümetin ekonomiye karışması konusundaki fikirleri bu yöndeydi ve bu fikrini yalnızca Amerikan ekonomisine değil aynı derecede haksız ve verimsiz sonuçlara yol açarak küresel ekonomiye de uygulamıştı.

Yalnızca kendine güvenme vizyonu ve resmi kuruluşların sözlü olarak hırpalanması felsefesi pek çok Amerikalıya yakın gelmişti. Reagan usta bir politikacıydı, söyledikleriyle inandıkları çekici kişiliğinin ve iyimserliğinin gücüne sahipti. Herhangi bir bürokrasiyi çok fazla büyük ve verimsiz olarak görmek her zaman kolaydır; hükümetin çok fazla büyümesinin de savurganlık olduğu konusundaki ilk görüşleri sıradan insanlara bazı açılardan karşı konulmaz gibi gelmişti.

Yandaşlarının tanımlamayı sevdiği biçimde Reagan devrimi diye adlandırdıkları olgunun temeli hükümetin boyutlarını ve vergileri küçültmekten oluşuyordu. Buna karşılık saldırgan bir Soğuk Savaş yürütmek, muhafazakâr bir sosyal gündem oluşturmak gibi diğer dürtüleri elbette çok daha büyük ve her işe karışan bir hükümete gereksinim gösterdiğinden, tıpkı bu tip muhafazakârlığın her zaman olduğu gibi, eğer böyle denebilirse, felsefesi daha temelinden çelişkiliydi. (Serbest Pazar politikalarıyla güvenlik politikalarının ayrı dünyalar olduğunu iddia eden sağ kanat uzmanlar, güvenliğin savunma endüstrisine verilecek çok büyük sübvansiyonlardan, bu tip iş modellerini kabullenmekten, yabancı ülkelerde ekonomi politikasını yürütmek için askeri güç kullanımına kadar her şeyi kapsayan bir ekonomi politikası içerdiği gerçeğini görmezden geliyorlar. Bunlar kesinlikle birbirinden ayrılmaz.)

Soğuk Savaş gündemi ordunun her an hazır durumda bulunması, antikomünizm fikirleri ve müttefik kazanmak gibi daha önceki başkanların uzun zamandır süregelen politikalarından ve değer yargılarından farklı değildi. (Soğuk Savaş konusunda son derece kavgacı bir görüş için Kennedy'nin başkan seçilince yaptığı konuşmanın metnini okuyun.) Reagan Doktrini bunların devamı gibiydi ama

sonuçları daha büyük felaketlere yol açıyordu. İşine geldiği zaman Reagan, Sovyet karşıtı duruşundan zekice sıyrılmayı başarıyordu. İran-contra skandalı sonrasındaki siyasetini kendi taraftarları bile tam olarak anlayamamıştı. Sosyal gündem ise suçlara, hoşgörüye, ülkeye izinsiz giren Meksikalılara, liberal yargıçlara, Amerikan Medeni Haklar ve Özgürlükler Birliği'ne, kürtaja karşı sağ kanadın olağan, bıktırıcı eleştirilerinden oluşuyordu.

Bu biçimdeki hükümetin küçültülmesi kavramı üzerinde Reagan'ın daha büyük etkisi oldu. Amerika'da her nasılsa yepyeni bir refah ve özel girişim çağı başlattığı iddiası ise sahte bir efsanenin bir parçasıdır. Başkanlığa seçildiği 1981 yılında GSMH'nın hükümet harcamalarına giden oranı %21.6 idi ve bu oran 1989'daki başkanlık süresinin sonunda %21.8'e yükseldi. (Elbette fonlar insanlara hizmetten, %70 gibi inanılmaz bir artış gösteren askeri harcamalara ve borç ödenmesine kaydırıldı.) Tıpkı bir ailenin kredi kartlarıyla harcama yaparak zengin görünmesi gibi, ekonominin büyümesi de borç üzerine inşa edilmişti. Bu durumda bile eşitsizlik arttı, yalnızca en zenginler dışında bireysel gelir olduğu yerde kaldı, ABD ticaret açığı zirveye çıktı, gerek bireysel gerekse hükümet borçları astronomik rakamlara ulaştı. İşçi sendikaları gibi sağlık ve güvenlik yasaları, çevreyi korumaya yönelik yasalar da sürekli saldırı altında kaldı. Kaynakların ordu müteahhitlerine kaydırılması, yönetici ve refah sınıfı için vergilerin düşürülmesi, kısıtlamaların kaldırılması, solun "parasız bırakılması" biçimindeki şirketçi gündem, bundan önceki on beş yıllık ılımlı hükümet aktivizminin ardından geldi.

Ne var ki bunu küresel ekonomiye uygulamak büyük bir kumardı ve bu konuda Reagan beklenenin ötesinde başarılı oldu. Reagan'ın ticaret anlaşmalarını, Dünya Bankası ile IMF'nin emirleri-

ni, dış yardım ve kredi düzenlemelerini ABD hükümetinin kudretini kullanarak kovalaması, kötü sonuçları kanıtlanmış olmasına karşın, geri çevrilmesi olanaksız değilse bile çok zor olan koşullara ve hızlanmalara yol açtı. Pazar yerinin "büyüsü" ve küçülen hükümetle yüksek askeri harcamalar çoğu yerde yükseklere tırmanmaz; üstelik çoğu yerde bizim sahip olduğumuz gibi düşüşü yavaşlatacak büyük yastıklar bulunmaz. Sonuçlardan biri belki de gelişmekte olan dünyada eşi daha önce hiç görülmemiş sıkıntılara neden olmasıydı.

Bunlar elbette atının üstünden Ruslara tepeden bakan ve Amerika'yı yine gururlanılacak bir ülke durumuna getiren kovboy efsanesinin Reagancılığı değildi. Bu efsane kitapta sözünü ettiğimiz yöntemlerle yakından ilgili gibi görünmüyor. Gelir istikrarıyla istihdam kaynağı olan, saldırgan güçlülere karşı zayıfları koruyan hükümete saldırmak biçimindeki Reagancılık şimdiki yönetimde olduğu gibi dünyanın çeşitli yerlerindeki taklitçilerinde de varlığını sürdürüyor ve sonuçları her zaman her yerde aynı oluyor: zenginler iyi durumda ama orta ve alt sınıflar kötü durumda. Doğal çevre harap oluyor, ordu ulusal hazinenin büyük bir kısmını emiyor ve göçmenler tüm kötülüklerin sorumlusu olarak gösteriliyor. Reagancılığın en üzücü mirası ise hükümet karşıtı söylemlerin artmasıdır. Yönetimin nasıl oluşturulduğunu, nasıl sorumlu tutulacağını, kime hizmet verdiğini, boyutlarının ve gerekli fonksiyonlarının ne olduğunu yaratıcı bir biçimde düşünmemiz gerekir. Ama Reagancılık bu yeni düşünme biçiminin hiçbir yönünü desteklemedi. Reagan'ın hilesi çok yalındı (zaten yalınlık konusunda çok başarılıydı): hükümeti suçla ve kendi amaçların için olabildiğince fazla kullan.

Bu çeşit ahlakı hor görme kavramı 1980'den bu yana sağ kanatta hüküm sürmektedir. Muhafazakâr ve siyasetçi gibi çalışan özel sek-

tör yanlısı olan ardılı George H. W. Bush, ülkeye "daha nazik, daha yumuşak" bir yönetim sözü verdi ve bunu Beyaz Saray'a çıkma kampanyasının önemli bir teması biçimine getirdi. Anlaşılan Reagan'ın başkan yardımcısı, temelinde Reagancılığın sertliğinden utanıyordu. Partinin tabanı onu asla bağışlamadı. Beceriksizliğin tanrılaştırılması olan George W. Bush ise savaş başlatmak için hükümetin gücünü olağandışı yollarda kullandı (Reagan bile Irak'ı işgal etmek gibi aptalca bir adım atmadı; Saddam ile yakın dost olmayı daha kolay buldu); toplumu gözetledi, işkence yaptı, sosyal gericilerin gündemini destekledi ve doğayı daha önce hiç görülmemiş bir biçimde sömürdü. Gipper'in cenazesinde George W. Bush'un, taklit etmeye çalışması acıklı ama etkiliydi. Reagan en azından kendini yetiştirmiş bir adamdı.

Yarı gerçek, yarı efsane olan bu nitelik belki de iyi meleklerine ya da kendine özgü Hollywood stiliyle oluşturduğu herkesin kendini yetiştirebileceği kavramına, ihanetti. Kökeni her neyse, çirkin bir ideolojiye, zenginlerin isyanına dönüştü. En üzücü yanı ise yalnızca Amerika'yı etkilemekte kalmayıp, tüm kötü etkilerini dünyaya yaymış olmasıydı. Neşeli bir iyimserlik de dahil olmak üzere zehirli bir mirastı.

18 Nükleer Silahlar

İlk iki atom bombası 1945 yılında Japonya'nın Hiroşima ve Nagasaki kentlerini yok ettiğinde, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermekte oluşunun getirdiği rahatlama bu yeni silahlar konusundaki

kaygıların önüne geçmişti. (Herhalde bu rahatlamayı 120.000 ölü veren iki kentin halkı hissetmemişti.) Amerikan dehası fiziğin sırlarını küresel bir savaşın şaşırtıcı ve korkutucu bir unsuruna döndürmüştü. Orada bitebilirdi. Ama bitmedi ve o tarihten bu yana çok yüksek bir bedel ödemekteyiz.

"En üstün silahın" geliştirilmesi hatalı bulunabilir ama o zamanlar Nazileri alt etmek için yapılmıştı ve hiç kimsenin buna itirazı yoktu. Neredeyse teslim olacak Japonlara karşı kullanılması ise herhalde hem onları hem de Sovyetler'i etkilemek içindi ve bu davranış bugün bir terörist hareket olarak kabul edilebilir. Nükleer silahların savaşta kullanılmasının ardındaki politika her ne olursa olsun, nükleer kapasitenin gelişmesi o tarihte engellenebilirdi.

Bunu yapmak için atılan bazı diplomatik adımlar işe yaramadı. Tarihçiler yalnızca Stalin'i değil, nükleer silahları Amerika'nın küresel güç olma garantisi ve müjdesi gibi gören Truman'ı, muhafazakâr kongreyi de suçluyorlar. Yaklaşan nükleer çağı önlemek için gösterilen zayıf çaba, yatırımcılıktan diplomasiye geçmiş olan Bernard Baruch'un planında vardı ama Stalin'in nükleer silah sahibi olma hevesinin yanı sıra Fransa ve İngiltere'yi de hesaba katarsak, işe yaramayacağı belki daha başından belliydi. Üstelik Baruch'un fikirlerine hiç şans verilmedi.

Bu başarısızlığın sonuçları, Sovyetler'in çöküşünden sonra bile göz ardı edilen silahsızlanma konusundaki resmi anlaşmalara ve dünya çapında nükleer silahlara karşı çıkılmasına karşın boşa gitti; şimdi gerek ABD gerekse diğer ülkeler nükleer terörizm nedeniyle yeni bir tehdit altında bulunuyor. ABD'nin nükleer silah deposu 34.000 stratejik ve taktik silaha yükseldi. Silah teknolojisinin geliştirilmesi giderleri dahil olmak üzere bunun maliyeti şimdilik 5.7 tril-

yon dolar. Yani 5.700.000.000.000 dolar. Sovyetler'in nükleer silahları da aynı miktara ulaştı.

Ama giderler yalnızca dolar olarak hesaplanamaz. Uranyumun toprak altından çıkarıldığı madenler, plutonyum ve zenginleştirilmiş uranyum gibi nükleer maddelerin işlendiği fabrikalar da nükleer kirlilik ve çalışanlar için güvensiz çalışma koşulları yaratıyor. İşçiler ve nükleer komplekslerin çevresinde yaşayanlar, eski bir enerji bakanı yardımcısının dediği gibi "ağır çekim nükleer savaş" etkisinin altında kalıyorlar. Belki Japonya'daki ölümlerle kıyaslanınca boyutları pek büyük sayılmaz ama bu nükleer yakıt döngüsünün etkisi de aynı derecede zehirlidir. Sovyetler Birliği'nin benzer topluluklarında yaşananlar ise daha kötü değilse bile aynı derecede dehşet vericidir.

Silahlanma yarışının ilk yıllarında nükleer silahlar atmosferde deneniyordu ve deney sahaları yakınında hastalıklar ortaya çıkıyordu. Başkan Kennedy 1963 ylında atmosferde deneylerin yasaklanması çağrısını yaptı ve kabul ettirmeyi başardı. (Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması'na o dönemin kurmay eş başkanları ve bazı muhafazakârlar sonunda ABD'nin zayıf düşmesine neden olacağı iddiasıyla karşı çıkmışlardı.)

Bazıları, nükleer silahların Soğuk Savaş yıllarında ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki barışı koruduğunu iddia ediyor. Nükleer silahların icadından önceki otuz yıl boyunca iki ülke arasında yine barış vardı ve belki de Soğuk Savaş nükleer silahlara sahip olma korkusundan kaynaklanmıştı. Ama bu konuyu hangi açıdan tartışırsanız tartışın, silahların sayısının, silahlanma yarışının ve bu yarışın sonunda ortaya çıkan giderlerin tümüyle gereksiz olduğu kesindir. Binlerce silah yerine yalnızca elli tanesi bile Stalin'i caydırmaya

yeterliydi. (Üstelik Stalin 1954'de, yani nükleer çağın ilk yıllarında öldüğünde henüz silahların sayısı çok düşük olmasına karşın, daha fazla ortalığı karıştırmaya kalkışmamıştı.)

Dünyanın dört yanından yükselen nükleer silahlara karşı halk tepkileri sonunda siyaset seçkinlerini ne kadar kusurlu da olsa bir silahlanma denetimi ve silahsızlanma gündemi getirmeye zorladı. 1963 anlaşması birçok önemli anlaşmanın birincisiydi ve 1968'de görüşmeleri başlayan Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşması sivil nükleer enerji faaliyetlerinin nükleer silahlara geçişin bir sıçrama tahtası biçimine getirilmesini engelleyen bir mekanizma geliştirdi. Bu anlaşma birçok açıdan yararlı oldu ama örneğin nükleer patlama tehditini azaltmak için aralarında bombalara gerekli olan bölünebilir atomik parçalanmaya uygun maddelerin üretimine getirilen yasaklar gibi bazı mekanizmalar ortadan kayboldu. Barış hareketlerinin ısrarlı baskısı yine de ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki tehlikeli karşılaşmaları azaltmayı başardı.

Günümüzde ise nükleer silahlar başka bir tip tehdit oluşturuyor. Artık ABD, Rusya, Fransa ve İngiltere'nin yanı sıra Çin, Hindistan, Pakistan ve İsrail de bu silahlara sahip bulunuyor. Saddam yönetimindeki Irak, Kaddafi yönetimindeki Libya, Güney Afrika'daki ırkçı yönetim de silah geliştirmek istemiş ama bu kapasiteye sahip olamamışlardı. Şimdi ise İran silah geliştirmenin peşinde koşuyor. Daha da kaygılandırıcı yönü ise kimliği belirsiz bazı diktatörlerin depolarındaki nükleer silahların El Kaide ya da diğer nihilist grupların eline geçmesi ve bir, iki bombanın Tel Aviv, Tokyo ya da New York'ta patlatılması gibi karanlık fantezilerin yaratılmasına yol açması. Aslında bunun başarılması kolay değil. Irak gibi petrol geliriyle bilim adamları olan ve karaborsa pazarlara kolayca ulaşabilen bir ülke bu-

nu yapamadıysa, Usame bin Ladin ya da Oklahoma City bombacısı Tim McVeigh'in başarması çok daha zordur. Bunların hepsi, altmış yıl önce Los Alamos, New Mexico'da başlayan, Hiroşima ve Nagasaki'deki öldürücü patlamalarla kendini dünyaya tanıtan nükleer çağın mirasıdır.

19 Soykırım

"Bir bireyin ölümü bir trajedidir ama bir milyon kişinin ölümü bir istatistiktir," demişti Stalin. Konu milyonların ölümü olunca, Stalin nelerden söz ettiğini iyi biliyordu. Stalin, Hitler, Mao ve sayısız diğer katil despotlar soykırım utanç salonunu doldururken, ABD'nin de masum insanların kitlesel ölümleriyle rahatsız edici bir ilişkisi vardır. Elbette hiç de zarif bir konu olmadığı gibi kolay da değildir. Ama tarihi boyunca ABD'nin büyük boyutlu katliamlar açısından yanıtlaması gerekenler vardır.

Neredeyse tüm soykırımlar ya da katliamlar şu ya da bu savaşın mantığıyla açıklanabiliyordu. Stalin'in mantığı kolektivizm ve devrim karşıtlığıydı. Mao'nun halk düşmanı mazeretleri vardı. Hitler'in psikopat olduğu açıkça bellidir ama Alman Ari ırkı efsaneleri, Yahudileri ve Slavları insanlık altı kişiler olarak tanımlayan doktrinler yaratmıştı.

"İnsan olmayanlar" kavramı bize özel utançlarda dikkati çekiyor. Amerika kıtasına yerleşen beyazlar yerel kabilelerin %85'ini yok ederken yaklaşık 8-10 milyon kişinin ölümüne neden olmuşlardı. Ağır çekim bir soykırım denebilir ama ciddi bir temizlik girişi-

miydi. İleri sürülen mazeret onların tam anlamıyla insan olmadıkları ve beyazların yoluna çıkmalarıydı. Seminole yerlilerini katleden Andy Jackson gibi ulusal kahramanlardan, batıya göç eden Avrupalı yerleşimcilerin tüm askeri operasyonlarına kadar herkes bu işlerin içindeydi. Katliamları gerçi yerleşimcilerden çok ABD süvarileri gerçekleştirmişti ve ateşli silahların ciddi olarak kullanılması karşısında yerlli kabilelerin hiçbir şansı olmamıştı.

1890 yılında Güney Dakota'daki Yaralı Diz Çarpışması'nın ardından yerliler toplama kamplarına -özür dilerim, "Kızılderili kampı bölgelerine"- taşınmaya zorlandılar; zaman içinde yoksulluğun, alkolizmin ve umutsuzluğun pençesine düştüler. (Süvarilerin ardılı olan ordunun helikopter birliklerinin kullandığı araçlara Komançi, Kara Şahin, Kiowa Savaşçısı gibi isimler vermelerini her zaman garipsedim. Sanki isimlerini çalmakla öldürülen kabileler onurlandırılıyor.) Nazilerin Kristal Gecesi'nden kırk sekiz yıl önce yaşanan Yaralı Diz Çarpışması, gazetelerin ilk sayfalarında Bosna, Ruanda ya da Sudan'daki soykırımlardan söz edilirken hiç akla getirilmiyor. Bu olayın tarihi önemi anlaşılan bir sınırlama durumuna sahip oluyor.

ABD ordusu başka bölgelerde yeni katliamlara doğru ilerledi. Yirminci yüzyılın başında Filipinler'deki katliam dehşet verici bir öyküdür ve nedense okullarda ders olarak pek okutulmaz. 1898-1905 yılları arasında ABD güçleri, egemenlik hakkı için aralarından küçük bir grup başkaldırmış olmasına karşın 500.000 ya da daha fazla Filipinliyi katletti. Bunların çoğu savaş kayıpları olarak görülmeyecek kadar vahşi ve ırkçı kitlesel katliamlardı. Orta Amerika'daki bazı kötü müdahaleler belki soykırım olarak nitelendirilemez ama küçük ülkelerde ufak çaplı katliamların etkisi çok yüksektir. Hiroşima ile Nagasaki'ye atılan atom bombalarıyla son derece gereksiz ve

dayanaksız iki radyoaktif patlama 100.000'den fazla sivilin ölümüne neden oldu.

Ne yazık ki her şey burada bitmedi. Bizim eylem günahlarımız ve ihmal günahlarımız var. İhmal günahları arasında bir şeylerin ters gittiğini bildiğimiz zaman bunu açıklamamak ya da önleyebilecek durumda olduğumuz halde önlememek bulunur. Çoğu tarihçi, Nazi ölüm kamplarının varlığına F. D. Roosevelt'in tepki göstermekte geç kaldığına inanıyor. Guatemala'daki demokratik hükümeti devirmemiz daha sonra desteklediğimiz askeri diktatörlerin on binlerce insanı öldürmesine neden olmuştu. (Belki de içlerinde en kötüsü olan Ríos Montt'u, Ronald Reagan herkesin gözü önünde kucaklamış ve kutlamıştı.) ABD başkanları uzun zamandan beri, kana susamış olsalar bile işlerine yarayan müttefiklerinin gerçekleştirdiği katliamları görmezlikten geliyorlar. Bu liste çok uzundur, Irak'taki Şiilerin, Doğu Timorluların, Darfur'daki Sudanlıların ve Kamboçya halkının karabasanları göz ardı edilmiştir. Üstelik bazı etnik katliamlar Amerikan silahlarıyla gerçekleştirilmiştir. Örneğin ABD'nin Güneydoğu Asya'daki yenilgisinin ardından yaşanan Kamboçya'daki soykırım gibi bazıları ise yanlış politikaların sonucunda ortaya çıkmıştır.

Belki de soykırımları görmezden gelmenin en önemli nedeni "realpolitik" ile bağlantılı olmayıp korkaklıktır. Tıpkı 1994'de Clinton yönetiminin Ruanda'daki soykırımın başlangıcında ve gerçekleştiği sırada bilinçli olarak ilgisiz kalmayı yeğlemesi gibi. Birkaç hafta içinde yarım ile bir milyon insan öldürülmüştü. Neler olup bittiğini bilen ABD ise kollarını kavuşturup oturmayı yeğlemişti. Daha sonraları dışişleri bakanı olan o dönemin BM elçisi Madeleine Albright korkaklık açısından özellikle utanç verici bir rol oynamıştı. Bu

olaylar yaşanırken bir yandan da Bosna katliamlarının gerçekleştiriliyor olması da çok ilgi çekicidir.

Yine de büyük, cüretkâr ülkelerin hata yaptıklarını ve bizim hatalarımızın Rusya'nın, Çin'in ya da dostumuz İngiltere'nin hataları yanında önemsiz kaldığını ileri sürenler olabilir. Ama her hareketin karşılığında bir tepki oluştuğundan, kötü davranışların sonuçları bazen tekrarlanır ya da kabullenilmezse, başkalarının yapılmasına izin verilmiş olur. Soykırımcı bir ruh hastası olan Usame bin Ladin bile kendi eylemlerinin açıklaması olarak bizim Hiroşima'daki teröristçe davranışımızı öne sürmüştü. Ama bu gibi duygulara ulaşmak için kişinin dağın tepesine çıkması gerekmez. Arap ülkeleri, Güney Amerika ya da Güneydoğu Asya'da "sokaklar" bizim ahlaksal duruşumuza acı anıların merceğinden bakmaktadır.

Tüm uygar ülkelerin imzaladığı ve kabul ettiği bir BM anlaşması olan Soykırım Konvansiyonu, suçlulara ceza getirdiği gibi, suçların kendisine de dikkat çekmektedir. ABD anlaşmanın tüm koşullarına rıza göstermemiştir. Şimdi dünyanın geri kalanına bu mesajı göndermek gerekiyor.

20-27 Suçlu Diktatörler Albümü

1978 yılında İran Şahı Tahran'dan son kez ayrılıp Ayetullah Humeyni işbaşına gelmek üzereyken, bir haber dergisindeki muhafazakâr bir meslektaşımla konuşuyordum ve bu haberin onu üzeceğini düşünmüştüm. "Eh işte," dedi meslektaşım gülümseyerek. "Bizim adamımızdı ve onu orada yirmi beş yıldır tutuyorduk. Hiç fena değil."

"Bizim adamımız" tanımı Soğuk Savaş düşünme biçiminin bir dayanağıdır. Bir sürü "baskıcı, demokratik olmayan, kokuşmuş bazen soykırım yanlısı bizim adamımız" hükümet, Washington'ın keyfince dünyanın çeşitli köşelerinde işbaşına gelmişti. Bazılarının ömrü kısa süreli oldu. Bazıları oligarşinin, askeri diktatörlüğün, iş yaşamı seçkinlerinin belirli modellerine uyum gösterdi. Yapıları ya da kökenleri ne olursa olsun, hepsi Washington'da yazılan Soğuk Savaş tiyatrosunda belirli roller aldı: General Falanca, provokatörlerin neden olduğu huzursuzluğu bastırıp düzeni sağlamak için işe karıştı ve tıpkı bir şirket gibi hükümeti yürütecek, çürümüşlüğü önleyecek, komünizme karşı savaşı güçlendirecek ve yeni seçimlerle kısa zamanda demokrasiyi geri getirecekti. Bir dışişleri bakan yardımcısı bu generalle görüşmek üzere gönderilirdi ve ABD hükümetine yeni liderin iyi niyetinin güvencesi sunulurdu. Aynı zamanda yabancı yatırımları da içeren bir yardım ve ticaret anlaşması imzalanırdı. Elbette Moskova da benzer bir oyun sürdürüyordu ama bizler daha becerikli olduğumuzdan, tiyatroyu daha çabuk inşa edip daha fazla insanı yerleştiriyorduk.

İşin modeli öylesine tahmin edilebilir ki, en sevdiklerimin portreleri bundan sonraki sekiz yöntemi özetleyebilir. (İran Şahı ya da Duvaliers gibi diğerleri başka bölümlerde anlatılmıştır.) Neredeyse hepsi, ABD'nin Soğuk Savaş politikalarının tipik örnekleridir.

20 Augusto Pinochet ve Şili

Richard Nixon ile Henry Kissinger "arka bahçemiz" diye gördükleri Güney Amerika'da solcu liderlerin varlığına tahammül edememişlerdi; onlara göre içlerindeki en büyük engel demokratik bir

seçimle iş başına gelmiş ve 1970 yılında Şili'nin aralarında Amerikalılara ait olanların da bulunduğu endüstrilerini millileştirmeye girişmiş olan sosyalist Salvador Allende idi. Batı Yarımküresi'nin büyük ülkelerinden birinde başarılı demokratik bir Marksistin varlığı kabul edilemez olduğundan Nixon ile Kissinger 1973'de CIA destekli bir darbeyle Allende'yi iktidardan alıp yerine General Pinochet'yi geçirdiler.

Pinochet on yedi yıl boyunca demir bir yumrukla ülkesini yönetti. 3000'den fazla Şili vatandaşı liberal ya da solcu olduğundan ya idam edildi ya da "kayboldu". 30.000 kişi tutuklandı, aralarında birçoğu işkence gördü ve ayrıca 250.000 kişi de gözaltına alındı. Pinochet, 1978'de Allende'nin dışişleri bakanı Orlando Letelier'i Washington'da öldürttü ve hiçbir tepki görmedi. Şili'nin ekonomisini reformdan geçirmeleri için "Chicago Okulu'ndan" serbest pazar ekonomistleri ithal edildi ama yaptıkları deney Güney Amerika ülkelerinin çoğunda görülen eşitsizliği ortadan kaldırmayı başaramadı. Pinochet'nin diktatörlüğü döneminde yoksulluk iki katına çıktı ve terör iktidarı sona erdiğinde nüfusun yaklaşık yarısının yoksulluk içinde yaşadığı anlaşıldı.

Allende'nin iktidardan alınması ve ölümü ile Pinochet'nin acımasızlığının Güney Amerika'daki tüm solculara bir ders olması amaçlanmıştı: eşitliğe yönelik sosyal politikalar üretmeye kalkışırsanız, ezilirsiniz. Bu olaylar Şili'nin 11 Eylül'ü idi ve tepkilerinin titreşimleri hâlâ sürüyor.

21 Arjantinli Generaller ve "Kirli Savaş"

Güney Amerika kıtasında aralarında Paraguay'ın Stroessner'i ve Uruguay ile komşu Brezilya'daki askeri komitelerin bulunduğu başka ünlü diktatörler de vardı. Ama belki de en kanlı baskıcı rejim 1976-1982 yılları arasında Arjantin'deki askeri cunta dönemiydi. Perónların baskıcı ve gitgide muhafazakârlaşan yönetiminden sonra Valdera, Viola ve Galtieri adlı generaller soluk kesen bir acımasızlıkla devlet terörü estirdiler. Otuz bin Arjantinli ortadan kayboldu. Binlercesi hapse atılıp işkenceden geçirildi.

Bu dönem ekonomik açıdan olduğu kadar ahlaksal açıdan da çöküntüye yol açtı ama Reagan yönetimi onları yerlerinde tutmak için elinden gelenin en iyisini yaptı. Reagan'ın BM elçisi Jeanne Kirkpatrick 1981'de Buenos Aires'i ziyaret ederek bir saygınlık pelerini kazandırdı. Ancak saygın bir insan hakları grubu ve kaybolan gençlerin anneleriyle görüşmeyi kabul etmeyerek temelinde Reagan ve ortaklarının insan hakları, demokrasi konusundaki düşüncelerini açıklamış oldu.

Bir yıl sonra ülkede yönetime karşı huzursuzluğun artması nedeniyle generaller İngilizlerin elindeki Falkland Adaları'na talihsiz bir askeri operasyon düzenlediler. Başlangıçta çok uzun süredir demokratik bir müttefikimiz olan İngiltere'ye karşı, kanlı diktatörlük yönetimi altındaki Arjantin'in tarafını tutarak Kirkpatrick yine dünyayı şaşkınlığa uğrattı. Ne var ki, Reagancılar bile Arjantin'deki generalleri kurtaramadılar.

22 Mübarek ve Mısır

Dünyanın en kalabalık Arap ülkesi baskıcı bir rejimde Amerika'nın daha farklı bir biçimde işe karıştığını gösteriyor. Yüzlerce yıl yabancı entrikalarıyla savaşmış olan Mısır'ın tarihi oldukça karmaşıktır. Soğuk Savaş'ın başlangıcında ABD karizmatik milliyetçi General Cemal Abdül Nasır yönetimindeki Mısır'ın niyetinden zaten kuşkuluydu, zaman içinde Nasır Sovyetler'in yardım ve danışmanlarını ülkesine kabul etti. Nasır'ın ölümünden sonra 1970'de Enver Sedat iktidara gelince Sovyetler'i ülkeden attı ama İsrail'e karşı düşmanlığını sürdürüp 1973'de savaş açtı. Sonunda Jimmy Carter'ın başkanlık döneminde Enver Sedat büyük bir başarıya imza atarak İsrail ile barış yaptı.

Reagan'ın başkan seçilmesinden hemen sonra Enver Sedat uluslararası muhaliflerine karşı çok sıkı önlemler aldı ve 1981 yılında bu nedenle öldürüldü. Eski bir general olan başkan yardımcısı Hüsnü Mübarek iktidara geldi ve büyük çaplı ABD desteğiyle hâlâ yerini koruyor. Üstelik Mübarek serbest seçimleri yasakladığı ve muhaliflerini mahvettiği zamanlar ABD başka yöne bakma duruşunu sürdürüyor. Soğuk Savaş sona erince büyük Amerikan planındaki aşırı İslamcılığa karşı tampon oluşturmak ve Ortadoğu barış sürecinde İsrail ile ortaklık kurmak gibi yararlılığı da sona erdi.

Ne var ki, Mübarek, Suudi kraliyet ailesi ve bölgedeki diğer baskıcı yöneticilerle birlikte artık Amerikan uysallığının, baskıcı Arap rejimlerini destekleyici oluşunun simgesi olarak duruyor; cihad peşinde koşanların en çekici (ve yadsınmaz) iddiasını oluşturuyor.

24 Pol Pot ve Kamboçya Soykırımı

ABD'nin Vietnam'da yenilgiye uğramasının ardından Günaydoğu Asya karmakarışık bir duruma girdi. En berbat durumda olan ülke Kamboçya idi. ABD bombardımanı, askeri hareketler, gizli operasyonlar ve siyasi entrikalar Vietnam'a karşı Amerika'nın sürdürdüğü uzun savaş sırasında ülkede herhangi bir istikrar sağlama olasılığını yok etmişti. Katil Pol Pot yönetimindeki Kızıl Khmer Marksist gerilla grubu şiddet ve istikrarsızlıkla beslenerek 1975'de iktidara el koydu. Pol Pot'un uyguladığı soykırımın boyutları çok geniş oldu ve bir milyona yakın Kamboçyalının öldüğü tahmin ediliyor. ABD'nin girişimleriyle zaten harap olan Kamboçya toplumu, Kızıl Khmerlerin geçici olarak zafer kazanmasına yol açtığı gibi, sonunda enkaza dönüştü.

Komşusunun durumuna üzülen Vietnam, Kamboçya'ya girdi ve 1979'da dostça bir rejim kurdu. Amerika ise Pol Pot'un tarafını tuttu. Carter'ın Beyaz Saray'da bulunduğu dönemde başlayıp Reagan'lı yıllarda süren Pol Pot'u destekleme fikri hem siyasi destek hem doğrudan parasal yardım (85 milyon dolar ya da daha fazla) ve cömert davranması için Çin'i ikna etmekle sürdürüldü. Vietnamlılar ülkeden çekilene dek on yıl kadar savaş ve istikrarsızlık sürdü. Birleşmiş Milletler'in kahramanca bir çabasıyla Kamboçya tekrar kısmen olsa da yaşanabilir bir ülke durumuna getirildi.

Gazeteci William Shawcross belki de en iyi özeti sunuyor: "Liderleri, Nixon ile Kissinger gibi davrandıkça ne Amerika'nın kendisi ne dostları ne de umarsızca kollarının arasında kalmış olanlar için iyi oluyor. Kamboçya bir hata değil bir suçtu." Carter ile Reagan'ın Pol Pot'u desteklemesini de buna ekleyince, sonucunda milyonların acı çektiği bir suç dizisi daha ortaya çıkıyor.

24 Suharto ve Endonezya

Asya'da komünizmin yayılması on yıllar boyunca ABD hükümetlerinin takıntısı oldu ve birçok kötü girişime yol açtı; Vietnam ile Kamboçya bunların yalnızca ikisiydi. Halk hareketleri onları yerinden edene dek Güney Kore'de ve Filipinler'de diktatörleri destekledik. Daha dehşet verici öykülerden biri dünyanın en kalabalık dördüncü ülkesi olan Endonezya'da karşımıza çıkıyor.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Endonezya, 1965'deki darbeyle iktidardan indirilene dek popülist ve milliyetçi Sukarno'nun yönetimi altında yaşadı. Ardılı olan Suharto asker kökenli katı bir antikomünistti. Suharto'nun iktidara gelişinin koşulları biraz gizemlidir. "Tehlikeli yaşam yılı" Suharto'nun acil durum yönetimi altında antikomünist generallerin iktidarı ele geçirecekleri bahanesiyle idam edilmesini, komünist olmakla suçlanan 500.000 vatandaşın katledilmesini içerir. Suharto'yu yüreklendirerek ve kurbanların isimlerini vererek ABD'li ajanların katliama karıştığına yaygınlıkla inanılmaktadır.

Washington'ın suç ortaklığıyla kurulan Suharto diktatörlüğü otuz yıldan fazla sürdü; çoğu zaman dünyayı ayağa kaldıran bir vahşetle Doğu Timor, Aceh ve diğer Endonezya bölgelerini baskı altına aldı. Sol görüşün yok edilmesi ve insan haklarının ihlali, dünyanın en kalabalık Müslüman ülkesi olan Endonezya'da İslami militanlığın yükselmesine yol açtı.

Asya'daki mali krizin sonucu olarak Suharto iktidarı bırakırken, bireysel serveti 15 milyar doları bulmuştu.

25 Muhammed Ziya ül-Hak ve Pakistan'ın Askerileştirilmesi

İngiliz emperyalizminin çok iyi gibi görünen miraslarından biri demokratik kurumların dayanaklılığıydı. Güney Asya'nın aşağı bölümü bir süre için Birinci Örnek olarak sunuluyordu ama Pakistan'ın militarizme dönmesi bu fikre son verdi. Bunun sorumluluğu tümüyle, iktidara seçimle gelmiş olan Zülfikar Ali Butto'yu 1977'de bir darbeyle indirip, idam eden ve ardından yönetimi ele geçiren General Ziya ül-Hak'a aittir. ABD'de eğitim almış olan Ziya ül-Hak, tüm Pakistanlı diktatörler gibi Washington'la sıkı bağları koruyup bu açıdan Hindistan'ın bağımsızlık arzusunu "dengeledi."

Ziya ül-Hak Pakistan'ın demokratik geleneklerinin çoğunu yıktı, yöneticilerin rolünü genişletti ve hatta politikanın üst düzeyine "İslamlaştırma" fikrini tanıttı. Ayrıca ordunun ülkenin yönetiminde özel bir yeri bulunmasını sağladı ve bu durum hâlâ sürüyor. Pakistan istihbarat örgütleri Hindistan'daki terör olayları, Keşmir'deki terör ve ayaklanmalarla ilintili görüldüğü gibi, Afganistan'da kim bilir hangi olaylara karıştılar.

Afganistan'ın Ziya ül-Hak'ın öyküsünde özel bir yeri vardır, çünkü Sovyetler'in ülkeyi işgal etmesi karşısında mücahitleri destekleyen ABD operasyonlarına bir platform sağlayarak güç kazanmıştı. İslami militanlığı destekleme ana hedefinin yanında, Pakistan'ın içindeki baskılar, nükleer silahların geliştirilmesi, cihad yanlılarının ayaklanmaları, Reagan'ın gözünde pek önemli olmayınca, Ziya-ül Hak cömert ABD desteğinin mutlu alıcısı olarak yönetimi sürdürdü. 1988'deki gizemli bir uçak kazasında ölümü ise ABD'nin Pakistan ordusuna verdiği desteği etkilemedi ve bu durum halen değişmedi.

26 Mobutu Sese Seko, Amerika'nın Kongolu Soğuk Savaşçısı

İsminin anlamı "dayanıklılığı ve yenilmez kazanma azmiyle çok güçlü bir savaşçı olup ardında ateşler bırakarak fetihten fetihe yol alan"dır. Mobutu, CIA'in entrikaları ve karizmatik solcu lider Patrice Lumumba'ya düzenlenen ABD destekli suikast sonrasında Afrika'nın ortasındaki kalabalık nüfuslu, zengin doğal kaynaklı, çeşitli etnik kökenlere sahip ülkenin başına geçti. General Mobutu Sese Seko ülke yönetimini 1965'den Ruanda'daki soykırımın başlattığı huzursuzluk nedeniyle 1990'ların ortasında bir militan muhalefet hareketi ortaya çıkana dek elinde tuttu. Otuz yıllık ABD destekli yönetim ülkeyi enkaza çevirdi; ardından patlak veren iç savaş üç milyon kişinin ölümüne ve istikrarsızlık çöplüğü halinde bir ülkenin ortaya çıkmasına neden oldu.

Mobutu keyfince muhaliflerini öldüren, İsviçre'deki banka hesaplarına geçirmek için 5 milyar dolar çalan kleptokrat ve acımasız bir diktatördü. Her şeye karşın Amerika her zamanki Soğuk Savaş nedeniyle onu desteklemeyi sürdürdü.

Örneğin Başkan Reagan'ın Mobutu'yu Beyaz Saray'da karşılamasından sonra yaptığı konuşmayı bir düşünün: "Başkan Mobutu'yla birlikte ABD ile Zaire Cumhuriyeti'nin arasında kurulmuş olan Afrika'daki en eski, en sağlam dostluğumuzu gözden geçirmek ve yenilemek fırsatını buldum. ABD ile Başkan Mobutu'nun yönetimindeki Zaire arasındaki işbirliği yirmi yıl geriye ve beş ABD hükümetine kadar gidiyor. Bu süre içinde Amerikan liderleri Başkan Mobutu'nun görüşlerine ve fikirlerine özellikle yüksek değer vermeyi öğrenmişlerdir."

27 Saddam Hüseyin, Amerika'nın Sağlam Dostu

Reagan'ın elçisi Donald Rumsfeld, Senatörler Bob Dole ile Alan Simpson ve diğer ABD görevlilerinin Saddam'ı Körfez'deki adamımız (neredeyse), Humeyni'ye karşı siperimiz olduğu eski güzel günlerde yapmacık bir içtenlikle kucaklamalarının fotoğrafları ABD'nin o bölgedeki dış politikasının ne kadar garip olduğunu anımsatıyor. Başlangıçta CIA'in hizmetinde olan Saddam daha sonraları 1960'larda ve 1970'lerdeki Arap sosyalistlerinin çoğu gibi Sovyet müttefiki olmuştu ama fırsat kapısını çalınca tekrar bizim tarafımıza dönmüştü. Karşısına çıkan bu fırsat, Amerika'nın cömertçe desteklediği İran Şahı'nın kendiliğinden devrilmesi ve İslam devriminin ortaya çıkmasıydı. Ardından Saddam, Washington'ın en çekici dostu oluverdi.

Reagan, Saddam'a silah dışında (bildiğimiz kadarıyla) her şeyi sağladı. 5 milyar dolar kredi açıldı, siyasi güvenilirlik sağlandı, rejimini koruyabilmesi için İran-Irak Savaşı sırasında çok değerli, "gerçek zamanlı" uydu istihbaratı verildi. 1988'deki önemli bir çarpışma sırasında ABD, İran'ın radarlarını körleştirdi. Saddam askeri açıdan işe yarayan kamyonlar ve bilgisayarlar gibi malzemelere sahip oldu; bunların bir kısmını erken ama başarısız nükleer silah programında kullandı. Ayrıca İran'a ve Kürtlere karşı kimyasal silahlar kullandığı zaman ABD hükümetinin başını başka yöne çevirmesini istedi. Öylesine fazla destek gördü ki, Kuveyt'i işgal ettiğinde Washington'ın daha fazlasını vereceğini bile düşünmüş olması hiç şaşırtıcı gelmedi.

Saddam'a karşı ilk tepki Cumhuriyetçi Ulusal Komite'den değil Uluslararası Af Örgütü'nden yükseldi.

Ama öykü gitgide çirkinleşiyor. 1950'lerin sonu ile 1960'ların başında Saddam, uzun zamandır sürdürülen Iraklı diktatör Abdül Kerim Kasım'ın öldürülmesi planının kapsamında, CIA'den maaş alan bir ajandı. Bu ilişki hiç kuşkusuz kanlı bir biçimde iktidara gelinceye kadar yıllarca sürdü.

İktidarda otuz yıldan fazla kalan, bizim adamlarımızdan biriydi. Hiç de fena sayılmaz.

28 Arazi Araçları

Amerika'daki arazi araçlarının sırrı uzun zaman önce ortaya çıktı. Benzin yutan, kullanması zor, diğer araçlar ve yayalar için tehlike yaratan, genel olarak Amerikan kendini beğenmişliğinin, aptallığının bir simgesi olan spor kullanımlı araçlar (SUV) ne spor görünümlü ne de kullanışlı ve hem toplumsal hem de çevresel açıdan bir felaket oluşturuyor. Şimdi ise tüm iyi niteliklerini alıp bu araçları dünyanın geri kalanına satıyoruz.

Havayı kirleten bu canavarların varlığını sürdürmesinin tek nedeni kâr getirmeleri ve aksi takdirde ölecek durumdaki Amerikan otomobil üreticilerini ayakta tutabilmeleri. "Örneğin Ford'a bir bakalım," diyor bir otomotiv endüstrisi analisti. "Endüstri, Ford şirketinin sattığı her Explorer modelinden yaklaşık 5000 dolar kazandığını söylüyor. Sonra 30.000-40.000 dolar fiyatla satılan Expedition modeli. Bu araçların her birinden de 10.000 dolar kazanıyorlar. Herhalde Navigator satışlarından 20.000 dolar filan kâr ediyorlar." Bunların gerçek para olduğunu söylüyor. Yani Bush yönetimi vergi in-

dirimi için elinden geleni yaptı, yakıt tasarrufu standartlarını uygulamadı ve bu canavarları olabildiğince destekledi; Demokratlar da genelinde bu duruma boyun eğdi.

Şimdi ise bu araçlar Avrupa'nın "küçük-güzeldir" fikrine sahip pazarlarını ve diğer uygun olmayan pazarları istila ediyor.

"Avrupa'nın 2003 yılındaki 16.5 milyon dolarlık yeni araba satışlarının %5'ini arazi araçları oluşturuyor," diye açıkladı *Wall Street Journal*. "Bu oran 1990 yılında %2'den daha düşüktü. Otomotiv araştırması firması R. L. Polk Europe, önümüzdeki dört yıl içinde satışların %46 artarak 1.2 milyon araca ulaşacağını tahmin ediyor." Avrupa'da 2004 yılının ortasından 2005 yılının ortasına kadar arazi araçlarının satışı %15 artarken, aynı dönemde diğer binek otomobillerin satışı %4 azaldı.

İngiltere'deki arazi aracı sayısı da hızla yükseliyor ve kurnaz İngilizler, arazi aracı sahiplerine yüklenen sosyal rezaletle başa çıkmak için iyi bir yol bulmuşlar: canavarların üzerine sürmek için çamur satıyorlar. "8 sterline (yaklaşık 14.50 dolar) alıcılar 0.75 litre, Galler Bölgesi sınırına yakın kırsal alandan doldurulmuş gerçek kirli su satın alabiliyorlar. Şirketin web sitesi amacın 'komşularınıza, kent içinde dolaşmak ya da alışveriş merkezini ziyaret etmek yerine kara ya da balık avından döndüğünüz izlenimizi vermek' olduğunu bildiriyor."

Eğer Avrupa markalarının Amerikan arazi araçlarının süksesini engellediğini düşünüyorsanız, Londra'da yayınlanan, kadınlara hitap eden şu rapora bir bakın: "Cadillac CTS modelinin dramatik stili, gerçek bir lüks spor araba olmakla birlikte tam bir Avrupa arabası kullanma duygusu kazandırırken Cadillac'ın birinci küresel marka olma arzusunu da geliştiriyor. CTS modelinin yanı sıra çok

kullanışlı SRX 4x4 ve XLR coupe/üstü açık modeli de bulunuyor." Amerikan markaları gerçi Asya markalarının gerisinde kalıyor ama konsept çok güçlü olduğundan bazı Detroit üreticileri Basra Körfezi gibi dünyanın uzak köşelerine bile yayılmayı başarmışlar.

Avrupalılar ile Asyalılar kendi çevrelerini berbat etmeyi zaten kendi başlarına da becerebilirler ama Amerika bu acayip canavarlara bu kadar tutkun olmasaydı acaba arazi aracı çılgınlığı böylesine yayılabilir miydi? Üstelik bu araçları, dünyanın geri kalanına yayılmasalar bile, çevreye verdikleri zarar ve bizim petrol bağımlılığımızı arttırmaları nedeniyle yeryüzündeki yaşama karşı ölümcül bir tehdit olarak görmemiz için yeterlidir.

29 "Terörizm Üzerine Savaş"

Başkan Bush "terörizm üzerine savaş" açtığını ilan ettiğinde, 11 Eylül 2001 katliamından sonra nefret uyandıran El Kaide için içi sızlayacak Amerikalıların sayısı pek azdı. Bozuk sözdizimi bir yana, hacmi ve yöntemleri hiç de açık olmadığı halde terörizme karşı savaşmak gerekli bir görev gibi görülmüştü.

Artık terörizme karşı savaşın pek de başarılı gitmediğini, başarılı olduğu yerlerde ise eski moda polis çalışmalarına dayandığını ve savaştan çok davalarla sürdüğünü biliyoruz. Gerçek bir savaşın yaşandığı Afganistan ve Irak'ta ise, antiterörizm hedeflerine oldukça kısıtlı bir biçimde ulaştı, belki de hiç ulaşamadı. Afganistan'daki savaş rejim değişikliği yaratıp bir ulus oluşturmak için başlatılmamıştı ama temelinde Afganlıların çabalarıyla rejim değişti ve nefret

edilen Taliban iktidardan indirildi. Ne var ki, uzun vadedeki sonuçlar ve ülke oluşturma çabaları henüz belirsiz gibi görünüyor. Eroin üretimi, savaş ağaları ve çeşitli insan hakları ihlalleri geri dönüyor. El Kaide örgütünü avlayıp yok etmek, Usame bin Ladin'i yakalamak ya da öldürmek çabaları büyük bir başarısızlığa uğradı. Evet, örgüt içinde karışıklık yaratıldı ama yok etmek becerilemedi.

Irak savaşı ise çoğu açıdan bir felaketti ama Saddam'ın iktidardan indirilişi, geçmişi, bugünü ve geleceği kanlı olan bir başarı oldu. Fox News kanalı izleyicileri dışında kalan herkes Saddam ile El Kaide arasında karşılıklı nefret haricinde bir bağlantı olmadığını açıkça biliyor.

Başka yerlerde ise terörizme karşı savaş ise pek az kazanca karşılık, yararsız sonuçlara, yüksek harcamalara, insan hakları ihlallerine neden oldu. Elde edilen tek başarı Avrupa'da ve bazı başka bölgelerde ne denli tehlikeli oldukları bilinmeyen, cihad savaşçısı olan Müslüman erkeklerin zaman içinde ele geçirilmesinde yatıyor. Bu kişilerin kimliklerinin saptanması ve tutuklanması güvenlik güçlerinin az çok normal yöntemleriyle gerçekleştirildiğinden burada bir savaş yaşandığı söylenemez. Bir Brezilyalı erkeğin Londra metrosunda öldürülmesi gibi olaylar güvenlik güçlerinin bazı girişimlerinin de kuşku yarattığını gösteriyor. Avrupa'da, eski Sovyetler Birliği'nde, Ortadoğu'nun bazı bölgelerinde ve Washington'ın hararetle desteklediği belirli önemsiz despotların bulunduğu yerlerde medeni haklar baskı altına alınıyor; muhalif grupları sindirmek için terörizmle savaş bulgularından, istihbarat operasyonlarından ve siyasi körlük durumundan yararlanılıyor.

ABD ordusunun Afganistan'da ele geçirdiği yüzlerce askeri hapis tuttuğu Guantanamo'da; yabancı ülkelerin sokaklarında tutukla-

nıp zincirlere bağlanıp götürüldükleri gizli hapishanelerde; Ebu Garib Hapishanesi'nde ve adresini ancak Tanrı'nın bildiği diğer işkence yerlerinde ABD hükümeti, Amerika'nın adını yanlış bir antiterörizm seferiyle kalıcı bir biçimde kirletti.

Amerika'da var olmayan İslam tehdidini yok etmek için binlerce kişi gözaltına alındı, Müslüman erkeklere "özel kayıtlar" getirildi, düzmece suçlamalarla 300'den fazla kişi yargılandı, Müslüman hayır dernekleriyle diğer sosyal kurumları neredeyse yok edildi, İslam ülkelerinden gelen öğrencilere ve diğer yasal göçmenlere yüksek yasaklamalar getirildi. Bu antiterörizm kampanyası pek kârlı olmadığı gibi Amerikan toplumunun geniş ve gittikçe genişleyen bir bölümünün kötü kişiler olarak damgalanmasına neden oldu; gerek İslam'a gerekse bu dine bağlı olanlara karşı yaklaşımımız konusunda dünyaya çirkin bir mesaj (bu mesaj Ortadoğu'daki savaş seçimleriyle çok iyi uyum gösteriyor) gönderdi. 11 Eylül Komisyonu raporu bu tarihin öncesinde ve sonrasında hiçbir yurtiçi terörizminin varlığının kanıtını bulamadığı gibi tüm tutuklamalar ve yargılamalar herhangi bir ciddi tehditi ortaya çıkarmadı.

Giderleri artık trilyonlarca dolara ulaşan bu pahalı savaş, Amerika'nın hem kendisiyle hem en eski müttefiki olan İslam toplumuyla hem de dünyamızı yöneten uluslararası hukukun ilkeleriyle savaşmakta olduğu imgesini ortaya çıkarıyor. "Terörist tehdit" tanımının siyasi olarak kullanımı herkes için çok açık. Uygar insanlara zarar verecek bazı kişilerin bulunduğu doğrudur ve Avrupalıların şu anda oldukça iyi bir biçimde yaptıkları gibi onlarla baş edilmesi gerekir. Dosttan çok düşman yaratan, hiçbir sonuca ulaşmayan, çok pahalı ve kutuplaşmaya yol açan bir savaşa gerek yoktur.

Robert Bolt'un Sir Thomas More üzerine yazdığı *Her Devrin Adamı* adlı oyunda, terörizme karşı savaşla bağlantılı, dokunaklı bir bölüm vardır. Sir Thomas More, VIII. Henry'nin çalkantılı döneminde İngiltere'deki siyasi vicdanın savunucusu olan bir Katolik devlet adamıydı. Bolt'un oyununda More, ülkenin geleneklerini ve hukukunu yeniden biçimlendirmek isteyen VIII. Henry'nin kaprisli adımlarına itiraz ediyor. Aşağıdaki alıntıda More, tahtın tarafını tutan bir zamanların gözdesi Roper ile konuşuyor.

Roper: Şu adam kötüdür!

More: Buna karşı bir yasa yok ki.

Roper: Tanrı'nın kanunu var!

More: Öyleyse Tanrı onu tutuklayabilir.

Roper: Siz konuşurken, o gitmiş olacak.

More: Şeytan bile olsa gidebilir, elbette yasalara karşı çıkana kadar.

Roper: Şimdi de Şeytan'a yasalardan yararlanma yolunu sağlıyorsunuz!

More: Evet, siz ne yapardınız? Şeytan'ı yakalamak için yasanın içinden bir yol mu açardınız?

Roper: Evet. Bunu yapabilmek için İngiltere'deki tüm yasaları yıkardım.

More: Ve son yasa yok olduğunda ve Şeytan sizin üzerinize geldiğinde... yasalar olmadığına göre nereye saklanırdınız Roper? Bu ülke bir kıyıdan ötekine yasalarla örtülmüştür... Tanrı'nın değil İnsanlığın yasaları ve siz onları yok ederseniz... üstelik bunu yapabilecek bir kişisiniz... o zaman esecek rüzgâra karşı dimdik durabileceğinizi mi düşünüyorsunuz gerçekten?... Ben kendi güvenliğim için Şeytan'a yasalardan yararlanma hakkını tanıyorum.

Terörizme karşı savaşın ABD'yi daha ne kadar lekeleyeceğini, masum insanları hapiste tutacağını ya da yurtiçindeki casusluk için bahaneler üreteceğini bilmiyoruz. Şu anda Amerikalıları korumaktan çok, siyasi amaçlar için sürdürülüyor. Bush'un 2004'de yeniden seçilmesini ve Cumhuriyetçiler'in Kongre'de çoğunluğu oluşturmasını sağlayarak epey yararlı oldu. Aslında sorulması gereken soru, terörizme karşı savaşın ABD politikasının ve federal bürokrasinin kalıcı bir unsuru olup olmayacağıdır. Eğer olursa, ki olacak gibi görünüyor, verilen zararın boyutları çok büyük olacak. Yasaların korumacılığı hem burada hem de dış ülkelerde delinmiş olacak.

30-35 İşler Nasıl Berbat Edilir

Altı Harika Küçük Savaş

Kendine saygısı olan her analist, ABD hükümetinin neredeyse tümü kanlı ya da kötü sonuçlara yol açan askeri müdahalelerini anlatmak için çok fazla yer ayıracaktır. Ama bu öykü o kadar iyi biliniyor ve talihsiz bir senaryoyu yakından izliyor ki, kısa bir biçimde de gözden geçirebiliriz. Genelinde komünistleri ezmek (bazen yoktular), bir hatayı düzeltmek (hatanın üzerinde zaten Amerikan parmakizleri vardı) ya da başka hataları nedeniyle gözden düşmeye yaklaşmış bir başkanın şöhretini cilalamak için gerçekleştirilmişlerdi. Başkanlar biraz kan dökmeye sert ve hazır topluma her zaman güvenebilirlerdi.

Bu girişimlerin bir kısmı diğerlerinden daha dolaysızdı, bazıları daha öldürücüydü, bir kısmı çok uzun süreliydi ama hepsinin

ardından kötü bir tat ve iyileşmesi çok uzun süren yaralar kalmıştı. Vietnam Savaşı ya da yakın zamandaki Irak'ın işgali gibi daha önemli gafların daha geniş anlatılması gerekir. Bu bölümdeki kısa öyküler yine de mesajı iletmeye yararlı olacaktır.

30 Guatemala, 1954

Demokratik bir seçimle işbaşına gelmiş olan Jacobo Arbenz'i 1954 yılında CIA'in iktidardan indirmesi ABD'nin Güney Amerika'daki ilk müdahalesi değildi. Yıllar içinde Meksika, Nikaragua, Panama, Küba, Haiti ve diğer birçok ülkede gerçekleştirilen işgallerle gizli operasyonların tarihi eskilere dayanıyordu. Yine de çok zengin kültüre sahip yerel halkların yaşadığı dünyanın en güzel ülkelerinden biri olan Guatemala'daki müdahalenin gerçekten kötü bir yanı vardı.

Bölgedeki diğer ülkelerin düzenini izleyen Guatemala'da da zenginlerle yoksullar arasında, siyasi statülerde büyük eşitsizlikler vardı; Avrupalı seçkin işadamlarının ve askeri hiziplerin baskısı altındaydı. Efsanevi Mayaların torunları olan yerel halka kötü muamele ediliyor, bazen tüm insan hakları standartlarını yok eden kölelik benzeri koşullarda yaşamaları gerekiyordu. Ama Guatemala demokratik hükümete ve liberal reformlara ulaşma yolunda komşularından çok daha hızlı ilerledi; halk seçimiyle iş başına gelen ardışık ikinci başkan olan Arbenz 1952 yılında bir toprak reformu başlattı. Sonunu hazırlayan işte bu reform oldu.

Güney Amerika'da ve Karayipler'de toprak reformu çabuk alevlenen bir konudur, çünkü toprak temel doğal kaynakları içerir, oligarşilerin elinde değeri çok yüksektir. Reform, toprağın dağıtılması de-

mek olduğundan, radikal ve hatta komünistlik gibi görülür. Guatemala'da olduğu gibi işin içinde ABD şirketleri (United Fruit Company) bulununca reformu durdurma baskısı elbette şiddetlenir. Başkana suikast düzenlemeyi bile düşünmüş olan CIA, bölgeye yayılan siyasi koşullar oluşturup, başıboşlardan bir ordu yaratıp, para akıtıp, propaganda yapıp, iktidarın ele geçirilmesinde hava desteği sağlayıp bir darbe hazırladı. Gerçi Guatemala'ya hiçbir ABD askeri girmedi ama en dolaysız biçimde başkalarına yaptırılmış bir müdahale gerçekleştirildi.

Bu olguyu en iğrenç duruma getiren ise bundan sonraki on yıllar boyunca yaşananlardı. ABD yalnızca umut vaat eden bir demokrasi ve sosyal adalet deneyimini tersine çevirmekle kalmamış, darbeyi izleyen yıllarda on binlerce köylünün, siyasi aktivistin öldürülmesine yol açan bir dizi gaddar diktatörü destekleyerek amacını daha da belirginleştirmişti. Bu diktatörlerin en kötüsü Ríos Montt idi ve Ronald Reagan, onu "bireysel tutarlılığı olan bir insan" ve "insan hakları konusunda gereksiz yere suçlanıyor" diye tanımlamıştı. İnançları doğrultusunda Yeniden Doğuş Hıristiyanlığını seçen Montt, yönetimi sırasındaki 70.000 kişinin ölümünden ceza almadan kurtuldu. 1954'den bu yana bir türlü istikrara kavuşamayan Guatemala, sürekli olarak ufak boyutlu ayaklanmalar, suçlarda artış ve kalabalık yerel halkın gitgide yoksullaşmasını yaşıyor. Eğer Washington, Arbenz'in iktidarda kalmasına izin verseydi, tüm dökülen kanlar ve çekilen sıkıntılardan kaçınılmış olabilecekti.

31 Dominik Cumhuriyeti, 1965

Bu müdahalelerin çoğu niçin Karayipler'de gerçekleşiyor? Bazen güneydeki sıcak denizi kendi gölümüz olarak düşünüyoruz ama belki de 1950'lerin sonlarından başlayarak, 1965 yılına gelindiğinde altı yıl boyunca elinde purosuyla Havana'da iktidara sahip olan adamın, kendi dönemine rastlayan ABD'nin üçüncü başkanını çıldırtmasıyla bağlantılıdır. Amerika'yı Vietnam Savaşı denilen felakete bulaştırmış olan Lyndon Johnson, 1965'de "Amerikalıların yaşamını korumak" bahanesiyle komünist ayaklanma diye tanımlanan olayları bastırmak için deniz piyadelerini Santo Domingo'ya yolladı. Aslında ülkedeki huzursuzluğun nedeni ABD'nin desteğiyle iktidarda kalmış olan diktatör Trujillo'dan sonra demokratik seçimle iş başına gelmiş olan ilerici Juan Bosch'un ülkesine demokrasiyi getirmesini engellemeye çalışan Amerika'nın varlığıydı.

Deniz piyadeleriyle 82. Hava Birliği, Dominik Cumhuriyeti'ne girip işgal ederken yaklaşık 3000 Dominikli yaşamını yitirdi. "Komünist tehdidin" fazla abartıldığı, aralarında Amerikalıların da bulunduğu yabancıların yaşamının tehlikede olmadığı artık açıkça biliniyor. Bölgenin önemli uzmanlarından biri şöyle açıklıyor: "ABD hükümetinin 'ikinci Küba' olgusundan kaçınmak takıntısı 1960'ların başında Amerikalı yetkililerin Dominik Cumhuriyeti'ne bakışını yapılandırmıştı."

Tıpkı Arbenz ve diğer reform yanlıları gibi Bosch da komünist değildi ve gerek Sovyetler Birliği gerekse Küba'yla hiçbir bağlantısı yoktu. Dominik Cumhuriyeti'nin 23.000 askerle işgal edilmesi sıradan reformları durduran ve on yıllar sürecek kötü yönetim ve bas-

kıya neden olan paranoyak fantezinin bir örneğidir. Trujillo'nun kuklası olan Joaquín Balaguer desteklendi ve otuz beş yıl boyunca ülkeyi diktatörlükle yönetti. Bu süre içinde Dominik Cumhuriyeti herkesi şoka uğratan bir yoksulluk içinde yaşadı.

32 Grenada, 1983

Başkan Reagan kehanetlerle yüklü söylemleriyle uyumlu olması için bir yerlerde başını kolayca ezeceği bir komünist aramaktaydı. 1983'deki o talihsiz birkaç günün öncesinde çoğumuzun adını bile duymadığımız, Karayipler'de bir ada ülkesi olan Grenada bu amacına çok uygundu. Bazı yönlerden Küba'yı anımsatıyordu. Ülkeyi yöneten sözde sosyalist Maurice Bishop, hem Castro'nun dostuydu hem de oldukça başarılıydı. Rakip bir örgüt onu hapse atıp daha sonra idam edince işler biraz karışıp sarsıldı ve adayı işgal etmek için Reagan'a istediği gibi bir "Amerikalıların yaşamını koruma" bahanesi yarattı. Daha da önemlisi Grenada, ABD askerlerinin Lübnan'daki perişan durumundan Amerikalıların aklını başka yöne çekebilecekti. ABD ordusunun Acil Öfke Operasyonu'nu gerçekleştirmesinden yalnızca iki gün önce bir intihar bombacısı Beyrut'ta 241 Amerikalı askerin ölümüne neden olmuştu. Kötü haber mi? Hemen konuyu değiştirin.

İşgalin bahanesi adadaki bazı Amerikalı öğrencilerin tehlike altında oluşuydu. Elbette bu haber düzmeceydi ama konuyla ilgili olanlar için yeterliydi. Tahmin edileceği gibi her şey birkaç saat içinde tamamlandı. Bir "ders" mesajı gönderilen Fidel Castro ise her nasılsa anlamadı. Birkaç düzine insan öldü. İşgali gerçekleştiren asker sayısından fazla cesaret madalyası dağıtıldı. Sağ kanat bir baş-

kanın sert yumruğu altında ezilmenin ve gitgide artan bir eşitsizlik içinde yaşamanın acısını çekmeye başlayan Grenada dışında herkes kazançlı çıktı.

33 Panama, 1989

Orta Amerika'nın "halkçı başkanı 1981'de gizemli bir uçak kazasında yaşamını yitirince, Manuel Noriega, namı diğer "Yaralı Yüz," ABD'nin yardımıyla iktidarı ele geçirdi. Uzun yıllar boyunca CIA'in kanatları altında olduğu bilinen bir uyuşturucu kralı olan Noriega, iki yıl içinde her şeyi denetimi altına aldı. Reagan'ın uyuşturucu kralı, Noriega'ya "uyuşturucu kaçakçılığı karşıtı politikaları" nedeniyle övgüler yağdırdı. Reagan'ın sırdaşı ve başsavcısı Ed Meese, adalet bakanlığı avukatlarının Noriega'nın suçlarını araştırmasını engelledi. ABD'nin çok yararlı bir uşak olarak on yıllardır Noriega'ya kucak açtığı biliniyordu. Elbette Panama'nın tüm tarihi Amerika'nın koloni baskısının öyküsünden oluşuyordu. 1903'de Başkan Teddy Roosevelt, Panama Kanalı'nı inşa etmek için ülkeyi Kolombiya'nın elinden alınca öykü başlamıştı. ABD, Panama Kanalı'nı on yıllarca denetimi altında tuttu ve hâlâ bazı haklarından vazgeçmedi.

Noriega'ya gelince, yolun bir noktasında kendi kurduğu kokain işletmeleriyle bizim resmi uyuşturucu tacirlerimiz için bile çok fazla aşağılık bir duruma düştü, bir utanç ve sorumluluk kaynağı oluverdi. Koltuğundan indirilmesi gerekiyordu ve ABD'nin son derece gereksiz bir silah gösterisiyle gerçekleştirilen eylemde yüzlerce sivil ölürken çok daha fazlası yaralandı. Baba George Bush bu müdahalenin dört nedenini açıkladı: Amerikalıların yaşamlarını korumak, kanalı güvenlik altına almak, demokrasiyi savunmak ve uyuşturucu

kaçakçılığı suçlamasıyla Noriega'yı yargılamak. Nedenlerin tümü ya düzmeceydi ya da açıkça yanlış yönlendiriyordu.

Noriega'nın iğrenç bir insan olduğundan hiç kuşku yoktur ama "bizim adamlarımızın" çoğuna yakından benzer ve çok yararlı olduğu Reagan iktidarınca defalarca anlatılmıştı. Amerika'nın kaba gücünü gösterme eyleminin getirdiği travmayı Panama'nın atlatması uzun yıllar aldı.

34 Irak, 1991

Ortadoğu diye adlandırdığımız çok büyük bir bölgede Amerika'nın dolaysız müdahalelerinin sayısı Güney Amerika, Karayipler, Kore ve Vietnam'daki büyük çaplı savaşların sürdürüldüğü Asya ile kıyaslanınca oldukça azdır. İki kez Lübnan'a çıkmak bizim İsrail-Filistin çekişmesinde vurucu güç olmaya en fazla yaklaştığımız eylemlerdi ama elbette İsrail'e verdiğimiz desteğin eşi benzeri yoktur. İran'a (şah döneminde), Suudi Arabistan'a, Türkiye'ye, Mısır'a ve diğer bölge ülkelerine büyük miktarlarda askeri malzeme gönderilmiştir. 1983'de Libya'ya baskın düzenlenmişti. Gizli operasyonlar ise çok yaygın, çok sık ve çok kötü biçimde gerçekleşmiştir. Çoğu adımın altında petrol yatıyordu. Petrolün stratejik avantajını ele geçirmek için Sovyetler ile rekabet etmek ve İsrail için etnik destek sağlamak çok önemli nedenler oluşturuyordu. Ama postallarımızı-toprağa-basıp-ateş-açmak gibisinden girişimlerde Çöl Fırtınası harekâtına kadar pek fazla varlık göstermemiştik.

"Fırtına" pek kötü gitmedi. Ama öncesinde ve sonrasında yaşananlar buna bir anlam kazandırdı. Saddam Hüseyin'in sağ kalması için gösterilen adeta kölelik derecesindeki sadakatin -ki bu ilişki-

nin yoluna çıkanlar satışa bile getirilmişti- kötüye gitmesi başlangıcın unsurları oldu. Ardından Saddam gerçek bir megaloman gibi davranıp Kuveyt'i işgal etti ve yeni dünya düzeni gibi gerekçelerle bizim savaşa giden yola girmemize neden oldu. Sonunda Saddam Kuveyt'te büyük bir yenilgiye uğratılınca Vietnam sendromu tümüyle ortadan silindi. Evet, geri çekilen Irak askerleri sırtından vurulup binlercesi katledildi. Yeterli savaş sonrası planlaması olmadığından Şii katliamına ve Kürt sığınmacılar krizine yol açıldı. En önemlisi ise Irak'ın izole edilmesi ve yaptırımlar nedeniyle 500.000 masum insanın ölmesiydi. Bunların tümü şu ya da bu yolla ABD'nin 2003'deki ikinci müdahalesine zemin hazırladı.

Müdahaleler yalnızca deniz piyadelerinin ülkeye çıkması ve görev tamamlandı saçmalığı değildir. Kısacık bir tarih parçasının yıllar öncesine dayanan kökleri vardır ve çoğu zaman Amerikalıların unutmayı yeğlediklerini içerir, sonuçları genelinde çok uzun süreli acılar ve şiddet olaylarıdır. Çöl Fırtınası askeri açıdan temiz, kesin yengiyle sonuçlanmış, yapılması gerekli birinci sınıf bir başarı olarak gösterildi. Ne var ki, aldatmacaya bulanmıştı, öncesinde yıllar süren en yıkıcı güç politikaları yatıyordu ve Irak'taki ölümleri anımsamak isteyen Amerikalıların sayısı çok az olacaktı. Müdahalelerin, çevrelerini sarmalayan tarihten arınmış olduklarını ne kadar az düşünürsek, bir kez daha böyle bir girişimde bulunmadan önce, biraz daha fazla düşünüp sonra harekete geçeriz.

35 Somali, 1992-93

Şimdiki başkanın bir merhamet misyonu olan Umut Yeşermesi Operasyonu, Somali'yi saran kaosa biraz düzen getirmeyi amaç-

lıyordu ve George Bush başa geçtikten sonraki birkaç yıl boyunca yaşanan Panama'nın işgali, Çöl Fırtınası, SSCB'nin çökmesi gibi olguları, Afrika'nın doğu kıyısında bir kurtarma oyunuyla taçlandırmaya karar vermişti. O tarihte de çok kişi zamanlamanın çok garip olduğunu düşünmüştü, çünkü bir yıldır kaynama noktasında duran kriz nedeniyle 300.000 kişi yaşamını yitirmişti. Bush'un ulusal güvenlik ekibi insanlığın acil yardım ihtiyacı içinde olduğu Somali ya da Bosna gibi yerlere müdahale etmeye kesinlikle karşıydı. Başkanlık seçimini Bill Clinton'a karşı kaybedince Bush bir dönüş yaptı ve müdahale emrini verdi. "Başkan Bush ve General Powell liberal insanlığın yeni yönetimde baskın olacağı kararını verdiler," diye yazıyor bu kaçamağın bir analisti. "Ayrıca Beyaz Saray'ın zorbalık kürsüsünü denetiminde tutan liberal hümanistlerin Amerika'nın Bosna'ya müdahale etmesi için büyük kampanyalar yürüteceğine de inanıyorlar. Washington'daki gücün el değiştirmesi ve acil durumdaki insanlara yardım konusundaki mobilize siyasi baskıların yoğunlaşması karşısında Bush ile Powell eğer ABD herhangi bir insanlık krizine müdahale edecekse bunun Bosna yerine Somali'de olması gerektiği kararına vardılar. Somali daha kolaydı."

Çok çeşitli nedenlerle pek kolay olmadığı ortaya çıktı. Yaygınlıkla alkışlanan insani dürtüler, orada ve daha sonra Clinton döneminde Bosna'da müdahale etmek için çok geç kalmıştı. 1970'lerin sonuna doğru ve 1980'lerde Somali'ye her yıl on milyonlarca dolar değerinde askeri yardım yapılmıştı. Somali diktatörü Said Barre, binlerce vatandaşını katlederken ve sonradan bir trajediye dönüşecek sosyal huzursuzluğa yol açarken, ABD bir kenarda durup stratejik avantaj kazanmayı beklemişti. Bir Afrika uzmanı ve eski bir kongre üyesi olan Howard Wolpe 1980'lerde farklı bir yaklaşım

için ısrar edenlerin arasındaydı. "Şu anda, yaratılmasında rol oynadığımız bir felakete karşı genel bir umarsamazlık görüyoruz," demişti Wolpe. Farklı bir yaklaşım, belki sürdürülebilir ekonominin yapılandırılması ve yapısal düzenleme politikalarından vazgeçilmesi için yardımcı olabilirdi.

Yani yaratılmasına yardım ettiğimiz, ardından görmezlikten geldiğimiz bir krizin tam ortasında müdahale gerçekleşti. Kendi döneminde işler ters gidip, bazı askerler ölünce Clinton atılan yanlış adımların bedelini çok ağır ödedi. Bu dehşet verici öykünün en dokunaklı yönü ise 2003'de başlayan Irak savaşını önceden haber vermiş olmasıydı. Despot yönetimi utanç duymadan destekleme olgusu yıllar öncesine kadar uzandığından ABD askerleri Somali'de karışık duygularla karşılandı. "Sömürge yönetiminden ancak otuz yıl kadar önce kurtulmuş olan bir ülkede çok güçlü yabancı bir ordunun varlığı ve özellikle bu seçkin vurucu güçlerin hümanist misyonlar için eğitim almamış olması gitgide artan bir hoşnutsuzluğa neden olmaktaydı," diye yazıyor Profesör Stephen Zunes. Müdahalenin ardından ülkenin bir pislik yuvasına dönüşmesi adeta terörizm ve insanlık ıstırabı için bir sığınak oldu.

36 Büyük İlaç Firmaları

Amerikan şirketlerinin dünyanın geri kalanı üzerindeki etkisini anlamak her zaman kolay değildir. Petrol şirketlerini ve Ortadoğu'nun acıklı tarihini hepimiz biliyoruz ama çoğumuz büyük şirketlerin çok uzak bölgelerdeki yaşamı nasıl etkilediğinin pek farkında

değiliz. Tüm dünyaya yayılmış bir girişim olan ilaç endüstrisi Amerika'nın en büyükleri arasında olan örneklerden biridir; ABD hükümetinden önemli ölçüde yardımlar aldığı gibi çok büyük kazançlar elde eder ama dünyanın yaşam kurtaracak ilaçlara olan gereksinimini karşıladığı pek söylenemez.

İlaç şirketleri hem yurtiçinde hem de küresel bir sorundur. Amerikan ekonomik sisteminin giderleri nasıl sosyalleştirdiğinin, yani parasal yükleri toplumun üstlendiğinin klasik bir örneğidir ama bu arada şirketler kârı kendi adlarına yazarlar. Tüm şirketler bunu yapar ama patent sistemi, geliştirip patentini aldıkları ilaçları satmaları için bu sektöre özel haklar tanıdığından dolayı ilaç sektörünün kazancı, çok daha yüksektir.

Patentlerin ahlaksal yönünün yanı sıra ekonomik yararı açısından sürdürülen tartışmaların sayısı oldukça yüksektir. Yararı ne olursa olsun, patent sistemi büyük ilaç şirketlerine astronomik kârlar sağlamaktadır ve bu sektör en zengin endüstriler arasındaki yerini hep korumaktadır. 2004 yılında Fortune 500'de adları geçen Amerika'nın en büyük 9 ilaç firması gelirden ortalama %16 brüt kâr ederken, diğer Fortune 500 endüstrileri %5.2 kâr etmiştir. İlaç endüstrisi sürekli olarak yeni ürün geliştirmek için kâr etmek zorunda olduğunu öne sürmektedir ama aslında gelirinin %32'sini reklam ve pazarlamaya harcarken araştırmalara ancak %15 ayırmaktadır. Son derece yaygınlıkla reçetelenen kolesterol düşürücü Lipitor gibi bir ilacın yedi yıldır piyasada olmasına ve 40 milyon kişi tarafından kullanılmasına karşın nasıl bu kadar pahalı olmayı sürdürebildiğini insan merak ediyor. Birçok şirket, başkaları tarafından daha önceden araştırması yapılıp piyasaya sürülmüş ilaçlar için "benim de olsun" görüşüyle büyük kaynak harcamaları yapıyor.

Bu arada karşılanmayan gereksinimler sahipsiz kalıyor. Pek kârlı olmadığından grip ya da şarbon aşılarının gereksinim düzeyinin çok altında üretilmesiyle ortaya çıkan aşı krizi bunun iyi bir örneğidir. İlaç endüstrisinin bizleri göz ardı edip kendileri için sağlıklı olan biçimde davranmak gibi kötü bir alışkanlığı bulunmaktadır. Afrika'daki HIV kurbanlarının durumunda görüldüğü gibi, ilaçlara harcanacak para az olunca da bu öykü gitgide utandırıcı olacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin "fikri mülkiyet haklarına" özellikle ilaçların patent haklarına, pek fazla saygı duymadığından kaygılanan Dünya Ticaret Örgütü, 1994'ün başında Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Antlaşmasını (TRIPS) uygulamaya geçirdi. En son 2005 yılında güncellenen Dünya Ticaret Örgütü'nün ticaret politika platformu Doha Deklarasyonu, bu anlaşmayı imzalayan ülkelerin yirmi yıl patentlere pazar ayrıcalığı tanımalarını gündeme getirdi. Bu anlaşma gerçi yoksul ülkelerin jenerik ilaç üretebilmesi için çokuluslu ilaç şirketlerinin üretim bilgilerini gelişmekte olan ülkelerle paylaşmalarına "zorunlu lisanslara" izin veriyor ama Hindistan ve Brezilya dışında güney yarımkürede ilaç üretme kapasitesine sahip ülke sayısı çok azdır.

Bir İsviçre vakfı olan Sağlık Araştırması Küresel Forumu'na göre Ar-Ge harcamalarının yalnızca %10'u dünya nüfusunun %90'ını etkileyen sorun ve hastalıklara gitmektedir. Son otuz yılda ilaç şirketlerinin pazarladığı yeni bileşimlerin yalnızca %1'i gelişmekte-olan-dünyada görülen hastalıklar içindir. 1975-1999 yılları arasında geliştirilen 1393 ilacın yüzde birinden azı tropikal hastalıkların tedavisine yöneliktir. Afrika'daki HIV/AIDS krizi bu durumun altını önemle çiziyor: Afrika'daki 27 milyon hastanın %95'inin Batı ülkelerinde kurbanların yaşamını uzattığı bilinen antiretroviral (ARV)

ilaçlara, çok pahalı olduğundan dolayı, ulaşma olanağı bulunmuyor. İnsani çıkarlar açısından patent kısıtlamalarını kaldıran Brezilya'da ARV ilaçlara kolayca ulaşılabildiğinden hastalığın ölümcüllüğü azaltılmış durumda.

Gelişmekte olan dünya yeni ilaçların hammaddeleri olan bitkilere, mikroorganizmalara ve hayvanlara sahiptir; bunların büyük bir kısmı yerel tedavi gelenekleriyle keşfedilmiştir. Ne var ki, yerel bilgiler bu hammaddelerin büyük ilaç şirketleri tarafından kullanılmasına ya da bazılarının dediği gibi çalınmasına engel olamıyor. Basit bir anlatımla Amerika'daki bir patentin bedelinin 20.000 dolar olduğunu ve böyle bir rakam karşısında Afrika'da ya da Endonezya'da bir köyde yaşayanların ellerindeki hammaddeleri koruyamadıklarını söyleyebiliriz. Hukuksal ve benzeri giderleri 1.5 milyon dolar gibi astronomik bir rakam tutan bir patent için mücadele etme umudu da bulunmuyor. Özellikle Hindistan gibi alternatif tıp diye tanımladığımız geçmişi bulunan ülkelerde Amerikan şirketlerinin geleneksel tedavi yöntemlerini patent altına alması huzursuzluk yaratıyor. Ne var ki, büyük şirketler yerel işbirlikçilerini kolayca satın alabildiği sürece "biyoloji korsanlığını" durdurmak çok zordur.

Büyük ilaç şirketleri için söylenecek iyi bir şeyler yok mu? Daha iyi ilaçlar üreterek yaşamımızı sürdürme işini yapmıyorlar mı? Doğrusunu isterseniz, şirketler pahalı klinik deneylerin giderlerini genelinde ödüyor ama tıbbi buluşların kaynağını sağlamıyorlar. Bu övgü üniversite laboratuvarlarındaki bilim insanlarının hakkıdır. Bu alanda bile büyük ilaç firmalarının sinsi etkisi duyulabiliyor: *New England Journal of Medicine* adlı derginin 2005 yılındaki bir çalışması, endüstri sponsorluğunda tıp fakültelerinde yapılan ilaç çalışmalarının sonunda nelerin yayınlanacağına ilaç şirketlerinin izin

verdiğini açıklamıştı. Bazı tıp fakültelerinin katı standartları, ilaç şirketlerinin paralarını "göreceli hoşgörülü kuruluşlara" yatırmalarına yol açıyor. Her on tıp fakültesinden yedisinin yöneticileri, büyük ilaç şirketlerinin Ar-Ge parasından kazanabilmek için standartlarda uzlaşmaya gitmek için baskı altında olduklarını hissediyorlar.

Uzun zamandır tıbbi mucizelerin yaratıcısı gözüyle bakılan ABD, haksız zenginlik canavarı Mammon'un gölgesine çökerek bu imgesini yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır. İlaç endüstrisinin 2004 yılındaki seçim kampanyalarına 17 milyon dolar bağışta bulunduğu düşünülürse, Washington'daki gövde gösterisi yeni bir haber olmayacaktır. Medicare sağlık sisteminin reçeteli ilaç kazancıdan, Kanada'ya jenerik ilaçların satışının önlenmesine, AIDS'e karşı hasta haklarının savunulması savaşının yürütülmesine kadar birçok konuda büyük ilaç şirketleri hep kazanan taraf oluyor. Dünyanın geri kalanı ise kaybediyor.

37 Silah Alışkanlığı

Eroin ile bağlantılı sıkça kullanılan benzetmelerden kaçınmak oldukça zor. İsteyen herkesin küçük tabancalardan tüfeklere kadar her türlü silahın sahibi olacağının garantisini veren Ulusal Silah Derneği'nden, savaş uçaklarıyla tanklarını bir zamanlar dost olduklarına ve önemsiz diktatörlere satmaktan ya da bağışlamaktan geri durmayan ABD hükümetine kadar bu ülke, dünya çapında bir silah satıcısıdır.

Bunu para için, "iş" için, ufak tefek ve geçici stratejik avantajlar için yapıyoruz. Herkes yaptığı için biz de yapıyoruz. Yapıyoruz çünkü, Amerika'nın içindeki silah satıcıları çocuklara dağıtılan lolipoplar gibi kongre üyelerine ve generallere armağanlar dağıtıyor. Yapıyoruz çünkü, siyasi liderlerimiz alışılagelmiş silah düşkünlüğü olmaksızın uluslararası güvenliği sağlamaya yönelik zekâdan yoksunlar.

ABD hem geçmişte hem de bugün gelişmekte olan dünyaya en fazla silah sağlayan ülke konumundadır. 1990'ların sonundan bu yana belirli bir artışla var olan silah toplamının yaklaşık %40'ından sorumludur. Rusya %17'lik sorumlulukla uzak ara ikincidir. 2004 yılında 20 milyar dolardan daha fazla silah üçüncü dünya ülkelerine aktarılmıştır. ABD'nin 1997-2004 yılları arasında ihraç ettiği silahlardan kazandığı dört dolardan üçü güney yarımküreden elde edilmiştir. (Bu rakamlar ABD hükümetinin açıklamasıdır.) ABD'nin en fazla silah ihraç ettiği bölge ise Ortadoğu'dur.

Neler gönderildi? Kongre Araştırma Servisi'ne göre 2001-2004 yılları arasında Ortadoğu'ya gönderilenler şöyledir: "ABD, 401 tank ve otomatik tahrikli silah, 36 zırhlı personel taşıyıcı ve zırhlı araba, 31 süpersonik savaş uçağı, 12 helikopter, 347 yerden-havaya füze ve 122 gemisavar füze teslim etmiştir." Bu rakamlar küçük tabancaları, hafif silahları ve bilgisayarlar gibi polis ya da istihbarat güçleri için destek teknoloji malzemelerini içermemektedir. Yalnızca büyük malzemelerin listesidir. Küçükler aslında önemli bile sayılmamaktadır.

İhracatın toplam rakamları kontratlara ve uzun nakliye sürelerine göre iniş çıkış göstermektedir ama ABD'nin küresel pazarda baskın olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

1990'larda Connecticut'ta üretilen Sikorsky Kara Şahin helikopterlerin Türkiye'ye ihracının izini sürdüm. Düzinelerle olağanüstü yetenekli helikopter bir Kürt bölücü ayaklanmasını bastırmak için kullanıldı. Ama gerek Kara Şahinler gerekse diğer ABD silahları başka olaylarda masum insanların haklarının ihlalinde de kullanılıyor. Benzer öyküler dünyanın her yerinde yaşanıyor. Başkan Nixon, İran Şahı'na istediği her şeyi vermişti; Başkan Reagan İran'la savaşı sürdürmesi için Saddam Hüseyin'e oldukça fazla miktarda askeri malzeme vermişti. Ne var ki, bu malzemelerin geri tepme olasılığı da bulunuyor.

Günümüzdeki çatışmaların yapısı ise daha çok küçük ve hafif silahların kullanımına dayanıyor; bunlar yasal ve yasadışı yollarla ihraç ediliyor. Bir dönem AK-47 gibi otomatik tüfekler ve çeşitli taklitleri CIA tarafından Afgan mücahitlerine de gönderilmişti. Bu adrese gönderilen 3 milyon silah daha sonraları Afrika'nın güneyi gibi çok uzaklardaki iç savaşlarda da kullanıldı. Bazen silahlar iyi niyetli bir alıcıya yasal olarak ihraç ediliyor ve ardından bir savaş alanına gönderiliyor.

Irak'ta isyancıların kullandığı kötü bir üne sahip geliştirilmiş patlayıcı aygıtların tarihinde kara mayınları teknolojisi vardır ve ilk kez Afganistan'da mücahitler tarafından Sovyetler'e karşı kullanılmıştır. Hımm. Elbette ABD, Kara Mayınları Antlaşması'nı imzalamaya karşı çıkıyor; anlaşma yürürlüğe girdiği takdirde dünyanın dörtbir yanında masum insanların ölmesine ve sakat kalmasına neden olan bu gereksiz, öldürücü gereçler kullanımdan kalkacak. Bu dönme dolap gibidir, giden geri gelir.

Ama büyük sistemler büyük paranın olduğu yerde bulunur ve biz de elde edilen kârdan payımıza düşenden vazgeçmek istemiyoruz.

"Bush yönetimini ve Amerikan halkını mallarımızı küresel ekonomi kapsamında satma konusunda eğitmemiz gerekir," demişti bir savunma havacılık endüstrisi sözcüsü 2005 yılının sonuna doğru. "Yine de bu yönetimin yeni ihracat denetimi getireceğini sanmıyoruz," diye de eklemişti. 2004'e oranla 2005 yılında askeri savaş uçağı satışları %7 artarak 50 milyar dolara, füze sektörü satışları %4 artış göstererek yaklaşık 600 milyon dolara ve uzay sektörü %3.8 artışla toplam 37 milyar dolara yükseldi. İhracat sektörü her zaman için sağlıklı Amerikan ekonomisinin bir anahtarı olarak gösterilir, çünkü maaşlar dolgundur ve ABD bu sektörün ticaretinden net kârlar elde eder.

İthal eden ülkeler ise her zaman kazananlar değildir. Askeri elitler ve pek demokratik olmayan siyasi liderler hiç kullanmasalar bile kendilerini güçlü gibi gösterecek bu parıltılı malzemeleri satın almayı severler. Bu tip uçaklarla diğer sistemler çok pahalıdır ve ekonomik gelişme için genellikle yararsızdır. Ama biz gereksinimi olmayan birçok ülkeye F-16 savaş uçakları, saldırı helikopterleri ya da istedikleri diğer malzemeleri satıyoruz ve çoğu zaman bunları insan haklarını ihlal eden eylemlerde kullanıyorlar. Gerçek savunma gereksiniminin saptandığı satışlar çok azdır. Amerikan şirketlerinin askeri teknoloji sattıkları ülkelerden genelinde işe yaramayan ya da pazarlanamayan malları aldıkları "denge satışları" sık sık büyük anlaşmaların bir parçası olmaktadır. Bu tuhaf sistem, tüm katılanların ekonomilerinin kötü alışkanlıklarına süreklilik kazandırıyor.

Savunma kontratlarına bağımlılık kazanmış Amerikan kentlerini görmek insana acı veriyor. Sonuçları ne olursa olsun silahları dış ülkelere satmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Kitlesel transit teknolojisi ya da enerji tasarruflu buzdolapları ya da diğer gerçek küresel gereksinimleri üretmemeleri çok acı ama bir bağımlının yaşamı işte böyledir.

38 Halk Sağlığı Hizmetlerinin Çökmesi

Yeni liberal ekonomilerin dünya çapındaki en kötü etkileri arasında gelişmekte olan ülkelerin sağlık hizmetlerindeki yavaş ama belirgin düşüş bulunmaktadır. Önleme, erken tanı ve tedavi için gerekli hastaneler, klinikler, aşılar, eğitim, laboratuvarlar, mobil tıp birimleri ve diğer unsurlardan oluşan, her zaman için yeterince parasal destek görmeyen sistem son yirmi yıl içinde sürekli erozyona uğradı, çökecek duruma yaklaştı. Üstelik bu durum AIDS krizinin patlak verdiği tarihe rastgeldi.

Temel unsurlarını anlamak zor değildir. ABD'nin ve genelinde denetimi altında tuttuğu uluslararası finans kuruluşlarının baskın ideolojisi olan 1980'lerin ve 1990'ların ekonomik reformları sağlık hizmetlerini özelleştirilmesi gereken bir sektör olarak algıladı; aynı zamanda sağlık hizmetlerinden sorumlu olan hükümetlerin küçülmesi de beklendi. Özelleştirme örneğin semt klinikleri gibi "kârlı" sağlık yatırımlarının da bulunduğu iki basamaklı bir sistemin oluşmasına yol açtı; sağlık profesyonellerinin mantıklı bir biçimde dağıtılmasını gerektiğinden yürütülmesi çok pahalıya patlayan kırsal bölge sağlık servislerinin azalmasına neden oldu. Bağış yapanların ya da kredi açanların yoksul ülkelere dayattığı hizmetin ücretlendirilmesi projesi de yoksulların sağlık hizmetlerine ulaşmasını kısıtladı. Kamu hizmetlerinden özel hizmetlere ve gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru beyin göçü de özellikle Afrika ve Güney Amerika'nın kamu sağlığı sistemlerinin içini boşalttı.

Ekonominin küreselleşmesinin oluşturduğu büyük çaplı işgücü göçleri ve yerel toplumlarda sağlığın önemli bir temel unsuru olan

sosyal organizasyonların bozulması gibi değişikliklerin bazıları sağlık hizmetleri üzerinde son derece ters etkiler yarattı. "Kötü sosyal ve ekonomik koşullar yaşam boyu sağlığı etkiler. Sosyal merdivenin alt basamaklarında bulunanlar üsttekilere oranla en az iki kat daha fazla ciddi hastalık ve erken ölüm riski taşırlar," diye açıklıyor deneylere dayanan önemli bir çalışma. "Sağlığın geliştirilmesi için eğitimin başarısızlık düzeyinin düşürülmesi, güvensizlik, işsizlik durumunun azaltılması ve mesken standartlarının yükseltilmesi gerekir. Tüm üyelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamında yararlı roller oynamasına izin veren toplumlar, kişilerin güvensizlik, dışlanma ve yoksunlukla yüz yüze kaldığı toplumlardan daha sağlıklı olacaktır."

Ama halk sağlığı hizmetlerine özellikle özelleştirme konusunda yapılan saldırıların zararı gözle görülenden daha fazladır.

Ekonomik reformların çoğu yönünde olduğu gibi, sağlık hizmetleri sistemi tablosu çok karmaşıktır ve haber çok fazla kötü değildir. Birçok ülkede halk sağlığı hizmetleri genelinde umursamazlık ve çürümüşlük nedeniyle zaten aşırı derecede yetersizdi. Yeniden düzenlemesi gerekiyordu. Ne var ki, tek ölçü hepsine uyar biçiminde gelişmekte olan ülkelere uygulanan model, vaat ettiklerine bir türlü yaklaşamadı ve çoğu zaman felaketlere yol açtı. Bir bütün olarak sağlık ölçütleri duraksamaya girdi. Hizmetlere ulaşmakta eşitlik sağlanamadı. Birçok hastane ya da klinik kapandı. Teknolojik gelişmelerin bu etkilerin bir kısmını hafifletmesi yeterli olmadı.

Zengin dünyanın kendi pazar modelini yoksul dünyanın izlemesinde ısrar etmesi gibi yapısal düzenleme politikaları, Afrika'daki kamu sağlığı sistemlerinin çökmesine neden olup hastaların hizmetlerden yararlanmasını kısıtladı, doktor ya da hemşire başına dü-

şen hasta sayısını arttırdı, çok sayıda doktor ve hemşirenin baskı altında kalmasına, bazı durumlarda bir ülkenin tüm sağlık çalışanlarının yarısının ABD ve Avrupa'ya göç etmesine yol açtı. Halk sağlığı hizmetleri, sağlık bakımı sağlamanın yanı sıra hastalıktan korunmayı geliştirmek açısından son derece özgün eğitim platformlarıdır; HIV/AIDS salgınına karşı verilen savaşta çok önemlidir ama giderlerin kısılması büyük özverilere yol açtı. Yapısal düzenleme politikasının insan açısından bedelini inceleyen, kilometre taşı oluşturan *Büyümek için Ölmek: Küresel Eşitsizlik ve Yoksulların Sağlığı* adlı çalışma "yoksulluk ve yapısal düzenleme politikaları kırsal ekonomilerin hayatta kalma yeteneğinin altını oydu, kitlesel işgücü göçünü destekledi, kentlerde işsizliği arttırdı, yoksul kadınların koşullarını biraz daha ağırlaştırdı ve sağlık sistemlerini çökmeye terk etti. Bu değişimlerin sonucunda, Afrika'da çok fazla sayıda insan HIV enfeksiyonu riski altındadır," diye belirtiyor.

ABD istihbarat servislerinin araştırmalarına dayanan ABD Ulusal İstihbarat Tahminleri bile 2000 yılı yayınında benzer bir noktayı işaret ediyor: "Bazıları, Dünya Bankası'nın parasal dengeyi vurgulamasının, gelişmekte olan ülkelerin sağlık ve sosyal yaşamları üzerinde olumsuz bir darbe yarattığı kaygısını taşımaktadır." 2002 açıklaması ise kaygı veren beş ülkenin "aşırı yüklenmiş ve yetersiz parasal destek alan sağlık sistemleri olduğundan ülke çapında entegre biçimde tahlil yapmak, enfeksiyonları taramak ve tedavi, eğitim programları sunmak için yetenekleri çok sınırlı kalıyor," diye belirtiyor; çoğu uluslararası bağışçının ve kredi açanların istemleri sonucunda ortaya çıkmış olan yetersizliklerin listesini tekrar yayınlıyor.

Başka bir düşünür özellikle Afrika'nın sosyal dokusu ve Washington politikalarının yarattığı baskı açısından yaşamsal önem taşıyan bir noktaya parmak basıyor: "1980'lerin kırsal çiftliklerin ve küçük işletmelerin batması pahasına ihracatı vurgulayan ekonomik politikaları, Afrika toplumlarının dengesini altüst etmiştir ve Sahra'nın güneyindeki zaten büyük çaplı olan göç dalgalarını biraz daha büyüterek HIV salgınının yayılması için uygun sosyal ekolojiyi yaratmıştır." İşgücü göçleri ekonomik küreselleşmenin mantığının merkezini oluşturur; artık geleneksel otoritelerin, ekonomik planlamaların çözülmesinin ve AIDS salgınının yayılmasının da merkezini oluşturmaktadır.

HIV/AIDS üçüncü dünya ülkelerini etkileyen en önemli hastalık olarak dikkat çekiyor (elbette Amerika'ya karşı "terörist tehditlerle" kıyaslanınca fazla dikkat çekmiyor) ama milyonlarca kişi sağlık hizmetlerine ulaşamadıklarından tümüyle önlenebilir ya da tedavi edilebilir hastalıkların pençesinde kıvranıyor. "Ortalama olarak, dünyanın en yoksul ülkelerinde yaşayanlar elli yaşına kadar ulaşamayacaklar. Afrika'da birincil ölüm nedenleri arasında hâlâ ishal, kızamık ve sıtma gibi hastalıklar bulunuyor. Sağlık konusunda hem ülkelerin kendi içlerinde hem de aralarında büyük eşitsizlikler olduğu gözlemleniyor. Üstelik yoksul ve zengin ülkeler arasındaki sağlık eşitsizlikleri gitgide büyüyor," diye belirtiyor önemli bir rapor.

Zenginlerle yoksullar arasındaki uçurum büyüyor. Bunu daha önce nerede duymuştuk? Sanki gerçek örneklerden herhangi bir ders alabilirmişiz gibi. Avrupa'nın ve Kanada'nın sağlık sistemleri çok iyi işliyor, en iyi tıbbi bakımı sunuyor ve "sosyalleştirilmiş" konumda. Yine de bizler, gelişmekte olan dünyanın gelişme yardımı ve kredisi alabilmesi için sağlık sistemini özelleştirmesinde ısrar

ediyoruz. İdeoloji bir kez daha sağduyuyu yenilgiye uğratıyor. Bu planda kimlerin kazançlı çıktığı pek kolayca görülmüyor ama kaybedenleri -ki sayıları milyarlara ulaşıyor- herkes açıkça görebiliyor.

39 Gizli Operasyonlar

Birçok yorumcunun bıkıp usanmadan bize anımsattığı gibi, tehlikeli bir dünyada yaşıyoruz. Bazı ülkeler, diktatörler, altkimlik grupları, milisler gereksiz yere insanlara acı veriyorlar. Bu kötü aktörlere karşı biraz savunma gerekli ve elbette görevini iyi yapan bir istihbarat servisi içeriden bilgi alabilir ve mantıklı analizler yapabilir.

Merkezi İstihbarat Örgütü, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Amerikan istihbaratı operasyonlarının kalıntılarından yaratılmıştır ve bilgi toplayıp analiz etmek açısından ABD hükümetinin en temel oyuncusudur. Savunma İstihbarat Örgütü ve diğer askeri temelli örgütler (niçin birden fazla olduğu, iyi bir sorudur aslında), elektronik haberleşmeyi dinleyen Ulusal Güvenlik Örgütü'yle birlikte CIA, kötü aktörler üzerinde bizim gözümüz ve kulağımızdır. Çok geniş bir örgütlenmesi vardır, yıllık bütçesi on milyarlarca dolarla ölçülür ve gizlice haber almak için adeta sınırsız bir gücü bulunur.

Gözetlemek sonsuz baştan çıkarıcılığı olan bir uygulamadır. Eğer siz Saddam Hüseyin'in yönetimi gibi kötü bir aktörü gözlüyorsanız, onunla iş yapan şirketi de gözetlemek isterseniz. Ardından bu şirketle iş yapan diğer şirketleri gözetlemeye sıra gelir ve kendinizi belki de gözetlenmesine hiç gerek olmayan birçok insanı gözetlerken bulabilirsiniz. Ya da yukarılarda biri örneğin küreselleşme

karşıtı bir protesto gösterisinde siyasi şiddet olasılığı hakkında bir yorum yapar ve siz de örgütün bu gruba sızması ya da inanırlığını yok etmek için bazı yaramazlıklar yapması gerektiğini düşünürsünüz. Yalnızca Amerika'nın değil tüm istihbarat örgütlerinin operasyonları bu tip etkinliklerdir. Ayrıca hem gizli hem de kalıcı olduğundan sivillerce denetlenmesi kuşku götürdüğü gibi her koşul altında kusurludur.

Başarıların dökümü de pek iyi değildir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin güç yitirmesi, Mikhail Gorbaçov'u herhangi bir Sovyet diktatörü gibi gören istihbarat servislerini şaşkına uğratmıştı. 1970'lerin sonuna doğru İran'daki rejimin sallantıda olduğunu herkes görüyordu ama siyasi alternatif olarak Müslüman din adamlarının gücü tüm casuslarımızın ve analistlerimizin gözünden kaçmıştı. Dışişleri Bakanı Colin Powell 2003 Şubat'ında BM Güvenlik Konseyi'ne Saddam'ın kitle imha silahları hakkında bizim kanıtlarımızı sunmaya gittiğinde, şaşırtıcı olan yalnızca söylenen yalanlar değil, bilgi eksikliğiydi; bu adamı on iki yıl boyunca izledikten sonra mı bunu yapmıştık?

CIA, çoğu zaman siyasi liderler ve özellikle başkan tarafından manipüle edilir; Soğuk Savaş sırasında Sovyetler'in gücünün sürekli olarak olduğundan yüksek gösterilmesi ve yakın geçmişteki Irak fiyaskosu bunun çok açık örnekleridir. Siyasi nedenlerle atanmış olanlar kimin kendilerini yağladığını gayet iyi bilirler. Bu manipülasyon ya da beceriksizlik Amerikalılara boşa giden trilyonlarca askeri harcamalar ve kusurlu askeri harekâtlar olarak pahalıya patlamıştır. CIA'in acemiliği ve köleliği andıran sadakat ya da ihanet nedeniyle kaç masum insanın öldürüldüğü, yoksulluğa itildiği ya da göçe zorlandığı tahmin bile edilemez.

Yani elindeki kaynaklarla kıyaslanınca analiz etme kapasitesi hiç de etkileyici gibi görünmüyor. Ama CIA'in utancı burada bitmiyor. *Gizli Operasyon* tanımı, darbeler, cinayetler, kundaklamalar, bombalamalar, şiddete yöneltmeler, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, gizli savaşlar, işkencelerin de aralarında bulunduğu kötü işleri biraz daha hafifleterek göstermek için kullanılıyor. Ara sıra bunu gözucuyla görüyoruz ve manzara hiç de sevimli değil: yalnızca ahlak dışı davranışlar olmakla kalmayıp genelinde verimsiz ve amacına zararlı oluyor. Guatemala, İran, Endonezya, Şili, Kongo, Angola, Pakistan, Afganistan, Brezilya, Domuzlar Körfezi, Nikaragua, Vietnam, Panama, Irak: dış politika felaketinin adını söyleyin, CIA işte oradaydı. İşkencecileri eğitmek. Darbeyi planlamak. Katiller için isim listesi hazırlamak. Uyuşturucu kaçakçılığını başlatmak. Bombalanacak hedefleri seçmek. Dört dörtlük bir hizmet örgütü.

Başarısızlık ve ahlaksızlık dolu bir tarih, istihbarat örgütlerinin tümüyle yenilenmesi için bir neden değil midir? Son derece geniş bir iletişim kapasitesine sahip olan ulusal güvenlik kültürünün buna izin vermemesi aslında konuyu açıklamaya yetiyor. Kusursuz bir reformun yokluğu, Amerika'nın itibarına ve dünyadaki yerine, yapılan yanlış işler kadar zararlı olmaktadır. Dünyada yaygın olan algılama, CIA'in serseri bir aktör olduğu, birçok kötülüğün ya da talihsiz olayın ardında bulunduğu yönündedir. Bu görüş, CIA bağlantılı herhangi bir felaket ortaya çıktığı zaman Beyaz Saray, Dışişleri Bakanlığı, Pentagon ve Kongre'deki özür dilemeyen duruşlarla beslenmektedir. İşkence mi? Biz, tüm uygar insanları koruyoruz. Sınırsızca dinleme mi? Aynı yanıt. Gizli savaşlar yürütmek mi? Her şey özgürlük adına yapılıyor. Sıradan insanlar bu bahanelerin yalancılığının kokusunu alıyor ve aldatmacanın sonunda Amerika daha az güvenli, zavallı bir konumda kalıyor.

40 Billary

Bill Clinton 1992'de başkan seçildiğinde liberaller, ilericiler ve ılımlılar hep birlikte rahat bir soluk almıştı. Eski kötü günlerdeki durgunluk içindeki yüksek enflasyon, Soğuk Savaş zaferleri, Reagan'ın başarısız devrimi ve sağ kanadın gündeminin geri kalanı artık sona ermişti. (Ne kadar cahilmişiz.) Bill Clinton'ın kim olduğu, neyi temsil ettiği ise hiç bilinmiyordu.

Bay Clinton gitgide eski başkan haline bürünmeyi sürdürürken Bayan Clinton ailesini Beyaz Saray'a tekrar taşımak için başkan adayı olma yolunda yürüyor. Ama Bayan Clinton ne yaparsa yapsın, son on beş yıl içindeki birlikte performanslarının hayal kırıklığı yarattığını söyleyebiliriz. Belki daha da kötü. Ve dünyanın büyük bir bölümü bunun bedelini ödüyor.

Ne var ki Bushlar (baba ya da oğul) ya da Reagan ile kıyaslarsanız, ben her zaman Billary'yi yeğlerim. Aslında kıyaslanamaz bile. Ama son derece zeki, birçok açıdan ilerici; en azından Bill Clinton açısından bakınca siyaset sanatında uzman olan iki insanın ilk yönetim döneminde pek de başarıya ulaşamadığı, ancak kaçamaklarda başarılı olduğu, cesur olmadığı ve kavrayış yeteneğinde karışıklık yaşadığı söylenebilir. Eğer olacaksa, bir sonraki Clinton başkanlık dönemi de herhalde benzer biçimde geçecektir.

Dış politika başarısızlıklarının ya da yarı başarısızlıklarının kısmi bir listesine göz atın, tepki gösterme yavaşlığını oluşturan paralize olma durumu, şirketleri korumacılık, önemsiz noktalarda adam kayırmacılık, Cumhuriyetçi Kongre'ye ve Cumhuriyetçi Pentagon'a adeta armağan dağıtımı olan Somali'deki karışıklık; Bos-

na'da çok geç harekete geçme; Ruanda'daki soykırımı durdurama-ma; iş ve çevre standartlarını umursamayan ve küresel eşitliğin altını oyan serbest ticaret antlaşmaları; Ortadoğu'daki barış sürecini ölümcül biçimde yok eden kayırmacılık; İran konusunda ABD'deki Likudnik lobisine karşı koymama; Irak'a karşı mahvedici yaptırımlar; kara mayınları anlaşmasını, uluslararası mahkemeyi ve Kyoto Protokolü'nü korkakça rafa kaldırma; nükleer silah birikimini azaltma çabalarının çok ağır ilerlemesi. Dahası da var.

En birincil başarısızlık ise Soğuk Savaş'ın bitiminde dünyayı yeniden şekillendirmek açısından hem Amerikan hem de dünya tarihindeki çok önemli bir dakikayı atlayıp geçmektir. Amerikan gücü ve itibarı bundan önce yalnızca bir kez daha, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda zirveye çıkmıştı. O tarihte Roosevelt ile Truman yönetiminin "bilge adamları" vizyonları ve çeviklikleriyle fırsatı kaçırmayıp Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Marshall Planı gibi olguların ortaya çıkmasını sağlamışlardı. Kişi, bu kuruluşları ve kurucularını tartışma konusu yapabilir ama fırsatı değerlendirme gayretini görmezden gelemez.

Clinton'ın Beyaz Saray'ından ise buna benzeyen hiçbir olgu ortaya çıkmadı. Sözde uygarlıklar çatışmasıyla eski savaş sınırlarının yeniden çizilmesine izin verdi, dış yardım ya da gelişme politikasına enerji katmayı başaramadı, askeri müttefiklerle bağları geliştirdi, Birleşmiş Milletler'in muhalefetine boyun eğdi ve genel olarak dış ilişkileri birbirinden farklı bir sorunlar dizisi olarak kabul edip çoğalmasına yol açtı.

Bu duygusuzluğun nedenlerini anlamak hiç de zor değil. Kendi ılımlı Vietnam Savaşı karşıtı geçmişinden korkan Demokrat Parti, Jimmy Carter'ın yarattığı benzer hayal kırıklıklarından sonra,

Amerikan halkına (ve dünyanın geri kalanına) çekici gelebilecek başka seçeneklerin olduğunu bile düşünmeden, sürekli olarak ortaya ve hatta falanjist sağa doğru kaymaya başladı. Böylece Clinton, "yeni savaşlara" verdiği kötü yanıtlar ve misyonunu yeniden düşünme açısından yeteneksizliği konusunda Pentagon'u hiç yüzlemedi. Büyük bir güçle yükselmekte olan Avrupa ile yürütülen ilişki, entegrasyon konusunda onların liderliğini izlemek ve NATO'nun genişlemesi için ısrar etmek biçiminde sürdürüldü; hiçbir nedeni ya da ödülü olmayan başka bir "Yeni Demokrat" hilesi. Boris Yeltsin'i kurtarmak Rusya'nın ve Amerika'nın elinde bulunan (ve hâlâ sahip oldukları) nükleer silahları azaltmaktan daha önemliydi. Güney Amerika ile ilişkiler yalnızca serbest ticarete dayanıyordu. Afrika tümüyle unutulmuştu. Dünya çapında bir çöküntüye şans eseri yol açmayan parasal kriz ve neredeyse savaşa sürükleyecek Kore krizi dışında Asya pek akla getirilmedi.

Küresel olgularda Clinton'a ait bir tek cümle, bir tek girişim, esin kaynağı bir tek dakikayı bile anımsamak oldukça zordur. Hillary'nin başarısız olan sağlık hizmetleri planının ardından 1995'de Cumhuriyetçi Kongre tarafından kuşatıldığı bir gerçektir ama Reagan sekiz yol boyunca Demokrat partili bir kongre karşısında inisiyatifini pek az yitirmişti. Clinton'ın kendi kabahatlerinin de pek yararı olmadı ama ne de olsa bunlar yalnızca ona aitti.

Sekiz yıl boşa harcanmış oldu ve aynı şey birçok başkan için söylenebilir ama onların pek azı değişim yaratmak için Bill Clinton'ın sahip olduğu yeteneklere, zekâya ve tarihi fırsata sahip olmuşlardı. Belirgin ilkelerinin olmaması ve Soğuk Savaş'ın eskimiş düşünce biçimine körü körüne bağlı kalması büyük fırsatı yitirmesine yol açtı. Facialara yol açan Reagan Doktrini ya da George W. Bush'un Irak'ta-

ki savaşı ile kıyaslanınca Clinton'ın en azından bizi büyük bir felakete sürüklemediği söylenebilir. Ne var ki, bir insanın büyük hatalar yapabilmesi için büyük bir cesarete sahip olması gerekir; tam tersine Ruanda, Bosna, HIV/AIDS, mücahitler, küresel iklim değişikliği gibi başkalarının felaketleri gelip onu buldu ve Clinton bunlara cesaretle ya da etkili bir biçimde yanıt veremedi.

Senatör Bayan Clinton'ın aynı performansı tekrarlayacağına inanmak için birçok neden vardır: kesin, belirgin ilkeler olmayınca kişi ancak yararlı olacak biçimde ülkeyi yönetebilir ve rehberlik edecek büyük bir vizyon bulunmayınca da böyle başkanlık dönemleri hiçbir zaman başarılı olamaz.

41 Savunma Sanayi Müteahhitleri

Köpek gibi davranan birini vururduk ama orada onur gerçekti... Ya burada? Burası çok büyük köpeklerin ülkesi ve burada siz insanı sevmiyorsunuz, onu yiyorsunuz. İşin ilkesi böyle; bizim yaşam biçimimiz böyle... bu sefer yalnızca birkaç kişinin ölümüne neden oldu, hepsi bu. Dünya böyledir...

Arthur Miller'ın *Bütün Oğullarım* adlı oyununun bu satırları yapıtın ahlak öyküsünü ve oyunu üzerine kurduğu endüstrinin ahlakını, İkinci Dünya Savaşı'nda kusurlu parçalar satan bir askeri malzeme üreticisini anlatarak özetliyor. Kâr ederken daima ahlak kaygılarını yenilgiye uğratan ve sonucunda hem Amerikalıların hem de

yabancıların iyiliğini tehlikeye atan bu endüstrinin dokunaklı bir simgesidir.

ABD'nin savunma endüstrisi kâr amaçlı kurulmuş özel şirketlerden oluşur ve hepsi de böyle davranır. Gerçi 1941'den bu yana pek sık yaşanmadı ama işlerin azaldığı dönemlerde kâr miktarını arttırmak için hiç düşünmeden işçi çıkarırlar. Kâra geçmek için yapılan işler arasında gereksiz donanımların geliştirilmesi, yabancı ülkelere silah satılması ve yine gereksiz teknolojilerin sürekli olarak geliştirilmesiyle bakımı bulunuyor.

Endüstrinin çekirdeğini oluşturan havacılık sektörünün sattığı donanımların yelpazesi insanın aklını karıştırıyor. ABD'nin güvenliğine karşı en büyük tehditlerin yol kenarındaki bombalardan ve intihar bombacılarının giydiği yeleklerden geldiği bir dönemde bu teknolojiler işe yaramıyor ve gereksiz kalıyor.

Elbette harcamaların miktarı da insanı şaşkınlığa uğratıyor. "Başkan Bush'un 2004 Temmuz'unda imzaladığı 417 milyar dolarlık savunma harcamaları, federal savunma harcamalarını izleyen Stratejik ve Bütçesel Değerlendirmeler Merkezi (CSBA) verilerine göre Soğuk Savaş yıllarındaki ortalama bütçeden %12 daha yüksektir," diye açıklıyor bir Capitol Hill gazetesi. "Pentagon, 2009 mali yılı içinde yeni gemiler, uçaklar ve yeni nesil savaş gereçleri üretim bantlarından çıkacağından yaklaşık 490 milyar dolar harcamayı öngörüyor. Bu miktar Sovyetler'in esin kaynağı olduğu ABD savunma bütçesinden %23 daha yüksektir." Bu miktara CIA, nükleer silah kompleksleri, yurtiçi güvenlik ya da Irak savaşının tüm giderleri gibi orduyla bağlantılı on milyarlarca dolar tutan diğer harcamalar dahil değil. Aynı raporun "Standard & Poor's firmasının havacılık ve savunma endeksi üzerindeki hisselerinin 24 Ağustos'ta 255.18

dolar olan değeri, bir yıl öncesine oranla %25 yükselmiştir ve elli iki haftalık yükselme 257 dolar olacaktır," diye belirtmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

Silah sistemleri için yeni harcamaların yapıldığı ordunun satın alma bütçesi 2001 yılından 2005 yılına kadar neredeyse %50 artış gösteriyor. Bu arada kongre, ordu müteahhitlerinin alacaklarını ödemek, zenginlere vergi indirimi sağlamak için, okulların öğle yemeği programlarında ve yoksullara ısınma yardımında kesintiye gitmenin yollarını arıyor. Başka bir endüstri raporu, "2001 yılında ABD Savunma Bakanlığı ordu tarihinde en büyük kontratı açıkladığında Joint Strike Fighter savaş uçağı projesi bütçesinin yaklaşık 200 milyar dolar olacağı tahmin edilmişti. Aradan beş yıl bile geçmeden giderlerin 256 milyar dolara yükseleceği tahmin ediliyor," diye belirtiyor.

Bu durumun Amerikan ekonomisi ve borçları açısından kötü olduğu uzun zamandır biliniyor. Savunma tedarikçiliği iş alanı yaratmak için pahalı bir yöntemdir, çünkü teknolojiler sermaye yoğunlukludur. Tüketiciye yönelik ürünler üretilmediğinden enflasyona yol açar. Ayrıca diğer harcama öncelikleri üzerinde baskı yaratır.

Ama niçin dünyanın geri kalanı açısından da kötüdür? Sürdürülen tartışmaya göre, ABD'nin askeri harcamaları çok yüksek olduğundan (en fazla harcamayı yapan diğer sekiz ülkenin toplamından daha yüksek) dünyanın geri kalanının fazla harcamasına gerek kalmıyor ve ABD ordusunun sağladığı istikrardan bedavaya yararlanıyorlar. Başka bir deyişle "iyi egemen" ABD, ordu müteahhitlerine astronomik rakamlar öderken küresel halk adına büyük bir iyilik yapıyor. Bu tartışmanın kanıtlanması ya da çürütülmesi olanaksızdır, çünkü ABD gücünün var olmadığı "başka bir dünya" yoktur.

Ne var ki, ABD'nin en fazla harcama yaptığı iki bölge olan Güneydoğu Asya ile Ortadoğu, bu savın lehinde olan en iyi örnekler değildir. Doğu Asya ise ağır ağır ama kesin bir biçimde Çin'in etki alanı içine girmeyi sürdürüyor.

Kanada'da yerleşik İnsan Güvenliği Merkezi'nin yaptığı büyük bir çalışma, daha farklı ve daha zorlayıcı bir sonuca ulaşıyor: "Son on yılda savaşların, soykırımların ve insan hakları ihlallerinin sayısında dramatik ama genelinde fark edilmeyen bir düşüş yaşanmaktadır... ve bu değişimin en zorunlu tek açıklaması Soğuk Savaş'ın ardından Birleşmiş Milletler'in başını çektiği uluslararası aktivizmin yükselişinde bulunmaktadır."

Ordu müteahhitlerinin başka bir etkisi de küreselleşerek yalnızca kâr etmek değil ABD askeri satın alma bütçesinin iniş çıkışlarıyla başa çıkarak işlerini yürütmeye çalışmalarıdır. Sonuçta ABD'nin birçok ülkeyle ilişkileri tıpkı bizim gereksinim duymadığımız pahalı askeri donanımları almamız gibi onların da satın alma kapasiteleriyle şekillenmektedir. İnsanları öldürmek için silahlar her zaman bulunabileceğinden, ABD savunma endüstrisinin özellikle savaş uçakları gibi büyük malzemelerle çatışmaları körüklemekten sorumlu olduğu iddiası doğru değildir. Hayır, dünyaya yanlış sinyaller gönderen olgu, inanılmaz ölçüdeki boşa harcamalar ve önceliklerin sıralamasındaki hataların işaretleridir. Amerika neye daha fazla ilgi duyuyor? Lockheed Martin, Halliburton ve diğerlerinin kâr etmesine.

"Dünyanın tek süper gücünün" yıkılmazlığı duygusu bile -şu müteahhitlerin web sayfalarındaki biz-neler-yapabiliriz grafiklerine ve sloganlarına bir bakın- bizi Irak'a yöneltmiş olabileceği gibi, daha birçok yanlış savaşa ve trajediye de yönlendirip sonucunda Amerikan düşmanlığı fikrinin yayılmasına yol açmıştır.

Ne var ki, kongre üyeleri ve başkanlık koltuğu üzerinde sıkı bir etkisi bulunan (ve eski hükümet görevlilerinin büyük çoğunluğunu işe alan) savunma endüstrisi müteahhitlerinin, bu uygulamaların verdiği zararı azaltmak ya da düzeltmek için yapılacak yön değişikliğine izin vermeyecekleri kesindir. 11 Eylül sonrasının "yeni normal" olgusundan (elbette bu durum onlar için açık çek demektir) ve 11 Eylül öncesinin sözde uzlaşmacılığının artık söz konusu olmadığından söz etmektedirler. Büyük müteahhitlerin sattıklarının, terörizme karşı savunma, Irak'taki savaşı kazanma ya da ABD'ye karşı güvenlik tehditlerini azaltacak biçimde dünyayı değiştirme olgularıyla pek ilintili olmadığına aldırış etmemek gerekiyor.

"Terörizme karşı savaş" görüşünün savunma sanayinin ABD hazinesine daha derin bir dalış yapmasına neden olduğunu herkes açıkça görebiliyor. Soğuk Savaş'ın zirveye çıktığı dönemlerde bile orduya ayrılan bütçenin böylesine fazla olmadığı konusundaki tartışmaların yapılmaması, bu sektörün zafer kazandığını, çünkü birçok açıdan hükümetin ta kendisi olduğunu gösteriyor. İşte bu da en rahatsız edici gerçektir.

42 "Ceset Sayımı Yapmıyoruz"

ABD'li General Tommy Franks, 2003 yılında bunları söylediğinde Amerikan ordusunun ve sivil yönetiminin "düşmanın" ölülerini saymasının gerekli ve yararlı olmadığı konusundaki yeni duygularını dile getiriyordu. Amerikan tarihinde iki savaşı yitiren tek general olarak anımsanacak olan Franks aslında görev başındaki tüm

generaller gibi, siyasi liderlerinin kendisine yapmasını söyledikleri-ni yerine getiriyordu. Bu durumda yapılmak istenen şey, Franks'in kuşağının Vietnam'dan aldığı derse uygun olarak "seçilerek yapılan bir savaşın" ahlaksal sonuçlarını saptırmaktı. Ne var ki, "ceset sayımı yapmıyoruz" politikası Arap ve Müslüman ülkelerde yankılarak Amerika'ya zarar verdi.

Bu politika iki nedenle hem hakaret hem de hata içeriyor. Birincisi ABD'nin sivil ölümlere aldırış etmediği izlenimini (yoksa bu gerçek mi?) veriyor. 2005 sonbaharında Irak'ın Anbar bölgesindeki tipik bir harekât sonrasında 120 "teröristin" öldürüldüğü açıklandı. Ne ABD hükümeti ne de Amerikan basını ölen sivillerden söz etti. Oysa Arap haber kanalı El Cezire düzinelerle ölü konusunda ilk elden bilgiye sahipti. Üstelik bu tip büyük çaplı askeri harekâtlarda masumların ölmemesi hiç de inandırıcı değildir. Bu durum savaşın acı veren bir mirasıdır: yalnızca çarpışmalarda çok sayıda kişinin ölmesi değil, sivillerin ölebileceğini kabul etmemek ya da araştırmaya değecek kadar önemli bulmamaktır.

İkinci neden ise savaş çabasına zarar vermesidir. Amerikan halkı kendi adına nelerin yapıldığını öğrenme hakkına sahiptir. Ebu Garib Hapishanesi gibi olayları ve ölü sayısını yabancı haber kaynaklarından ya da sivil toplum örgütlerinden öğrenmek, konuları biraz daha rahatsız edici biçime getirmekte, insanlar hükümetin kendilerine yalan söylediğini düşünmektedirler. (Ki, hükümet yalan söylemektedir.) Ayrıca askeri planlamacıların harekâtların sivil halk üzerindeki etkisini anlamaları gerekir. Irak'ta aile bağları güçlüdür, çok sıkı ve geniş akrabalık ağları vardır; masum aile üyelerinin öldürülmesi daha fazla direnişe, daha fazla terörizme yol açmaktadır. Irak'ta açıklanması zor noktalardan biri de budur. Amerika'nın açıkça kur-

tarıcı rolü oynadığı bir yerde nasıl olur da ayaklanmalar artar? Ya da Sünni Araplar silah bırakırsa kendileri için daha iyi olmaz mı? Bu soruların yanıtı onların yalnızca eski Saddam yanlıları ya da cihad taraftarları olmaları değildir. İsyancılar daha çok savunma ya da intikam alma onuruyla hareket ediyorlar yanıtı herhalde daha doğru olacaktır.

Bir askeri yetkili bana aynı tarihte ABD askerlerinin "çatışma kurallarının" çok geniş olduğunu, isyancı olduğundan en küçük kuşku duyulan sivillerin bile rutin olarak "patlatıldıklarını" söylemişti. Örneğin bir ABD askeri konvoyu geçerken cep telofonuyla konuşan erkekler vurulması gereken avlar gibi görülmektedir. Bu tip öyküler ortalıkta dolaşıyor ama gazetecilerin merakını pek uyandırmıyor gibi.

Irak Ceset Sayımı tahminlerini doğru olarak kabul edenler, basın raporları aracılığıyla savaş sırasında ölen Iraklı sivilleri saymanın soylu bir davranış olduğunu düşünüyorlar. 2005 yılı sonunda tahmini rakam yaklaşık otuz bin idi ama onların da kabul ettiği gibi yalnızca iki ya da daha fazla güvenilir haber kaynağından alınan ölü sayısı tahminlere eklendiğinden sayım yöntemi pek güvenilir değildir. Bu işlemi Amerika'da haber medyasında adı geçenleri sayarak nüfus sayımı yapmaya benzetebiliriz.

Daha geniş kapsamlı bir tahmin Amerikan ve Iraklı sağlık profesyonellerinin liderliğinde, salgın hastalık uzmanlarından oluşan bir ekip tarafından elde edildi ve *The Lancet* adlı İngiliz tıp dergisinde yayınlandı. Rastgele kümeleme anket yöntemini kullanarak 7000'den fazla kişiyle görüştüler ve ekibin değişim aralığı ortası tahmini savaşın ilk on sekiz ayı içinde ölü sayısının 98.000 olduğu ve %80'inin ABD ya da İngiliz güçleri tarafından öldürüldüğü biçimindeydi.

Gerçi ABD bu raporu politik motivasyonlu ya da hatalı bularak göz ardı etti ama dışişleri bakanlığı ve diğer görevliler örneğin Kongo gibi başka yerlerdeki savaşlarda ölü sayısını aynı yöntemle saptamışlardı. (Bu arada, genellikle de yanlış algılanan bu yöntem son derece sağlamdır.) Bundan sonraki on sekiz ay boyunca şiddet daha da arttığından, artık Irak'taki ölü sayısını 100.000 kişinin üzerinde ve hatta on binlerce daha fazla olarak düşünebiliriz.

The Lancet çalışmasının göz ardı edilmesinin ve sivil ölü sayısının olduğundan az gösterilmesinin temel nedeni, çok geniş çaplı olan kıyımların, işgali destekleyen haber medyasının ve ölümleri gerçekleştiren ABD askerlerinin dolaylı olarak bile eleştirilmesinin bedelini ödeyecek politikacıların kabul edemeyeceği kadar rahatsız edici olmasıdır.

Savaşların ahlaksal sonuçları her zaman için çetindir. Özellikle bir savaş doğruyu yapma cilasına sahip olduğu zaman daha da rahatsız edicidir. Bu yaklaşım medya seçkinlerini olduğu kadar siyasi liderliği de üzmektedir. "Ceset sayımı yapmıyoruz" cümlesini görev başındaki bir general kadar *Washington Post*'un editörü de söylemiş olabilirdi. Bu konuda her ikisinin de ahlaksal açıdan iflas etmiş olduğunu tüm dünya kolayca görebiliyor.

43 Kafayı Bulmak

Çalışma zamanımın çoğunu dünyanın dörtbir köşesinde silahlı çatışmaları inceleyerek geçiririm.

Günümüzdeki savaşların çoğu zaman suçla karışık olduğunu ve genelinde bu suçun eroin, kokain gibi uyuşturucularla bağlantılı bulunduğunu kişi görmezden gelemiyor. Uyuşturucu üretimi Afganistan, Pakistan ve Burma'daki savaşlar, istikrarsızlıkla yakından bağlantılıdır. Güney Amerika'nın And Dağları bölgesindeki Kolombiya, Peru ve Bolivya gibi ülkelerde kokain üretiliyor; her üç ülke de süregiden iç savaşların ve toplumsal huzursuzluğun acısını çekiyor. Kolombiya'daki iç savaş neredeyse kırk yıldır sürüyor. Ayrıca Orta Amerika gibi uyuşturucuların geçiş yolu üzerindeki ülkeler vardır. Bir araya toplayınca işe bulaşan ülke sayısı epey yükseliyor. Ama işe bulaşan en önemli ülke olan ABD ihracatçı değil tüketicidir.

Kafayı bulmak eski bir Amerikan geleneğidir. Alkol ve tütün kullanımı cumhuriyet kadar eskiye dayalıdır. Depresyon, kaygı bozukluğu, uykusuzluk gibi rahatsızlıklarda reçeteli yasal ilaç kullanımı İkinci Dünya Savaşı sonrasında oldukça artmıştır. Yasal ilaç pazarı ise yasadışı uyuşturucu tüketimine zemin hazırlamıştır. Bu konulardaki tüm kamu hizmetleri kampanyalarına karşın Amerikalı yeniyetmelerin ve daha küçük yaştakilerin alkol tüketimi şaşkınlık veren ölçülerdedir: ülke çapında tüketilen alkolün %20'si on iki ile yirmi yaşları arasındaki gençlerin midesine inmektedir ve bu gençlerin yarısı içki içmektedir. Bu yaş grubunun içki tüketiminin faturası 22 milyar dolardır.

Böylece yasadışı uyuşturucu tüketiminin zemini hazırlanmıştır. Amerikalılar yılda 300 milyon tonla tüm diğer ülkelerden fazla kokain tüketmektedir. 1990'larda kokain için Amerika'da 3-4 milyon sürekli kullanıcı ve yaklaşık 6 milyon ara sıra kullanıcı tarafından 70 milyar dolar harcanmıştı. Yaklaşık bir milyon Amerikalı eroin bağımlısıydı ve bunun bedeli de yılda 20 milyar doları buluyordu.

Yeni eğilimler kokain kullanımının azalmakta olduğuna işaret ediyor ama bu uygulamalar söz konusu olunca istatistikler biraz kaçamaklı yanıt veriyor. Yine de çok büyük paralar dönüyor.

Amerikalıların bu alışkanlıklarına yanıt veren sektör, *küreselleşme* sözcüğüne yeni bir anlam getiriyor. Batı Afrikalı kuryeler, Burma'da üretilen eroini satın almak için Bangkok'a gidiyor, Afrika'daki sorun çıkartmayan havaalanlarından geçiriyor ve Meksika ile Kanada sınırlarından Amerika'ya girme fırsatı kolluyorlar. Kokain satıcılarının kendi hava filoları olduğunu biliyoruz. Bu malların transit geçiş noktaları ise başarısız ülkelerin kim kimdir listesi (ya da Reagan Doktrini'nin olay yerleri) gibidir: Angola, Kamboçya, Guatemala, Nijerya, Honduras, Mozambik.

Çok küçük rakamların bile büyük işlere yaradığı bu ülkelerin bir kısmında, uyuşturucu parası kokuşmuşları, zorbaları, serseri polisleri ve bir eline rüşveti diğerine ABD'nin "uyuşturucuya karşı savaş" parasını almaya hazır politikacıları besliyor. Bazıları savaş ve suçları körükleyen silah, elmas, hatta nükleer teknoloji gibi yüksek bedelli ürünlerin kaçakçılığına da karışıyorlar. Bazen El Kaide gibi örgütlerle bağlantıları oluyor. Her şey sanki el ele yürüyor gibi. Ve hepsinin merkezinde uyuşturucular bulunuyor.

Uyuşturucuya karşı savaşı gerçi savunanlar da var ama genelinde başarısız ve çok pahalı bir politika olarak kabul ediliyor. Uyuşturucu savaşında bizim federal ve eyalet hükümetlerimiz yurtiçinde, yurtdışında her yıl yaklaşık 50 milyar dolar harcıyor. Bir milyon kişi tutuklanıyor ve birçoğunun hapse atılması giderleri milyarlarca dolar daha arttırıyor. Kolombiya gibi ülkelerde uyuşturucuya karşı verilen savaş, süregelen iç savaşın kendisine karışmış olabiliyor. Yerel polisler ve askeri elitler uyuşturucu savaşını, yalnızca eski tip rüş-

vet olarak değil, intikam almak, düşmanlarını yok etmek gibi başka amaçlarla da kullanıyorlar. Tarlalardaki ürünün yok edilmesi ancak yöre insanı bunu istediği zaman işe yarıyor ve var olan diğer seçenekler pek fazla işe karıştırılmıyor. Uyuşturucuya karşı savaşı başarılı bulan bağımsız analistlerin sayısı çok az, çünkü savaş yanlış adreslerde sürdürülüyor; temel sorun yabancı ülkelerde değil, içimizde.

Serbest ticaret uyuşturucu ticaretine yardım sağlıyor. Terörizme karşı savaş bazı noktalarda engel oluşturuyor ama bazı noktalarda da yardımcı oluyor. Afganistan'da Taliban yönetiminin devrilmesi yeni eroin üreticilerine ve ihracatçılarına kapıları açtı.

Oldukça akıl karıştırıcı bir tablo. Henüz denenmemiş olan bir tedavi biçimi ise uyuşturucunun yasallaştırılması. Uyuşturucuların zararlı etkileri ve denetim altına alınması, vergi salınması gibi yöntemlerle yasallaştırılmasının neler getirebileceği konusunda şiddetli tartışmalar sürdürülüyor. Ama kesin olan şey ise ABD'deki yasadışı uyuşturuculara olan açlığın tüm dünyada yankılanması. Son derece şiddet içeren, kişileri çürümüşlüğe iten ve tüm kıtalarda yaşayan milyonlarca insana pahalıya patlayan bir olgu.

44 İşkence

Bu bölümü kısa tutacağım, çünkü mantıklı ve ahlaklı olan her insan benim söylediklerime karşı çıkmayacaktır. Daha doğrusu dünya yüzündeki bilgili insanlar arasında öylesine büyük bir fikirbirliği var ki, bu kitabın anlattığı *100 Yol*'dan biri olmasına bile gerek olmayacağını düşündüm. Ama sonra Condi Rice'ın Avrupa'da, "zanlı-

ların" hiç kuşkusuz işkence görecekleri gizli hapishanelere gönderilmesi uygulamasını savunduğunu, böylelikle Avrupalıların yaşamının koruma altına alındığını belirttiğini -neredeyse tümüyle yalandinledim ve evet, işkence konusunda birkaç söz söylemek gerekir, diye düşündüm.

Amerika, işkencenin resmi bir devlet politikası ya da uygulaması olmayan bir ülke olduğundan, Afganistan ve Irak'ta yakalanan savaşçıların işkence hapishanelerine atılmasının "dünyayı mahveden bir yöntem" olduğunu ileri sürmek için belki çok erken. Çok erken ama çok da zorlama değil. ABD'nin işkence tekniklerinin açığa çıkması ve Bush yönetiminin bunları uygulayıp savunması ulusal bir utanç yaratıp Ortadoğu'daki savaşları yönlendirmiş olan ahlaksal görüşü tümüyle bulandırmıştır.

Ahlaksal açıdan tiksindirici, ülkenin desteklediği ideallere darbe indirici ve uluslararası hukuku yıkıcı olmanın -çoğunlukla işkencecilerin aklındaki inanılmaz nedenler- yanı sıra acıyı fazlalaştırma uygulamasının işe yaramadığı da biliniyor. Guantanamo ve benzeri hapishanelerde bulunan binlerce alt düzeydeki tutukludan farklı olarak değerli bilgilere sahip olan kişiler zaten konuşmaya pek yanaşmazlar. Bazıları ise işkencecilerin kullandığı dayak, yakma ve zehirleme gibi uygulamaları durdurmak için konuşup birçok şey söyleyebilirler. Bu nedenle 11 Eylül'den bu yana yanlış alarmlar ve siyasi değeri olan "turuncu alarm işaretleri" ortaya çıkmayı sürdürüyor. "İşkencenin güvenilir istihbarat sağladığı hakkında hiç kimse kayda değer bir kanıt öne sürememiştir," diyor sorgulama uzmanı General David Irvine. "İşkence taraftarları sık sık işkencenin başka insanların yaşamını kurtardığını ileri sürüyorlar ama El Kaide tu-

tuklularını sorgulamış olan Ordu, FBI ve CIA uzmanları bu iddiayı kesinlikle reddediyorlar."

Minneapolis'deki İşkence Kurbanları Merkezi adlı deneyimli sivil toplum örgütünün İşkencenin Sekiz Dersi başlıklı raporunda birinci ders olarak işkencenin güvenilir bilgi sağlamadığı belirtiliyor. "İşkence Kurbanları Merkezi'ne başvurmuş olanların neredeyse tümü işlemedikleri bir suçu itiraf etmiş, konuyla bağlantısı olmayan bilgiler vermiş ya da işkencecilere masum meslektaşlarının veya dostlarının isimlerini vermiştir." Aralarında eski sorgucuların da bulunduğu kişi, işkence yapmanın uygulayanların üzerinde çöküş yaratan bir etkisinin ortaya çıktığını ileri sürüyor.

Tartışmalardaki şu çok önemli "ya eğer" sözcükleriyle başlayan cümleler genelinde "ya eğer ele geçirilen bir teröristin Manhattan'da bir nükleer silahın patlatılmasını içeren bir plandan haberi varsa, bunu durdurmak için her şeyi yapmamız gerekmez mi?" biçiminde devam ediyor. Bu tip fikirler inanılması olanaksız senaryolardan türetiliyor. İntihar bombacıları siyasi açıdan şiddete en yatkın kişilerin zaten davaları uğruna öleceklerini kanıtladığından, bu sözler yeni bir haber değildir. Bir nükleer silaha sahip olma olasılığının çok düşük olmasının yanı sıra, eğer biri böyle bir konuda bir şeyler biliyorsa, biz onun tırnaklarını sökerken emin olun ki konuşmayacaktır, çünkü bu insanlar zaten kendilerini ölmeye koşullandırmıştır. Bunun aksini iddia edenler yalnızca ahlaksal açıdan çökmüş değil aynı zamanda fazla saf sayılırlar. Buna karşılık daha akla yakın bir "ya eğer" cümlesi kurabiliriz: Ya eğer Amerika kendi yurttaşlarını işkenceden geçirdiği için, bir terörist adayı öldürmeye hazır bir savaşçı olursa? Bu "ya eğer" fikri ortaya çıkmaya hazırlanıyor. Sonuçta Amerikalı işkencecilerin elleri kana bulanmış oluyor.

Konu kapandı. İşkenceler, yasadışı gözaltılar, gereksiz öldürmeler, iğrenç hapishaneler böylesine ahlak çöküntüsünün ve adiliklerin bir tek yararı bile olmadığı kanıtlanmıştır. Ne var ki, herhalde sözde amaçlarından daha uzun yaşayacak ve uygulamacılarını sonsuza dek damgalayacaktır.

45 Tüketicilik

Artık hepimiz kendini alışverişe teslim etmiş tüketicileriz. Bundan kaçınmak neredeyse olanaksız. Üç dolarlık bir fincan kahveden, her üç yılda bir değiştirilen arabaya, bulabildiğimiz en büyük eve kadar her şeye yeterince sahip olamıyoruz. Konu satın almak ve sahip olmak yalnızca.

Eskiden alışveriş yapmanın niçin bu kadar popüler bir eğlence olduğunu merak ederdim. Herhangi bir şeyi satın almanın kişiyi tatmin ettiğini elbette bilirdim. Ama alışveriş alışkanlıklarına işimize yaramayacak eşyaları almak için bile gereğinden fazla zaman harcıyoruz. Hayır, alışveriş aslında bir hayal dünyası yaşam biçimidir. Bu elbiseyi giyince nasıl görünürüm? Şu kanepe bizim salona yakışmaz mı? Ya şu yemek tabakları ne kadar zarif, bunları aldıktan sonra vereceğimiz zarif ziyafetler için kusursuz olacaklar.

Ve böylece sürüp gider. İyi bir alışveriş merkezine ya da semtine gitmek bir düşler dizisine dalmaktır. Elbette alışveriş merkezleri de buna uygundur. Bizleri merkezlerden çıkmamaya yönelten fast food yiyecek alanlarının dışında aklımızı çelip düşlerimizden uzaklaştıracak başka bir şey yoktur. Alışveriş merkezlerinin artık yeni

kent meydanları olduğu söylenir ama gerçek kentlerde mağazaların dışında, evler, okullar, toplum merkezleri, hükümet ve ticaret binaları, yiyecek satan dükkânlar, eğlence yerleri, parklar, işimize yarayacak nesneleri satan dükkânlar bulunur. Alışveriş merkezleri ise yalnızca belirli malları satan dükkânlardan oluşur. Scottsdale'deki Camelback, Washington'daki Georgetown, Boston'daki Copley Place gibi lüks alışveriş merkezleri ise pek fazla düş sunmayan nalbur, eczane gibi dükkânlara yer vermez.

Bunlar yeni değil elbette. "Dilencisinden milyonerine tüm insanları araştırın, kendi payına düşenden memnun olan birini bin kişinin arasında bile bulamazsınız," diye yazmıştı Leo Tolstoy. "Bugün bir palto ve galoş almalıyız, yarın bir saat ve zincir; öbür gün kanepesi ve bronz lambası olan bir eve taşınmalıyız; sonra da halılar ve kadife giysiler almamız gerekir; ardından bir ev, atlar ve araba, tablolar ve dekoratif eşyalar..." Aristoteles "insanoğlunun açgözlülüğünün doyurulmayacağına" inanıyordu. Yirminci yüzyılın erken yıllarının en parlak sosyologlarından Thorstein Veblen, zenginlerin "göze batan tüketiminden" söz etmiş ve bu tüketimin sosyal hiyerarşiye nasıl yerleştiğini anlatmıştı. Bu durum günümüzde de Hamptons, Beverly Hills ya da Pacific Heights gibi semtlerde belli olmaktadır.

Göze batan tüketiciliğin yalnızca aptal zenginleri etkilemesinin yanı sıra Amerikan toplumunun büyük bir bölümünü ve dünyanın geri kalanında tüketiciliğin anlayışla karşılanacağı bölgelerini nasıl etkilediğini görmek ilgi çekiyor ve biraz rahatsız ediyor. Üstelik gerek Amerika'da gerekse başka yerlerde insan, birkaç kuşak önce görülmeyen bir tüketim boyutuyla karşılaşıyor. Birkaç kuşak önce orta sınıfın değerleri eli sıkı olmayı, savurganlıktan kaçınma-

yı, ayağını yorganına göre uzatmayı, hem kendi hem de çocuklarının geleceği için para biriktirmeyi ve hiçbir konuda göze batmamayı gerektiriyordu. Belki biraz kişiyi dizginleyen tekdüzelik vardı ama dürtüleri hiç de kötü değildi.

Amerikan tüketici kültürü, uzun süredir yalnızca zenginlere ayrılmış olan malların her keseye uygun biçime getirilmesiyle oluştu. Bir zamanlar iyi restoranlar orta sınıfın ya da daha düşük gelir grubunun yararlandığı yerler değildi ama günümüzde dışarıda yemek yemek fazlasıyla sıradanlaştı. Starbucks'dan Cheesecake Factory ve daha üst düzeylerine dek her şeyi içeren restoran kültürü her yerde herkes için ulaşılabilir oluverdi. Aralarında arabaların, giysilerin, elektronik eşyaların da bulunduğu ucuz ithal malları ekonomik yelpazenin alt sıralarında bulunanların birkaç yıl önce düşünemeyecekleri nesneleri satın alabilmelerini sağladı.

Bu alışveriş furyasını kolay alınan krediler, ATM makineleri, televizyon reklamları ve popüler kültür desteklerken bir yandan da zenginliği hem övüyor hem de dalgasını geçiyor. Sosyolog Juliet Schorr'un gözlemlediği gibi alışverişin çoğu, benzer geçmişe ve gelire sahip olup sosyal, ekonomik yaşam biçimi merdiveninde bir basamak daha yükselmek isteyenlerin arasında rekabetçi tüketime dönüşüyor. Referans grup ise en üst düzeydeki, tüketim standartlarını belirleyen %20'lik grup oluyor ve bu grubun saptadığı standartlar televizyonlardan, dergilerden ve her tür reklamdan bize kendini gösteriyor. İşyerleri de tüketim modellerini ve arzularını öğrenme yerleri oluyor.

Komşunuzdan daha gösterişli olmamak yerine komşularınızla aynı düzeyi tutturmaya çabalamak, iştahların biraz daha kabarmasına yol açıyor. Satın alınabilir lüks. İyi bir yaşam biçimi en iyi inti-

kamdır. Öbür dünyaya götüremezsiniz. 1990'ların ortasında orta sınıflar evleri (ve ikinci evleri) için gelirlerinden daha yüksek harcamalar yapmaya başlamıştı. Elli yıl öncesine oranla evlerin yüzölçümü artmış, lüks yiyeceklerle eğlenceler için harcamalar astronomik rakamlara ulaşmaya başlamıştı. Tasarruf oranları tehlikeli biçimde düşerken kredi kartı borçları da yükseliverdi. İnsanlar büyük televizyonlar, büyük arazi araçları, banliyölerde büyük evler almak için borca girmeye başladılar. Sıradan bir Amerikalı bugün iyi yaşamak için yarından kısıntı yapıyor. Amerikan ailelerinin yarıdan fazlası yıl içinde kazandığından fazlasını harcıyor. 1990'larda Schorr, "Hane halklarının çoğu sahip olduklarından çok sahip olamadıklarına hayıflanarak karamsarlığa düştü, kendilerini yoksunluk içinde ya da kısılıp kalmış hissetmeye başladı," diye belirtti.

Tüketimin normal bir istek olduğu ve başarılı bir ekonominin bu olasılığı sunduğu iddia edilebilir. Niye sızlanıyoruz? Bunca malı almaya ihtiyacımız yok. Tüketicilerin istekleri doğal değil, artık yapaylaştı. Tüketim alışkanlıklarını durmamacasına dürtüleyen tek neden insanları daha mutlu, daha iyi ya da daha güvenli yapmak yerine para kazanmak isteğidir. Sıradan insanlar borca girerek içinde yaşadıkları toplumlara ya da çocuklarına pek az şey bırakıyorlar. (Vergi indirimi ateşi orta sınıflar tarafından tüketimi arttırmak için destekleniyor.) Savurganlık dağları yükseliyor. Ucuz malların ithalatı ülke olarak uzun vadeli ekonomik istikrarımızı zedeliyor ve üçüncü dünya ülkelerinin gelişmesi için hiçbir şey yapmıyor. Döngüsel kötü davranış biçimi sözde zararsız gibi görünüyor ama sonunda büyük ölçüde zarar veriyor.

Üstelik Amerika'da popüler olan her şey neredeyse her yerde moda oluveriyor. Avrupa da aynı yöntemlerle tüketiyor. Taklitçi ül-

keler aynı saçmalıklara dalıp, aynı sonuçlara ulaşıyor. Ne var ki, Amerika'da on yıllardır süregelen tüketicilik kültürümüz dünyanın geri kalanına zarar veriyor. Özellikle enerji kaynaklarının tüketilme biçimi çok zararlı ama verimli topraklar ve diğer doğal kaynaklar da büyük bir şehvetle sömürülüyor; sonunda birilerinin bunun bedelini ödemesi gerekiyor. Eninde sonunda herkes ödeyecek ve bedeli çok ağır olacak.

46 Bilime Saldırı

Amerika'nın en değerli servetleri arasındaki bilimsel kavrayış yeteneği en üstünlerinden biridir. Bol miktardaki doğal kaynakları ve yetenekli, çalışkan işgücüyle ABD dünyanın şimdiye dek gördüğü en iyi, en kaliteli araştırma üniversitelerine, özel laboratuvarlara, hükümet sponsorluğundaki enstitülere sahiptir. Siz de benim gibi önemli araştırma kuruluşlarından birinde çalışma ayrıcalığına sahip olduysanız, bilimsel çalışma alanlarının neredeyse tümünde Amerika'nın sonsuz yeteneklerine tanık oldunuz demektir.

Bu bilim, tıp ve beslenme alanlarındaki gelişmelerle çok sayıda yaşam kurtarmış, ekonomik büyümeyi körüklemiş ve yaşamlarımıza güzellikler katmıştır. Bilimsel kuruluşların elbette kusursuz bir geçmişi yoktur. Özellikle yalnızca kâr etmeye ya da yok edici araçlar geliştirmeye yönelik büyük bilimsel kuruluşlar bu kitapta da söz konusu edildiği gibi dünyanın sıkıntılarına katkıda bulunmuşlardır. Ama saf kavram olarak gerçeğin peşinde koşan, uygulamalarıyla in-

san sorunlarını çözmeye çalışan bilimin, insanoğlunun varlığına büyük katkıları vardır ve Amerika tüm alanlarda liderliği hep elinde tutmuştur.

Ülkedeki sağ kanadın bilimin en büyük destekçisi olması gerektiğini düşünebilirsiniz. Ekonomik büyüme ile teknolojik gelişme arasındaki bağlantı dolaysızdır. Bilim insanları genelinde siyasi açıdan tarafsızdır. Teknik uzmanlık ABD'nin askeri gücünün temelini oluşturur. Siyasi sol ise nükleer enerjiden, genetiği değiştirilmiş gıdalara kadar bilimin birçok alanını uzun zamandır eleştirmektedir.

Ama sağ kanat da aynı anda her şeye birden sahip olmak istemektedir. Bush yönetimi ve kötü bir üne sahip "tabanı" bilime karşı hacmi, çılgınlığı, sonuçları insanın soluğunu kesen bir saldırı başlatmıştır. Üstelik ABD dünyanın yalnızca bilim alanında lideri olmadığından, sağ kanadın deneycilik, akılcılık ve Aydınlanma üzerine saldırıları dünya salonunun tam ortasında oturan dört yüz kiloluk bir goril gibi büyük hasarlara yol açıyor.

Nereden başlamalı? Yüzeyde en az zararlı gibi görünen çılgınlık, dinsel huysuzların işi olarak kolayca göz ardı edilebilir. Ama Darwin ve evrim teorisine sürekli olarak nasıl saldırdıklarını görünce, insanın aklı karışıyor. (Ayrıca yapılan anketlerde birçok liberalin de okullarda "zeki tasarımlar" öğretmenin fena olmayacağını söylediklerini okuyunca, Darwin karşıtı saçmalıkları bilim insanlarının çürütmekte başarısız kaldıklarını görüp, insanın aklı biraz daha karışıyor.) Hıristiyan sağ kanadın ve onlara haber medyasının gösterdiği ilginin -elbette Başkan da onların konumunu epey destekliyor- geçici bir moda olacağını düşünebilirsiniz ama bilimsel bir münazara havasına bürünmüş düzmece fikirler öğretilen binlerce ya da milyonlarca öğrenci için bir trajedi olduğunu da anlamak gerekiyor.

Yaradılışçılık ve ardıllarını dinsel çatlakların işi olarak göz ardı etmek bizi rahatlatabilir ama bu çılgın kişilerin birçok alanda yönetici koltuğunu işgal ettiğini unutmamak gerekir.

Dünyanın büyük bir kısmı yaradılışçılığı gülünç bulduğundan, bugün için bilime karşı saldırılar iki ciddi biçimde gerçekleştiriliyor. Birincisi "hiçbir şey bilmemek" ikiyüzlülüğünün büyümesidir. İkincisi ise Hıristiyan köktendincilerin kök hücre araştırmalarını engelleyerek kazandıkları zaferin çok tehlikeli hedeflerine ulaşmakta olduklarını göstermesidir.

2004 yılının başında halkın çıkarlarını gözeten gruplardan biri olan Duyarlı Bilim İnsanları Birliği, daha sonraları ülkenin en önde gelen bilim insanları tarafından da onaylanan raporlarında bu kötü kullanımları ayrıntılı olarak belirtti. Raporun bulguları arasında Bush yönetiminin örneğin yakıt olarak kömür kullanan fabrikaların öldürücü cıva kirliliği hakkındaki bir hükümet raporunun içeriğini değiştirmek gibi girişimlerle çevre konularındaki bilimsel çalışmaları çarpıttığı ya da değiştirdiği bulunmaktadır. En ciddi kötülük de George W. Bush ve yakın çevresindeki malum şüphelilerin, bilimin insan kaynaklı nedenlerinin ciddi politika değişiklikleri gerektirecek kadar iklim değişikliğine yol açtığını kanıtladığını inkâr etmeleridir. Herkesin bildiği gibi bu yalanlar yalnızca petrol endüstrisine hizmet etmek için söylenmektedir. Ama haber medyasının bu konuya ilgi göstermemesi (önde gelen gazetelerde iklim değişikliğinden çok Paris Hilton haberleri yer almaktadır) sıradan insanların gerçek bilimle asılsız iddiaları ayırt etmesini güçleştirmektedir.

Uzun bir süre, Hıristiyan sağ görüşün kök hücre araştırmasına karşı çıkışının dinsel dogmalara ve cemaatlerindeki saf kişilerden bağış toplama gereksinimine dayandığını düşünüyordum (herkes eşcin-

sel nefreti taşımayacağına göre, başka nedenler de gerekliydi). Bildiğiniz gibi kök hücre araştırmaları belki de multipl skeleroz gibi insanları sakat bırakan korkunç hastalıklara karşı tedavi geliştirmenin en umut verici yöntemidir. İnsanı hayrete düşüren olasılıkları tümüyle araştırabilmek için embriyon kök hücrelere gereksinim vardır. Sağ kanat, Bush'un 2001 yılında yayınladığı bir başkanlık kararnamesiyle, yeni kök hücre araştırmalarına federal kaynaklardan para aktarımını büyük bir başarıyla engellemiştir. Diğer ülkeler bu konuda hızla ilerlediğinden bizim bilim insanlarımız geride kalacaklardır. Kök hücrelerin klonlanması da aynı derecede umut vericidir ama aşırı uç Hıristiyan görüşler bu konuda Kutsal Kitap'ta hiçbir emir bulunmamasına karşın buna da itiraz ediyorlar.

Bu dinsel saçmalıkların temelinde şirketlerin açgözlülüğünün bulunduğu da ortaya çıktı. Yeni araştırmaların ürettiği tedavi yöntemlerinden önde gelen ilaç firmalarının birçoğu kâr edecektir ama aynı zamanda şimdi kullanılan tedavilerden elde ettikleri milyarlarca doları yitireceklerdir. Diyabet hastalığı çok iyi bir örnektir. Kök hücre araştırmaları pankreası yapması gerektiği gibi insülin ürütmeye yönlendirecek kolay bir yol ortaya çıkarabilirse, günümüzdeki glikoz denetimi, insülin enjeksiyonu gibi yorucu ve pahalı tedavi yöntemleri ortadan kalkabilecektir. Amerika'daki yirmi milyon, dünya yüzündeki diğer milyonlarca diyabet hastası şu anda mültimilyar dolarlık bir endüstri oluşturan yükten ve giderden kurtulacaktır. Büyük ilaç firmalarının bir kısmının kök hücre araştırmalarına saldırıda bulunan dinci sağ kanadı desteklediği bildirilmiştir.

Bağımsız bilimin bizi sundukları din çılgınlarıyla şirket elitleri açısından kötü haber olduğundan, ahlaksal açıdan çürümüş ya da askeri gizlilik ve savurganlıkla adı kötüye çıkmış bir girişim olarak

hedef alınması gitgide artmaktadır. Diğer ülkelerin patentler, bilimsel makale yayınları, gündem oluşturan araştırmalar açısından bizim düzeyimizi yakalayıp geçmelerine şaşırmamak gerekir. Biz, fizik makaleleri yayınlarında ABD patentlerinin ancak yarısına sahip olabilirken, Batı Avrupalılar on yıl önce bizi silip geçtiler.

Bilimin insanların refahına ve uzun yaşamına, dünyanın yaşanabilir bir yer olarak devam edebilmesine yaptığı büyük katkılar artık başkaları tarafından insanlığa sunulacaktır.

47 George W. Bush'un Başarısız Başkanlığı

Başarısızlıkların gözlemlenmesi üzücüdür. Hiç kimse başarısız olmak ya da bir başarısızlıkla bağlantılı gibi görünmek istemez. Ülkeler söz konusu olunca başarısızlık özel bir tehlike alarmı ve ayıp olarak görülür. "Başarısız ülkeler" diye adlandırılan kaygı sınıflandırması bunu açıkça belirtiyor: bu gibi ülkeler küresel toplumdaki siyasi rekabetin kurbanlarıdır. Hiç de güzel bir manzara değil.

Beyaz Saray'da bugüne kadar bulunmuş kırk iki başkanın çoğu pek de başarılı sayılmaz. Ne var ki, James Buchanan ya da Ulysses Grant ya da Chester Arthur'un başarısız olması dünyanın geri kalanı için önemli sayılmazdı. Buna karşılık şimdiki Başkan'ın durumu önemli sayıldığından George W. Bush'un başarısız başkanlığını belirtme ve açıklamanın sıkıntı verici görevini yüklenmiş bulunuyoruz.

Bunun partizanlıkla ilgili olmadığını belirtmek isterim. Bu kitap sizin de farkına vardığınız ve hiç kuşkusuz kabul ettiğiniz gibi

kesinlikle partizan değildir. Clinton yönetiminin yetersizliklerini sıraladık. Bu listeye Jimmy Carter'ı, Lyndon B. Johnson'ın Vietnam politikasını ve Demokrat Parti'nin diğer kusurlarını ekleyebiliriz. Şu anda George W. Bush başkanlık koltuğunda oturuyor ve yönetimi başarısızlığın göze çarpan bir örneğini oluşturuyor. Yine de George W. Bush'un kişiliğini suçlamak zorunda değiliz. Daha yumuşak görünebilmek için, annesini ya da en sevdiği yargıç olan Antonin Scalia'yı ya da başkalarını suçlayabiliriz. Ama gerçekleri gizlemek zordur.

Bu iddianın kapsamında çok sayıda kişinin ölümüne, bölgede genel bir kargaşaya, kaosa neden olan, hatalı istihbarata ve istihbaratın ne kadar yanlış olduğunu görememeye dayanılarak açılan Irak'taki savaş; Usame bin Ladin'i bulup El Kaide Örgütü'nü yok etmeyi başaramamak ve tam tersine Irak'taki savaş nedeniyle yeni teröristlerin katılımıyla örgütün genişlemesine yol açmak; yaklaşan küresel iklim değişikliğinin felaketlerine çare bulamamak; aşırı uç dincilerin zorladığı HIV/AIDS politikasıyla sayısını ancak Tanrı'nın bildiği ölümlere neden olmak; 2001 yılında federal bütçe büyük bir fazlayla başladığı halde ulusal borcun hızla artması; ticaret açığının yine korkutucu biçimde büyümesi; şirket kayırmacılığının çılgınlık boyutlarına yükselmesi: yurtiçinde ve dışında bazı muhafazakârları bile ayağa kaldıran medeni haklara saldırılar bulunmaktadır. Ve bunlar yalnızca akılda kalanlardır.

Bu konu niçin önemlidir? Geçmişte de yalan söyleyen, acemi, beceriksiz, iflasa sürükleyen, kavgacı ve genel olarak utanca neden olan üst düzey yöneticiler görmedik mi? Gerçekten liste uzundur ve verilen hasarın birikimi gözlemlenmektedir. Ama sevecen bir muhafazakâr olarak yola çıkan "W," tam tersine acımasız bir yok edi-

ci gibi davranarak inanılmaz boyutlarda bir pervasızlıkla dünyanın dört köşesine uzanan hatalar yapmaktadır.

Birçoğu bu kitabın değişik bölümlerinde ayrıntılı olarak açıklanan hatalı politikaların sonuçları dışında, bu başarısızlık bir tek tarihle simgelenebilir: 11 Eylül 2001. New York ve Washington'da (bu da ayrı bir konu) o gün yaşanan felaketleri Bush durdurmakta başarısız oldu demiyoruz, ama "11 Eylül" bir politikalar, manevralar ve duygusal manipülasyonlar pakedi biçiminde, politikacı Bush'un mesleğini ilerletmek için ve Amerika'nın dünyadaki düzgün rolünü tehlikeye atmak pahasına bir intikamcı gündem olarak hiç utanç duyulmadan defalarca kullanıldı diyoruz.

Upuzun ayrıntılar listesindeki en göze çarpan *ahlaksal* başarısızlık budur. Aslında El Kaide denen karanlık güce ve yaydığı zehirli ideolojilere karşı ülkeleri ortak bir davada bir araya getirmek için bir fırsat olabilirdi. Tam tersine "eğer bizim yanımızda değilseniz, teröristlerin tarafındasınız" söylemleri, Guantanamo, Ebu Garib Hapishanesi, Amerikalı Müslümanların gözaltına alınması ve Irak'ta sivillerin hiç düşünmeksizin öldürülmesi, bir zamanlar Amerika'ya derin bir saygı duyan dünyanın bizim simgelediğimiz her şeyden nefret etmesine yol açtı. Ulusal beraberlik ve yas tutma duygularını kullanarak yurtiçinde merhametini sergileyebilir, açtığı savaşların giderlerini ödeyen, onun adına savaşanları onurlandırabilirdi, ama Bush, petrol şirketlerine ve savunma müteahhitlerine, zenginlere bol keseden kazandırmak için aşırı bir ekonomik gidişe yol açtı. Derin devlet üzerinde ısrar etmesi, binlerce kişinin gözaltına alınması ve gerekli süreçler oluşmadan tutuklanması, Amerikan halkının durmaksızın gözetlenmesi özgürlük çağrılarını gölgeledi.

Bu, çok özel bir başarısızlıktır. Gerçi tüm dünya beceriksizliği açıkça görebiliyor ama nedeni yalnızca beceriksizlik değildir. Alınan hatalı kararlar başkan yardımcısından, iki dışişleri bakanına; insanı şaşkınlığa sürükleyen savunma bakanı ve işbirlikçilerine kadar tüm yönetimde görülebiliyor ama yalnızca hatalı kararların başarısızlığı değildir. Üstelik yalnızca bencilce muhafazakârlık da değildir, çünkü gerçek bir muhafazakâr dünyanın geri kalanını bozmak, zorlamak ve toplumsal olarak yönetmek yerine korumayı yeğler. Bürolarının güvenliği içinde savaş oyunları oynayan, üyesi olmak istedikleri sınıflarla kendi dostları için ulusal hazineyi boşaltan, sözde emperyalist kadın ve erkeklerin oluşturduğu küçük bir grubun başarısızlığıdır.

Eğer dünyanın geri kalanına bunca acı çektirmeseydi, böylesine Amerikan düşmanlığı duygularına neden olmasaydı, bu kadar kötü yönetim örnekleri oluşturmasaydı, buruk bir sevinç olabilirdi. Bir gün Amerika geri dönüp Ortadoğu'nun kanlı kaosuna, dağlar gibi yükselen borçlara, iklim değişikliğini geri döndürmek için yitirilen zamana bakacak ve George W. Bush'a özgürce davranma izni verdiğimiz zaman acaba ne düşünüyorduk diye soracaktır.

48 Liberal Şahinler

En azından otuz yıldır bir siyasetçi yaratık türü kanatlarını çırpıp dünyanın her tarafında izlerini bıraktı; Amerika'nın özgün liberal şahini. Herhalde senatonun işçi yanlısı ama aynı zamanda katı bir antikomünist olan senato başkanı Henry Jackson ile başlayan li-

beral şahinler, her uluslararası krizin patlak vermesinde başını kaldırdı. Liberalizmin felaketi olmakla kalmayıp, şahinliğin temelindeki militaristik tadı da alıp götürdü.

Sovyet karşıtı olmanın kötü siyasi sonuçları bulunmadığı ama rakiplerin çılgınlığı konusunda düşünceli davranmanın kötü sonuçları bulunduğu Soğuk Savaş döneminde liberal şahinlerin sayısı oldukça fazlaydı. Son zamanlarda ise liberal şahin, İran'ın nükleer amaçları, Putin'in taktikleri, Hugo Chavez'in gafları, İslami terörizm, küreselleşme karşıtı gösteriler, Saddam, Arafat, Esad, Castro ve Fransa gibi eskiden beri hazır bekleyenler konusunda kanatlarını büyük bir gürültüyle çırpıyor.

Liberal şahinleri canlandıran fikirler belki yeşilcilik, feminizm, çokkültürlülük, demokratlık olabilir ama Amerika'yı ve ideallerini korumak söz konusu olunca, son derece katılaşabiliyorlar. Hiçbir diktatörü bağışlamıyorlar. Siyasi özgürlük bayrağı her şeyin üzerinde dalgalanmalı. Demokrasinin yayılması, despotların ezilmesi Yukarı Batı Yakası'nın, Cambridge'in, Berkeley'in olduğu gibi Wall Street'in, Güney Boston'ın da görevi olması gerekiyor.

Kim insan haklarını, özgürlüğü ve demokrasiyi alaya alabilir? Ben değil. Ama bir liberal şahin görünce, burnuma kötü kokular geliyor. Ve bu kötü kokular, şahinler -kibar bir biçimde nasıl anlatabilirim?- hem kefaretini öderken hem de soluk alıp verirken ortaya çıkıyor. Birincisi suçlulukla bağlantılı bir dinsel doktrine dayanıyor: günahların kefaretini öderken kişi kendini cezalandırmak yerine cezayı bu işe razı olanlara çektirmelidir. Liberaller olarak bizler zayıf ve uzlaşmacı olduğumuzdan dolayı suçluyuz gibi görünüyor ama yeniden yapılandırılmış liberaller olarak aynı durumda olmayan solcuları cezalandırabiliriz. (Liberal şahinleri haberlere taşıyan içle-

rindeki “uzlaşmacılık”tır.) Soluk alıp verme kısmı daha yalındır, süreklidir ve her yöndedir. Ama bedenden çıkan hava gibi o da oksijenden yoksundur.

Oksijenin yokluğu ise boğucudur. Şahin sürüsünün en son ve belki de en dile düşmüş biçimde bir araya gelişi ABD ordusunu 2003 yılında Irak’ı işgal etmeye zorlamak için olmuştur. İleri sürülen kitle imha silahları, Saddam’ın El Kaide ile bağlantısı ve diğer Beyaz Saray yalanlarının tümüyle yutulmuş olması şimdi gülünç geliyor. Bu liberal şahinlerin çoğu, Saddam yönetimindeki Irak’taki insan haklarıyla ve yirmi beş milyon Iraklıyı onun pençelerinden kurtarmakla ilgilenmiş olduklarını daha sonra öne sürdü. İyi ama bunu başarmak için ABD’nin öncülük ettiği bir savaş gerekli miydi?

Irak’taki savaşın olağanüstü vahşetiyle ölü sayısının 200.000’e yaklaştığı şu günlerde liberal şahinlerin tüneklerinden pek ses çıkmıyor. Ülkenin fiilen bölünmesi, kitlesel suçlar ve yolsuzluklar, cihad savaşçıları için yeni eğitim alanlarının açılması, güneyde İran’ın zaferi ve diğer benzer olgular için de pek derin düşünceler ileri sürülmüyor. Liberal ilkelerin zaferi böyle midir?

Liberal şahinlerin geri adım atması, Bush bu işi biraz karıştırmış da olsa, güvenilir bir aldatmacaydı. Büyük bir girişimdi ama yeni muhafazakârların kendini beğenmişliği işlerin berbat bir duruma gelmesinin nedeni oldu. Tanrı korusun başlangıçta kötü (yasadışı, ahlakdışı, kanlı) bir fikir değildi. Dehşet verici bir örnek oluşturmayacaktı. Yapısal olarak hiç de yayılmacı olmayacaktı. Çok sayıda insan ölecek değildi. Savaşın peşinde durmamacasına koşmak diğer önemli konuları gölgede bırakacak değildi. Saddam’ı, her nasıl olacaksa, yerinden etmek bizim de sert olabileceğimizi gösterecekti ve bu arada başka şeylerin; hukukun, politikanın, insan güvenliğinin,

onurunun ya da 2002-2003 yılının en sevilen tanımıyla "ahlaksal şeffaflığın" önemi olmayacaktı.

İlkeler göz ardı edilince, genelinde kötü sonuçlar ortaya çıkar. Liberal uluslararası birlik ruhunun bir zamanlar gururlu bir soyağacı vardı ama Irak fiyaskosunun liberal şahinleri bunu lekeleyip piçleştirdi.

49 Püriten Etik

Püritenler Yeni Dünya'ya doğru İngiltere'den yola çıkmışlardı. Erken Protestanların kurtarıcı, çalışkan ruhu için "Püriten etik" tanımını herhalde Alman sosyolog Max Weber ortaya atmıştı. Ne var ki, hiçbir biçimde eğlenceyi içermeyen, sözde ahlaksal doğruluğu tanımlayan *Püritenik Etik* tanımı tümüyle Amerika'ya özgüdür ve dünyanın dörtbir köşesine hızla yayılmaktadır.

Püritencilik dünyanın ruhunu kurtarmak için bir meydan savaşı sürdürmüştür. Eğlenmekle bağlantılı olan içki, sigara ya da marihuana içmek, cinsellikten zevk almak, kumar oynamak, açık saçık fıkralar anlatmak gibi keyifler söz konusu olunca, hiçbir saçmalığa hoşgörü göstermez. Bunların bir kısmı aşırıya kaçınca insan için kötüdür; aşırı miktarda dondurma yemek de kötü olabilir ama dondurma üretimi sektörünü kapatmak için hiçbir girişimde bulunulduğunu görmedim.

Bu baştan çıkartıcı işlerin ulusun ahlakını tehdit etmesi ise bunların keyif verici niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Cinsellikten keyif almak yaşamboyu sürmesi gereken tek eşlilik konusundaki bazı

yaklaşımlara meydan okuyabilir ama eşcinsellerin çok sık cinsel ilişkiler kurdukları herkesçe bilinmektedir. Alkol ve marihuana kişiyi aptallaştırır ve verimsizleştirir (ve yoksunluğun bir belirtisi olarak cinsel umursamazlığa yol açar). Kumarın kötülüklerini açıklamaya bile gerek yoktur.

Halkın erdemini korumak için kendiliğinden ortaya çıkmış koruyucular televizyon ekranında çıplak bir cinsel uzuv görüldüğü anda çığlık atmaya başlar ama bu uzuv ancak şehvet saçıyorsa yasaklanır. Çok uzaklardaki bir Müslüman ülkede bir Amerikan savaş uçağının ateşiyle paramparça edilmeniz ise tümüyle ayrı bir konudur. Amerika'da şiddeti övmek ve kutlamakla cinselliği bastırıp tüm suçları ona yüklemek arasındaki eşitsizliği bir kez daha açıklamaya gerek yoktur. Yine de televizyon ekranındaki bir göğüs imgesini yok etmek için harcanan enerjinin yoksulluğa, çevresel felaketlere, savaşa ya da ırkçılığa dikkati çekmek için harcanandan ne kadar fazla olduğunu belirtmek gerekir.

Doğru kişi olmak kavramı öylesine fazla vurgulanıyor ki, kişi bunun ardında başka niyetler bulunduğundan kuşkulanmaya başlıyor. Maryland eyaletinde yarış alanlarındaki kumar makinelerini yasallaştırmak için bir yasa çıkarılacağı zaman inanılmaz bir muhalefet ortaya atılmıştı. Kumarın kaç çeşidinin bulunduğu değil, yasadışı kumar yöntemlerinin de kişinin başını derde sokabileceği daha önemlidir. Komşu eyaletlerde bu makinelerin bulunmasına karşılık Maryland'in on milyonlarca dolar kayba uğraması önemli değildir. Yarış sektörüne yardımcı olabilecek bu yasanın binlerce dönüm yeşil alanı korumaya yararlı olacağı hiç düşünülmemiştir. Makinelerin gelirinin büyük bir kısmının resmi eğitime gideceği fikri ise en önemli itiraz dayanağıdır. Hıristiyan sağcılar, evrim teorisine sıcak

bakan, laik ve daha kim bilir ne kötülükler içeren resmi eğitimden nefret eder. Elbette kumar makineleri yasasının geçmesini engelleyenler ana koalisyonun çok gayretli Hıristiyan püriten üyeleriydi.

İyi ki Püritenik Etik dünyaya çok yavaş yayılıyor, daha özgürlükçü olan Avrupalılar (ahlaksızlığı onlar *icat etmemiş miydi*?) New York'ta başlamış olan sigara karşıtı ateşe sıkı sıkı sarılıyorlar. Artık Dublin ve Londra'da da lokantalarda sigara içilmiyor. Televizyondan cinsellik içeren yayınları yasaklamak olgusu İskandinav ülkelerinde bile yandaş buluyor. Sanayileşmiş dünyada sansür anlayışı en katı olan ülkelerden biri Avustralya'dır.

Amerika'nın sansüre katkısı bazen son derece üstü örtülü bazen de kendisiyle çelişkilidir. Dünyanın en büyük porno endüstrisine sahiptir ve ihracatın kazancı çok yüksektir. Amerikan sigara üreticileri ve ihracatçıları gerçekten dünyanın liderleridir. Aynı zamanda dünyaya içki satışında da önde bulunur ama ne yazık ki ancak sekizinci büyük satıcıdır. Amerikan kumar işletmeleri Macao'da ve başka yerlerde büyük davalarla karşılaşıyorlar. (Rastlantı mı değil mi bilinmiyor ama bu kötülükleri ihraç eden eyaletler şu anda Cumhuriyetçiler tarafından yönetiliyor.)

Aynı zamanda Afrika'daki HIV/AIDS kriziyle başa çıkmak için ABD hükümeti reçeteli ucuz ilaç dağıtmak ya da kondom kullanımını yaygınlaştırmak yerine cinsellikten uzak kalmayı teşvik etmektedir. Yani Amerikan porno yayınları erotik arzuları körükleyebilir, Amerikan içkileri kişilerin çekingenliklerini azaltabilir, Amerikan tütünü her ikisinin de keyfini arttırabilir ama bu uyarıcılara karşı tek yanıt cinsellikten uzak kalmaktır. Püritenik Etikçilerin özel mantık biçimi işte böyledir.

İnsan merak ediyor: yaygın ikiyüzlülüğün olmadığı, seçim yapma özgürlüğünün bulunduğu döneme duyulan nostalji de yasalarla engellenecek mi?

50 Demokratikleştirme

Başkan Bush'un büyük bir gösterişle Büyük Ortadoğu Projesi adını verdiği girişim özünde çok uzun zamandır sömürge yönetimi ya da otoriter rejimlerle ezilen Arap ülkelerine demokrasinin tüm nimetlerini getirmeyi hedefliyordu. Amerika'nın ve özellikle Bush'un haçlı zihniyetine uyum gösteren son derece soylu bir fikirdi. "Sizin için neyin daha iyi olduğunu ancak biz biliriz" görüşünün kabul edilebilir esası demokrasiyi getirmek olabilirdi. Kim buna itiraz edebilir?

Demokrasi, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana ilerlemekte; tüm başkanlar, kongreler tarafından desteklendiği gibi, Avrupalılar, Birleşmiş Milletler ve diğer toplumsal değişim kuruluşları tarafından da desteklenmektedir. Aslında iyi bir şeydir. Toplumlar kendi kendilerini yönetmelidir. Ama buradaki mide bulandıran nokta herkesin demokrasiyi onaylaması değil, demokrasinin nasıl tanımlandığı, nasıl tanıtıldığı (ya da nasıl zorla kabul ettirildiği), iyi işlediğinden nasıl emin olduğunuz ve siyasi gelişmenin tüm amacının böyle olup olmadığıdır. Sıkıntı veren konu, demokrasinin kendisi değil, "demokratikleştirme" ya da siyasi müdahale ideolojisidir.

Bu dürtünün iki sorunu vardır. Birincisi bu girişimin aceleye getirilmiş olmasıdır. İkincisi ise dar çerçeveli oluşudur. Her ikisi de

demokrasinin yaşayabilmesi için gerekli derinliğe inip kök salarak beslenmesine yardımcı olmaz.

Amerikalıların bu fikre getirdikleri dinsel coşkuyu anlayabiliriz. Kendi demokratik ruhumuzdan, kuruluşlarından ve süreçlerinden genelinde keyif alıyoruz. Tüm bunları bizim kadar şanslı olmayanlarla paylaşmak istiyoruz. Ne var ki, son yıllarda bu girişim bir ülkeyi işgal etmek ve son derece çirkin, istenmeyen bir savaşa katılmak gibi oldukça garip önerilerle karşılaştı. Partizanlık ise acele ve kolay askeri işgaller yerine, hiç değişmeyen, bağlılığa gerek gösteren aşırı faaliyetlere yol açabilir. Çoğu zaman şiddet kullanımının demokrasiye giden iyi bir yol olduğu fikri gerillaların desteğini kazanır. Şiddet, şiddetin aktörleri, araçları, kültürü ve benzerlerinin sonunda siyasi nezaketin yıkılmasına neden olacağı genelinde bu tip kötü tasarlanmış hareket planlarında göz önüne alınmaz.

Demokrasi ateşi ayrıca diğer yaygın yönetim biçimlerine kulaklarını tıkayarak, bizim yöntemimizin hepsinden çok daha iyi olduğunda ısrarcı olabilir. Örneğin bir Avrupalı çıkıp ABD'de evrensel bir sağlık hizmeti olmadığından demokratik haklara saygı göstermediğimizi söylediği zaman Amerika'daki tepkinin ne olacağını görmek herhalde çok öğretici olacaktır. Ne de olsa, haklardan söz etmek, ülkeyle birlikte gelişir. Evrensel sağlık hizmetleri ya da iş istihdamının demokratik uygulamalarının yasal ve hatta zorlayıcı standartları olması gerekir. Eşitlik, adalet ve sosyal hizmetler demokratik uygulamalarda seçimler kadar önemlidir. Avrupalı, Japon ve Avustralyalı dostlarımızın bu konuda bizden daha ileriye gitmeyi başardıklarını söylemek gerekir.

Bu son nokta, dar görüşlülük sorununa işaret etmektedir. Demokrasiye, siyasi liderlerimizi seçim sandıklarında seçme hakkı ola-

rak bakma eğilimine sahibiz. Bazıları yasaların uygulanmasını ve fonksiyonel siyasi partilerin varlığını demokrasinin ana unsurları olduğunu da ekleyebilir. Bazı politika yapıcılar pazara dayalı ekonomileri, yabancı yatırımlara açık olmayı ve mülk edinme hakkına saygıyı da buna katmışlardır.

Bu mönü tipik bir Amerikan mutfağına aittir. Sovyetler Birliği'nin ya da Arap dünyasının eski sosyalist rejimlerine bu tip demokrasileri getirmek istiyoruz. Hukukun her şeyin üzerinde olduğundan, yaptığımız kontratlara saygı duyulduğundan ve yolsuzluğun en aza indirgendiğinden emin olmak istiyoruz. Siyasi partilerin belirli bir tipte olmasını, daha doğrusu mönünün diğer değerlerine bağlı olmasını istiyoruz. ("Demokratikleştirme" fonlarının en önemli ABD kaynakları, Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitü ve Ulusal Demokratik Enstitü'dür. Bunlar -sürpriz!- Cumhuriyetçi ve Demokrat partiler tarafından yönetilir. Yenilik yapmak için pek fazla yer yok demektir.)

Her şeyden çok pazar ekonomileri istiyoruz, çünkü bu sistem olmazsa, pek de demokratik sayılamaz, değil mi? Ne var ki ister sermaye isterse petrol ve benzeri alanlarda olsun, çok geniş kaynaklara sahip olanlar tarafından yönetildiğinden pazara bağlı ekonomilerin kendisi aslında demokratik değildir; çoğunlukla bu kaynaklar başka yerlerden, örneğin Amerika'dan temin edilir. Günümüzde Çin'in intikam alırcasına kanıtladığı gibi demokratik olmayan pazar ekonomilerine ya da Kuzey Avrupa ülkelerinin büyük bir başarıyla gösterdiği gibi sosyalist gündemli demokratik siyasi sistemlere de sahip olabilirsiniz.

Aralarında demokratik süreçlerin de bulunduğu çok hızlı siyasi reformlar istikrar kaybına neden olup iç savaşlara yol açabilir.

Özellikle siyasi ve ekonomik reformların istemlerine aynı anda karşılık verecek kadar güçlü olmayan toplumlarda pazar politikaları zorla kabul ettirildiğinde bu durum gözlemlenir. Örneğin çatışmalardan kurtulmaya çabalayan ülkelerde görülen henüz çözümlenmemiş etnik hassasiyetlerden, seçim sistemlerinde yararlanılır, çünkü nefret çok etkili bir seçim kampanyası taktiğidir. İstikrara kavuşmak isteyen bazı ülkeler ise kamu kaynaklarını kullanarak, doğal kaynakları denetim altında tutarak, büyük çapta iş olanakları sunarak başarılı olabilir. Bunların sağlanmasından sonra siyasi ve ekonomik reformların kıran kırana dünyasına girmeye hazır olur. Zamanlama çok önemlidir ama demokratikleştirme yanlıları her şeyin bir anda oluvermesini isterler.

Seçimler, pazar ekonomileri ve hukuk kurallarının basit denkleminin dışında da demokratik değerlere sahip olmanın yolları vardır. Demiryollarından madenlere, sağlık hizmetlerine kadar ulusal doğal kaynakların kamu denetimi altında olmasını yeğleyen demokratik yönetim sistemleri de bulunuyor. Ulusal siyasi çekişmeler yerine yerel süreçleri ve fikirbirliği yaratmayı tercih eden demokratik süreçler de olabilir. Yalnızca enerjik bir sivil toplumun omuzları üzerinde yükselen, sosyal gereksinimlere kulak veren, insanların sosyal ayrıcalıklarını tanıyan demokrasiler de kurulabilir. Birçok olasılık ve birçok alternatif örnek vardır.

Yani Amerika dar çerçeveli, belirli bir demokratikleştirme süreci izlemektedir. Bunu da genelinde saldırgan bir tutumla yapmakta ve çoğu zaman kötü sonuçlara neden olmaktadır. Ayrıca hoşlanmadığımız demokrasileri küçümsüyoruz ve hatta onlara saldırıyoruz. Böylelikle ekonomik yaptırımlara ya da darbelere yol açıyoruz, çünkü demokratik yönetimlerin bazen ortaya koyduğu zararlı ideolojile-

ri sindiremiyoruz. Az çok serbest seçimler yapan Ortadoğu'da bu durum oldukça yaygınlıkla gözlemleniyor.

Demokratikleştirme çabasının başkalarının işine burnunu sokmanın ardına gizlendiği bir bahane olduğunu düşünmekten insan kendini alamıyor. Pazar kurma amaçlarına çok iyi hizmet ettiği gibi Amerikan fikirlerini yaymak ve baskınlığını sürdürmek için de bir mazeret olabilir. Ortadoğu özellikle ABD'nin yeğlediği biçimdeki küreselleşmeye karşı duruyor. Öyleyse askeri faaliyetlerin en yoğun olarak bu bölgede görülmesi şaşırtıcı mıdır? Demokrasi iyi bir şeydir. Demokratikleştirme ise ne yazık ki her zaman iyi bir şey değildir. Arasındaki farkı bazı insanların ayırt edememesi ise çok kötüdür.

51 Boş (Kuşbeyinli) Savaş Tehditleri

ABD dış politikasının aptalca eğilimleri arasında "serseri" ülkeleri, bizim dünya görüşümüzle uyuşmayan görüş ve eylemlere kalkışanları tehdit etmek bulunmaktadır. Bu tehditlerin savrulmasının listesi epey uzundur ama tehditlerin (ve bazen eylemlerin) hedefleri tahmin edilebilir bir gruptur. Büyük güçlerin bunu yapmasına gerek yoktur. Kaşların kaldırılması hoşnutsuzluğu belirtmeye ya da başkanlarımızın sıklıkla taklit ettiği gibi bir ilkokul öğretmeni tavrıyla eski moda bir azarlama yeterli olmaktadır.

Özellikle boş ya da ikiyüzlü tehditlerin sorunu hedeflerde tepkilere neden olması; genellikle bizlere, uygarlık değerlerine ve çoğunlukla sıradan insanlara yansımasıdır. Sözü edilmesi gereken üç örnek Hindistan, Küba ve İran'dır.

Hindistan örneği 1971 yılına kadar geri gider. 1947'deki İngiliz Hindistan'ında yaşanan ayrılıştan bu yana rakibi olan Pakistan iç çekişmelerle kaynıyordu; şimdi Bangladeş adı verilen Doğu Pakistan bölgesinde isyan çıkmıştı. Pakistan'ın isyanı bastırmaktaki acımasız yöntemleri nedeniyle yaklaşık 500.000 Bangladeşli ölmüştü ve yüz binlercesi kaçıp mülteci durumuna düşmüştü. Kendini Bangladeş'in yanında gören Hindistan sonunda Batı Pakistan'a savaş açmıştı. Bangladeş halkına karşı Pakistan'ın gaddarca tutumunu çok iyi bildikleri halde her zamanki kurnazlıklarıyla Başkan Nixon ile Henry Kissinger Pakistan cuntasını desteklemiş, Bengal Körfezi'ne desteğin simgesi olarak *USS Enterprise* adlı nükleer silahlarla donanmış uçak gemisini göndermişti. Hindistan elitleri ise bu hareketi gereksiz ve tehlikeli bir nükleer tehdit olarak algılamıştı.

Sonucunda Indira Gandhi ve ardından gelen hükümetler nükleer silah geliştirme işlemine giriştiler. "Doğulu karaderililer gibi muamele görmek ve şantaja maruz kalmak istemiyoruz," demişti bir siyasi parti sözcüsü birkaç yıl sonra. Bu "şantajın" sonuçlarını ölçmek çok zordur; Hindistan herhalde koşullar farklı olsaydı bile nükleer programını sürdürecekti. Ama belki de Nixon'ın dürtülediği stratejik mantık olmasaydı, nükleer gelişmeye karşı ülke içindeki itirazlar daha fazla güce sahip olabilirdi.

Küba örneği daha yalındır. Fidel Castro'nun, 1959'da Fulgencio Batista adlı önemsiz diktatörü devirmesinden bu yana sekiz Amerikan Başkanı görev yapıp geçip gitti ve her biri herhangi bir biçimde, genelinde terörist grupları destekleyerek Küba'yı tehdit etti. Kennedy doğrudan işgal tehdidini savurdu. Dolaylı ya da dolaysız tüm tehditler her seferinde Castro'ya inanılmaz bir güç kazandırdı. Bazen baskıcı olan yönetim biçiminin ABD tehditlerinden kaynak-

landığını iddia ettiğinde haklı olarak görülebilir. Bu tehditler olmasaydı Castro daha az haklılık kazanacaktı.

İran ise son otuz yılın gözdesidir. Ama artık tehditler her zamankinden daha fazla artmıştır. Reagan'ın beceriksiz davranışları arasında 1980-1988 yıllarında yaşanan acımasız savaşta Saddam'ı desteklemesi (İran'a karşı Saddam'ın kimyasal silah kullanmasını yeterince protesto etmemesi) ve bir ABD savaş gemisinden açılan ateşle bir İran yolcu uçağının vurulup 290 sivilin öldürülmesi bulunuyor. O tarihten bu yana İran'a karşı yaptırımlar aralıksız sürdürülüyor. Hatemi'nin reform döneminde bile ABD'nin İran'a karşı davranışı yine tehdit ediciydi ve 2002 Ocak ayında Hatemi'nin görev süresinin bitmesine daha üç yıl varken George W. Bush'un İran'ı şer ekseninin parçası olarak ilan etmesiyle zirveye ulaştı.

Muhafazakâr elitler arasında bir reformcu için şer eksenine dahil olduğunun söylenmesi kadar berbat bir şey olamaz; ABD daha önceden Afganistan'a girmiş olduğundan (İran bu eylemde işbirliği içindeydi) ve Irak'a girmeye de hazırlandığında, İran İslam Cumhuriyeti'nin kötü bir tepki göstereceği kesindi. Bu gibi tehditler uzlaşmaya yanaşmayanları güçlendirir ve İran'daki uzlaşma tepkilileri -özellikle Bağdat'a girmeye birkaç kilometre kala kimyasal silahları solumuş olan Devrim Muhafızları- hiç de geri adım atacak gibi görünmüyorlardı. Bundan sonraki yıllarda İran nükleer teknoloji geliştirmeye hakkı olduğunda ısrarlarını sürdürdükçe, Bushçular ateşi gitgide yükselttiler. Nükleer tesislere hava saldırısı yapılacağı söylentileri ve hatta ABD'nin İran içindeki gizli operasyonlarının raporları Ahmedinejad'ın muhafazakâr, provokatif cumhurbaşkanlığının yolunu açtı. İşte buna, kendi kendini gerçekleştiren kehanet de denebilir.

Kendinizi bir çekiç gibi gördüğünüz zaman, her şeyi de bir çivi gibi görürsünüz. Başkan ve ülke yönetimindeki söz sahibi elitlerin çoğu ABD'yi öncelikle bir askeri güç olarak görüyorlar; sorunların silah kullanımıyla çözülmesi ya da bu yönde tehditlerin savrulması gerektiğine inanıyorlar. (Güzel bir örnek 2005 yılının sonlarında kuş gribi salgınına karşı Başkan Bush'un hastalığın görüldüğü bölgeleri karantinaya almak için orduyu kullanabileceğini söylemesiydi. Doğu Asya gibi mi Sayın Bush?)

Bu çocukça, genelinde boş ve bazen de beceriksizce gerçeğe dönüştürülen tehditlerin bundan sonraki hedefi neresi olacak? Ben Venezüella için bahse girerim. Tayvan konusunda korkutmak için Çin'e de birkaç içi boş tehdit savrulabilir. Belki de sıradaki ülke, gerçekleri ve sorumluları öğrenmek isteyen B.M. Güvenlik Konseyi üyelerinden biridir. Bilinen tek kesin şey ise, Washington'ın tekrar tekrar kükreyeceğidir.

52 Kurban Olarak Amerika

Yirminci yüzyıl boyunca sağ kanadın bir kısmı durmamacasına, Amerika'nın önündeki tüm engellerin içteki düşmanlardan kaynaklandığında ısrar etti. Elbette Amerika'nın dışarıda da düşmanları vardı ama en büyük sıkıntıyı beşinci kol veriyordu. Böylece McCarthy'cilik ve sayısız yeni kuşakları ortaya çıktı. Belki çok garip ama Amerika güç kazandıkça, Soğuk Savaş'daki en büyük rakibinden daha fazla dayandıkça, ekonomik açıdan dünyaya baskın oldukça, kendini kurban gibi görme duygusu da artmayı sürdürdü.

Bu bela sağlam bir soyağacına sahipti. McCarthy döneminin hemen sonrasında John Birch Cemiyeti ortaya çıktı; 1964 yılının en çok satan kitapları arasındaki *None Dare Call It Treason*(*) adlı yapıtta Eisenhower kötü adamlardan biri olarak tanıtılmıştı; John Wayne beyaz perdenin dışında ve bazen filmlerde *(Green Berets);*(**) Özgürlük için Genç Amerikalılar; ardından tanrılaştırılan Barry Goldwater ile Ronald Reagan. Bunların tümü ve benzerleri aşırı derecede militaristik idi; bu dünyanın servete tapması, cinsel ayrımcılığı, eşcinsellik korkusu ve ırkçılığı dışında bizi daha çok ilgilendiren noktası budur. Vietnam Savaşı sonundaki ihanet ve 11 Eylül'de dünya çapındaki ihanet, kurban gibi görme duygusunu eskisinden çok daha fazla körüklemiştir.

Vietnam'daki savaşın hâlâ bir ihanet olarak tanımlanması -"bir elimiz arkamızda bağlı olarak savaşmak" söylemi- artık gülünçtür. Bu savaşta iki milyondan fazla ABD askeri yer aldı, İkinci Dünya Savaşı'ndan çok daha fazla bomba atıldı, bir milyondan fazla Vietnamlı öldü ve ABD'nin müdahalesiyle Güneydoğu Asya'nın tümü enkaza dönüştü. Yine de savaş karşıtı protestolar ve hoşnutsuzlukla ortaya çıkan ihanet duygusu, Amerika'nın niçin bu savaşa katıldığının hatırlanmasından daha uzun ömürlü oldu. Amerikan askerleri savaş politikasına bulaştığından, başka savaşların bitiminden sonra görülmeyen bir acı ve utanç duygusu ortaya çıktı.

Yıllar boyunca Amerika'nın her nasılsa bir ihanet kurbanı oluşu (nasıl olduğu asla açıklanmadı) iç politika malzemesi olarak kullanıldı. Reagan 1980 yılında "tekrar dik durabilmek" sloganıyla ikin-

---

(*) Hiç Kimse Buna İhanet Demeye Cesaret Edemez.
(**) Yeşil Bereliler.

ci kez seçilirken, kurban olma duygusunu zafere taşıdı. (1970'lerde Amerika'nın petrole bağımlı olması, yüksek enflasyon, Watergate skandalı ve İran Şahı'na verilen destek pek de önemli gibi görülmedi.) Çöl Fırtınası harekâtı Saddam'ı Kuveyt'ten çıkarınca birinci Başkan Bush, Vietnam hayaletinin çöl kumlarına gömülmüş olduğunu açıkladı. Bu yüzden John Kerry 2004 seçimlerinde kaybetti. Vietnam'da gösterdiği kahramanlıklardan ve yetmişli yıllarda savaşı sona erdirme çabalarından dolayı bir karalama kampanyasına yenik düştü.

Oklahoma City'deki bombalama olayı yurtiçindeki terörizme yakından bakmak olgusunu dürtüledi ve benim çok sezgili bir meslektaşım, bombacı Tim McVeigh'in birçok savaş gazisinin bulunduğu bir aileye mensup olduğuna işaret etti. Sağ kanat milis gruplarının, askerlik hizmetiyle özdeğerlerini kazandıklarını düşünen yoksul ya da alt sınıf İskoç ve İrlanda kökenlilerle dolu olmasının insanı şaşırttığını belirtti. Vietnam Savaşı'na karşı çıkmakla, bu askerlik hizmetine duyulan saygının ortadan kalktığına inananların çoğunda görülen öfkenin kökleri, sosyal davranış bozukluğuna dayanıyordu.

ABD politikalarını 1980'lerde sorgulayan herhangi bir toplumsal hareket her seferinde vatana ihanet fırçasıyla boyanıyordu. Tehlikeli ve savurgan Soğuk Savaş'ın bitmesine yardımcı olan nükleer karşıtı hareket, Nikaragua'daki yasadışı *contra* savaşını protesto eden "dayanışma" kampanyaları, Güney Afrika'nın sonunda özgürleşmesini sağlayan ırkçılık karşıtı gösterilerin tümü Amerika'ya yakışmayan davranışlar olarak algılanıyordu.

Kendine acıma duygusu halen sürüyor ve 11 Eylül'den bu yana biraz daha şiddetlenmiş gibi görünüyor. Elbette o tarihteki şok edici olaylar yeterince kötüydü ama Amerikan karşıtlığı bu ülkede

orantısız bir kaygının yükselmesine neden oldu: Bu kadar iyi ve cömert davranırken nasıl olur da bizden nefret edebilirler? Saldırılar bu duyguyu doruğa ulaştırdı. Ayrıca kişilerin kendi vatandaşlarına karşı kan dökücü biçime gelmesine de neden oldu. Afganistan'ı bombalamanın ya da Irak'ı işgal etmenin doğruluğunu sorgulayanlar sağ kanat doğruluk politikasının görüşlerine çağırılıp sıkı bir biçimde azarlandılar. Bush'un basın sözcüsünün "söylediklerinize dikkat edin" uyarısının yanı sıra köşe yazarları da edebi kaz adımlarını yazılarına katmaya başladılar. "Savaşı protesto etmek barışa şans tanımamaktır," diye yazdı Michael Kelly, 2003 Şubat'ında. "Despotluğa şans tanımaktır. Irak'ın nükleer silahlarına şans tanımaktır. Bir sonraki terörist kitlesel katliama şans tanımaktır. Kötülüğü yok etmek yerine kötülüğün ilerlemesi için yapılan bir gösteridir." Bunlar yalnızca en ılımlı sözler.

Irak'ın işgalinden sonra işler çok kötüye gidince kendini kurban gibi görme daha da şiddetlendi ve her zamanki gibi saldırgan görüşe sahip olanlar, eleştirmenlerin, askerlerin moralini bozduğunu iddia etmeye başladılar. *Washington Post*'da 2003 Temmuz'unda şöyle yazıyordu: Arizona'lı bir Cumhuriyetçi kongre üyesi, Saddam'dan gelen bir kasetteki mesajın "ABD Başkanı'nın karşıtlarının sözlerini andırdığını" söyledi... "Sanki Demokratik Ulusal Komite konuşur gibiydi. Sanki Saddam bu ülkedeki eleştiri düzeyini yakalamış gibiydi." Otuz ay sonra hâlâ aynı noktadaydılar: "Kurmay eş başkanlarından General Peter Pace, perşembe günü yaptığı basın toplantısında Temsilci John Murtha'nın Irak'tan çekilmemiz gerektiğine dair sözlerinin askerlerin moralini bozduğunu ve ordunun gönüllü askere alma çabalarına zarar verdiğini söylemiştir." Anlaşılan, kurşun geçirmez malzemelerin yokluğunun, yorucu devriye nöbet-

lerinin ve anlamsız cinayetlerin moral bozukluğu sorunuyla bir ilişkisi yoktu.

Kurban gibi görmenin özellikleri sağ kanatta çok derinlere inmektedir. *Tutku: Hz. İsa'nın Çilesi* adlı yapıtın popülerliği, henüz tamamlanmamış bu ihanet duygusuna çok şey borçludur. Amerika'daki Müslüman toplumların El Kaide hücreleriyle dolu olduğu inancının yayılmasından sorumludur. Gözetlemeleri, işkenceleri, ifadeleri ve gözaltına almaları haklı göstermektedir. Vatanseverliğin şu eski kırılgan çizgileriyle ülkeyi bölmektedir: araçlardaki sarı kurdele çıkartmaları askerlere verilen desteği göstermektedir. Sanki bu çıkartmayı bulundurmayanlar askerlerin zarar görmesini istemektedir. Askerlerin orada ne işi olduğu ve askerleri o bölgeden kesin olarak uzak tutmak için neler yapılması gerektiği sorusundan dikkati uzaklaştırmaktır. Örneğin bu çıkartmaları taşıyan arazi araçlarını yasaklamak bir çıkar yol olabilir.

Kendine acımanın dünya üzerinde çok belirgin bir etkisi vardır; intikam alma dürtüsü. Irak'taki savaş Vietnam'la ne kadar bağlantılıysa, 11 Eylül'le de o denli bağlantılıdır (tıpkı kitle imha silahlarıyla bağlantılı olduğu kadar). Usame bin Ladin'i (ya da Ho Chi Min'i) ele geçiremediğimize göre, eski dostumuz Saddam'ı dövüyoruz. Dünya Amerikan gücünden mi şikâyet ediyor? Hepsine parasal yardımı kesin, Birleşmiş Milletler'i yok edin ve kapıldıkları hastalıkların yayılmasını sağlayın. Şu Meksikalıların hizmetçi, araba yıkayıcısı ve komi olarak bizim yaptığımız işlere el koyduklarını mı düşünüyorsunuz? Hemen bir duvar örün, polis gücü oluşturun, karşınıza çıkanı vurun.

Bunların bir kısmı yalnızca emperyalist gücün sergilenmesi, ama gitgide artan, zehirleyici bir etki kazanan, iktidardaki partinin

mantrası biçimine gelen duygular daha çok eski imparatorlukların kavgaya hazır duruşlarını anımsatıyor. Biz de bu yolda ilerliyoruz. Duyguların çoğu sanal incinmelerin hayal edilen yaralarından kaynaklanıyor. Gücünü toplayıp büyük bir sevinçle kavgaya başlamaya hazır olmak yeterince kötüdür ama kin tutan bir zorba olmak daha da kötüdür.

53 Bilgi Emperyalizmi

Bir ya da iki ülke dünyanın geri kalanı üzerinde olağanüstü etkili olmaya başlayınca, bilgi emperyalizmi denen olgu ortaya çıkar. Başka bir anlatımla bilginin biçimlendirilmesi, elde edilmesi, yayılması, kullanılması baskın olan gücün fikir ve görüş açılarına dayanır. Bugün ABD dünyanın egemen gücü olduğuna göre, tıpkı demir bir kalıba dökülen sıcak bir sıvı gibi bilginin kendisi de bizim düşünce biçimimize uyum göstermektedir. Çeşitliliği bastıran diğer etkiler gibi bu olgu da sevinçle karşılanmamaktadır.

Bilgi emperyalizmi tanımını kullanırken yayılmacılığın bilinçaltındaki gücünü anlatmaya çabalıyorum. Gerçi bunu fark etmememiz Amerika'nın dar görüşlülüğünden değil, toplum kurallarına itaat edenlerin pek seyrek olarak garipsemesinden kaynaklanıyor. Güçlü olanların dikkat etmesini sağlayan şey ise muhalefet yapmaktır.

Bu baskınlık despotça olmadığından pek fazla fark edilmiyor. Sovyetler Birliği çok çabalamış olmasına karşın böyle bir güce sahip olamamıştı. Bu nedenle on yıllar boyunca "üretim araçlarının" neredeyse tümüyle kontrol altında tutulmasına karşın, sivil toplum ken-

di fikirlerini başka yerlerden edinip uyarladığından, Sovyetler sistemin çatlaklarına karşı kırılgan kalıyordu. Ne var ki, Sovyet komünizmi pek de çekici bir fikir değildi; maddesel tatmin sağlamadığı gibi ruhsal tatmini de bastırıyordu. Birçok kişi bunun farkında olduğundan, üstünlüğünü ancak güç kullanarak sergileyebiliyordu.

Diğer totaliter sistemler daha az baskıcı olduklarında fikirlerini yaymak açısından başarıya ulaşabildiler. Britanya İmparatorluğu'nun on yıllarca denetim altında tuttuğu Hindistan, Pakistan, Avustralya ve Afrika'nın büyük bir bölümünde, yasal norm ve süreçlerini, dilini, ticaret biçimini, şu garip kriket oyununu miras olarak bırakması hep konuşulmuştur. Fransızlar da koloniler üzerinde benzer etkiler bırakmış ve hatta Roma Katolik Kilisesi'nin yerleştirilmesiyle daha da etkili olmuşlardır. Dinsel etki Amerika kıtası ve Filipinler'de İspanyol İmparatorluğu'nun en birincil mirasıydı.

Sözünü ettiğimiz emperyalizmin nasıl çalıştığını gösteren en güzel örnek dindir. Afrika, Güney Amerika ile Asya'nın bazı bölgelerinde İslamiyetin ve Hıristiyanlığın çok çabuk başarıya ulaşmasının nedeni misyonerlerin kendi dinlerini evrensel gerçek, yerel dinlerden daha üstün olarak sunmasıydı; ticari çıkarlarla bir araya gelince bu bilgi sistemleri hiçbir silahlı güç kullanmadan yerel geleneklerin üzerinde zafer kazanmıştı. Günümüzde ise siyaset ve ekonomide birçok farklı bilgi "sisteminin" benzer biçimde uyarlanmakta olduğu görülüyor.

Aslında bu emperyalizm pek de kötü değildir. Güçlü bir ülkenin baskınlığı belirli bir bölgeye daha önce bulunmayan bilim ve öğrenim biçimleri gibi düşünmeyi öğreten yararlı araçlar getirebilir. Ne de olsa üstün ülkeler yoktan var olmazlar. Çeşitli bilgi tipleri, askeri gaddarlığın tek başına sergilediği gücü sarmalayabilir. Aslında

emperyal güçlerin çoğu bilgi üretme yapıtlarını eski kolonilerinin topraklarında bırakmaya ilgi göstermiyorlardı. Bu koloniler üzerindeki izlerini, koloni halkının yaşamını geliştirmek değil, ancak doğal kaynaklardan, işgücünden, stratejik avantajlardan ve benzerlerinden yararlanmak için bırakıyorlardı. Dinler bile, en azından resmi olarak, her şeyden çok sosyal kontrol amacıyla yaygınlaştırılıyordu. Bir zamanlar Fransa ve Britanya'nın on yıllarca yönettiği gelişmekte olan bölgelerde iyi üniversite sayısının çok az oluşunun nedeni budur.

Amerika'nın yeni kolonileşme anlayışı Britanya ve Fransa'nın çerçevelerini izlemektedir. Hükümetler, Amerika'nın hükmettiği küresel eğilimlerde, ABD politika yapıcılarının sözlerini, örneğin pazar ekonomisinin çok iyi olduğu ya da teröre karşı savaş konularını papağan gibi yinelemektedirler. Elbette ekonomi mesleği, kişileri aydınlatan, yansıtılan ve resmi ABD politikalarını güçlendiren en birincil bilgi üreticisidir. Akla ilk gelen örnek 1973 yılında General Pinochet'nin solcu başkan Salvador Allende'yi iktidardan indirdikten sonra Chicago Üniversitesi'nde Milton Friedman ve taraftarlarının oluşturduğu "Chicago Okulu'nun" Şili'nin ekonomisinde reform yapmak için işe karışmasıydı. O tarihten bu yana pazar modelinin dünyanın büyük bir bölümünde baskın olmasının bir nedeni ABD'nin isteğinin bu doğrultuda olması, başka bir nedeni ise gelişmekte olan dünyanın büyük üniversitelerinin bilgisini alıp özümsemeyi yeğlemesidir.

Bu tip sistemlerin çoğu gibi bunun da bütünleyici bir eğilimi vardır: yalnızca "serbest" pazar yaratmakla kalmayıp devletlerin, etnik kökenlerin, sosyal ve kültürel geri kalmışlığın baskıcı zincirlerini kırmaya yönelecek "serbest" toplumlar da oluşturur. Gerçi bu

çaba her zaman bilinçli bir politika değişikliği değildir ama işlerin nasıl yürümesi gerektiği konusundaki emperyal ya da "evrensel" vizyon (eskiden "çağdaşlaşma" derdik, şimdi ise "küreselleşme" diyoruz), arasında yerel bilgilerin de bulunduğu yöresel olan her şeyi bastırmaktadır.

Yöreye özgü görüş açıları, alışkanlıklar, gelenekler ve bilgiler Batı'da genelinde garip ya da baskıcı olarak gösterilmektedir. Kadınların sünnet edilmesi geleneği Batı dünyasında yaygın olarak kınanan bir uygulamadır. Belki de bizim yok edilmesi gerekir diye düşündüğümüz "yerel bilgi" konusundaki görüş açımızı temsil etmektedir. Ama bu, aşırı uç bir örnektir. Yerel bilgi, karmaşık bir biçimde işleyen çok geniş akrabalık ağları aracılığıyla toprakların, suların, diğer kaynakların yönetimi, yaşlı ve hastaların bakımı, ne kadar küçük olursa olsun herhangi bir toplumun içindeki yaşamın diğer alanlarında işe yarayan sosyal organizasyonlardan oluşan önemli bir örnek de oluşturabilir. Doğu Afrika'nın hayvancılıkla geçinen kırsal toplumları harika bir tablo oluşturmaktadır. Dış dünyanın gelişmeye yardımcı olacak kuruluşları ya da özel şirketler bu bölgeye gelince derhal emperyalizm ortaya çıkar ve "toprağınız çok az olduğundan (yeni mülk yasalarıyla biraz daha kısıtlanacağından) yaşamınızı sürdürmeniz (ya da geliştirmeniz) mümkün olmayacak. Suyunuz da (nehrin üst tarafındaki yeni endüstriler tarafınca kirletildiğinden ya da başka yöne saptırıldığından) pek fazla değil. Ayrıca ürettiğiniz etin satışı da yeterli olmayacak (çünkü uluslararası et piyasaları ekonomiyi değiştirmektedir). Bu nedenle göçebe hayvancılıktan vazgeçip, yerleşik duruma geçmeli ve ihraç etmek için soya fasulyesi yetiştirmelisiniz," der. Bunu yapabilmek için (başarıya ulaşma olasılığı pek parlak olmasa bile) hayvancılıkla geçinenlerin ya-

şama dair bildikleri her şeyi ortadan kaldırmaları gerekir. İşte günlük yaşamda bilgi emperyalizminin çalışma biçimi böyledir.

Elbette başka biçimlerde de çalışır. Ulusal seçkinler ekmeklerinin yağlanmasının, dünyanın önemli güçlerinin isteklerini yansıtmak olduğunu iyi bilirler. Bağış, yardım, ticaret anlaşması ve her birine eşlik eden koşulları kabul ederken, bu koşulların bir kısmının bilgiyi öğrenmenin yollarını da içerdiğini kabullenirler. Televizyon, öğrenmenin bir yoludur. Kitaplar, dergiler ve internet de başka öğrenim yollarıdır. Televizyonu denetleyenler bizim dünya görüşümüzü, neyi önemli olarak algılayacağımızı, neyin tehlikeli olduğunu, nasıl başarıya ulaşacağımızı da denetim altında tutarlar. Bu bir komplo değil, yalın ve dolaysız bir süreçtir. Örneğin belirli bir güzellik anlayışının önemli olduğu insanlara aktarılır. Dinin, kendine yardım denen sıkıcılığın, bir ünlünün görüntüsünün ya da Beverly Hills servetinin tatmin edici olduğu öğretilir.

Bizim dünyanın geri kalanına zorla kabul ettirdiğimiz bilgi, Sovyetler'in başarısız kaldığı Stalinci dogma ideolojisi değil; ama özgürlük, bireysellik, Hıristiyanlık, girişimcilik gibi belirli sınıflandırmalarla uzlaşmaya girecek görüş açılarının emredilmesi de bir bakıma ideoloji sayılır. Bunların tümü kötü değildir. Bazıları belirli koşullar altında özgürleştirici ve güç kazandırıcıdır. Rahatsız eden yönü ise üstün olmanın etkisidir, herkesten aynı olmasını beklemektir, neredeyse hiç düşünmeden bu fikirleri dünyaya zorla kabul ettirmemizin ekonomik bir güç olmanın yan ürünü olmasıdır ve bizleri de zenginleştirebilecek yerel bilgeliği, gelenekleri yok etmeye çalışmamızdır.

54 Küba

Eğer daha başarısız olan bir politika örneği aranırsa, ABD'nin Küba'ya karşı düşmanlığından başkasını bulmak pek olası değildir. Neredeyse yarım yüzyıldır, birbiri ardına gelen öfkeli başkanlar Fidel Castro'yu öldürmeye, iktidardan indirmeye, gülünç duruma düşürmeye, tecrit etmeye, yoksulluğa sürüklemeye ve yasaklamaya çabaladılar. Castro bugüne dek on başkanla yüz yüze geldi ve hepsinden daha süre iktidarda kaldı.

İlişkinin tarihi oldukça karmaşıktır ama iki farklı görüş açısına indirgenebilir. Castro ve üçüncü dünyadaki hayranları açısından ABD, Karayipler'de ve Güney Amerika'da klasik bir yeni kolonici zorba örneğidir. 1959'da Castro, Che Guevara ve çok popüler Küba devrimiyle iktidardan indirine kadar eski tip Kübalı diktatör Fulgencio Batista'yı yirmi yıl boyunca destekledik. ABD, bu devrim ateşine dayanamazdı ve hem bağımsızlığın simgesi olan Castro'dan kurtulmak hem de Miami'de yaşayan Kübalı mültecilerin intikamcı öfkesini tatmin etmek zorundaydı. Castro'nun Sovyetler Birliği ile eskiye dayanan dostluğu ve yurtiçinde baskıcı olmasının yanı sıra dış ülkelere ihraç edilmek istenen belirli bir Marksist görüş nedeniyle Castro karşıtı politika yapıcılar için ABD'nin adımları çok gerekliydi. Buna karşılık Castro, ABD kendisini mahvetmeye çalışmaya başladıktan sonra Sovyetler'e yaklaştığını söylüyor.

Castro'yu savunmak kolay değildir. Davasına olan inancının sürekliliğine diğer ideologların arasında pek rastlanmadığını, birey olarak yolsuzluğunun ya da siyasi açıdan çıkarcılığının olmadığı söy-

lenebilir. Ancak siyasi baskılara aynı oranda düşkün olmasını anlamak oldukça zordur.

Gerçi Castro Küba'da popülerliğini sürdürüyor ama Batista döneminin zorlukları altında yaşamış ve bunu anımsayan kuşaklar azaldıkça, sevginin azaldığı da söylenebilir. 1980'lerin sonuna doğru Sovyetler'in parasal desteği kesilince, Küba'nın gayri safi milli hasılası %40 düştü ve bu durumun Castro rejimine son vermesi beklendi. Ama Castro direndi ve Avrupalıların dışarıdan yatırımıyla Küba ekonomisini düze çıkardı. Bugün Küba güney yarımkürenin en sağlıklı ülkelerinden biri olarak İnsan Gelişimi Endeksi'nde elli ikinci sırada bulunmaktadır. Castro'nun eğitim ve sağlık alanlarına yaptığı yatırımlar, en kötü dönemlerde bile Küba'nın inişe geçmesini engelledi. Tüm gelişmekte olan ülkelerde ve hatta kişi başı servet miktarında daha yüksek basamaklarda bulunanlarda rastlanan aşırı yoksulluk burada sergilenmiyor.

Buna karşılık Küba'da siyasi özgürlük yok. Belirli sıkı sınırlar içinde işleyen bazı demokrasi çeşitleri vardır. Siyasi amaçlı tutuklamalar çok sık görülüyor. Sivil toplum kuşatma altında yaşıyor. Gorbaçov'un SSCB'deki açıklık politikalarını, Castro'nun demir pençeyi gevşetmenin gücü yitirmenin bir yolu olarak mı gördüğünü insan merak ediyor.

Castro'nun kendi motivasyonları ne olursa olsun, ABD politikası El Jefe, yani patronlar ve liderler için bir cankurtaran salı olmuştur. Zaman içinde garip bir ortakyaşam biçimi gelişti. Tek parti yönetimini haklı gösterebilmek için Castro, Amerika'nın beceriksizliğine gerek duyuyor. Amerikalı siyasetçiler ise bir sonraki seçimde Florida'dan oy toplayabilmek için Castro karşıtı politikalara gerek duyuyorlar. Her iki tarafın da bir yenilik yapması ya da karakterine uygun

olmayan bir davranış sergilemesi gerekli değil. ABD politikası artık alışkanlık biçiminde ondan daha uzun ömürlü olmayı umuyor (Castro 1926 yılında dünyaya gelmiştir). ABD'nin siyasi liderleri daha esnek ya da daha sağduyulu olsalardı, tıpkı Doğu Avrupa'daki Sovyet blokuyla başarıyla sürdürülmüş olan ticaret ve kültür alışverişi gibi Küba'yla da daha iyi sonuçlar veren açık ilişkiler kurulabilirdi.

Tüm düşmanca davranışlarının karşılığında Amerika'nın ödemesi gereken bir bedel var. Bu durum Castro'yu sevmeyenler de dahil olmak üzere ABD'nin Güney Amerika ülkeleriyle ilişkilerini sürekli olarak bulandırıyor. Üçüncü dünyadaki milyonlarca gencin onu ve Che'yi kahraman gibi görmelerine yol açıyor. Castro'ya suikast düzenlemek ya da rejimini sarsmak girişimleri ABD dışında hiç kimse tarafından kabullenilmiyor. Küba'ya karşı gizli ya da aktif siyasi şiddete verilen destek, 11 Eylül sonrası dönemin terörizme bakışında Washington'a geri tepiyor.

Ve Fidel Castro ardında devrim bayraklarıyla karşımızda oturduğu yerden ya da bir kürsüden *yanki* emperyalistlerle dalga geçiyor, gelişmekte olan dünyaya yaptığımız kötü muameleye işaret ediyor, dünyanın tüm solcularıyla dostluk kuruyor. Böylece Castro, Amerikan dış politikasının ne kadar aptalca olduğunu sürekli anımsatıyor.

55 Okyanuslar

... denizleri dolduran balıklar yalnızca ağlarla değil, sepetlerle bile yakalanıyor, altına bağlanan bir taş sepetin suya gömülmesini sağlıyor...

Kuzeybatı Atlantik Okyanusu'nun büyük balık avlanma yöreleri belki de on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Avrupalıların Amerika'ya ilgi göstermesinin en büyük nedeniydi. Morina balığı öylesine boldu ki, neredeyse kendiliğinden teknelere atlıyordu. John Cabot'un yukarıda alıntı yaptığımız ünlü gözlemini kuşaklar boyunca balıkçılar onaylamıştı. Denizlerin zenginliği ve bereketi Amerika'nın temel taşlarından biriydi.

Elbette artık değil. Denizlerde balık kalmadı, trol avcılığıyla tümü yok edildi. Zehirli kimyasallarla birlikte milyonlarca litre petrol denize gömüldü. Koylardaki aşırı yapılanma çöplerin ve zehirlerin denizlere sızmasına neden oldu. Açıklardaki yük gemilerinin ve donanma gemilerinin neler yaptığını kimse bilmiyor.

Okyanuslar dünyanın bitki ve hayvanlarının yaşam alanının %95'ini oluşturuyor. Bilim insanları okyanus habitatlarında, sulak alanlarda, deniz memelilerinde, balık alanlarında ve mercan kayalıklarında ciddi bir azalma olduğunu, kirlilik, sahil yapılanması ile "ölü bölgelerin" korkutucu bir hızla arttığını bildiriyorlar. Amerika'da her yıl balıkların yumurtladığı 10.000 dönümden fazla sahil sulak alan yok oluyor ve bu durum ancak buzdağının tepesini oluşturuyor, çünkü açıklarda olup biten fazla bilinmiyor.

Yıllardır büyük balıkçılık alanları aşırı avcılık nedeniyle yok oluyor ama bunun suçlusu geleneksel biçimde avlanan balıkçılar değildir. Büyük balıkçılık şirketlerinin kullandığı yüz metre genişliğindeki, deniz dibini tarayan ve yoluna çıkan her şeye hasar veren ya da yok eden derin trol ağları bu yıkıma yol açıyor. Bu ağlarla yakalananların yaklaşık %70'i istenmeyen balıklar, kaplumbağalar, deniz kuşları, deniz memelileri, mercan kayalıkları, sünger ormanları gibi kullanılmayan maddelerden oluşuyor ve *her gün* on sekiz

kırk ton arasında deniz yaşamı yok ediliyor. Büyük çapari balıkçılığı gibi yok edici başka uygulamalar da var ama trol ağları deniz yaşamının %95'inin bulunduğu diplere kadar iniyor.

Bir de işin çöp boyutu var: dünyanın okyanuslarına her yıl *7 milyar ton* çöp atılıyor ve %60'ını oluşturan plastiklerin eriyip yok olması on ila yirmi yıl sürüyor. Şu güzelim yolcu gemileri de her gün 1 tondan fazla atık su ve 120.000 litre lağımsal atıkla denizleri çok kötü kirletiyor. Kıyılardan üç mil uzaklaşan teknelere bu tip atıkları denize atmaları için izin veriliyor.

Okyanusları kirleten tek ülke elbette Amerika değil, ama bu küresel bir sorun ve denizleri denetim altına almak konusunda Washington yıllardır diğer ülkelerle işbirliği yapmaya yanaşmıyor. Son iki yüzyıldır insanların geliştirdiği endüstrilerin ürettiği karbondioksitin yaklaşık yarısı dünya okyanusları tarafından özümseniyor, sera gazlarının oluşumu okyanusların asit dengesini değiştiriyor ve ekosistemleri tehlikeye atıyor. Sodalı içeceklerde bulunan su ile karbondioksitin bileşiminden oluşan karbonik asit düzeyleri dünyanın milyonlarca yıldır görmediğinden yüz kat hızlı artıyor. Bunlar okyanusların pH dengesini etkileyerek besin zincirini değiştirebiliyor, mercan kayalıklarına ve deniz habitatlarına inanılmaz derecede hasar veriyor.

Belki de denizleri uçsuz bucaksız ve çok bereketli gibi gören boş topraklara yerleşenlerin mantığı nedeniyle Amerika'nın okyanuslara verdiği zararı Washington şimdiye dek anlayamadı. Aslında denizlerin dinamik ekosistemlerinin karmaşık kırılganlığı ve duyarlılığı ancak son dönemlerde algılanmaya başlandı. Ama malum şüpheliler çetesi bu besin, oksijen ve güzellik kaynaklarını koruma altına alabilecek önemli önlemlerin önünü kesiyor.

56 Gangsta Rap ve Şiddet Kültürü

Popüler müzik siyasi suçlamalar döngüsünün acısını yaşamaktadır. *The Ed Sullivan Show* adlı programın Elvis'in dans edişini gizlemeye çalışmasını anımsıyorum; o tarihte rock and roll müziği dünyadaki gençlerin ahlakını bozmakla suçlanıyordu. Gençlerin ahlakını bozmak için fazla uğraşmaya zaten gerek yoktur ve rock müziğinin gündeminde bu konu da vardı. Burada sözü geçen ahlak anlayışı daha çok orta sınıf ideallerin gülünçlüğü, boğucu cinsellik, büyüklere itaat etmek ve benzerleri üzerineydi. Durup düşününce, rock müziğin oldukça yıkıcı olduğunu algılıyorsunuz. Ne var ki, şiddet içermiyordu ve bazı açılardan cinsel özgürlüğü gündeme getirirken asla kadın düşmanı değildi ve müziğe Amerikan katkılarının çoğu gibi hızla dünyaya yayılmıştı.

Elvis'den bu yana rock müziği elli yıldır sürüyor ama artık yılda 4 milyar dolarlık bir endüstri haline gelmiş olan pop müziğin yeni olgusu rap tarzını sergiliyor. 1980'lerde Bronx'un belalı semtlerinde ortaya çıkan rap müziğin kafiyeli ritmik dizeleri erken Afrika geleneklerine ve sokak kültürüne dayanıyor. Son hızla yükselişe geçen rap müzik derhal varoşlarda olduğu kadar beyaz banliyölerde yaygınlaştı. İlk rapçilerin çoğu toplumsal vicdan sahibiydi ve getto yaşamının zorluklarını anlatıyorlardı. Erken bir örnek olarak Grandmaster Flash ile Furious Five grubunun 1982 yılında yayınlanıp bir ay içinde platin plak ödülü kazanan "The Message" şarkısını gösterebiliriz. "Kokuya dayanamıyorum, gürültüye dayanamıyorum / Taşınacak param yok, sanırım hiç şansım yok / Salonda fareler, arka odada kakalaklar var / Çıkmaz sokakta beysbol sopalı keşler

var / Buradan uzaklaşmak istedim ama pek uzağa gidemedim / Çünkü araç çekicisinin sahibi arabama el koydu."

Ama kısa bir süre sonra yeni bir tarz olan gangsta rap yayılmaya başladı. Öfkeli lanetlemelerden, sen-ne-anlarsın-beyaz adam savunmacılığına kadar bu konuda çok şey söylenip yazıldı ama yine de sözün özü son derece kazançlı ve özellikle kadınlara karşı şiddete yönelik olmasıdır. Kadın satıcılığı kültürünü övmekte, kadınlara fahişe gibi davranılması, kadınların dövülmesi gerektiği konusunda kendini beğenmiş sözler söylemekte, durmamacasına kadınları aşağılamaktadır. Ayrıca bir çeşit yeniyetmelik şiddet fantezileri, bol miktarda silah, kokain ve intikam içermekte ve tanımlama sınırlarını aşıp hayranlık kapsamına girmektedir. Belirli bir dereceye kadar bu müzik alt sınıf yaşamın şiddetini yansıtırken, satın alanların %80'ini beyazların oluşturması egzotik konulardan alınan heyecanın gücünü, içsel bir oryantalizmi yansıtmaktadır. Ama kökleri ve çekici yönleri ne olursa olsun, bu videolar, reklamlar, yaşam biçimleri ve şarkı sözlerinin verdiği mesajların şiddet, sosyal davranış bozukluğu içerdiğini yadsımak olanaksızdır.

Tıpkı jazz, blues ve rock and roll gibi gangsta rap müziği de tüm dünyayı sarmaktadır. Tahmin edileceği gibi rap müziği özellikle Afrika'da popülerdir ama gangsta türü uzantıları, Liberya, Sierra Leone, Kongo, Afrika'nın güneyi gibi şiddetin yoğun bir biçimde ifade edildiği en belalı bölgelerde daha sıcak karşılanmaktadır. Batı Afrika'da savaş ağalarının ordularını oluşturan yeniyetmelik çağındaki askerler, kötü bir üne sahip B.I.G ve Tupac Shakur gibi rapçilere derin bir ilgi duymaktadır. Bu bölgelerin şiddeti üzerine önde gelen uzmanlardan biri, "Kendilerine Batı Yakası Çocukları adını veriyorlar... kendi savaş kültürlerine Sierra Leone gençlik kültürü-

nün unsurlarını katıyorlar. 'Batı Yakası' adı bazı varoş gençlerinin hayran olduğu hip-hop müziğinden alınmıştır... Savaşçılar, tıpkı kendileri gibi kayıt dışı ekonomide yaşamak, sağ kalmak için zekâ ile şiddete güvenmek zorunda kalan, hayata girişimci ve kurnaz uyuşturucu satıcıları olarak başlayan bu gençlere hayranlık duymaktadırlar," diye belirtiyor.

Çocukları asker olmaya zorlamak, kitlesel tecavüzler yapmak, sakat bırakmak ve benzeri inanılmaz iğrenç suçlar işleyen bu savaşçı çetelerin, Monrovia ve Freetown sokaklarında ava çıktıkları zaman Amerikan gangsta rap şarkıları söyledikleri bilinmektedir. Burası Los Angeles'ın göz kamaştırıcı semtlerinden çok uzaktadır.

Genç bir arkadaşımın dediği gibi, "McDonald's reklamlarında rap ve hip-hop müziği çalınıyor, Reebok ile Nike ürünlerini tanıtmak için rap yıldızlarını kullanıyor, filmlerde rap sanatçıları rol alıyor, giysi firmaları piyasaya hip-hop kıyafetleri sürüyor... Bunlar her yerde var. İşin başını, rapçilerin popülerliğinden yararlanarak silahlı şiddeti, antisosyal davranışları yalnızca normal değil (sapkınlık olarak *değil)* seksi göstermek isteyen pazarlama ve plak şirketleri çekiyor."

Hiç kimse rapçileri Afrika'daki şiddeti körüklemekle suçlayamaz. Ama kadınlara karşı şiddetin insan hakları ihlallerinin bir numarası olduğu bir dünyada, Amerikan malı şarkı sözlerinin tecavüz, dayak ve cinayetin fonunu oluşturmasını öğrenmek insanın umudunu kırıyor. Belki Hollywood'un ünlü elçileri bu konuda çok yakınlarındaki ünlü rapçilerle yüzleşmelidirler.

57 Irkçılığı Desteklemek

İnsan haklarına yapılan hakaretlerin hiçbiri Güney Afrika'nın uzun süreli ırkçılık sistemiyle siyahları köle durumunda bulundurmasıyla boy ölçüşemez. Bu durum on yıllarca Afrika'nın güneyini bulandırdı, halen devam eden bireysel ve toplumsal şiddeti topluma tanıttı ve bölgeyi yoksullaştırdı. ABD hükümetinin buna karşı çıkmakta ne yazık ki yavaş davrandığını söylemek çok üzücüdür.

İngiliz ve Hollandalı beyaz kolonicilerin oluşturduğu azınlık grubu, Nazi-benzeri bir siyasi ve sosyal sistem yaratarak yerli Afrikalı siyahları iğrenç yaşam koşulları altında gettolara mahkûm edip en düşük düzeydeki işlerden başkasında çalışmalarını yasakladı. Güney Afrika'ya göç etmiş olan Güney Asyalılar da ırkçılık politikası nedeniyle aynı biçimde aşağılandı. (Irkçılık adaletsizliği deneyimini yaşamış olmak mülteci Mohandas Gandhi'yi bir aktivist konumuna getirdi.) Yaygın halk hareketleri ve küresel itirazlar 1989 yılında beyazların iktidarı bırakmasını sağlayıncaya dek, Güney Afrika komşularına saldıran, nükleer silahlar geliştiren, on milyonlarca siyaha karşı vahşi suçlar işleyen bir ülke olarak yaşamını sürdürdü. Ve bunlar olup biterken, Amerika başka tarafa bakmayı seçti.

Daha doğrusu ABD hükümeti ve sağ kanat kuruluşları başka tarafa bakmayı seçti. Sol kanat ise boykotlar, izolasyonlar, yaptırımlar, kampus aktivizmi düzenledi ve dünyayı Nelson Mandela ile yandaşlarının tarafına çekmek için çabaladı.

Buna karşılık resmi Washington görüşü ırkçılığa son verecek herhangi bir harekete kalkışmaktan geri durdu. 1960'ların başında Güney Afrika'ya silah ambargosu uygulanmaya başlayınca Ameri-

ka bazı delikler buldu. Nükleer silahların geliştirildiği ortaya çıkıp Sovyetler tarafından dünyaya ilan edilince Washington, Pretoria'ya yardım için öne çıktı. Dünya toplumu Afrika yönetimine çok ciddi ekonomik yaptırımlar getirmeye çabalarken ABD bir "yapıcı anlaşma" politikası geliştirmeyi yeğledi.

Örneğin nükleer silah programını Moskova'nın keşfetmesinden ve ABD istihbaratının onaylamasından yıllar sonra ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig ile Güney Afrika Dışişleri Bakanı Pik Botha 1981 Mayıs'ında buluştu. Ulusal Güvenlik Arşivi, "Belki de bu görüşmenin sonucu olarak Reagan yönetimi Güney Afrika'ya nükleer malzemeler, bilgisayarlar ve yüksek teknoloji ürünleri ihracatını onaylayarak Pretoria'ya bu konuda yardımı arttırdı. Kongre'nin 1978'de kabul ettiği Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Yasası tarafından yasaklanmış olan uranyum ithalatını yeniden başlatmak için Reagan yönetimi Pretoria ile tekrar pazarlığa oturdu," diye belirtiyor.

Başını öte yana çevirmenin tek nedeni ırkçılık rejiminin sıkı antikomünizm görüşü değil, aynı zamanda ülkenin çok zengin maden yataklarıydı. Para söz konusu olunca Washington ahlaksal körlüğe kolayca kapılıveriyor. Biraz ırkçılık görüşünün varlığı da yok sayılamaz doğrusu.

"Görevi süresince Başkan Reagan Güney Afrika hükümetini eleştirmekten dikkatle kaçındı," diyor Arşiv. "Güney Afrika'da siyah çoğunluğun sürekli olarak sömürüldüğünün ve ezildiğinin yadsınmayacak kanıtları bulunmasına karşın, Botha iktidarını övmekten hiç vazgeçmedi. Botha iktidarını bir 'müttefik ve dost' olarak büyük bir içtenlikle kucaklayarak dünya çapındaki insan hakları ve siyahların temel özgürlük hakları için öne sürülen istemlere eleştirmenlerin dediği gibi duyarsız bir umursamazlık gösterdi."

Pretoria hükümetinin Afrika'nın güneyindeki beceriksiz adımları ve özellikle Angola ile Mozambik'te çok sayıda insanın ölümüne yol açan, Reagan tarafından desteklenen savaşları bir bakıma Reagan'ın yapıcı anlaşma politikasının altını oydu. Marksist hareketlerle özgürlüğüne kavuşmuş olan eski Portekiz sömürgelerinde ve daha önceleri işgal ettiği, yine bir halk hareketiyle ülkeden atıldığı Namibya'daki ilerlemeyi durdurmak ya da tersine çevirmek için Güney Afrika hükümeti elinden geleni yaptı.

Pretoria'nın politikalarına Amerika'nın verdiği temel destek, ara sıra ABD'nin uzlaşmacılığına karşı evrensel lanetlemelere yanıt olarak örtbas edilmesiyle noktalandı. Afrika'nın güneyinde halk yönetiminin iş başına gelmesini geciktirdi ve bu bölgelerde düzenin kurulmasıyla refahın artması çabalarını sakatladı. Bu ülkeler hâlâ ırkçılık yanlısı yılların ve o tarihten bu yana süregelen ekonomi, sağlık politikalarının duyarsızlığının etkisini yaşamaktadır.

Irkçılık döneminde hapse atılmış olan papaz Michael Lapsley'nin ifadesine bir göz atın:

> Çok sayıda insan hapse atılmıştı. Bu yıllarda... işkence olağan kabul ediliyordu. Irkçı rejimin insanlara ve özellikle siyah çocuklara karşı kullandığı en birincil silahtı. Yine aynı dönemde Güney Afrika'da idam gününü bekleyen kişilerin sayısı oldukça yüksekti. Her perşembe yedi kişi idam ediliyordu ve yine aynı yıllarda Irkçı rejim sınırdaş ülkeler olan Botswana, Lesotho, Mozambik ve Zimbabve'ye saldırıyordu. Çok sayıda mülteci katliamı yaşanmıştı. Angola'da iç savaş sürüyordu. Reagan yönetimi ise Angola'daki Unita haydutlarının tarafını tutarak savaşı körüklüyordu. Bu yıllar

boyunca Güney Afrika halkı Amerika'daki sıradan insanların, özellikle Afrika kökenli Amerikalıların bizim yanımızda olduğunu ve buna karşılık Reagan yönetiminin Irkçıların tarafını tuttuğunu biliyordu. Reagan ile Thatcher Irkçı rejime destek veriyor ve bir bakıma bizim mücadelemizi uzatıyorlardı. Batı hükümetlerinden, özellikle Washington ve Londra'dan gelen destek nedeniyle Güney Afrika'da ölenlerin sayısı çok yükseldi.

"Mücadelemizi uzatmak" tanımı konunun yalın ve dürüst gerçeğidir. Sağ kanat tabanından destek alan Reagan ırkçı ve baskıcı rejimi desteklerken, Güney Afrika'daki katliamları, nükleer silahları, insafsız hapisleri ve komşu ülkelerle yapılan savaşları biliyordu. Yani her adımda kötü adamlara destek çıkıyordu. Ve şimdi, yıllar sonra, "Afrika'nın şu berbat haline bir bakın. Niçin kendilerini toplamayı beceremiyorlar?" diyoruz.

58 Çekirdeği Çok Pahalı Parçalanabilen Atom

1945 yılında ABD nükleer silahlarla Japonya'ya saldırdıktan sonra bu silahların yıkıcılığı hakkında kamuoyunun kaygıları büyümeye başladı. Buna karşılık Başkan Eisenhower 1953 yılında "Barış için Atom" programını başlatarak "özgür dünyadaki" herkese nükleer enerjiyle üretilmiş elektrik vaadinde bulundu. Bugün dünya yüzünde 442 nükleer elektrik santrali çalışmaktadır.

İklim değişikliği dünyanın ekolojik sistemleri için çok büyük bir tehlike oluşturduğundan nükleer santral endüstrisi yeni bir yaşam bulmuş gibidir. Teknolojinin yüksek giderleri, atıkların yok edilmesi sorunları, özellikle 1986'da Ukrayna'da yaşanan Çernobil kazası ve 1979'da Three Mile Island, Pennsylvania'daki kazadan sonra güvenlik endişelerini yaygınlaştırmıştı.1970'li ve 80'li yıllarda nükleer enerjiye karşı yapılan geniş çaplı halk protestoları bir süre için bu enerji seçeneğinin inişe geçtiğinin işaretlerini vermişti. 1970'lerin ortasından bu yana Amerika'da hiçbir yeni nükleer santral inşa edilmedi. Nükleer silahların çoğalması ise Hindistan, Pakistan, İsrail ve onları taklit etmek isteyenlerin gösterdiği gibi nükleer enerji santrallerinin geliştirilmesiyle birlikte el ele yürümektedir.

Ne yazık ki, nükleer enerji endüstrisi, bazı sorunları çözmeyi başaramadı. Nükleer santrallerin aralarında Ar-Ge, hükümet sübvansiyonları ve halen çözülemeyen atık sorunları da bulunan yaşam süresi giderleri, daha yeşil dostu yöntemlerle kullanılabilecek fosil yakıtlar da dahil olmak üzere, diğer alternatiflerden çok daha yüksektir. Nükleer santraller inşa ederek her nasıl olacaksa kendimizi iklim değişikliğinden koruyabileceğimiz fikri de bizi sağduyulu alternatiflerden uzaklaştırmaktadır. (Belki de nükleer santrallerin iklim değişimi açısından daha iyi olduğu fikri doğru değildir; uranyum madeninin kalitesi düştükçe, nükleer ekonomi atmosfer için daha da kötü olabilir.)

Alternatifler arasında buzdolabı, klima gibi ürünlerin teknolojisini geliştirip enerji tasarrufu sağlamak ve daha az elektrik kullanarak çevreyi korumak vardır. "Daha az kullanmak" fikri tümüyle Amerikalılara yakışmaz gibi görünüyor, çünkü yarattığımız doymak bilmeyen tüketicilik açlığı enerjiyi emip bitiriyor ama daha öncele-

ri, gerektiği zaman yapılabilmişti. Hükümette, nükleer enerji ile petrolden doyasıya yararlanmış olan endüstrilerde tasarruf ve az tüketime gidilmesi en azından on yıl için temiz bir köprü oluşturabilir. (Nükleer enerji yaklaşık 100 milyar dolar tutan hükümet desteğinden yararlandığı gibi, atıklar ve yaşlanan santraller gibi henüz çözülmemiş sorunlar da içeriyor. Federal bütçede yenilenebilir enerjiler ve tasarruf için 1 milyar dolardan daha az ayrılmış bulunuyor.) Petrol fiyatları yükseldikçe bu köprünün öte yanında yeni bir yaşam olanağı bulan diğer yenilenebilir yakıtlar yatıyor. Yeni yakıtlar arasında atık madde ve bomba için malzeme üretmediğinden nükleer teknolojilerden daha iyi olan fizyon bulunuyor.

Nükleer enerjiden tümüyle vazgeçmek çok daha iyi bir karar gibi görünüyor. Dünyanın enerji kaynaklarına ancak %7 gibi küçük bir katkıda bulunuyor ama karşılığında çok büyük giderlere yol açıyor. Nükleer enerji olmayınca tüketim, geleceği belirsiz petrol ve iklim değişikliği gibi enerji şeytanlarımızla daha erken, belki de daha etkili olarak yüzleşmek zorunda kalacağız. Nükleer silahların gelişme olasılığı neredeyse sıfıra ineceği gibi bu sorunla bağlantılı olan askeri harcamalar da çok düşecektir. Eğer alternatiflere sağduyulu yatırım yapmış olsaydık, artık nükleer enerjinin yoldan çıkmış çok pahalı bir kumar olduğunu söylememiz kolaylaşırdı. Otuz yıldan bu yana bilim insanları ve aktivistler bunu tekrarlıyorlar. Yine de nükleer enerjinin yüksek giderlerine, belirsizliğine ve tehlikelerine bakınca bu fikir geçerliliğini sürdürüyor.

"Barış için atom" gerçi güzel bir düş idi ve belki dünyaya harika bir armağan olabilirdi. Ama düşlerin hepsi gerçekleşmiyor ve bu düşün gerçeğe dönüşmediği kesin olarak görülüyor.

59 AIPAC (Amerikan-İsrail Kamu İşleri Komitesi)

AIPAC yabancı bir ülkeyi temsil eden bir grup olarak lobicilik faaliyetlerinin doruğunda bulunmaktadır. Bundan daha güçlü lobi organizasyonlarının sayısı pek azdır. Çok azı ABD dış politikasında böylesine dar çerçeveli bir gündem peşinde koşmuş ve böylesine zarar vermiştir.

AIPAC genelinde İsrail siyasi yelpazesinin sağ kanadını oluşturan Likudnik görünümünü taşır ve bizim yaldızlı demokrasimizin kampanya katkıları ile diğer mekanizmaları aracılığıyla Amerika'nın dış politikasını bu yöne sürüklemeyi başarmıştır. (Çoğu kişi İsrail'de hangi hükümet başta olursa onu desteklediğini iddia eder. Bu iddia doğru olabilir ama lobi faaliyetlerinin tümsel etkisi daha muhafazakâr görüşe kaymaktadır.) Amerikalı Yahudilerin çoğu İşçi Partisi yanlısıdır ve Ortadoğu'da barışı sağlayacak sivil toplum örgütlerine büyük bağışlar yapmakta olduklarından AIPAC kuruluşuna yalnızca "Yahudi lobisi" deyip geçmek yeterli değildir. Birçok diasporanın kucakladığı temkinliliği ve hatta militarizmi yansıtmaktadır. İsrail devletinin geçerliliği konusundaki kaygılar göz önüne alındığında bile, Amerikalı Yahudilerin çoğu barış sürecini ve Filistinliler için adaleti desteklemektedir.

AIPAC'ın faaliyetleri ve Yakındoğu Politikası için Washington Enstitüsü adlı beyin takımı kuruluşu denklemin daha beceriksiz tarafında kalmaktadır. Enstitü ABD politikaları üzerinde olağanüstü etki yaratan bir dizi çalışma grubu ve komisyon oluşturmuş; hükümetlerde görev alabilecek kişileri kendine çekerek etkisini arttıra-

bilmiştir. Irak ve İran konusundaki davul sesleri bu rejimlere karşı ABD'nin resmi düşmanlık politikasına destek vermiş, sonuçları büyük felaketler olmuştur. (Amerikalı Yahudilerin büyük çoğunluğu Irak'taki savaşa karşı çıkarken, AIPAC savaşın açılması için ısrar etmişti.)

İsrail-Filistin sorunu üzerindeki etkisi de yeterince sıkıntı yaratmaktadır. Yıllık bütçesi 30 milyon dolardan fazla olan AIPAC harcadığının karşılığını kolayca alabiliyor, İsrail'i eleştirenleri söküp atıyor ve kongrenin İsrail hükümetinin hoşuna gitmeyecek davranışlarını engelliyor. Seçime katılan adayların harcamalarını araştıran bağımsız bir kuruluş olan Center for Responsive Politics, AIPAC'ın 1990-2004 yılları arasında her iki partinin adaylarına 20 milyon dolardan fazla bağış yaptığını hesaplıyor. Bu miktara karşılık İsrail için tehdit oluşturduğuna inandığı ülkelere yaptırımlar getirilmesini sağlayabilir, İsrail'in Filistinlilere karşı genel tutumu, yerleşim yerleri inşa etmesi, Kudüs'ün son statüsü üzerine koparılan yaygaralar gibi daha yıkıcı politikalarının dizginlenmesini engelleyebilir. Ayrıca İsrail'e sayısız askeri yardımın yapılmasını da sağlamıştır.

Sonucunda ABD politikası gerekenden daha az esnek olmuştur ve Arap dünyası bunu kendi çıkarlarına karşı bir saldırı olarak görmektedir. Bu durum Filistinliler arasında militanlığa daha fazla destek verilmesini sağlamaktadır. İran'a yaptırımlar Cumhurbaşkanı Hatemi'nin uzun süreli reformcu iktidarı sırasında da sürdüğünden, sağ kanat mollalara güç vermiş ve sonunda mollalar İran'ın siyasi yaşamında yeniden güç sahibi olmuşlardır. Üstelik İsrail'e verilen olağanüstü düzeydeki parasal yardım (ve gerekli olduğundan Mısır'a da verilmiştir) daha sağduyulu seçeneklere fırsat tanımamıştır.

Bunları genelinde İsrail yanlısı olan biri söylüyor. Orası bir demokrasi, hatta çoğu zaman sosyal demokrasidir ve Birleşmiş Milletler'in onayıyla yaratılmıştır. Ama yabancı kişilerin ABD politikaları üzerindeki büyük etkisi, yandaşı olan beyin takımının uluslararası ilişkilerde bağımsız bir analist olarak kabul edilmesi, siyasetin, Washington'daki elitlerin moral bozucu bir hatasıdır ve kötü sonuçları açıkça görülmektedir. Buna karşılık Amerika'daki liberal Yahudiler, AIPAC'a karşı kendi adlarına konuşacak bir alternatif geliştirmemişlerdir.

İsrail üzerindeki ABD konumunun dünya yüzündeki İslami terörizmin bir nedeni olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmeyeceğim ama pek yararlı olmadığı da görülüyor. Ayrıca devlet olmanın doğruluğu kavramı çok uzun süredir çürütülemez görünmesine karşın, ABD'nin Filistinlilerin davasını desteklemek için bir ahlaksal zorunluluğu olduğu fikrini de reddediyorum. Filistinli aktivistlerin çoğunun hüsrana uğramasının bir nedeni buradaki haber medyasında ve siyasi tartışmalarda gördükleri muamelenin eşitsizliğidir. Bunun bir nedeni AIPAC'ın lobi faaliyetlerinin sonucudur. Eğer Ortadoğu'ya barış ve demokrasi getirmek konusunda ciddi olacaksanız, AIPAC'ın dar çerçeveli çıkarlarını reddetmek ilk adım olmalıdır.

60 Seçilen Savaşlar

Dünyanın savaş tarihi genelinde bir ülkeyi ya da bir ilkeyi savunmak yerine kendi ününü kurtarmak için savaş açan siyasi ve askeri liderlerin yaptıkları seçimleri anlatır. Her zaman birinin ilk adı-

mı atması gerekir ve her zaman bunu yapan Hitler gibi bir çılgın değildir.

Yani Başkan Bush'un "seçilen savaş" ya da kendi ülkesini korumak için önce davranmak gibi yeni bir doktrin geliştirdiğini düşünmek biraz hatalıdır. Kasıtlı davranmak olgusu daima var olmuştur ama alternatifleri de daima bulunur.

Geriye dönüp en haklı savaşlara bakarsak, bir kısmından kaçınmanın olası olduğunu görürüz. Bizim tarihimizin üç büyük savaşına bu açıdan bakılabilir. Kolonicilerin ancak üçte birinin desteklediği Bağımsızlık Savaşı kısmen kolonilerdeki varlıklı sınıfın çıkarına yapılmıştı. Kanada ile Avustralya gibi uzaklardaki ülkelerin işin içine katılması köleliğin zincirlerinin kırılması olarak açıklanamaz. Eğer kölelik çok daha önce kaldırılmış olsaydı (tüm "uygar" ülkeler bizden çok önce, örneğin Britanya İmparatorluğu 1833'de köleliği kaldırmıştı.) ya da tüm erkeklerin (ve daha sonraları tüm kadınların) eşitliğini yücelten siyasi temellerimizin bir parçası biçimine getirilmiş olsaydı, herhalde İç Savaş'ın çıkmasından kaçınılabilirdi. Ama ya eğer Güney eyaletleri 1861'de yaptıkları gibi Birlik'ten çekilselerdi ve Lincoln buna izin verseydi, neler olurdu? Kölelik fazla değil, ancak birkaç yıl daha sürerdi. Konfederasyon küçük ve tecrit edilmiş bir ülke olarak kalacağından kısa bir süre sonra Birlik ile birleşirdi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan kaçınmak çok daha zordu. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya zorunlu olarak getirilen cezalandırıcı barışın doğrudan doğruya Hitler'in yükselişine yol açtığı artık yaygın olarak kabul ediliyor. İşte bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika, kendi küresel rolüne daha geniş açıdan bakıp, dünyaya istikrar kazandırmak için Birleşmiş Milletler ve diğer kuruluşları oluşturdu.

Günümüzdeki seçilen savaşlardan da kaçınmak olasıdır ve bunu görebilmemiz yalnızca sonradan algılama yeteneğimize bağlı değildir. Afganistan'da yürütülen Reagan Doktrini, şiddet yanlısı mücahidlerin 1980'lerin sonuna doğru Sovyetler'e kök söktürmesine ve ardından Usame bin Ladin ile Taliban'ın ortaya çıkmasına neden oldu. 1989 sonrasında Afganistan'ın ihmal edilmesi ise El Kaide ve benzeri örgütlerin yuvalanmasına hoşgörüyle bakan bir iç savaşa yol açtı.

İran'da yapılan hatalardan ve 1979'da iktidara gelen mollalara karşı denge sağlamak için Saddam Hüseyin ile uzun süre sürdürülen flörtten de aynı biçimde kaçınmak olasıydı. Hatta 1980-88 yılları arasındaki İran-Irak Savaşı'nda Saddam'ı desteklemenin yarattığı çöküntüden sonra Baba Bush'un ekibi onun nasıl biri olduğunu kolayca anlayabilir (İsrail'i tehdit ettiği ve Kürtlerle İranlılara karşı kimyasal silah kullandığı zaten biliniyordu) ve 1990 yılında Kuveyt'i işgal ettikten sonra kumlara çizilen şu ünlü çizgi çok daha önce çizilebilirdi. Çok uzun zaman önce onu biraz baskıya almak (gerçek bir aydınlanma politikasında bizim petrol bağımlılığımızı da azaltabilirdi) 1991 ve kesinlikle 2003 savaşları yerine bize birçok seçenek tanırdı.

Şimdiki Başkan Bush'un seçtiği savaşlar konusundaki yaygara biraz ikiyüzlülüktür. Büyük güçlerin açtığı savaşların neredeyse tümünden kaçınmak olasıdır. Aynı zamanda bunun anlamı Bush'un 2002 yılında resmen ilan ettiği önce davranmak doktrini hem uygulamada beceriksizliğin boş bir işaretidir hem de uluslararası hukuk ve sağduyuya gereksiz bir hakarettir. Ama biz ondan daha farklı bir şey beklemiyorduk.

Bizlere sıklıkla söylendiği gibi savaş, en son çaredir. Ama anayasal gücünün bir kısmını silahlı kuvvetlerin başkomutanı rolünden alan başkanlar için savaş seçeneği siyaseti sürdürmenin başka bir aracıdır. Savaşlar başkanlığın gücünü arttırır ve besler. Her zaman böyle olmuştur. Özellikle diğer siyasi eksikleri nedeniyle hata yapanlar için neredeyse karşı konulmaz bir çekiciliği vardır. Bu anayasal kusurun dünyanın geri kalanı üzerindeki etkisi ise açıkça görülebiliyor.

61 Haiti

Kara Büyü Dış Politikası

Jamaika ve diğer birkaç Karayip ülkesi gibi Haiti de bazen ABD'den biraz fazla ilgi görmüş, diğerlerinin ihmal edilmesine yol açmış ama ne ilgi ne ilgisizlik Haitililerin yararına olmuştur. Başkan Clinton 1994 yılında Jean-Bertrand Aristide'i tekrar Haiti başkanlığına getirmek için müdahale ettiğinde Arizona senatörü John McCain bizim Haiti'ye hiçbir borcumuz olmadığını, bu işe karışmak için hiçbir sorumluluk taşımadığımızı söylemişti. Son derece yaygın bir görüştür ve kesinlikle yanlıştır. Aslında bu görüş, Haiti'nin siyasi süreçlerine Washington'ın karışmasını engellemediği gibi, bu ülkeyi ABD usulü demokratikleştirme kurbanlarından biri durumuna getirmiştir.

Amerika 1915'den başlayarak on dokuz yıl boyunca Haiti'yi işgal etmişir. Uzun süreli çalkantılardan sonra düzeni kurması için "davet edilmişti." Bu gibi durumlarda kurulan düzen bazı sınıfları diğerlerine göre kayırmaya yönelik olmuştur. ABD ticari ve stratejik istik-

rar kurmak istediğinden ülkeyi işgal edip ulus yaratmayı kendi hakkı gibi görüyordu. İşgale karşı büyük çaplı başkaldırılar yaşandı, çeşitli olaylarda "sayısız" Haitili yaşamını yitirdi. "Ne var ki, düzen kökleri derine inen, ırksal önyargıları olan ve daha azgelişmiş ülkelerde yaşayanların kendini yönetme kavramını küçümseyen beyaz yabancılar tarafından yerleştirilmeye zorlandı," diye belirtiyor Kongre Araştırma Servisi'nin Haiti hakkındaki bir raporu. "Kuzey Amerikalı beyazlar... ten rengi, eğitim düzeyi ya da kendini geliştirme açısından Haitililer arasında hiçbir ayrım yapmadılar. Bu hoşgörüsüz tutum öfkeye, gücenmeye, ırksal gurura yol açtı; daha sonraları politikada ve hükümette aktif rol üstlenecek yeni kuşak Haitili tarihçilerin, etnologların, yazarların, ressamların çalışmalarına yansıdı."

Amerikalıların ayrılmasının ardından Haiti ordusu profesyonelleşti ve gücü ele geçirdi. "Yirminci yüzyılın ilk yarısında ABD'nin işgal ettiği diğer ülkelerde olduğu gibi çekilmesinin ardından tek tutarlı ve etkili kuruluş olarak geriye ordu kalmıştı." Bir dizi baskıcı diktatörün yönetimleri arasında yalnızca 1946'da iktidara gelen eski bir öğretmen olan halkçı Dumarsais Estimé farklıydı ama politikaları sola doğru fazla kayınca melez elitler tarafından yerinden indirildi. Estimé'nin iktidardan indirilişinin yol açtığı karışıklar 1957 yılında François "Papa Doc" Duvalier'nin zaferiyle sonuçlandı. Başlangıçta reformcu gibi gözüken Duvalier temelinde bir diktatör olduğunu kısa sürede gösterdi. Profesyonel orduyu bireysel sadakatlere göre bölüp, aralarında kötü bir üne sahip gizli polis gücü *Tonton Macoute*'un da bulunduğu rakip milis gruplar oluşturdu. 1971'de ölümüne dek iktidarda kaldı ve ardından oğlu Jean-Claude ("Baby Doc') yönetimi ele aldı. Sürdürdüğü kokuşmuş, zorba yönetim on

binlerce Haitilinin sürgüne gitmesine neden oldu ve iktidarda kaldığı süre içinde on binlerce kişiyi öldürdü.

Bu dönemde ABD bir kenarda durup Duvalierlerin kanlı eylemlerine hoşgörü gösterdi. Eisenhower ile Kennedy'nin Haiti'ye gönderdiği yardımlar terör mekanizmalarını güçlendirmek için kullanıldı. Baskıcı Duvalierlere hoşgörü göstermenin mantığı Küba'yla bağlantılı olarak Haiti'nin stratejik öneminde yatıyordu: ABD hükümeti Karayipler'de başka bir halkçı yöneticinin işbaşına gelmesi olasılığına karşılık kokuşmuş bir haydutun yönetimde olmasını yeğliyordu. Yoksul kesimin papazı olan Jean-Bertrand Aristide 1990 yılında büyük çoğunluğun oylarıyla seçilince korkulan oldu. Ertesi yıl Aristide bir askeri darbeyle görevinden alındı. "Yeniden yapılandırma" girişimi çok kısa süreli oldu ve çok dar alanda gerçekleşebildi. ABD halkçı politikaları ve uluslararası yardımları durdurmak için elinden geleni yaptığı gibi özellikle Aristide'in altını oymak için komplolar kurdu. Aristide'in 2004 yılında tekrar iktidardan alınması herhalde ülke içindeki "düzensiz" güçler -aslında onlara teröristler de denebilir- tarafından gerçekleştirildi. Ne var ki bu güçler Washington tarafından Uluslararası Cumhuriyetçi Enstitü aracılığıyla eğitilmiş ve desteklenmişti. Bazı şeyler asla sona ermiyor.

Haiti'nin şiddet içeren, yoksul ve AIDS'ten kırılan üzücü tarihi, Amerika'nın kapısına bırakılacak gibi değildir. Ama sorumluluğumuz açıkça görülüyor; bazı açılardan dünyanın yoksul ülkelerinin yalnızca barış ve ekonomik istikrar istekleri bizim "çıkarlarımızla" çatıştığında ABD'nin bu ülkelere nasıl davrandığını gözler önüne seriyor. İşgallerden yanlış yönlendirilen parasal yardımlara, düşmanca ihmallere ve doğrudan istikrarı bozma çabalarına kadar ABD bu ülkelere bir kenara atılabilecek piyonlar ya da sıkıntılar muamelesi yapıyor.

Özellikle Senatör McCain ve benzer fikirde olanlar, başkalarının işine burnumuzu sokmamızın, yanlış ve kötü niyetli politikalarımızın tarihi konusunda biz Amerikalıların ne kadar cahil olduğunu gösteriyor. Washington'ın güç koridorlarında oluşturulan müdahaleleri ve engellemeleri görmezden gelmeleri böylece kolaylaşıyor. ABD'nin Haiti konusunda hiçbir sorumluluğu olmadığını söylemek, hiçbir konuda sorumluluğumuz olmadığını söylemektir. Ahlaksal iflasın bundan daha canlı bir örneği olamaz.

62 McDonaldlaştırma

McDonald's'ın patates kızartmalarının kokusu kimin ağzını sulandırmaz? Bir havaalanındaki ya da yol kenarındaki lokantanın seçenekleri son derece iç karartıcı olduğunda kim bir Whopper için minnet duymaz? Öyle ya da böyle hepimiz fast food alışkanlığına sahibiz. Bol kafein ve pastaları olmasaydı Starbucks olabilir miydi? Plajlardaki minik aile işletmeleri bunların benzerleri değil mi? Her ölçüde ve çeşitte bulmak olasıdır. White Castle gibi bazıları nostalji oluşturan tarihi kalıntılar olarak kutlanıyor.

Ama Mickie D ile taklitlerinin dünyasında yanlış olan birçok şey var. Konu bu sektörün büyümesi ya da ettiği kâr değil, yarattığı etkidir. Fast food belki de Amerikalı olmanın dış ülkelerdeki en temel ifadesidir. Küresel mutfaklara bizim en yaygın katkımızdır. Bu konuda züppece davranmak, Paris'ten Phnom Penh'e kadar hayret edilecek biçimde kabullenilmesine üzülmek çok kolaydır ama en üst düzey ticari bir faaliyet olgusu olduğu yadsınamaz.

Belki de Amerikan tüketici kültürünü dünyanın geri kalanına McDonald's ve benzerleri kadar hızlı, yaygın bir biçimde ulaştıran başka bir şey olmamıştır. Bu öykü elbette önce vatandaşlarımızın fast food'a her yıl 120 milyar dolar harcadığı ülke içinde başlıyor. *Fast Food Nation* adlı yayın bu miktarın "yüksek öğrenime, bireysel bilgisayarlara, bilgisayar yazılımlarına, yeni arabalara, dergilere, sinemalara, CD'lere, gazetelere, videolara ve kitaplara toplam olarak harcanandan daha yüksek olduğunu" bildiriyor. Yağ, sodyum ve şeker düzeyi böylesine yüksek yiyecekleri tüketmenin sağlık üzerindeki etkilerini hesaplamak için çok daha zor olacaktır.

Dünyanın en şişman insanları Amerikalılardır. 2004 yılında yapılan önemli bir akademik çalışma, "1980'den bu yana ABD'deki obezite oranı yetişkinlerde %60'dan daha fazla, çocuklarda iki kat ve yeniyetmelerde üç kat artış göstermiştir. Sıradan bir ailenin fast food'dan aldığı toplam kalori miktarı son otuz yılda dört ila beş kat yükselmiştir. 1970'lerde fast food için 6 milyar dolar harcayan Amerikalılar 2000 yılına gelindiğinde 110 milyar harcamaya başladılar," diye belirtiyor.

Çocuklardaki obezite sorunu çok ciddidir ve sağlık uzmanları bunu bir salgın olarak nitelendirmektedir. Fast food tüketen çocuklar ortalama olarak yılda üç kilo alıyorlar. Hareketsizlikle TV izleme alışkanlığı da eklenince, sağlık ve yaşam kalitesi açısından önemli bir sorun ortaya çıkıyor. Sağlık hizmetleri giderlerinden söz etmeye bile gerek yok. Bu obez çocuklar büyüdükçe -kendi kuşaklarındaki şişmanların sayısı da artacağından- kalp rahatsızlığı, kolon kanseri, diyabet ve diğer hastalıkların riski de yükselecektir. McDonald's'ın reklamlarında hedef aldığı kitle çocuklardır ve lokantaların oyun parkları son derece çekicidir.

Konu bu noktada kapanmıyor. Fast food işletmelerinin ürettiği çöpler başlı başına bir sorun oluşturuyor. "McDonald's, KFC ve diğer büyük fast food zincirlerinin Yeni Zelanda'ya gelişinden bu yana yol kenarlarındaki çöp yığınları gitgide büyüdü," diyor Yeşiller Partisi'nin bir sözcüsü. "Lokantalardan uzak yerlere atıldığı takdirde çöplerinin bedava reklam olduğu esprisi buradaki fast food işletmecileri arasında yaygındır."

Fast food sektörü işçi güvenliğini ve asgari maaş avanslarını bloke etmek için lobi faaliyeti yapmıştır. Bu görüş mezbahalardan yiyecek tezgâhlarına kadar uzanmaktadır (McDonald's dünyanın en büyük sığır tüccarıdır). Sendikalaşma girişimlerini her seferinde bastırmayı becermiştir.

Bu nitelikler artık kanser gibi dünyayı sarıyor. Kârının büyük bir kısmını ABD dışındaki ülkelerden elde eden McDonald's'ın yaklaşık 120 ülkede 30.000'den fazla lokantası bulunuyor. Çin'de fast food tüketimi inanılmaz bir hızla artıyor. ABD'den kızarmış patates ithalatı 1995'den bu yana on kat arttı (ticaret açığımızın bir çözüm yolu!) ama bu süre içinde Çinli obez gençlerin sayısı da üçe katlandı. KFC kendi spesiyalitesi olan yüksek yağlı tavuk yemeklerini Çin'e ve dünyanın geri kalanını inanılmaz bir hızla yayıyor. Firmanın kurucusu olan Albay'ın gizli yemek tarifine artık 90 ülkede ulaşılabiliyor.

Bunların hepsinin özgür iradeyle yapıldığını söyleyebilirsiniz ama ABD hükümeti de yardımcı oluyor. Yalnızca tarım ticareti şirketlerine her zamanki desteğin sağlanmasının yanı sıra diplomatik ve askeri zorlamalar da ticaretin tarafını tutuyor. En önemlisi de dış ülkelerde fast food pazarlaması için yılda yaklaşık 100 milyon dolar dolaysız sübvansiyon sağlanıyor.

Dünya üzerinde Amerikan baskınlığının farklı yöntemlerinin birbirine karışması bazen hiç beklenmedik, çok garip biçimlerde karşımıza çıkıyor. Mart 2005 tarihli şu haber alıntısına bir bakın: "Karaçi-Emniyet Kuvvetleri, salı günü Pakistan'ın güneyindeki Karaçi kentinde bir caminin bombalanmasını protesto edenlerin yakınlardaki bir Amerikan fast food işletmesini ateşe verdiğini; sonucunda altı kişinin diri diri yanarak yaşamını yitirdiğini açıkladı. Bir süre önce bir Şii camisine yapılan intihar saldırısında ölen beş kişi için protesto gösterisinde bulunan eylemciler, lokantayı ateşe verdiler. İtfaiyecilerin kontrol altına aldığı lokantaya giren polisler Kentucky Fried Chicken (KFC) firmasının altı çalışanının cesediyle karşılaştılar."

Bu altı kişinin böylesine bir biçimde ölmesi çok üzücüdür. Milyonlarca kişi ise erken tarihteki kalp krizlerinden ya da felçlerden dolayı ölecektir. Fast food ülkesi olmaktan fast food dünyası yaratmaya doğru çirkin alışkanlıklarımızı büyük bir beceriyle yayıyoruz.

63 Birleşmiş Milletler'in Dağıtılması

Birleşmiş Milletler'in çok dürüst "tek bir dünya" cilasıyla, oradan oraya koşturan bürokratlarıyla, bitmek bilmeyen iyi niyetli ve kaygılı açıklamalarıyla dalga geçmek çok kolaydır. Ara sıra ABD'yi eleştirdiğinden dolayı Amerikan sağ kanadının sonsuz düşmanlığını kazandığı gibi bir zamanlar yalnızca Stalinciler için duyulan nefret ve hiddeti de uyandırmıştır. Doğu Nehri üzerindeki çoktaraflılık kalesine sözlü darbeler indirmek öylesine sıradanlaştı ki, Amerika'daki olağan siyasi tartışmalarda Birleşmiş Milletleri savunanların

sayısı çok azaldı. İşin acıklı tarafı Birleşmiş Milletler'in bir ABD icadı oluşudur ve altmış yıldır kendi çıkarlarımız için onu seve seve kullanıyoruz. Altını oymaya çabalamak hem bizler hem de başkaları için çok kötüdür.

Birleşmiş Milletler'in ve Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Gıda Programı, UNICEF gibi yan kuruluşlarının İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'nın sponsorluğunda oluşturulduğunu herkese bir kez daha anımsatmak isterim. ABD'nin yıllarca popülerliğini yitirmeyen bu adımı, belirli bir idealizmin dürtüsüyle atılmıştı ama dünyaya istikrar kazandırmak için büyük güçlerin anlaşmalar, organizasyonlar, ilkeler açısından çokuluslu kuruluşlara gerek duyduğu da biliniyordu. Aksi takdirde istikrarı kazandırmak görevi yalnızca büyük güçlere kalacaktı ve iki dünya savaşı sonrasında bu durum biraz ürkütücü gibi görünüyordu. İdealizm yönü halk egemenliğine bağlılıktan ve kolonileşme döneminin kapanmasından ileri gelmekteydi. Yeni ve güçsüz ülkelerin dünyanın küresel işlerinde seslerini duyurabilecekleri bir oluşum sağlamak yalnızca sağduyulu olmakla kalmıyor, onları bizim fikirlerimiz, çıkarlarımız arasında tuttuğundan adaletli de oluyordu. Yani iki açıdan da kazançlı oluyordu.

Bu vizyon Amerika'ya ve Birleşmiş Milletler'in hedeflerine biraz kusurlu da olsa çok iyi hizmet etti. Küresel bir oluşum olmadan gelişmekte olan dünyaya bunca hizmeti götürmek çok zor gerçekleşecekti. Yoksul ve güçsüzlerin sesi olmak hiç de küçümsenecek bir şey değildir. Birçok anti-Amerikan tartışmalara tanık olmuş olan Genel Meclis, onların sözde kötü davranışlarıyla bizi öfkelendirmek yerine dünyadaki şikâyetlere neden olan konuları daha fazla bildirmelidir.

Ne var ki, başından beri "dünya hükümeti" kavramına karşı çıkan ve gelişmesine engel olmaya çabalayan bunca sağ kanadın hedefi olmak zorunda kaldı. Sanki inşa ettiğimiz bir evin içinde, Amerika'nın dürtülerini ya da adımlarını sorgulamaya izin verilmezmiş gibi! Evet, konu kendini yönetmek olunca, Birleşmiş Milletler çoğu zaman kendisinin en kötü düşmanı oldu, ama belki de böylesine büyük organizasyonlarda durum bundan farklı değildir. Kokuşmuşluk herhalde genel sekreterin bürosunda icat edilmedi.

Sağ kanat tartışmaların savları her zaman biçimle maddeyi cahilce birbirine karıştırır. Madde, ticaret anlaşmalarında, ekonomi konularındaki uluslararası hukuk kurallarında ve diğerlerinden çok ABD şirketlerini yeğleyen geliştirme yardımlarında bulunur; tüm başkanlar ve kongreler hevesle peşinden koşarlar. Hastalık kontrol, gıda güvenliği, çocukların eğitimi gibi alanlarda sağlanan şeyler Tanrı'nın bir armağanıdır ve Birleşmiş Milletler olmasaydı bunların hiçbiri olmazdı. Bu hizmetlerin yokluğunun yaratacağı istikrarsızlığı düşünmek bile insanı ürpertiyor.

Ama özellikle 11 Eylül sonrasının ikliminde, Birleşmiş Milletleri gelişmekte olan ülkelerin yıllar içinde biriktirdiği hayal kırıklıklarını çıkarmaya çabaladıkları bir yer olarak kolayca görüyoruz. Bu açıdan bakınca öğrenmek, yanıtlamak ve yapıcı karşılıklar bulmak için yararlı bir yerdir. Başka nasıl öğrenebiliriz? Onlar da başka nasıl öğrenebilirler? Birleşmiş Milletler başka hiçbir kuruluşa benzemeyen bir biçimde ilişkileri geliştiren, sorunları çözen, işbirliği yapan bir yerdir.

Zayıfların, güçsüzlerin ya da karşıtların, bazen de Amerika karşıtlarının seslerine saygı duymayarak, temelinde bizim yarattığımız uygar, demokratik, açık bir forumun, göz ardı edilebileceklerin, hoş-

nut olmayanların bir aracı olarak gördüğümüzü ve dinlemeyeceğimizi bildirmiş oluyoruz. Görevlerimizi yerine getirmeyeceğiz. Amerika'da ya da dünya üzerinde sizin saygınlığınızı tanımayacağız. Gidin burdan.

Ama nereye gidecekler?

64 Mel Gibson

Yakışıklılığı, sporcu yapısı, B-sınıfı aktörlüğü gibi niteliklerinin yanı sıra Mel Gibson, temelinde Hollywood-Amerikancılığının şiddet yönünü temsil eder. Aptal polis öyküleri ya da intikam filmlerinin üzerinde durulmayabilir. Ama *Tutku: Hz. İsa'nın Çilesi* ahlaksal bir yapıt gibi görünerek sosyal davranış bozukluğundan kaynaklanan şiddetin zirvesine çıkmıştı.

2004 tarihli filmin Yahudi karşıtlığı (hiç gözden kaçmıyordu) ve Gibson'ın promosyon amaçlı hileleri (son derece çekiciydi) hakkında epey yazı yazıldı. Ama filmi sürükleyen içerdiği şiddetti. İnananları sevinç ve hayranlık içinde bırakan şey; kan ve parçalanmış bedenlerdi. Din adamları bitmek bilmeyen vahşetin yeniyetmelik çağındaki çocuklara izlettirilmesi için sinemalara adeta baskı yapıyorlardı. Papa II. John Paul'ün, Vatikan'daki özel bir gösterimde izledikten sonra, "Olduğu gibi yansıtılmış," yorumunu yaptığı söylenmişti. Gibson, bizlere Hz. İsa'nın günahlarımız yüzünden öldüğünü anımsatıyor ve onun çektiği ıstıraptan hepimiz sorumlu olduğumuzdan (kilise korosundaki bir çocuk olarak ilk kez karşılaştığımdan bu yana geçen elli yıl içinde bu kavram benim için hâlâ duygu-

suzluğunu koruyor) bu ölüme tanıklık etmemizi istiyor. Gibson'ın kanlar içinde şehitlik mertebesine erişmesi filmlerinin çoğunda görülüyor ve en üst düzeydeki şehidin davasına el atması da hiç şaşırtıcı gelmiyor. Filmdeki şiddet dayanılmaz boyutlarda. Kırk beş dakika boyunca kırbaçlanıyor, kesiliyor ve sonunda şu iğrenç çiviler ortaya çıkıyor. İki bin yıldır olduğu gibi kesinlikle bir etki yaratıyor.

Filmin göze çarpan iki unsuruna değinmek gerekiyor. Filmin Hıristiyan hayranları her nasılsa bu ıstırap Hz. İsa'nın tek olduğunu kanıtladığından, kendi intikamlarının alındığını hissediyorlar. Ama yıllar boyunca binlerce siyasi tutuklu da işkenceye, kırbaçlanmaya maruz kaldı ve vahşi biçimlerde öldürüldü. Bunların çoğu, Amerikalı Hıristiyanlar ya da diğer Hıristiyanlar tarafından işkence edilip öldürüldü. (Kurbanların büyük çoğunluğu aralarında Hz. İsa'nın da bulunduğu Yahudilerdi.) Belki de Hz. İsa'nın yaşadığı vahşetin daha büyük boyutları yaşanmıştı ama hiçbiri bir tanrılık niteliğinin işareti olarak görülmedi. Artık siyasi tutuklular konusu küresel anlatımlarımızın arka sayfalarına gönderiliyor.

Hıristiyanlık sözlüğünde bile *Tutku: Hz. İsa'nın Çilesi* yanlış mesaj veriyor, çünkü Hz. İsa her şeyden önce bağışlamayı ve kurtuluşu simgeliyordu. Katolik aydınlarından James Carroll bu filmde, Hz. İsa'nın gizemi ve gücünün temeli olan yeniden doğuşun bulunmadığını açıklıyor. "Yükselen İsa değil, Sağ Kalan İsa," diye açıklıyor Carroll. "Gibson'ın şiddet fantezileri sapkınlığın yanı sıra özünde sonsuz erkek sertliğinin fantezisi oluyor."

Bu konu niçin önemli? Beyaz Saray'da ve Vatikan'da izlenmiş, daha izleyiciyle buluşmadan bir yıl önce tartışmalara yol açmış olan *Tutku: Hz. İsa'nın Çilesi* bağımsız bir filmin bugüne dek kazandığı en yüksek miktarı elde ederek (2004 yılının beş ayında tüm dünya-

daki gösterimlerden 700 milyon dolar) dünyaya çok güçlü bir mesaj gönderiyor. En koyu Hıristiyan ulus olan bizler mesihimizin yaşamını ve yaşamının anlamını yalnızca şiddet içeriğiyle açıklayabiliyoruz. Üstelik bu ahlaksal vizyon Yahudi karşıtı terörizmin acısını yaşayanlara aittir.

Mesaj alınmıştır. Filmi dünyanın dörtbir köşesinde on milyonlarca kişi izlemiştir. Mel Gibson'ın öncülük ettiği yolu genişletmek için Hollywood yeni sahte dinsel projelere yeşil ışık yakmaktadır. Şiddet konusunda Amerika daha önce hiç kimsenin yapmadığını yaparak şiddetin özünü dinsel bir deneyim olarak tanımlamıştır. Şimdi aynı film görkemli bir Technicolor DVD olarak piyasaya sunulmaktadır.

65 *New York Times* (ve *Washington Post*)

Neredeyse her açıdan *New York Times* dünyanın en iyi günlük gazetesidir. Habercilik açısından *Washington Post*'da ondan aşağıya kalmaz. Her ikisi de, öyküleri yakalamak, içeriğini aktarmak, derinlik sağlamak, daha geniş konularla arasında bağlantı kurmak, fikri takip etmek açısından gazeteciliğin zirvesine ulaşmaya çalışmaktadır. Belki her zaman başarı eğrisinin ileri aşamasında olmadılar ama dönemeci aştıktan sonra hızlı ve güvenli bir şekilde ilerliyorlar.

Yalnızca konu ABD dış politikası olunca ikisi de sık sık sendeliyor. Ne kendi standartlarına ne de okurlarının beklentilerine ulaşabiliyorlar, çünkü gerçek ya da fantezilerle sarsılmayacak bazı çok önemli konularda çok katı bir dünya görüşü sergiliyorlar. Bu durum

ikisini de farklı yollardan kötü kararlara ve sayfalarına taşıdıklarını anlayışta büyük boyutlu kör noktalara sürüklüyor. Bu sabit fikirleri en iyi yansıtan iki konu, küreselleşme ve savaştır.

Köşe yazarlarına ve haber editörlerine göre küreselleşme her şeyden çok, çeşitli biçimlerdeki serbest ticareti içerir: yalnızca düşük gümrük vergilerine ya da vergisiz olmasına değil, sermayenin engellenmeden akışına, fikri mülkiyet haklarıyla korunmasına, yabancı mülk sahibi olma özgürlüğüne dayanır. Ne var ki, aralarında kültürel ve siyasal biçimlerin de bulunduğu başka küreselleşme şekilleri de vardır. Ama bu noktalara, yalnızca gelişmekte olan dünyanın Amerikan pop kültürüne karşılık beklemeyen sevgisi ya da demokrasi açlığı olarak bakılıyor. Bu olgulara bundan daha yüzeysel bir yaklaşımı bulmak herhalde çok zordur.

Buna karşılık konu ticaret olunca ekonomi sayfalarındaki haberler fazlalaşıp ciddileşiyor ama haber sayfalarında da bu konuya fazlasıyla yer veriliyor. Bu "serbest ticaret" biçimlerinin gelişmekte olan dünya insanları, çevrenin korunması, iş standartları ya da istikrarı açısından en iyi seçenek olmayabileceği ne yazık ki pek dikkatlerini çekmiyor. ABD'deki güç sahibi elitlerin arasında küreselleşmenin iyi olduğu, serbest ticaretin daha da iyi olduğu, eskimiş bir deyim kullanırsak "herkesin kazançlı çıkacağı" bir olgu olduğu ve Amerika açısından kesinlikle bir iyilik olduğu konusunda sarsılmaz bir fikirbirliği bulunmaktadır. Mantıklı ekonomistler konunun aslında daha karmaşık olduğunu itiraf ediyorlar ama *Times* ile *Post* gazeteleri küreselleşmenin içindeki çelişkileri yalnızca siyasi bir konu olarak görmeyi yeğliyor: korumacı sendikalar ve dünyanın perişan durumda olan insanlarına karşı her şeye itiraz eden protestocular. Küreselleşme karşıtı güçler her zamanki gibi, İlerleme ve İyiliğin

dünyanın kitlelerine özverili, cömert Amerika ile pazarların görülmeyen elleriyle yayılmasını önlemeye çalışıyor.

Köşe yazıları ve haberler genelinde bundan daha ayrıntılı oluyor ama temel mesaj "liberalleşmiş" ekonominin her şeyin üzerinde desteklenmesi, kuşku yaratanların küçümsenmesi gerektiği biçimini taşıyor.

11 Eylül sonrası ve hatta Soğuk Savaş sonrası dönemlerin savaşları da Amerikan gücünü, perspektiflerini alttan destekleyici bir eğilim göstermişti. Bush yönetiminin tüm askeri hareketleri uydu-ruk öykülere ya da Beyaz Saray'ın uydurduğu öykülere destek olmak için atılmıştı. En azından *Times* bu açıdan kendini inceleme yönünde bazı adımlar atmıştır. Ne var ki *Post*'un köşe yazıları Irak savaşına yol açan uydurma nedenler için özür dilenmesi gerektiğini henüz kabul edememektedir. Yapılan hataya "herkes onların elinde kitle imha silahı bulunduğunu düşünmüştü" biçiminde açıklama getirilmesi gerçeği yansıtmıyor.

Ama bunlar yalnızca *Times*'ın yıldız muhabiri Judith Miller'ın ya da *Post*'un cahil sayfa editörü Fred Hiatt'ın hataları değildir. Sorun daha derin, sağlam önyargılardan ve tercihlerden kaynaklanmaktadır. Örneğin köşe yazılarının politikaları Iraklı sivillerin ölmesine ya da Afgan kadınlarının yeni moda anlayışına gösterdiği ilgiyi göstermemeyi seçiyor. Hatta *Times* daha önce adı hiç duyulmamış bir Iraklı beyin takımının 2005 yılının sonunda Irak'taki koalisyon güçlerinin yalnızca 500 sivilin ölümüne neden olduğunu açıkladığını bildirecek kadar ileri gitmiştir. Böylesine kötü bir haberciliği sayfalarına taşıyabilmek daha önceden bu konuda karara varıldığını ya da çok hassas olduğundan konuyla ilgili gerçek habercilik yapılmayacağına karar verildiğini göstermektedir.

Ya da "yurtiçindeki" savaşı bir düşünün. 2001 yazının sonuna doğru haber medyasının dikkati bir kongre stajyerinin kaybolmasından Usame bin Ladin'e çevrildiğinden bu yana ABD'ye karşı terör tehditleri haberleri gazetelerin daha fazla satmasını sağlamaktadır. Artık gazeteler Amerika'daki Müslüman erkeklerin inceleme altına alındığını, "terörle bağlantılı" şu ya da bu suçlamayla karşı karşıya kaldığını rutin haberler gibi vermektedir. İçlerinden biri beraat edince ya da terörle bağlantılı bulunmayan daha küçük bir suçu kabul edince, gazeteye yansıtılsa bile üzerinde çok az durulmaktadır. Ne var ki, bu olaylar her ne kadar büyütülse de bir bakıma gerçek tutuklamaları ve yargılamaları göstermektedir.

Hiçbir kanıt kırıntısı olmadan yapılan tehdit imaları ise çok daha kötüdür. 2004 Ağustos'unda hiçbir şekilde doğrulanmayan eski bir istihbarat raporu El Kaide militanlarının New York'un bankacılık semtini ve Washington'da Dünya Bankası ile IMF binalarını gözetlemeye aldıklarını açıklamıştı. Binaları koruma altına alan Özel Kuvvetler'in fotoğraflarıyla süslenen manşetler çok göze çarpıcıydı. *Times*'da yayınlanan öykü ülke içindeki bazı cihad savaşçılarının bulunduğunu ima ediyordu. Bu iddianın hiçbir kanıtı olmadığı ve yalnızca kışkırttığı gereksiz korkuların üç ay sonra George W. Bush'un bir kez daha başkanlık koltuğuna oturmasını sağladığı haberi *Times* ya da *Post* gazetelerinde asla yer almadı. (Doğrusunu isterseniz *Times*, bu konuda daha başarılı olup Lowell Bergman imzasıyla Yemen kökenli Amerikalılardan oluşan "Lackawanna Six" hücresinin soru işaretleri taşıyan yargılanma sürecini ayrıntılı olarak gündeme getirdi.)

Sözünü ettiğimiz iki gazetenin en önemli yönü, tüm Amerikan medyasının olduğu gibi bazı yabancı haber organizasyonlarının da

bu gibi konuları yansıtışını şekillendirmesidir. Politikacılar bilgilerinin çoğunu bu gazetelerden edinirler. Yıllar önce stratejik savunma konusunda çalışırken, kongrenin böylesine teknik açıdan karmaşık bilgiyi nasıl özümsediğini merak edip, kongre üyelerinin savunma konularında nasıl bilgilendirildiklerinin araştırılmasını istemiştim. Çalışmaların, sunumların, politik yayınların ve benzerlerinin çok alt sıralarda kaldığını ortaya çıkardık. En önde gelen kaynaklar *New York Times* ile *Washington Post* gazeteleriydi. Ulus olarak bizim davranışlarımız, yani resmi politikamız, eleştiriye açık olmamız; bunların dünyada nasıl algılandığı genelinde bu iki gazetenin sahipleri ve editörleri tarafından şekillendirilmektedir.

Bir ideoloji, kişinin sınıf ya da mezhep önyargılarına uyumlu gerçekleri ve mantıkları yapılandırmanın bir yoludur. Gazetecilik mesleği kendini ideolojilerin üzerinde tutmakla gurur duyduğunu söylemekte ve gerçekten de ideolojilerle alay etmektedir. Washington'ın serbest ticaret hakkındaki fikirbirliği ya da gerek Amerikan mahallelerinde gerekse yabancı başkentlerdeki Müslümanların sadakati ve dürüstlüğü hakkındaki kuşkulardan daha sağlam pek az ideoloji vardır. Dünyanın en iyi haber kaynaklarından olan bu iki gazetenin ise haber yaparken ya da yorumlarken bu ideoloji merceğinden sıyrılamaması çok şaşırtıcıdır. Daha da önemlisi tüm Amerikan medyasının bu konularda nasıl haber yaptığını, etkilediği gibi politika üretenlerin bilgiyi nasıl edindiği ve hareket ettiğini de etkilemektedir. Bu durum dünyayı berbat etmenin kaçınılmaz bir tarifidir.

66 Suçu Rio'ya Atın

Ulusal Silah Birliği'nin Brezilya'daki Girişimi

Brezilya silahlı şiddet olaylarında dünyanın en yüksek oranına sahiptir. Reformcu hükümeti 2003 yılında silah denetimi yasasını meclisten geçirince hafif silahların neden olduğu ölümler azaldı ama sorun tümüyle çözülmedi. 2005 yılında sivillere silah satışının yasaklanması konusunda yapılan referandum olağanüstü bir zafere ulaşırken, ulusal anketler büyük çoğunluğun bunu desteklediğini gösteriyordu. İşte o anda Amerika'nın şu iğrenç, silah hayranı güç makinesi Ulusal Silah Birliği harekete geçti.

Hiçbir iyi eğilimin güç kazanmasına izin verilmemesi gerektiğinden Ulusal Silah Birliği silah sahibi yerel halka bu yasağı nasıl delebilecekleri konusunda önerilerde bulundu. Bir muhabir televizyondaki reklam kampanyalarının çok etkili olduğunu anlatıyor:

> Reklam filminin başında ciddi bir haber bülteni simülasyonu var. Haber sunucusu gözlerini kameraya dikip Brezilya'nın silah yasağı hakkında izleyicileri uyarıyor. "İnsanlar silahsızlanma konusunu yanlış yorumluyor," diyor sunucu. "Suçluların silah bırakmasını sağlamayacaktır." Sunucunun görüntüsü kaybolurken bir yürüyüş haberi montajı belirip özgürlüğün çok önemli tarihlerini yansıtıyor. Nelson Mandela hapisten çıkıyor. Bir adam tek başına Tiananmen Meydanı'nda tanklara karşı koyuyor. Berlin Duvarı yıkılıyor. Kliplerin ardından ekrana gelen sunucu, "Haklarınız tehlikede," diyor. "Özgürlüğünüzü elinizden kaçırmayın." Me-

sajı biraz daha güçlendirmek için yirmi yıldan fazla süren dikta rejiminden sonra sokaklara dökülüp halk yönetimini yeniden kuran binlerce Brezilyalının arşiv görüntüleri ekrana geliyor.

Silahların yasaklanması yasası kabul edilmiyor. Ulusal Silah Birliği nerede "silah sahibi olma hakkı" tehlike altına girerse, bunu yapacağını övünerek açıkladı. "Daha çok silah, daha az suç" biçimindeki Amerikan inanışını dünyanın geri kalanına yaymak üzücü bir olasılıktır. (Brezilya daha fazla silahın daha fazla suç demek olduğunu kanıtlıyor.) Yalnızca dünyanın en görünmez köşelerindeki reformları başarısızlığa uğratmakla yetinmeyen Ulusal Silah Birliği, hafif silahların herkese, her yerde, her zaman satılması "hakkını" koruma altına alıyor.

Bu silahların yaklaşık 600 milyonu küresel dolaşımdadır. Son on yılda çoğunluğu iç savaş olan kırk dokuz çatışmanın kırk yedisinde hafif silahlar kullanıldı.

Amerika'daki dört bin silah fuarı en büyük kaynaklardan birini oluşturuyor ve insan şaşkınlık yaratan bir sergiden istediğini satın alabiliyor. Bir ihracatçı Kentucky'deki bir fuarı şöyle anlatıyor: "Masalar dolusu AK-47'ler, M-16'lar, keskin nişancı tüfekleri, küçük tabancalar, zırh delen, izli, yakıcı, düz ve yuvarlak uçlu mermiler; gece görüş dürbünleri, İç Savaş, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı silahları; Nazi malzemeleri ve Japon kılıçları vardı. Hatta birkaç tane uçaksavar bile bulunuyordu." Bunların arasında iki bin metredeki hedefi parçalayabilen Barrett .50 kalibreli tüfekler gibi son derece güçlü silahlar da var. Ve bunlar bireyler tarafından yasal olarak ihraç edilebiliyor.

Liberya, Sudan, Kosova, Kongo, Pakistan ve elbette Irak gibi ülkelere ihraç ediliyor. Irak'taki bölücülerin yaklaşık 7-8 milyon olduğu tahmin edilen küçük silahları nereden aldıklarını düşünüyorsunuz? Evet, herhangi bir kaynaktan gelmiş olabilir ama bu silahların dolaşımda kalması işgal gücünün bir politikasıydı. "ABD, yönetimi Irak'ın yeni hükümetine bırakırken," diye yazdı silah uzmanı Rachel Stohl 2004 yılında. "...ülkenin karşısındaki en önemli sorunlardan birini çözümlemedi: milyonlarca tabanca ve hafif silah Irak'ın güvenliğiyle istikrarını tehdit ediyor. Küçük silahları uzun vadeli güvenlik planının dışında tutmak ölümcül bir hatadır." Bence de öyle. Ama Amerikan silah fetişizmine uyumlu görünüyor.

Şimdi ise bu silah nehrini denetim altına alma girişimleri öncelikle Ulusal Silah Birliği tarafından engelleniyor. Birlik, neredeyse tüm yerel silah satıcısı taraftarlarının "babası" durumuna geldi ve hatta Birleşmiş Milletler'in silahları dolaşımdan kaldırma çabalarını bastırmak için bu kuruluş bünyesinde bir büro bile açtı. Gördüğünüz gibi Amerika sınırları içinde küçük silahların yol açtığı şiddeti kısıtlama girişimlerini bastırmak onlara yeterli gibi gelmiyor. "Mutluluk dumanı tüten bir tabancadır" lobicileri tüm dünyaya yayılıp kendilerine özgü kargaşa çıkarma markasını her tarafa saçıyorlar.

67 Kendine Yardım Çılgınlığı

Belki boyutlarından belki yayın sektöründeki çeşitliliğinden ya da haber medyasındaki bireysel önemsemeden ya da bireyselleşme etiğinden dolayı Amerika'nın yarattığı kendine yardım çılgınlığı artık tüm dünyayı kaplayan dev ölçekte bir endüstri biçimini almıştır.

"Oprah ve Dr. Phil usulü kendine yardım artık Çin'i de silip süpürüyor," diye belirtti bir haber dergisi 2002 yılında. "Önde gelen psikologlardan biri Çin'de 'karınları doyduğundan artık mutluluğu aramayı düşünen' yeni bir sınıfın ortaya çıktığını söylüyor. Kendine yardım kitaplarından olumlu düşünme kurslarına kadar yeni bir endüstri Çinlilerin kendilerini araştırma açlığını doyurmak üzere yaratıldı."

İngiltere'deki *The New Statesman* dergisi "kendini-iyi-hissetme sektörü gelişiyor. Daha doyurucu bir yaşam vaat eden kendine yardım kitapları ve CD'lerinin satışı hiç bu kadar artmamıştı," diye yazıyor. 2003 yılında İngiltere'de yaklaşık 140 milyon dolara ulaşan rakamla Amerika'nın 600 milyon dolarlık satışı nüfusa dayalı hesaplarda eşitleniyor. "Yazar Stephen Covey'in kurduğu FranklinCovey şirketi 2002 yılında satışların 333 milyon dolar olduğunu belirtiyor. Seminerler, konferans turları ve aralarında Covey'in oğlu Sean'un imzasını taşıyan *The 7 Habits of Highly Effective Teens*(*) adlı kitabın da bulunduğu *7 Habits* (**) başlıklı dizi ayrıca para kazandırıyor."

Bir dakikada yöneticilik yeteneği kazandıranlar, on iki adımlar, yedi alışkanlıklar ya da kırk beş günde sizi zayıflatma vaadleriyle kendine yardım endüstrisi çok kolay hedefler yakalıyor. Bu arada pek çok aşağılayıcı ve yıkıcı darbe almasına karşın tüm fırtınaları atlatmış gibi görünüyor. Eleştirmen Steve Salerno temel noktayı, Stanton Peele ile birlikte *Love and Addiction*(***) adlı kitabı yazmış olan Harvard Tıp Fakültesi Psikiyatri ve Hukuk araştırmacısı Archie Brodsky'den alıntı yaparak belirtiyor: "Psikoterapinin yıllar sü-

---

(*) Etkili Ekibin 7 Alışkanlıkları
(**) Yedi Alışkanlık
(***) Aşk ve Tiryakilik

ren baş başa seanslarında bile başarılı olma şansı oldukça düşükken, bir kitabı okuyarak ya da büyük salonlardaki birkaç seminere katılarak yaşam boyu süregelmiş kötü alışkanlıklardan kurtulmayı nasıl düşünebilirsiniz?" Yaklaşık on yıl önce bizim en keskin sosyal eleştirmenlerimizden Wendy Kaminer, *I'm Dysfunctional, You're Dysfunctional*(*) adlı kitabında bunları okuyanların "teyzelerinin ya da araba tamircilerinin söyleyebileceği bazı laflara" dayanarak önemli yaşam değişiklikleri yapmaya hazır olduklarını yazmıştı.

Kitapları elbette videolar, CD'ler ve DVD'ler, bilgilendirici reklamlar, beş sıfırlı bedellere ulaşan konuşma turları ve hatta daha büyük organizasyonlar izliyor. Okurlar daha yazmadığı birkaç nokta bulunduğu belli olan yazarların bir sonraki yapıtlarını arıyorlar. Bunların birçoğu bazı açılardan kiliselerle bağlantılı olduğundan kendine yardımın motive edici dürtüleri ruhsal motivasyonlara yakından benziyor. Evangelist kiliselerin çoğu da ruhu kurtarmanın iç karartıcı söylevlerinden vazgeçip evliliğinizi, çocuklarınızı, parasal durumunuzu nasıl daha iyi yönetebileceğinizi anlatırken, Hz. İsa'yı en üstün terapist yerine yerleştiriyor.

Bu olgunun tamamı elbette kişinin benliğine, bireysel ilişkilerine ve nasıl değişiklik yapabileceğine dayanıyor. Temel öneri, çocukluğumuzdaki ya da benzer bir kırılgan dönemimizdeki bazı olayların özdeğerimize, özgüvenimize, yaratıcılığımıza ya da girişimci ruhumuza hasar vermiş olmasına dayanıyor. Başkalarına iyi davranarak, ileriyi düşünerek, bazı ilkelere sadık kalarak özdisiplin sağlandığı takdirde bu hasar tamir edilebiliyor. Kaminer'in dediği gibi bunları size teyzeniz de söyleyebilirdi.

(*) Ben Uyumsuz, Sen Uyumsuz

Kendine yardımın en fazla rahatsız eden yönü kişisellik sınırları içinde kalmasında yatıyor. "Benlik" her şeydir. Yaşam sorunları içtenlikle inanarak (dine değilse bile kendinize inanmakla) ve özgüveninizi yeniden canlandırmakla çözümlenebilir. Bazı yazarlar gerçi toplumsal koşullara sıcak bakıyor ama ana odak noktası bireyin kendisi, yani tüketici oluyor. Amerika'da, tarihi çok eskilere dayanan bireysellik vurgulaması ve "mutluluğun peşinde koşma" kavramı nedeniyle bu "hareketin" bu ülkede gelişmesi anlaşılabilir bir konudur. Ama neredeyse tüm bireysel sorunların kişinin ya da belki çekirdek ailenin sorumluluğu olduğu fikri, yaşamımıza anlam katan, birlikte sorunlarımızı çözmeye yardımcı olan sosyal ve siyasi toplumlardan bir adım uzaklaşmamız demektir. Kendine yardım kitaplarının çözdüğünü iddia ettiği yalnızlık, dışlanma, güçten düşme, kendini yetersiz hissetme ve amaçsızlık duygusu ise toplumdan uzaklaşmakla ortaya çıkar.

Bu durum çok açıkça görülüyor gibi, ama kendine yardım tedavisinin davul sesleri hiç bitmiyor. Artık kitaplar ve CD'ler Çin'e, İngiltere'ye ve diğer ülkelere de bulaştığına göre Amerika'nın bireysel tatmin tutkusunun dünyanın dörtbir köşesindeki tatmin olmamış insanlara yayıldığını görebiliyoruz. Ne kadar rastlantı da olsa Amerikan kültür ve ekonomi politikalarının diğer parçalayıcı etkileriyle uyum gösterdiğini de görüyoruz. Ama en önemlisi bazı Amerikalıların ne kadar sığ ve kendine düşkün olduğunu, bırakın dünyanın geri kalanına, komşularına bile ilgi göstermediğini de ilan ediyor.

68 Solu Yok Etmek, Demokrasiyi İflas Ettirmek

Sağ kanat partilerin ve neredeyse tüm başkanların en sevdikleri Soğuk Savaş oyunu, tüm dünyadaki sol kanat partilerin ve diğer toplumsal hareketlerin altını oymaktı. Bu oyunun mantığı bu tip politikalarla Sovyetler Birliği arasında bulunduğu varsayılan bağlantıya dayanıyordu. Bu paranoyak görüşe göre bu hareketler, Moskova'dan para almasalar ya da komünist gündeme tehlikeli biçimde yakınlık duymasalar bile Sovyet komünizminin yandaşlığı olarak görülüyordu. Daha ılımlı görüşe göre ise solcular engel ya da yük gibi algılandığından ticaret ve Amerikan taraftarı alternatifler her zaman tercih ediliyordu.

1945 sonrası dönem boyunca ABD gizli hareketler, propagandalar, dış yardımlar ve dış politikanın diğer araçlarını kullanarak sol görüşü yok etmek için elinden geleni yaptı. Bu çabalar komünist ya da baskıcı olmayan, daha çok İskandinav demokratik sosyalizmine benzeyen, sol görüşün en büyük bölümünü oluşturan demokratik solu da yıkmayı amaçladı. Bu politika günümüzde de geçerliliğini sürdürüyor.

Ne var ki, bu politikanın geri kalmışlığı açıkça görülebiliyor. Başka bir ülkenin siyasi çeşitliliğinin barışçıl bir bölümünü yok etmek o ülkenin egemenliğine karşı çıkmaktır. Demokrasinin köşetaşı olan siyasi çoğulculuğu ellerinden alır. Bir ülkenin siyasetini zenginleştiren, sağlıklı ve işlevsel biçime getiren politik çözümlerin-

den, yetenekli siyasi liderlerden, sosyal sermayeden ve siyasi aktivizm ağından yoksun bırakır.

(Yurtiçindeki "solu parasız bırakma" çabası, yoksul ve orta sınıfların farkındalık bağlarını güçlendiren, ortak hareketlerini sağlayan programlara saldırmaktan başka bir şey değildir.)

En zengin on ülkenin sekizi çok uzun yıllardan bu yana sosyal demokratik sistemlerle yönetilmektedir.

Yani sosyal demokratları yok etmenin hedef alınan ülkeler açısından çok kötü olduğu kolayca görülebiliyor. Bu olgular nerede yaşandı? Aralarında Batı Avrupa ülkelerinin de bulunduğu siyasi mücadelelerin ortaya çıktığı her yerde. 1950'li, 1960'lı ve 1970'li yıllarda İran'da solun yok edilmesi, hoşnutsuzluğun mollalar tarafından iktidar koridorları yerine camiler ve pazarlarda ifade edilmesine yol açtı. ABD tarafından desteklenen tüm Güney Amerika diktatörlüklerinde görüldüğü gibi sol görüşlü partilere yapılan saldırılar gerilla gruplarının oluşumuna neden oldu. Kongo'da Patrice Lumumba, Şili'de Orlando Letelier gibi politikacıların öldürülmesi; 1960'ların ortalarında binlerce Endonezyalının katledilmesi ve daha bilmediğimiz diğer ölümler yalnızca ahlakdışı olaylar olmakla kalmayıp uzun vadede bu ülkeleri halkın çoğunluğunu temsil eden geçerli siyasi liderlikten yoksun bıraktı.

Aynı eğilimleri günümüzde, bizim görüşlerimize uygun siyasi partilerin yapılanmasını sağlayan "demokratikleştirme" çabalarına ek olan dış yardımlarda ve Venezüella'da Chávez'in kurduğu istikrarı bozmak için gerçekleştirilenlere benzeyen gizli hareketlerde görüyoruz. (Buna karşılık yabancı bir hükümet, hatta yabancı ülke vatandaşları ABD'de yasal olarak hiçbir siyasi partiyi destekleyemiyor.) Amerikan şirketleri iş yaptıkları yabancı ülkelerde siyaseti

rutin olarak etkilemeye çabalıyor ve elbette isteklerinin yerine getirilmesi için muhafazakâr elitleri tercih ediyorlar. Küresel medya şirketleri iktidara yaklaştıkları anda solcu hareketlere çamur atmak konusunda çok becerikli davranıyorlar. Güney Amerika'da seçimle gelen hükümetlerin sola kaymaları böylesi karalamalara maruz kalıyor. Öylesine eskiye dayanan bir alışkanlık ki, bitmek bilmeyen entrikalarını artık fark bile etmiyoruz.

Ne var ki, günümüzde ABD hükümetinin tek hedefi eski demokrat sosyalist partiler değil. Yapısal olarak ülkeler üstü olan ve büyük bir başarıyla Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve ABD'nin dış politikasının gündemlerine kuşku tohumu serpen, küreselleşme karşıtı adını verdiğimiz geniş çaplı toplumsal hareketler de hedef alınıyor. Bu hareketlere sızılıp sızılmadığı, gözetlenip gözetlenmediği ya da her zamanki kötü hilelerin oynanıp oynanmadığını söylemek oldukça zor, ama olasılık oranı çok yüksek. İlk kez Seattle'da, ardından da diğer protesto gösterilerinde kuşkuları başarıyla gündeme getirdiklerinden bu yana şirketlerin güdümündeki basın ve beyin takımı kültürü onlara acımasız darbeler indiriyor. Huzursuzluğu dışlamak sağ kanadın başka bir eski oyunudur.

Başarılı ve başarısız tüm ülkelerde sürdürülen solu yok etme girişimleri belki de demokratikleştirme çabalarının içerdiği gizli maksatlar bir yana, dar kafalılığın da en iyi kanıtıdır. Gördüğünüz gibi, Amerikan yanlısı, ticaret yanlısı olmak gibi belirli dar tanımlara uyum gösterdiği sürece demokrasiyi destekliyoruz. Eğer başka türlü fikirlere sahipseniz, dikkatli olun.

69 Çok Hıristiyan Bir Ulus

Hz. İsa Ne Derdi Acaba?

Hindistan ve diğer aşırı dindar Hıristiyan ülkelerin dışında Amerika en dindar ülkedir. İnsanlığın öğretileri söz konusu olunca, birtakım çelişkili tavırları vardır. Dünyanın geri kalanı bunu fark ediyor. Ama belki bir açıklaması vardır.

George W. Bush, en güvendiği siyasi danışmanın Hz. İsa olduğunu söylemişti. Başkanlık seçimleri öncesindeki konuşmalarda birilerinin bunu araştıracağını düşünmüş olmalıydı. İşte şimdi bunu yapalım.

Bay Bush, aşağıdaki söylemlerden ne anlam çıkarıyorsunuz?

"Zengin olanların Tanrı'nın krallığına girebilmesi ne kadar zor olacak!... Bir zenginin Tanrı'nın krallığına girebilmesi bir devenin bir iğnenin deliğinden geçmesinden daha zordur."

Bay Bush zengin bir adamdır; zengin bir adamın oğlu, zengin bir adamın torunudur ve sayısız çok zengin dostu vardır. Kendisi zengin dostlarını öylesine sever ki, onların servetine servet katmak için vergi indirimleri yapar, hükümetin ihalelerini onlara verir ama bu sözlerden sonra başı dertte gibi görünüyor. Bu cümlenin ardından "elbette eğer dürüst değillerse" ya da "yeni zenginlikleriyle yoksullara yardım etmiyorlarsa," gibi bir ifade gelmiyor. Hayır, son derece açık bir cümle. "Hem Tanrı'ya hem haksız kazanç canavarı Mammon'a hizmet edemezsiniz."

Bir başkasını daha deneyelim. "Eğer biri sağ yanağınıza bir tokat vurursa, öteki yanağınızı da çevirin."

Acaba Hz. İsa, size Afganistan'ı bombalamanızı ya da Irak'ta 100.000 insanın ölümüne neden olmanızı önerirken bu ifadeyi unutmuş muydu? Yoksa, "Ben bu lafları 11 Eylül öncesinde söyledim" mi dedi?

Devam edelim. Kutsal Kitap'tan alıntı yapılan Hz. İsa'nın ilk sözleri Dağdaki Vaaz'dan alınmıştır. Celile bölgesi öylesine güzeldir ki, bu nedenle duygularına kapılmış olabilir. Ama yine de anımsanması gereken bazı sözler vardır:

"Zayıflar kutsanmıştır, çünkü dünya onlara miras kalacaktır." Bu nedenle mi tüm vergi indirimleri zenginlere gidiyor? Böylece ani bir biçimde tepetaklak olmaya mı hazırlanıyorlar? Çok zekisiniz.

"Barış yapanlar kutsanmıştır, çünkü onlar Tanrı'nın çocuklarıdır." Bu, önemli bir temadır. Daha sonra tekrar değindiği için fark etmemek olanaksızdır. "Kılıç kuşananlar, kılıçla öleceklerdir. Kötülüğün ancak kötülükle mi ya da şiddetin ancak şiddetle mi alt edileceğini düşünüyorsunuz? Barış yapmak cesaret ve sabır ister ama kalıcı olacaktır."

Ya da konunun özüne daha fazla inen sözcükler var: "Ölümlüler miras olarak toprak almak için savaşa giderler. Çünkü hiçbir değeri olmayan yalanlara değer verenler onların görüşlerini çarpıtmışlardır. Yok etmenin kapsamında karanlıktan başka bir zafer yoktur. Zaferin gücü, kuvvete değil Sevgi'ye dayanır." Acaba Hz. İsa, terörist köyünün üzerine yağan ince ayarlı bombalardan daha büyük bir sevgi olmayacağını mı söylemişti?

İnanca dayalı inisiyatifler mi? Dualarla başlayan ulusal kahvaltılar mı? Okullarda dua etmek mi? "Ve dua ettiğiniz zaman ikiyüzlüler gibi olmayacaksınız, çünkü onlar başka insanlar görebilsin

diye sinagoglarda ya da sokak köşelerinde ayakta dua ederler. Size söylüyorum, onların kendi ödülleri vardır. Ama sizler dua ederken dolaplarınızın içine girin ve ancak kapınızı örttükten sonra Tanrı'ya gizlilik içinde dua edin." Ama ya partinin tabanı ne olacak?

Amerikan Hıristiyanlarının evangelist tipiyle her zaman sorunlar yaşanmıştır. Onlar maddesel olarak sahip olabileceklerine, toplumsal açıdan kısıtlayıcı olanlara ve küresel olarak beceriksiz siyasi gündemlere uygun olan her şeye inanırlar. Bir din düşünürü onlara "Dalmaçyalı Hıristiyanlar" tanımını getirmiştir; yalnızca belirli noktalarda Hıristiyan olanlar. Bu "inançtaki" farkındalık ve dürüstlük eksikliği ulusal ruhumuzun, tüm dünyanın kolayca görebildiği, kalıcı bir yarasıdır. Sık sık belirtildiği gibi başkan ve benzerleri -ki bunlardan kongrede düzinelerle bulunduğu gibi, yüksek siyasi görevlere gelmek için çabalayan daha birçok kişi de var- kendi küresel rollerini Tanrı'dan gelen bir mesaj olarak görüyorlar. İnsan bunu gülünç olarak düşünmek istiyor ama o kadar çok ciddi sonucu var ki, gülüp geçemiyor.

Ardından, "Düşünürlerden sakının..." lafları geliyor. Kutsal Kitap'ta George W. Bush'u gerçekten rahatlatan birkaç şey daha var.

"Bu kuşağın çocukları yaşayanları yadsırken, ölmüş peygamberlere saygı duyuyorlar. Her kuşakta da aynısı olmuştur zaten. Sana eziyet edenlerin çocukları senin adına anıtlar dikeceklerdir."

İşte böylesi daha uygun.

70 Bahçe Mobilyalarının Ölümcül Yönü

Açık havada kullanmak için tek seçenek tik ağacından yapılan mobilyalardır. Ahşaba zarar veren böceklere, çatlamaya, çürümeye karşı dayanıklıdır ve güzel yaşlanır. Eski Çinliler tarafından gemi inşaatında kullanılan tik ağacı tüketicilerin pek fazla itina etmesine gerek duymadan on yıllarca kullanacağı bir maddedir. Amerikalılar bunları hiç düşünmeden alıp kullanıyorlar.

Tik bahçe mobilyalarının çoğu Endonezya'da yasal olmayan yollarla adeta tüm ormanın kesilmesiyle elde edilen ağaçlardan üretiliyor. Bu bölgede ekolojik sistemler harap oluyor, habitatlar enkaza dönüşüyor. Biyolojik çeşitlilik tehlike altına giriyor ve vicdansız şirketler tarafından yerel ekonomilerle yaşam biçimleri yok ediliyor. Güvenilir bir rapor şöyle açıklıyor: "Yalnızca ABD 2002 yılında Endonezya'dan 450 milyon dolardan daha fazla ahşap ithal etti. Endonezya'daki yasadışı kesim oranı %70 olduğundan, ABD'nin ithalatının 330 milyon dolardan fazlası bir tek yıl içinde Endonezya'daki kaynaklardan çalınan ağaçlardan oluşuyor."

Tik ağacının Burma'dan gelmiş olması daha da kötü. Zorunlu bırakılan işgücü tarafından yasadışı kesilen ağaçlar Tayland ya da Hindistan'a ihraç ediliyor, işleniyor ve yasal bir kaynaktan gelmiş gibi Amerikalı mobilya üreticilerine satılıyor. Ne şekilde kesilmiş olursa olsun tik ağacı soyu tükenmekte olan bitkiler sınıfına giriyor.

Kendi markamız olan Crate&Barrel'ın masa takımlarının "plantasyonda yetiştirilmiş" olması tümüyle rahatlatıcı olmadığı gibi, her şeyin birbirine nasıl bağlı olduğunu da gözler önüne seriyor. Basit bir mobilya seçimi, bir üçüncü dünya ülkesinin değerli bir kayna-

ğından hiç kuşkusuz insanları sömüren fiyatlarla alınmış olması, hayal bile edilmeyecek kadar ucuza çalıştırılan işgücünün elinden geçmiş olması, ormanları harabeye çevirmesi, kötü atölyelerde bozulmuş olması ve orangutanlarla yüzlerce diğer canlı türünün doğal ortamlarını yok etmesi olasılıklarını içerebiliyor. Ayrıca makro konular da var: ormanların yok edilmesi iklim değişikliğine katkıda bulunuyor, dünyanın biyolojik çeşitliliğini koruyacak yaşlı ormanlar kalmıyor, topraklar erozyona uğruyor ve geri kalan zararları ancak Tanrı biliyor.

"Ahşap üretiminde Endonezya'nın %73'ünü, Brezilya'nın %80'ini ve Kamerun'un %50'sini yasadışı ağaç kesiminin oluşturduğu hesaplanmıştır," diye belirtiyor bir araştırma raporu. "Tropik ağaç ihraç eden ülkelerin yasadışı kesim oranları dünya yüzünde büyük miktarda ahşabın karaborsada satıldığını ve hatta dünya ticaretinin en azından yarısını oluşturduğunu gösteriyor." Yasadışı kesimler genelinde ekolojik açıdan hassas bölgeleri hedef alıyor; büyük boyutlu kesimler habitatları yeniden yapılandırmaya hiç yararlı olmadığı gibi, doğal duruma da asla uygun olmuyor.

Kaynakların sömürülmesinin farklı biçimleri el ele yürüyor. Madenlerin ya da petrolün çıkarılması ya ağaç kesimiyle birlikte ya da ardından gerçekleşiyor. Yollar ve limanlar inşa edilince topraklarla kaynaklara ulaşmak kolaylaşıyor. İhracat için yasadışı ağaç kesiminin yanı sıra tarla açmak için ormanların yok edilmesi, toprağın uzun süreli hayvan otlatılmasına ya da ürün yetiştirilmesine uygun olmadığı Amazon bölgesinde bile yaşanıyor.

Bu tecavüzler yalnızca çok uzak ülkelerde yaşanmıyor. Genellikle Kuzey ve Orta Amerika'da kereste üretimi ve bununla bağlantılı olarak inşaat sektörünün gelişmesiyle de gerçekleşiyor.

Yine de en fazla arzulanan ağaçlar Asya'dan geliyor ve Amerikalı tüketiciler bu ihraç malları için ısrar ediyor. "Federal ticaret rakamlarına göre, ABD'nin Çin'den 1989 yılında 21.5 milyon dolar olan mobilya ithalatı 1999 yılında 1 milyar dolara yaklaşmıştır," diye açıklıyor *Philadelphia Inquirer*'da yayınlanan bir rapor. "Bazı işlenmemiş tropik ağaçların en büyük ithalatçısı ABD'dir. Dünyanın sahip olduğu maun ağaçlarının yaklaşık %60'ı Amerika'ya gönderilmektedir."

Bu olayların suçlularının çoğu Amerikalılar olmadığı gibi büyük tüketiciler göz önüne alındığında Amerika azınlıkta bile kalabilir. Ama Amerikan pazarının büyüme hızı çok şaşırtıcıdır ve çevreye saygı duyan ithalatçıların üzerinde büyük baskı yaratmaktadır. Ayrıca Bush yönetimi bu konuda önderlik etmek için pek az adım atmıştır. 2002 yılında normalden biraz daha fazla olan orman yangınlarına yanıt olarak geliştirdiği "Sağlıklı Orman Girişimi" ağaç kesim firmalarına "yakıt" toplamak için kamu alanlarına girmeleri için yapılan bir çağrıydı. Aralarında yağmur ormanlarının ve bazı yaşlı ormanların kesimi için verilen sübvansiyonlar oldukça yüksektir. Dünya yüzünde yılda 75.000 kilometrekareden fazla bir hızla tropik ormanlar yok olduğundan biraz daha çabuk harekete geçmek gerekir, ama Washington'da hiçbir kıpırtı yok.

Bu olaylarda tüketicilerin akılsızlığı da önemli bir noktadır. Açgözlü bir toplumda herhangi bir şeyin nasıl üretildiğini ya da bir üründe bunu kullanmanın iyi bir fikir olup olmadığı sorularını sormak çok zordur. Ve böylece bahçe mobilyaları gezegenimizin boyutlarında bir tehlike biçimine geliyor.

71 Halk Diplomasisi

Yüzünüze Mutlu Bir İfade Yerleştirin

Tıpkı 11 Eylül sonrasının mantrası gibi, tüm siyasi görüşlerin dürüst halkçı tipleri Niçin Bizden Nefret Ediyorlar sorusuna bir "çözüm" mırıldanmaya başladılar: *Bırakın ne kadar harika olduğumuzu size anlatalım.* Onlar gerçek Amerika'yı tanımıyorlar. Biz mesajımızı onlara aktaramıyoruz. Eğer bizi gerçekten tanımış olsalardı, bizden hoşlanırlardı ve uçaklarıyla gökdelenlerimize saldırmazlardı.

Demokratların müstakbel Dışişleri Bakanı Richard Holbrooke'dan, Başkan Bush'un Arap dünyasına gönderdiği neşeli elçisi Karen Hughes'a kadar bu mesaj defalarca tekrarlandı: Usame bin Ladin ve benzerleri, yürekleriyle, beyinleriyle bu savaşı kazanıyorlar ("onlar" Müslüman oldukları için eğer onları eğitmezsek, hepsi terörizmi destekleyecektir) çünkü bizim eskimeyen, harika değerlerimizi takdir etmesini bilmiyorlar. Aslında bizler dindar insanlarız! Bizler özgürlüğün ışığıyız! Demokrasinin kalesiyiz! Zenginiz ve zengin olmaya hakkımız var, çünkü biz iyi ve dürüst insanlarız.

"Buna halk demokrasisi, halkla ilişkiler, psikolojik savaş ya da daha açık sözlü olmak istiyorsanız: propaganda diyebilirsiniz," demişti Holbrooke 21 Ekim 2001 tarihinde *Washington Post*'daki yazıda. "Ne ad verirseniz verin, dünyadaki 1 milyar Müslümanın beynindeki bu savaşın tanımını yapabilmek kesin ve tarihi bir önem taşıyacaktır."

(Bu savaş Richard, ABD'nin petrol çıkarları, köyleri bombalamak, insanları hücreye tıkıp anahtarını atmak ve içlerinden birçoğuna işkence yapmak olarak da tanımlanabilir. Ama ben bu konuya girmiyorum.)

Irak'ta yenilgiyi herkesin açıkça görmeye başladığı sırada atanan halk demokrasisi dışişleri bakanlığı müsteşarı Bayan Hughes, kendi başına bir yenilgi olarak çıktı. ("Yeni görevimden keyif almaya başladım," dedi iki ay sonra. "Bundan önceki dört ayı öğrenerek geçirdim." *Dolu dolu dört ay.)*

Halk diplomasisi bakanlığı müsteşarı Hughes ilk yurtdışı gezisinde Mısır, Suudi Arabistan ve Türkiye'ye gitti. Gezi öylesine kötü geçti ki, ona sempati duyan *Weekly Standard* gazetesi bile "Arabistanlı Karen" diye dalga geçerken, "Beş günlük Ortadoğu'yu dinleme gezisinin daha ikinci günündeyken Hughes 'mesaj verme' eylemine başladı," diye belirtti. Gün içindeki çeşitli olaylar boyunca onu izlerken, senaryoya uygun davranma konusundaki katı disiplini beyninizde uyuşma etkisi yaratıyordu.

"Hem bir ABD hükümeti yetkilisi olarak hem de çalışan bir anne olarak gidiyorum," dedi gazetecilere Washington'dan Kahire'ye uçarken. Amerika'nın dindarlığını defalarca vurguladı: "Bu, bizim anayasamızda vardır 'Bir tanrı altında birleşmiş bir ulus.'" Tıpkı askeri üslerden ve Cumhuriyetçiler'e bağış toplayanlardan pek ayrılmayan patronu gibi Hughes da seçilmiş izleyicilerle tanıştırıldı.

"Eğer bin Ladin'e yardımcı olmak isteseydiniz," diyor terör uzmanı Robert Pape. "Bunu Hughes'dan daha iyi başaramazdınız."

"Kendinizi karşınızdakinin yerine koyun," diyor Fred Kaplan *Slate* gazetesindeki yazısında. "Diyelim ki bir Müslüman lider, Amerikalıların gözündeki İslam imgesini geliştirmek istiyor. Amerika'da hiç yaşamamış, bizim tarihimizi, filmlerimizi, pop müziğimizi hiç bilmeyen, ağır bir aksanla 'Günaydın' demekten daha fazla İngilizce konuşamayan kara çarşaflı bir kadını elçi olarak göndermeyeceği kuşkusuzdur. Yine de böyle bir kadın, cahil Karen Hughes'la aynı mevkide olabilir."

Ama Hughes'a haksızlık etmeyelim. Yalnızca verilen talimatları yakından izlemekle kalmıyor, aynı zamanda içinde elli iki kâğıt bulunmayan bir deste iskambille oynamaya çalışıyor. Müslüman ülkelerle yapılan iki ABD savaşının ortasında, İsrail'i desteklediğimiz uzun yılları unutmadan, Hollywood yıllardır Müslümanları tek tipe indirgerken (hâlâ da çekinmeden devam ediyor, ben bu satırları yazarken *24, Looking for Comedy in the Muslim World*(*) ve benzeri diziler oynuyor... cahilliğinden söz ediyoruz bir de), ABD'deki resmi antiterör kampanyaları gereksizce ve umursamazca Müslümanları hedef alırken, bizim iyi insanlar olduğumuza İslam dünyasını inandırmayı bir deneyin.

Belki de esas sorun onların bizi tanımamaları değil, yeterinden fazla tanımalarıdır. Yıllardır Amerikan televizyonları, filmleri, kitapları, dergileri, şirketleri, ürünleri, reklamları, turistleri, gazeteleri ve misyonerleri her zaman her yerde görülüyor. Küresel haber ve eğlence medyasına hükmediyoruz. Müslüman toplumlara hükümet destekli bilgiler akıtıyoruz. Sayısı milyonları bulan Müslüman göçmenleri ya da geçici işçileri ve öğrencileri bazen toplumumuza katıyor bazen çıkartıyoruz.

Teröristler ise ya uzun yıllar Batı ülkelerinde yaşamış (11 Eylül saldırılarını düzenleyenler gibi) eğitimli insanlar ya da yaşadıkları bölgelerde ABD'nin davranışlarından öfkeye kapılanlar. Karen Hughes'un onlara kendisinin "çocukları seven bir anne olduğunu" söylemesi bu olguların hiçbirini değiştirmeyecektir.

Halk diplomasisi fikrinde başka bir temel hata daha var. Esas sorunun dünyayı kaplamasının nedeni onların Amerikalıları anla-

---

(*) İslam Dünyasında Komedi.

maması değil (bu nedenle ne kadar iyi insanlar olduğumuzu onlara anlatmak zorundayız). Esas sorun bunu onlara sürekli olarak söylememiz ama buna karşılık onları hiç dinlememiş olmamız. Gelişmekte olan dünyayı öylesine az tanıyoruz ki, nefretin böylesine yükselip bir 11 Eylül saldırısı biçimine dönüşeceğini algılayamadığımız gibi güney yarımkürenin bazı bölgelerinde "bunu hak etmişlerdi" sevinciyle karşılanacağı da aklımıza gelmedi. Ve bu nefret, tiksinti ya da hüsran duyguları, yanlış anlamalara dayanmıyor. Amerika'nın yalnızca kendisiyle ilgilendiğinin, dünyanın yoksullarını daha da yoksullaştırmak pahasına zenginleri biraz daha zenginleştirdiğinin, yoksulların amaçlarını, kültürel tercihlerini, dinlerini ve siyasi görüşlerini küçümsediğinin çok iyi bilinmesine dayanıyor.

Biz biliriz, onlar bilmez. Biz ders alacak değil, ders verecek konumdayız. Bizim yeniden düşünmemiz gerekmiyor, aktaracağımız değer yargılarımız var. Sonu olmayan tek yönlü bir sokağa benziyor.

Kısacası halk diplomasisi, gerçeğinin yerine kullanılan, dikkati başka yere çekmek için öne sürülen bir politikadan başka bir şey değildir. Tümüyle kendini tatmin etmeye yönelik (haydi onlara Martin Luther King'den söz edelim!) şu kolayca yapılabilen şeylerden (yapılmasının çok zor olduğu belli oluyor) biridir. Böylece politika yapıcıların küresel eşitlik, Amerikan zorbalığı ve şirketlerin açgözlülüğü gibi zor seçeneklerden kaçınmalarına da yardımcı oluyor.

Halk diplomasisini unutun ve adil davranın; yürekler ve beyinler bunu izleyecektir.

72 İdam Mahkûmlarının Ölüm Tarlaları

Hükümetlerin yan ceplerinde idam dışındaki barbarca davranışların sayısı çok azdır. Bir suç işlemiş olan bir insanı öldürmek gücün kötüye kullanımının doruğa ulaşmasıdır. Bilinçli bir intikam hareketinden başka bir şey değildir. Uygar ülkeler arasında ABD bu uygulamayı devam ettiren tek ülkedir ve insan hakları konusundaki öncü ışığımızın kararmasına yol açıyor.

İleri sürülen savlar çok iyi bilindiği ve gerçeklere çok kolay ulaşılabildiğinden, açıkça bilinenlerin üzerinde durmayacağım. İdam cezasının uygulanması şiddet içeren suçları ne azaltıyor ne de caydırıcı oluyor. Birçok masum insan idam edilmiştir (masum oldukları kanıtlanınca 1973'den bu yana 120 tutuklu idam sırasından çıkarılmıştır). Kimin elektrikli sandalyede, kimin zehirli gazla öldürüleceği açısından ırkçı ayrımcılık şaşırtıcı düzeydedir. 2004 yılında 59 suçlu idam edildi ve 2005 yılının sonunda 3400 kişi halen idam edilmeyi bekliyor.

Ahlakdışılıktan, idam cezasının etkisizliğinden söz etmek kolaydır. Ancak ABD ya da daha doğrusu ölüm tarlalarından vazgeçemeyen otuz sekiz eyalet ve federal yetkili Amerika'yı bazı soylu dostların arasına oturtmaktadır. 2004 yılında en fazla idamın gerçekleştiği ülkelerin listesi şöyledir:

Çin 3400
İran 159
Vietnam 64
ABD 59

Suudi Arabistan 33
Pakistan 15
Kuveyt 9
Bangladeş 7
Mısır 6
Singapur 6
Yemen 6

İnsan hakları yarışında bu ülkelerle birlikte anılmak istemezsiniz değil mi? Tam olarak 122 ülke idam cezasını ya kaldırdı ya da cezayı uygulamıyor. Sağduyulu insanları kaygılandıran yalnızca utanç ya da haksızlık duygusu değildir. Diğer ülkelerin bizim Old Sparky lakaplı elektrikli sandalyemizin üzerindeki elimize bakışları, daha somut bir bedel oluşturuyor. "ABD'nin sık sık işbirliği aradığı konulardan biri suçluların takas edilmesidir," diyor İdam Cezası Bilgi Merkezi'nden Richard C. Dieter. "ABD'nin birçok ülkeyle suçluları sınırdışı etme anlaşması var. Başka ülkede ağır bir suç işlemiş olan kişiler anlaşma uyarınca suçu işlediği ülkeye gönderiliyor ancak idam cezası söz konusu olduğunda istisnalar gündeme geliyor. İngiltere, Fransa, Kanada, Meksika, İtalya, Dominik Cumhuriyeti ve Almanya gibi ülkeler ABD'de cinayetten suçlu bulunanları idam cezasının uygulanmayacağını garanti altına almaksızın sınırdışı etmeyi ya reddediyor ya da erteliyor."

Dört tane uluslararası anlaşma, üyesi olduğumuz uluslararası kuruluşların kabul ettiği sayısız karar, dünyadaki dostlarımızın bu saçma ve utanç verici uygulamadan vazgeçmemiz için yaptığı ricalar var. Amerika'daki hukuk ve fikirler ağır ağır da olsa sağduyuya yönelmekte, ama bu fırsatı yakalamak gerektiğini algılayan siyasi liderlerin sayısı çok az.

İdam konusunda dünyanın itirazlarına karşı koymayı sürdürdüğümüz sürece, Çin, İran ve diğer katı rejimlerin de idam cezasını uygulamaları kolaylaşıyor. Eğer ABD doğru bir adım atıp idam cezalarını uygulamaktan vazgeçerse ya da bu cezayı yasalardan kaldırırsa, dünyanın başka yerlerindeki bu ortaçağ tarzı düşünce biçimine son verme şansı olabileceği gibi bizim ahlaksal duruşumuzu da güçlendirecektir.

İdam cezasının kaldırılmasından sonra cinayetlerin sayısında önemli bir azalma olan komşumuz Kanada'nın bu konuda söyleyecekleri var: "Benim en önemli kaygım katiller için acıma duygusu taşımak değildir," diye açıklamıştı eski Başbakan Pierre Trudeau. "Ben daha çok, intikamı kolektif davranış açısından kabul edilebilir bir dürtü gibi gören bir toplum için kaygı duyuyorum. Eğer bu seçimi yaparsak, özgür kişiler olarak olgunlaştığımızı gösteren, kendimize ve başkalarına duyduğumuz sınırsız umutla güveni az da olsa yitiririz."

73 Yeni Çağ (*)

Gerçi Broadway'de otuz yıl önce sahnelenmişti ama Kova Burcu Çağı ancak 2060 ya da 2600 yılında başlayacak. Ama belki de 1968 ya da 1997 yılında başlamıştır. Başlangıç tarihi biraz karışık. Ama yine de bir Yeni Çağ'dır.

Amerika'daki 5000 Yeni Çağ kitapçılarından herhangi birine girdiğinizde bunu görüyorsunuz. Beş bin. Yüzlerce dergiden birini elinize alınca da (artık web sayfaları da arayı açtı. Kova Burcu Ça-

(*) The New Age.

ğı sayfaları 2 milyondan fazla tıklanırken New Age dergileri 35 milyon kez tıklanıyor) kaçınmanın olanaksız olduğunu görüyorsunuz.

Yeni Çağ'ın ne olduğunu tanımlamak oldukça zor. Astroloji çok geniş bir konu. Güneş enerjisi, homeopatik tıp, bitkisel şifalar, yaşam düzenlemeleri, yaşam mekânları, ruhsallık, besinler ve besin üretimi, saçlar, ilişkiler... gibi alternatif konuların listesi çok kapsamlı. Toplumda kabul görmüş kültürün, ekonominin ve siyasetin dışında bir şeylerin özleminden söz ediliyor. Oldukça zararsız gibi görünüyor. Ama sınırları öylesine etkileyici biçimde geniş ki, böyle bir olguya biraz kuşkuyla bakmak gerekiyor.

Bu konuya hoşgörülü bir kuşkuculukla yaklaşıyorum. Bu etkinliklere katılan ve inançları paylaşan çok sayıda yakın dostum var. Altmışlı yılların çocuğu olarak biraz sonra dalga geçeceğim bazı uygulamalara zamanında yaklaşmış olduğumu da kabul ediyorum. Ama bunlar çok uzun süre önceydi, Kova Burcu Çağı da ben de çok gençtik ve bildiğiniz gibi, gençlik gençlerin savurganlığıdır.

Yeni Çağ alt kültürleri, örneğin geleneksel müzik biçimleri ve eski geleneklerin daha geniş olarak takdir edilmesi gibi çok yararlı ve keyif verici birçok şeyi canlandırmış, devam ettirmiştir. Meditasyon gibi uygulamalar birçok kişi için adeta Tanrı'nın bir armağanıdır. Organik tarım ve organik besinlerin yararları açıkça görüldüğü gibi açık havada bulunmayı teşvik etmesi de yararlıdır. Holistik düşüncenin de değeri vardır. Bu etkilerin birçoğu geniş kitlelerce kabul gördüğünden artık Yeni Çağ insanları ya da kültür karşıtları diye adlandırabileceğimiz kişiler tarafından ortaya atıldığını fark bile etmiyoruz.

Ama Yeni Çağ'ın bir de çılgın bir yanı var. Astroloji ve uzantıları, hibrid ruhsallık, "öteki dünya" ile adeta tutku derecesinde il-

gilenme; sahte bitkisel ilaçlar (hepsi değil ama bir kısmı) ve diğer tedavi saçmalıkları; idealleştirilen çizgi-roman efsaneleri; kendine yardım çılgınlığı ve hepsinden kötüsü marjinal politikalar buna dahildir. Genellikle marjinal politikalar hem birçok şeyi açıklayan hem de hiçbir şey açıklamayan bir komplo teorisi mantığıyla birlikte geliyor. İçerdiği mantıksızlık adeta soluk kesiyor. Woodstock ve Dittoheadlerin buluşmasını andırıyor.

En acınası yönü ise, UFO'lar, dış dünyadaki yaşamlara duyulan tutku, kristallerin büyüsü, sevgili müteveffalarla ilişki kurmak gibi bu dünyanın sunduklarının dışındakilere inanma gereksinimi. Bu gereksinim küresel boyutlara ulaşmış durumda ve geleneklerle esin kaynakları çoğu zaman uzak yerlerden geliyor. Maharishi Mahesh Yogi'den (evet, 1970'lerde benim eğitmenimdi) Gurdjieff ve Lao-tzu to tae kwan do'ya kadar hepsini Amerika özümsüyor, yeniden çerçeveliyor ve kitlesel tüketime sunmak için birbirine karıştırıp tekrar ambalajlıyor.

İngiliz düşünür Isaiah Berlin, Avrupa'da Romantizm görüşünün kaynağı, evrimi ve faşizm üzerindeki etkisini açıklayabilmek için olağanüstü çaba harcamıştır. Temelindeki mantıksızlık, büyük efsanelere inanış, Aydınlanma'dan kuşku duyma, kurbanların ve dışlananların topraklarında büyüyen rasyonalizme, deneyciliğe karşı tepeden bakışın gelişmesi, bunu son derece çekici ve tehlikeli bir biçime getirmişti. Tıpkı günümüzün evangelist görüşleri gibi.

Yeni Çağ yanlıları gerçi mantıkdışı efsane yaratıcılarından çok daha iyi niyetli ama yine de aynı sığ sularda dolanıyorlar. Biraz üzücü ve oldukça zararsız ama Amerika'nın aldıklarının karşılığında dünyaya sunduğu bir armağan olarak kutlanmaması gerekir.

74 Zorbaların Komiteleri

Çeşitli çizgilerde elitlerin kendi fikirlerini sanki daha otoritermiş gibi gösterme çabası deneyimini on yıllardır geçiriyoruz. Şu anda var olan tehlikeye ya da yeni Amerikan yüzyılı ya da demokrasi savunması, istihbarat zirvesi ya da son derece vahim başka herhangi bir şeye karşı mutlaka bir komite, bir komisyon, bir proje, bir vakıf bulunuyor.

Komitelerin çoğunun ortak bir mesajı var. *Amerika tehlike altında ve bizler tüm zamanların en üstün gücü olarak hakkımız olan rolü öne çıkarmalıyız. İslami teröristlere, omurgasız para birimi euro'ya ve küreselleşme karşıtı aptallara sert davranmalıyız. Bu bizim zorunluluğumuz, bizim kaderimizdir.*

Şirket yanlıları ve her devrin adamı hükümet elitleri uzun süredir bir araya gelip fikirbirliği yaratmak için Dış İlişkiler Konseyi, Üçlü Komisyonlar ve benzerlerinde yerlerini almaktadırlar. Beyin takımları da aynı işlevi sürdürmektedir. Ama Amerikan emperyalizminin daha yeni gelip geçici komiteleri -birinin bu adı kullanmasını umut ediyorum- genelinde bir web sitesine sahip, yalnızca mektup kâğıtlarının antetlerinde var olan "komite" üyelerinden, müdürlerden, danışmanlardan ve benzerlerinden oluşan bir reklam mekanizmasıdır. Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi, 1997'de ortaya çıkıp Saddam'ı devirmesi ve sanki her nasılsa yitirilmiş olan Amerika'nın üstünlüğünü yeniden geliştirmesi -ne kadar da görkemli bir fikir- için Başkan Clinton'a çağrı yapınca hak etmediği kadar ilgi gördü. İşbirlikçilerin bir kısmı (Lockheed Martin'in teşekkürleriyle sunulan McLean'de mum ışığında pahalı etler ve şaraplardan oluşan akşam yemeklerini

gözünüzde canlandırabilirsiniz), Bush yönetimine dahil oldu ve aralarında Bay Zorba'nın ta kendisi Dick Cheney de bulunduğundan bir anda kendimizi Irak'a doğru yola çıkarken buluverdik.

Buralarda pek az kurumsal temel olsa da, "yöneticileri" kamuoyunun fikrini etkileyen ve kongrede müttefikler oluşturan köşe yazılarına konu hazırlamaktadır. Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin yöneticisi Ellen Bork, (evet, rastlantıya bakın, kürtaja, siyahların ve kadınların haklarına karşı çıkmış olan tutucu Yüksek Mahkeme yargıcı Robert Bork'un kızı) *Financial Times* ve *Asian Wall Street Journal* gazetelerinde yazmaktadır. Projenin kurucuları William Kristol ile Robert Kagan bu oyunun ustalarıdır. Proje, genelinde Irak üzerinde yoğunlaşmıştı ve Yeni Amerikan Yüzyılı'nın burada alın yazısıyla karşılaştığını söyleyebiliriz. (Adının geçtiği üç rapordan biri Nisan 2005 tarihlidir ve "Irak: Kayıtları Doğru Tutmak" başlığını taşımaktadır. El Kaide-Saddam bağlantısı hakkında her şeyi burada bulabilirsiniz.)

Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin çağdaş öncüsü, ikinci kez canlanma sürecinden geçmekte olan Şimdiki Tehlike Komitesi'dir. 1950'li yıllarda yeterince antikomünist olmayan ulusu pompalamak için oluşturulmuştu ve 1970'lerde Soğuk Savaş'ta Sovyetler'in galip geleceği uyarısını yineleyerek bu döneme damgasını bırakmıştı. Ülkeler arasındaki gergin havanın yumuşamasına karşı çıkıp askeri harcamaların arttırılmasını öneriyordu. Ataları gibi Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi de bu münazara için bir çerçeve oluşturdu; kolayca elde edilebilecek, uysal ve deneyimsiz bir ideolog projenin başkanlığına getirilince daha da başarılı oldu.

Bugün, komitenin Demokrat Senatör Joseph Liebermann, Cumhuriyetçi Senatör John Kyl gibi onursal başkanları, Reagan'ın İkinci

Dışişleri Bakanı George Schultz, CIA'in eski başkanı James Woolsey ve suçlular albümünü oluşturan üyeleri var. Üyelerin çoğu başka komitelerde, projelerde, zirvelerde de görev alıyor. Bu oluşum, "Terörizme karşı küresel savaşı kazanmak, bunu dürtüleyen tüm hareket ve ideolojilere sahip çıkmak" konusuna sımsıkı bağlı. Sürekli çalışan elemanları, araştırmaları ve raporları yok gibi görünüyor. Görüşmeler yapmak için bir e-posta mekanizması ve bir posta kutusu adresi var. Web sayfasının *The Daily Show* adlı komedi programının yazarları tarafından gizlice hazırlanmış olduğundan kuşkulanıyorum.

Yakın zamanda Şahı Tekrar İktidara Getirme Komitesi, İtaatkâr Dünya Projesi, Tüm İslam Ülkelerini İşgal Edip Halkı Hıristiyanlığa Döndürme Konseyi ve Sosyalizmin Tüm Kalıntılarını Yok Etmek için Amerikan Vakfı gibi oluşumları görmeye kendimizi hazırlayabiliriz.

Eğer yeni Amerika ya da şimdiki tehlike için kurulmuş olan komiteler, projeler, vakıflar haber medyasını ve yıllar boyunca biriktirdikleri siyasi iletişim ağlarını böylesine etkilemeseydi, bunların hepsine kahkahalarla gülebilirdik. Dış ülkelerde Amerikan özel diplomasisinin ak sakallı bilgeleri olarak ortaya çıkıyorlar. Devlet hesabına geziyorlar, köşe yazıları yazıyorlar, lobicilik yapıyorlar, pazar sabahları fikir yürütüyorlar, bitmek bilmez bir davul sesiyle daha başka savaşların çağrılarını yapıyorlar, Amerikan "değerlerinin" yayılması için ısrar ediyorlar; Avrupa'nın ve Güvenlik Konseyi'nin güçsüzlüğü konusunda kaşlarını çatıyorlar.

Harvard, Yale ve Berkeley üniversitelerindeki her-şeyi-bilen ukalalara bir alternatif olarak aklına eseni söyleyenler evreni yarattılar diyebiliriz. İyi beslenenlerin bir kısmı anılarını yazıyor ve Po-

temkin köyü etkisini tamamlamak için başkan adaylarını öne sürüyor.(*) Askeri endüstri kompleksleriyle temel bağlantılarını ise pek seyrek olarak kabulleniyorlar.

Belki de fikir üretmek her şeyden önce gelen bir hedef; sağ kanat elitlerin bir araya gelip inşa ettikleri ortak fikirler daha sonra geniş haber medyasında kendine yer buluyor. Son derece kurnaz taktikleri var. Sovyetler'in gücünü olduğundan yüksek hesaplamak, yanlış diktatörleri desteklemek, soykırımları görmezden gelmek, 11 Eylül öncesinde direksiyon başında uyumak, çok sayıda ölüme yol açan savaşları başlatmak gibi tüm önemli konularda hataya düşmeleri oldukça acıklı. Ama pahalı et yemekleri ve Merlot şarapları her zaman için kusursuzdur.

75 Tarihi Unutmak

Ronald Reagan 1985 yılında Bitberg, Almanya'da soykırımı gerçekleştirmiş olan Nazi subaylarının yattığı bir mezarlıkta konuşma yapınca Amerikalıların ve Avrupalıların çoğu tarihin en kötü rejimine saygı gösterme davranışı karşısında şaşkınlığına düştüler. Sağ kanat televizyon yorumcusu George Will, kahramanının yaptığı gafı, ABC Haber programı izleyicilerine, "Ben Alman gençliği ile görüştüm ve onlar bana, 'Tarihi unutun! Artık ilerleyelim!' dediler," diyerek açıklamaya çabaladı.

(*) 1787 yılında Potemkin tarafından yapılmış, Çariçe Katerina'nın geçeceği yollara yalnızca ön cepheleri olan evlerden kurulmuş adeta hayal ürünü köyler.

Sözde bir muhafazakâr için insanların yakın geçmişteki çok önemli bir tarihi unutmaları gerektiğini söylemesi çok etkilidir. Reagan için bir sayı. Ama Amerikan yaşam biçiminde bunun yankılandığı bir eğilim vardır. "Yeni" sözcüğünün tüm anlamları içinde Amerika "yeni topraklardır" ve bu anlamların arasında eskileri geride bırakma kapasitesi de bulunur. Bazı açılardan bu görüş, canlandırıcı ve tazeleyicidir. Doğu Akdeniz'de, Bosna'da ve diğer bölgelerde bir düşmanın işlediği suçların oluşturduğu "tarihin" kuşaklar boyunca ne denli ezici ve sakatlayıcı olduğunu gördüm. Çoğu kişi kendi bireysel, ailesel, etnik, sınıfsal ya da ulusal tarihi çok yaralayıcı olduğundan geride bırakmak için Amerika'ya gelip yeni bir yaşama başlıyor.

Ama bu eğilim göçmenleri aşıp bizim siyasi nutuklarımıza karışıyor. Tarihi unutmak fikir ve politika elitlerinin ulusal bir boş zaman hobisidir.

Irak'ı bir düşünün. 2003'de başlayan savaşa kadar Saddam Hüseyin'in kötülükleri hakkındaki yazılanların hiçbiri Reagan'ın onun nasıl koruduğunu, Baba Bush'un bölgesel politikasını onun çevresinde inşa ettiğini, CIA'in onu desteklediğini belirtmiyordu. Sanki Saddam, 1990 Ağustos'unda Zeus'un kafasından fırlayıp ortaya çıkmış ve Kuveyt'i işgal etmişti. Tarih şimdi başlıyordu. John McCain'in Haiti'ye hiçbir borcumuz olmadığı konusundaki yorumu da aynı cehalet ya da ihmalin sonucudur. 1990'ların başında Peter Jennings, İran Cumhurbaşkanı Rafsancani ile görüşmeye, "Sonunda Bay Başkan, 1979 yılında rehine alma olayı nedeniyle Amerikan halkına bir özür borçlu olduğunuzu düşünmüyor musunuz?" sözleriyle başlamıştı. Buna karşılık Rafsancani üzgün bir ifadeyle Musaddık'a karşı CIA'in gerçekleştirdiği darbeye ve kana susamış şaha verilen çeyrek yüzyıllık desteğe işaret etmişti.

Unutma olgusunun o kadar çok örneği var ki, artık bilinçliymiş gibi görünüyor. 1900'lerin başında Amerika'nın öncülüğünde Filipinler'de yaşanan soykırım? Hiç duymadım. Şimdi Amerika dediğimiz topraklarda yerel halkların etnik temizliği? Buna biz Manifest Destiny (*) diyoruz. Nikaragua, Meksika, Küba, Dominik Cumhuriyeti'nin defalarca ordu tarafından işgal edilmesi? Okul kitaplarından bunu öğrenmedim. Göçmenlerden oluşan bir ulus? Artık sınırlarımızı kapatıyoruz.

Siyasi liderler kendi politikalarına ya da dünya görüşlerine uygun düşmeyen tarihi gerçekleri pek sık kabullenmezler. Siyaset dünyasındaki ve haber sektöründeki diğer insanlar bunu kabullenebilirler ama onların da kendi gündemleri vardır.

Tarihin karmaşıklığını ayıklamak (gerçi çoğu zaman pek de karmaşık değildir) için zaman harcamanın dışındaki en önemli unutma nedeni, sorumlulukları bulandıran bir bağlam oluşturmasıdır. Yani eğer Kuveyt'i işgalinden ya da Kürtleri zehirli gazla öldürmesinden başlarsanız, tüm suçları Saddam'a yükleyebilirsiniz. Eğer ondan önce on yıllarca Amerika'nın kokuşmuş diktatörleri desteklediğini unutursanız, Castro oldukça kötü bir adam gibi görünebilir. Özellikle Amerika'nın suçluluğunu da ortaya çıkaracaksa, her konudaki kendi geleneksel bilgeliğimize davetsizce katılan bağlamlar istemiyoruz.

Yaralayan anılar ile siyasi açıdan bilinçli unutmanın arasında bir denge olamaz mı? Tarihi tartışmak, insanlara bugünkü olayların belirli nedenleri ve koşulları olduğunu anımsatmak iyi bir başlangıç

(*) Kader Beyanı kendimizi yönetmek, tüm kıtaya yayılmak ve üstün olduğumuzdan diğer ırkları uygarlaştırmak bizim hakkımızdır inancı.

noktası olabilir. Belki "reality show"ların, eğlenceli bilgilendirme programlarının ya da son modaya olan tutkunun önüne engeller çıkarabilir ama biraz çaba gösterince tarih de çok ilgi çekici ve aydınlatıcı bir konudur.

76 Biz Bir Numarayız

Bu ülkedeki zenci düşmanlığı kültürünün en iğrenç eğilimlerinden biri, anlamının ne olduğuna bakmadan ABD'yi bir numara ilan etmektir. Olimpiyat oyunları bizim topraklarımızda yapıldığı zaman büyük bir kabadayılıkla -"A.B.D!" çığlıkları çevreyi sarsıyor- ortaya çıkıyor ama bunun kökeni daha uzun ve daha geniştir. Acaba tüm emperyalist güçler kendilerini böyle mi görüyor? Kendileriyle aynı duyguları paylaşmayan ya da aynı vatandaşlığa sahip olmayanların bu çılgın patlamalarla ikna edilecekleri mi varsayılıyor?

Endüstriyel üretimde, siyasi darbelerde ve askeri harcamalarda Amerika'nın bir numara olduğundan kimsenin kuşkusu yok. Ama kendi görkemimize gösterdiğimiz ilgi, belki de gücün işlenmemiş toplam sayılarından çok daha belirtici bir kriteri göstermektedir. Yani şu noktaları bir düşünün:

- ABD dünyada okuryazarlık sıralamasında kırk dokuzuncu ve matematik okur yazarlığı sıralamasında 40 ülkenin arasında yirmi sekizincidir.
- Sağlık ve tıp hizmetlerimizin koşullarıyla *kalitesi* sanayileşmiş ülkeler arasında en alt sıralarda yer alıyor.

- Çocukluk dönemi yoksulluğu, Meksika dışındaki tüm gelişmiş ülkelerle kıyaslanınca en çok burada görülüyor.
- En iyi işletilen şirketler ve en başarılı bankalar çoğunlukla Avrupalılara ait.
- Amerikalıların yayınladığı bilimsel makalelerin oranı hızlı bir biçimde düşüyor.
- Bebek ölümleri konusunda ABD dünya ülkeleri arasında kırk birinci sırada yer alıyor.

"En önemli sınıflandırmalarda artık en üst düzeydeki 10 ülke arasında yer almıyoruz," diye yazıyor bu rakamları ve çok daha fazlasını *Austin Chronicle* gazetesine taşıyan Michael Ventura. "Yaklaşamıyoruz bile. ABD silah sayısı, tüketici harcaması, borçlar ve hayal kırıklığı dışındaki konularda artık '1 numara' değil."

Ventura'nın doğru olarak gözlemlediği gibi bizim hâlâ bir numara olduğumuzu ileri süren herhangi bir politikacı herhalde siyasi intihara kalkışıyordur. Bu sıralamalar uzun yıllardır süregeliyor ve birçok konuda kötüye doğru gittiğinden ulus olarak kendimizi incelemek zorundayız. Ama şimdiki durum tam tersini gösteriyor.

Özellikle 11 Eylül sonrasında Amerikan gururunun ve üstünlüğünün bir kez daha vurgulanması gerekiyor gibi göründüğünde bu durum daha da hassaslaştı. Bugün bile arabaların (genelinde arazi araçlarının ve hafif kamyonetlerin) üzerinde bayrak çıkartmalarıyla sarı kurdeleler görülebiliyor. Çoğunda bir numara yazıları da dikkat çekiyor. Hiç kuşkusuz bunu açıklamak için yeterince ucuz psikoloji vardır. Amerikalılar kendini kurban gibi hissediyor (nedeni pek açıkça belli değil ama Fox News kanalını on dakika izleyince kendine acıma duygunuzun kabardığını hissedeceksiniz) ve aynı zamanda zorbalık gücünü her zamankinden daha fazla sergiliyor.

Dünyanın geri kalanının bize nasıl baktığını en iyi biçimde ölçen Pew Küresel Yaklaşımlar Projesi, Amerikan halkının dürüstlük ve çalışkanlık gibi niteliklerde daha iyi durumda olduğunu, buna karşılık ABD politikalarının çok alt sıralarda bulunduğunu gösteriyor. Ne var ki, dünyanın büyük bir bölümü Amerika'yı açgözlü, şiddet yanlısı, kaba ve ahlakdışı olarak kabul ediyor. Hoşnutsuzluğun neredeyse tüm yelpazesi karşımıza çıkıyor. ABD politikalarına karşı duruşlar daha da olumsuz. Amerika'nın yalnızca kendini düşündüğü konusundaki evrensel inanış derhal göze çarpıyor.

Bunun hatalı yönü nerede? Küresel bir lider olmak -dünyanın tek süpergücü vs. olmak- bir bakıma Teksas'ın en iyi lise futbol takımı olmaya benzemez mi? Hepimiz "Biz bir numarayız" diye haykırmak istemez miyiz? Size birkaç alternatif sunmak istiyorum.

Sürekli olarak atılan üstünlük çığlıkları aslında dikkati dağıtmaya yöneliktir. Eğer bir numara olduğunuza inanıyorsanız Tanrı'nın yeşil dünyasında -ve elbette Tanrı'nın en sevdiği ülkede- her şey yolunda ve düzeltilmesi gereken fazla bir şey yok demektir. Hani şu yoksul çocuk sayısı? Bilimsel cesaretin inişe geçmesi? Yetersiz sağlık hizmetleri? Hey, biz bir numarayız.

Aynı zamanda dünyanın geri kalanına karşı bir hakarettir ve yalnızca kaba olmakla açıklanamaz. Amerikalı liderler özellikle ekonomi politikasında her nasılsa her şeyi başkalarından daha iyi bildiğimize inandıklarından her şeyin bizim usulümüzce yapılmasında ısrar ediyorlar. Bunun açıkça gerçekdışı olması önemli gibi görülmüyor. Bu kibir, kuşatma altındaki güney yarımküreyi bir yana bırakın, sanayileşmiş demokrasilerde bile çatlaklara yol açıyor.

"Bizim ülkemizi sevebilmemiz için," diyor muhafazakâr İngiliz düşünür Edmund Burke. "Ülkemizin sevimli bir yer olması ge-

rekir." Amerika'nın hedefleri, öz imgesi, gerçek başarıları ve niyetleriyle asla çakışmıyor. Burke'un ifade ettiği anlamda bu sevimliliği taşımıyor. Aslında kolayca sevimli olabileceğinden, olmaması daha büyük bir trajedi gibi görünüyor.

77 Güçlü Devletler, Zayıf Devletler

Siz Kimin Yanındasınız?

Sıradan Amerikalılar, kriz geçirmeyen ya da coğrafi ya da etnik olarak ABD'ye yakın olmayan diğer ülkelere pek fazla ilgi göstermezler. Kazakistan ya da Fildişi Sahili gibi bir ülkenin bırakın küresel politikanın hangi noktasında bulunduğunu, kim olduğunu ya da yerinin nerede olduğunu bilmek bile çok zor gelir. Bu ülkeler, soykırımların yaşandığı, savaşların başlatıldığı ya da diktatörlerin işbaşına getirildiği Ruanda, Irak, Guatemala ya da Vietnam'ın üzücü bir biçimde öne çıkışına sahip değildirler. Göreceli bilinmezlik, her zaman bu ülkelerin halklarının yararına olmasa da, ABD elitlerine bu ülkelerle ekonomik ve siyasi çıkarlar doğrultusunda ilişkiler kurmasına izin verir.

Çok çeşitli ülkeler bu sınıflandırmaya girer. Bolivya gibi zayıf bir ülke kokain üretimi nedeniyle ABD hükümetinin ilgisini çeker. Bu ülkenin "zayıf bir devlet yapısı" vardır; yönetim, yasalar, mahkemeler, emniyet güçleri ve silahlı kuvvetler gibi yapıları istikrarsızlık, yolsuzlukla yıkılmıştır, çeşitli diktatörler başkanlık koltuğunda oturmaktadır. Yakın geçmişte ekonomiyi özelleştirmek ve kaynaklarını yabancı şirketlere satmak isteyen elitler arasında içsel bir mü-

cadele ("yapısal düzenleme" girişimi 1985'de başlatılmıştır) sürdürülmektedir; nüfusun çoğunluğunu oluşturan kırsal kesimin üçte ikisi yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bunların çoğu geleneksel koka üreticileridir ve üretimin yasaklanması girişimlerine karşı koymaktadırlar.

Bolivya doğalgaz kaynaklarını pompaladığı ve *cocalero*'ları ortadan kaldırdığı sürece bizim dostumuzdur; 2005 yılı sonunda solcu Evo Morales'in seçilmesi gibi halkçı bir yönetime dönerse, bize karşı bir tehdit olarak algılanır. *Washington Post*'un köşe yazarlarından birinin dediği gibi, "ABD yetkilileri, başkanlık koltuğuna oturunca Morales'in, Venezüella lideri Hugo Chávez'den daha radikal olabileceğinden, çok derin siyasi, bölgesel ve etnik çatlakları olan ülkeyi bir iç savaşın eşiğine sürükleyebileceğinden çekiniyorlar." Elbette ülkesini "iç savaşın eşiğine" getirecek kişi halkçı bir liderdir, tüm doğal kaynakları dışarıya satan ve ülkeyi kutuplaşmaya götüren beyaz elitler değildir.

Bolivya, savaş (bazen Soğuk Savaş'ın kalıntısı olarak) nedeniyle ortaya çıkan istikrarsızlık, ekonomik zayıflık (genelinde yapısal düzenleme sonucu), yakınındaki bir tehdit (teröre karşı savaş) ya da kötü şans nedeniyle kolayca manipüle edilebilecek zayıf devletlerin oldukça tipik bir örneğidir. Sömürülecek bir doğal kaynağı ya da bir ABD hava kuvvetleri üssü olarak kullanılacak engebesiz bir arazisi olduğundan bu gibi ülkelerin, bir ulusal güvenlik danışmanının sevdiği bir tanımı anımsatarak, pek de "yol kazası" sınıfına girmediğini söylemek gerekir. Birçok Güney Amerika ülkesi, Afrika'da birkaç ülke, eski Sovyetler Birliği'nin çoğu ve Asya'da birkaç ülke bu sınıfa girmektedir.

"Güçlü devletler" de ABD yöneticilerinin ilgisini çekmediği sürece haber medyasının da gözünden kaçmaktadır. 11 Eylül saldırıları Amerika'nın kaygı haritasına yerleştirene kadar Pakistan da bu ülkelerden biriydi. Dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip olan Endonezya da bu sınıftadır. Her ikisinin de Washington ile yıllardır uyumlu ilişkileri vardı ve onları bölgedeki diğer kötü adamlara karşı kullandığımız sürece insan hakları ihlallerini görmezden geliyorduk.

ABD dış politikasının birçok unsuru gibi pek tanınmayan zayıf ve güçlü ülkelerde Amerikan çıkarlarının dar çerçevede algılanmasının aptalca desteklenmesi, defalarca geri tepmiştir. Dış yardımlar bazen zengin ülkelerin alt orta sınıfının servetinin yoksul ülkelerin üst sınıflarına aktarılması olarak tanımlanıyor. Güçlülerden ve (sözde) güçlülere ise ordudan orduya bir sevgi gösterisi ortaya çıkıyor.

78 Şişman Ülke, Şişman Dünya

Hazır Yiyeceklerin Büyüsü

Her şey aslında belki de tahmin edeceğiniz gibi imparatorluk ordusunun gereksinimi ve bir Fransızın girişimiyle başladı. Napolyon, askerlerinin Avrupa kıtasına yayılan uzun yolculuklarında yiyeceklerini korumak için bir yöntem arıyordu ve bunu icat edene 12.000 frank vereceğini açıkladı. Paris'te bir bira üreticisi, şekerci ve aşçıbaşı olan Nicholas Appert, besinleri konserve yapmak fikrini ortaya attı, on beş yıl içinde de uygulamayı kusursuzlaştırdı. Temelinde ilk

büyük miktarda üretilebilen, taşınabilen işlenmiş besin teknolojisi böyle başladı.

Ne harika bir icattı. Ana tarım merkezlerinden uzakta yaşayanlar ya da besinleri uzun süre saklamak ve çeşidini arttırmak isteyenler için konservecilik adeta Tanrı'nın bir armağanıydı. İnsanları güvenilir bir biçimde doyurmanın önemli bir yöntemi olmayı halen sürdürüyor. Ama hazır besinler artık başlangıçtaki konserveciliğin ve diğer saklama yöntemlerinin çok ötesine geçti.

Günümüzde hazır işlenmiş besin endüstrisi çok büyümüştür ve tüm dünyaya uzanmaktadır. Yüksek miktarda tuz, transyağlar, aşırı oranda sağlıksız şeker (yüksek früktozlu mısır şurubu gibi) içeren, buna karşılık sağlıklı besinleri pek fazla içermeyen işlenmiş yiyeceklerin Amerika'nın gitgide artan obezite sorununun temelinde yattığı düşünülmektedir. Üstelik bu yiyecekleri artık tüm dünyada üretip satıyoruz.

"Her tip pazarı genelinde doldurmuş olmasına karşın bir bütün olarak gıda sektörünün hem satış hem de ürün hacmi büyümeyi sürdürmektedir," diye yazıyor Tufts Üniversitesi beslenme uzmanlarından biri. "Pazarların doymuşluğuna karşın büyümenin ortaya çıkardığı bu ekonomik paradoksun sonucunda Amerika'daki obezite salgınının ardındaki kalori kaynağı yatıyor." 2003 yılında 920 milyar dolar olarak ölçülen Amerikan tüketici gıda pazarı, 1970'den bu yana kişi başına kalori tüketiminin %25 artmasına yol açmıştır. Yani gıda firmalarının büyümesi bizim şişmanlığımızla el ele yürümektedir.

İşlenmiş besin endüstrisinin burada ve Avrupa'da büyümesi bireysel gelir artışına paralellik gösterdiği gibi evde daha kolay ye-

mek pişirme seçenekleri, dışarıda yemek yeme alışkanlıklarının gelişmesiyle de bağlantılıdır. Dünyanın birçok ülkesindeki birçok mucit sağlıksız hazır yiyecek sektörünün büyümesine katkıda bulunmuştur ama bu gibi durumlarda her zaman olduğu gibi Amerikalılar ürünleri kusursuzlaştırmıştır.

Dünyanın önde gelen gıda üreticilerinin yaklaşık %40'ını Amerikalılar oluşturmaktadır ve 27 milyar dolara ulaşan ihracatımızın üçte biri et ürünleridir. Yine de Amerikan ticaretinin en büyük etkisi ihracattan çok doğrudan dış yatırımlarda görülmektedir. Kraft ve Wal-Mart gibi büyük firmalar ya yabancı ülkelerde işlenmiş besin üretiyor ya da gelişmekte olan ülkelerde açtıkları sayıları gittikçe artan büyük perakende dükkânlarında bunları satıyorlar.

"2002 yılında Heinz şirketi Çin'deki fabrikasının kapasitesini %15 arttırdı ve Filipinler'de yeni bir fabrika açtı," diye bildiriyor bir çalışma raporu. "Kellogg Şirketi'nin Asya'daki perakende zincirlerine üretim yapan fabrikaları Çin, Hindistan, Japonya, Güney Kore ve Tayland'da bulunuyor. ABD merkezli ikinci büyük gıda firması PepsiCo, coğrafi uzanımlarını sürekli olarak genişletiyor ve çerez yiyeceklerin uluslararası satışı dalında Güney Amerika ile Asya-Pasifik ülkeleri üzerinde yoğunlaşıyor." Küresel olarak satış rakamı 3.2 trilyon dolara ulaşan hazır yiyecekler satılan tüm gıdaların dörtte üçünü oluşturuyor.

Artık dünyanın geri kalanının da şişmanlaması gerektiğini söyleyebilirsiniz. Niçin olmasın? İlaç firmaları için büyük bir armağan olacaktır. Gerçek şişko Çinliler belki bundan sonra Tayvan'ı yemekten vazgeçerler. Çikolata yoğunluklu bir beslenme modeli Ortadoğu'da terörizmi azaltabilir. Kim bilir?

Ama sağlık ve beslenme konularında kaygı duyanlar, gelişmekte olan dünyayı saran işlenmiş yiyecek patlamasının genelinde iyi bir şey olmadığını düşünüyorlar. Tek bir kuruluşun ya da tek bir kişinin suçlanamamayacağı durumlardan biri budur. Bizler dev özel şirketlerin sağladığı yiyeceklere yaslandığımız ve onlar da doğal olarak ürünlerin lezzetli, ucuz olduğu bölgelere yayıldığı için bu olgu meydana geldi. Ne yazık ki, bu kötü yiyecekler çok lezzetli. ABD hükümeti daha önce de sözünü ettiğimiz gibi en kötü suçluların arasında bulunan mısır üreticilerini destekledi ve şimdi beslenme konusundaki girişimleri çok acıklı gibi görünüyor. Gelir elde etmeye çabalayan okullar, çocukların kötü alışkanlıklar edinmesine yol açacak biçimde koridorlara meşrubat makineleri yerleştirdi.

Eğer kendimizi korumayı beceremezsek, sağlıklı besinlerin iyi haberlerini dünyanın geri kalanına nasıl yayabiliriz?

79 Ultra Zenginler

Eski bir deyimdir, değil mi? Ama zenginler zenginleşmeyi sürdürürken Amerika da en zenginlerin ülkesi olmayı sürdürüyor. Net serveti 8 milyar doların üzerindeki insanların yarısı Amerikalıdır. Geri kalanların yarısı ise yine ABD'ye bağlıdır (tıpkı petrol şeyhleri gibi) ve neredeyse herkesin Amerika'da serveti vardır.

Çok zenginlerin sürdüğü görkemli yaşam biçimi Amerikan Rüyası'nı simgeler. Aslında *görkemli* sözcüğü aşırı harcamanın niteliğinin özünü anlatmaya yetmiyor. Göze batacak biçimdeki tüketim her zaman çok zenginlerin bir damgası olmuştur ve artık küresel bir

hacim kazanmıştır. Dünyanın en şık yerlerinde evleri bulunur. Bankacılık, finans, mülk sahipliği ve diğer iş girişimlerinin adeta hiç sınırı yoktur. Kültür, değerler ve görüşler aynı vatandaşlık ya da din yerine, aynı gelir düzeyine sahip olanlar tarafından paylaşılır.

Hollywood, zenginleri insanlaştırmak için elinden geleni yapıyor ve altın yığınlarından oluşan dağların mutluluk anlamına gelmediği mesajını sürekli tekrarlıyor. Hugh Grant ya da Richard Gere'ın canlandırdığı yakışıklı ama içi boş karakterler genelinde tezgâhtar, sekreter ya da eskort kızlar tarafından tamamlanıyor. Herkes için keyifli bir fantezi.

Süper zenginler kendilerini daha da büyük göstermek için bilinçli çaba harcamasalardı, bunların hiçbir zararı olmayacaktı. George Soros, Bill Gates, Ted Turner gibi bazı istisnaların dışında zenginler pek de cömert sayılmazlar. Daha doğrusu gelirlerinin büyük bir kısmını yardım kuruluşlarına veren yoksullara oranla çok cimri sayılırlar. Üstelik sahip oldukları iyi şansın getirdiği büyük servetlerle başkalarına iyilik yapma duygusundan yoksun olmakla kalmayıp, yalnızca servetlerine servet katmak için uğraşırlar.

İşte bu nedenle vergi indirimleri, özel işlemci bankalar, hoşgörülü finans kuralları, hükümet sübvansiyonları ve korumacılık gibi işlemler için baskı yapıyorlar. En üst elli sıradaki her biri 8 milyar doları aşan servete sahip olanların arasında Wal-Mart zincirinin sahibi Walton ailesi, petrol, kimya ve ilaç sektörleri, bankacılar, diğer finansörler, uzun zamandır halkın parasını emen şirket ve sektörlerin CEO'ları bulunuyor. Başka bir bölümde ayrıntılı olarak açıkladığım gibi bu endüstrilerin çoğunun dünya üzerinde çok ters, uygunsuz etkileri var.

Zenginler bireyselliği yüceltirken, ekonomiyle halkın fazla ilgilenmesini istemediler ama konu hükümetin kendi şirketlerine yardımı olunca ilgi gösterilmesini istediler. Hatta bazıları kendini öven kitaplar yazıp, serbest girişimciliği ve kendilerine ilk milyar doları kazandıran becerikliliğini göklere çıkardı. Bu durumun ancak bir avuç şanslı insan için geçerli olduğu, sıradan insanlar için uygun bir felsefe olmadığı hiç akıllarına gelmedi. Belki de servetlerini üzerine inşa ettikleri halk politikasının manipülasyonları ve açgözlü çalışma uygulamalarının bir desteği olarak buna gereksinimleri vardı.

Bizim burada yalnızca bitmez tükenmez bir biçimde alışveriş yapan, kayak tatiline giden, partiler veren ultra zenginlerden ve en üst sıradaki 100 tanesinin yıllık geliri 33 milyon dolar civarında olan sıradan CEO'lardan söz ettiğimizin unutulmaması gerekir. Bu kişiler zenginlik ideolojisini herkesten fazla desteklerler.

Zenginleşin-ve-tıpkı-bizim-gibi-yaşayın mantrası özellikle Amerika'da çok zararlıdır, çünkü 1990'ların gözle görülen zenginliğine, borsanın canlanmasına, işçi verimliliğinin sürekli artmasına ve düşük enflasyona karşın otuz yıldır hane halklarının gerçek geliri artış göstermedi. Gelir düzeyleri arasındaki eşitsizlik gittikçe genişliyor; zenginler ekonomik büyümenin meyvelerini toplarken, orta, alt sınıflar evlerine giren iki maaşa ve çok uzun çalışma saatlerine razı olmak zorunda kalıyorlar. Ekonomik büyüme konusunda pek de geride olmayan Japonya'da sıradan bir işçiyle yönetici maaşı arasında yalnızca 11 kat fark var. İngiltere'de bu fark 22 kat. Amerika'da ise bir CEO, aynı şirketin bir çalışanından ortalama olarak 475 kat fazla para kazanıyor.

Sonuç olarak kemerlerin sıkıldığını hisseden sıradan insanlar göçmenlere, dış yardımlara ve ekonomi politikalarına pek hoşgörüy-

le bakmıyorlar. Uluslararası gelişme politikaları ve Amerikan desteğine gereksinim duyan diğer küresel sorunlar karşısındaki cimrilik gitgide artıyor. İnsanlar ancak coşkuya kapılınca fedekârlık duygusu kabarıyor ve Beatles grubunun dalgaları kabarttığı yıllardan bu yana Amerikan halkının büyük bir bölümü çok iyi bir dönem geçirmedi.

Yani aşırı zenginler tüm yollardan dünyaya kazık atıyorlar. Kötü örnekler oluşturuyorlar, yardım kuruluşlarına destek çıkmıyorlar, hükümetlerden iyilik bekliyorlar, finans konularını etkiliyorlar, servetlerini gizliyorlar, vergi indirimi için baskı yapıyorlar vs.vs. Bizler Amerika'da bu "ultra zengin" olgusunu kusursuzlaştırdık ve onlar da geri kalan bizleri temizleyicilere götürdüler.

80 Küresel Şaka

Aşırı Uçların Aile Planlama Yöntemi

Şimdi önümüzde çektiği ilgi nedeniyle küçük kalan ama dar kafalı aşırı uçların ABD dış politikasını dünyanın zararına olacak biçimde ele geçirdiğinin belirgin bir örneği olan bir politik görüş var. Bunların bu kadar sık oluşması çok tuhaf.

Aslında birçok şey gibi bu da Ronald Reagan'la başladı. 1984'de Mexico City adını verdiği politikasını geliştirirken ABD hükümetinin, kürtaj konusunda önerilerde bulunan ya da destek olan sivil toplum örgütlerine federal fonların kullandırılmayacağını açıkladı. Clinton döneminin sakin yıllarından sonra George W. Bush, başkan-

lık koltuğuna oturuşunun ikinci gününde bu amaçla ABD fonlarının kullanılmasını yasaklayan aynı politikayı gündeme getirdi.

Aile planlaması yanlıları buna "küresel şaka" kuralı adını çok geçerli bir nedenle koydular.

Sivil toplum örgütlerinin gelişmekte olan dünya kadınları için bir seçenek olarak kürtajı tartışmalarını bile yasaklayarak, hem bu kadınların karşılarındaki seçenekleri azaltıyor hem de bazı durumlarda yaşamlarını tehlikeye atıyorlar. "Süregiden araştırmalarımız, şaka kuralının gelişmekte olan ülkelerde aile planlamasının ve sağlıklı doğum hizmetlerinin yok edilmekte olduğunu gösteriyor," diye açıklıyor dünyanın en eski ve en saygın kuruluşu olan Population Action. "Bu kuralın dünya ölçeğinde kürtajları azalttığının hiçbir kanıtı yok. Tam tersine kadınların istenmeyen hamileliklerden kaçınabilmeleri için gerekli olan hizmeti ilk başından engelliyor."

Sağlık hizmetleri ve danışmanlıkların baskıya alınması yoksul ülkelerde, başvuracak pek fazla seçenekleri bulunmayan hamile kadınlara profesyonel bakımı engelliyor. "Mexico City politikasının danışmanlık ve sevk açısından kılavuz çizgileri belirsiz olduğu gibi çok çeşitli koşullar altında kürtaja izin verilen ve böylece kadınların yaşamını tehlikeye atan ülkelerde geçerli olmuyor," diye belirtiyor *Science* dergisi. "Amerikan Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanları Koleji'nin görüşüne göre bu kısıtlamalar 'sağlık uzmanlarının en uygun tıbbi bakımı önermesini tehlikeye atarak temel tıp etiklerine karşı çıkıyor.'"

Hepsi bu kadar değil. Bush ayrıca dünya çapında aile planlaması görevinin en büyük bölümünü üstlenen Birleşmiş Milletler Nüfus Faaliyetleri Fonu'na (UNFPA) Çin'de "zorunlu kısırlaştırma" ol-

gusunu desteklediği suçlamasıyla, ABD katkısını da durdurdu. "Bence en inanılmaz nokta, Bush'un 34 milyon doları yalnızca aşırı sağ grubun bir kolu olan Nüfus Araştırma Enstitüsü'nün ifadesine dayanarak geri çekmiş olmasıdır," dedi New York Demokrat Parti temsilciler meclisi üyesi Carolyn Maloney, *Salon* dergisiyle yaptığı röportajda. "Nüfus Araştırma Enstitüsü şimdiye dek bu suçlamayı yapan tek kuruluş. Küçük bir aşırı uç grubun devletin dış politikasını etkilemesine izin vererek bugünkü yönetim hem kongreye hem de uluslararası topluma karşı çıkmaktadır."

Ne var ki, Çin konusundaki varsayımlar 2002 yılında Beyaz Saray'ın kendi kurduğu gerçekleri ortaya çıkarma komitesi tarafından çürütüldü. Ama bu durum fonların kesilmesini önlemedi. Population Action organizasyonu, "UNFPA kuruluşunun Çin'de çalışması için çok önemli nedenler bulunuyor. Dünya kadın nüfusunun yaklaşık %20'si Çin'de yaşıyor. Çin'in zorunlu aile planlaması programına alternatif ve gönüllülük esasına dayalı önerilerde bulunacak uluslararası uzmanlara UNFPA sahiptir. 1998 yılında UNFPA icra kurulu, aile planlaması yöntemlerinin gönüllü olarak uygulanmasını ve çiftlerin çocuk sayısına kendilerinin karar vermesini öngörmek için 20 milyon dolar tutarında dört yıllık bir programı onaylamıştı. Gönüllülük esasının vurgulanması çok önemli bir adıma işaret ediyor," açıklamasını yapıyor.

Gönüllülük esasının dayalı olduğu ve çocuk sayısına ailelerin karar vermesini desteklediği için aslında Bush'un UNFPA'nın çalışmalarına destek vermesi gerekir. Bu konuda yetkin olan Guttmacher Enstitüsü'nün verilerine göre yalnızca Çin'de "karşılanmayan korunma yöntemi gereksinimi" miktarı, "geleneksel yöntemleri" kulla-

nan ya da hiçbir yöntem kullanmayan kadın sayısından düşüldüğü zaman yılda 52 milyon istenmeyen hamileliğe, 1.5 milyon hamile kadının doğum sırasında ölümüne yol açıyor ve 500.000'den fazla çocuğun annesiz kalmasına neden oluyor." Bu rakamları bir kez daha okuyun.

Sizce Çin'in biraz yardıma gereksinimi var mı?

Gazete haberi:

2005 Eylül'ünde Bush yönetimi ardışık dördüncü yıl olarak Birleşmiş Milletler Nüfus Faaliyetleri Fonu'na ABD'nin 34 milyon dolarlık katkısını yapmayacağını ilan etti. Bugüne dek hükümet, kongrenin daha önce onaylamış olduğu 127 milyon dolarlık fonu serbest bırakmadı. Bir yıl için verilmeyen 34 milyon doların gelişmekte olan ülkelerde 2 milyon istenmeyen hamileliği ve 4700 annenin ölümünü önleyebileceği varsayılıyor.

Acaba onların "müşfik muhafazakâr" tanımı böyle midir?

81 İmparatorluk Kenti

Washington D.C. dışında başka bir imparatorluğun daha taşra görünümlü bir başkenti olmuş mudur? Roma, İstanbul, Paris, Londra hatta Moskova daha kozmopolittir, dışa dönüktür, sanatkârlar ve zanaatkârlarla doludur, yaratıcı enerji ve çalışkanlık taşmaktadır. Bu-

ralarda elini sallasan mucitlere ve şairlere değmektedir, imparatorluğun uzak köşelerinden gelip gidenler büyük bir nehir gibi kente girip çıkmaktadır. Bu kentlerin tümü bunlara sahiptir. Zengin deneyimler, yaşamın kesitleri ve yüksek amaçlar için yaratılmışlardır.

Ya Washington? Bir bataklığın üzerine kurulmuştur. Anayasal konvansiyonun Kuzey ve Güney delegeleri arasındaki uzlaşmanın sonucudur. Ne güzelliği ne de işlevselliği bulunan, iki nehrin arasına sıkışmış, topografik hiçbir ilginç yönü olmayan bir kenttir. Dağlardan ve okyanustan çok uzaktır. Önemli açıların neredeyse tümünden dışlanmış kara bir kenttir. Çevresi tanımlamaya bile değmeyen sıkıcı banliyölerle çevrilmiştir. Federal oy verme hakkı olmaması inanılmaz bir olgudur. Büyük üniversiteleri, tiyatro grupları, dergileri, sanat etkinlikleri, bohem mahalleleri ya da ironileri yoktur. Anıtlarla süslü bir kenar semti andırmaktadır. Yalnızca iyi müzelerin bulunmasının başlı başına bir değer kabul edilmesi oldukça dokunaklıdır.

Memur kentinin halkı yalnızca bir tek konuya odaklanmıştır: siyasetin içinde bir yer edinmek. Etkili olabilmek. İktidara yaklaşmak. Güç sahibi olmak. Gazetecilerden, sivil toplum kuruluşlarına, lobicilere, avukatlara, onların hayranlık duyduğu idolleri olan bürokrat ve siyasetçilere kadar tek odak noktası politikadır. Büyük ülkelerin başkentlerinde insan böyle bir durumu tahmin eder ama genelinde güç sahibi olmanın ayrıcalıklarıyla bu kadar fazla ilgilenmeyenler de karşılaşır. Başkentler genelinde ülkenin en büyük kenti olarak her tür vatandaşı kendine çeker. Washington ise yalnızca gelecekte güç sahibi olma hırsını taşıyanları çekiyor.

Günlük yaşamın fakirliği ve gitgide genişleyen banliyöleri dışında, bunun nasıl bir kusuru olabilir? Özellikle siyasi liderler balon-

cuklar içinde yaşıyorlar. Sanki kendileri bunları sımsıkı tutmuyormuş gibi, "hükümet ya da politika sistemleriyle" alay etmekten hoşlanıyorlar. İzole edilmiş mahallelerinden limuzinleriyle çıkıp Capitol Hill ya da Executive Office Building gibi yerlerdeki bürolarına gidiyorlar, elemanları, meslektaşları ya da ricacıları dışında kimseyle görüşmüyorlar. Başkent eğer New York, Chicago, Philadelphia ya da Denver olsaydı, ara sıra oylanmakta olan yasa maddeleri, Teksas delegelerinin son parasal skandalı ya da başkanın politik çapı gibi konulara ilgi göstermeyenlerle dirsek teması kurabilirlerdi. Farklı konulardaki bir sohbet biraz olsun gözlerini açabilirdi.

Aydınların yaşamı yalnızca politika sürecine odaklanmış durumda. Kötü bir şiltede yatar gibi: her şey ortasına doğru yuvarlanıyor. Beyin takımları, biçim ve nitelikleriyle neredeyse birbirinin yerini tutabiliyor. Her şey kapı nöbetçilerine ve diğer etkili isimlere doğru yönleniyor; sizin konferansta bir senatör ya da temsilciler meclisi üyesi ya da belki bir bakan yardımcısı, bir büyükelçi, bir Beyaz Saray görevlisi, iki yıldızlı bir general, NPR radyonun ya da *Congressional Quarterly* gibi yayınların dış haberler müdürü var mıydı? Varsa başarılısınız demektir. Başarı ancak "bizim yaşamsal önem taşıyan ulusal güvenlik çıkarlarımız" ya da "teröre karşı küresel savaşı kazanmak" cümlelerinin kaç kere tekrarlandığıyla ölçülüyor. Beyin takımları aslında K Sokağı'nda üst düzey işler bulamamış ve PowerPoint'de geleneksel bilgeliklerini sunmaya çalışan birilerinin eski asistan sekreterlerinin simgelediği "yaşamsal önemli" merkezlere sahip reklam değirmenleri. Aydın sınıfının tanımı işte böyle.

Başkentin 11 Eylül sonrası havası inanılmaz derecede boğucu. Yollar kesilmiş, tüm binaların önüne bariyerler yerleştirilmiş, insanı bunaltan bir polis varlığı konuşlandırılmış, her yerde her zaman

uyarı işaretleri görülüyor, güvenlik gülünç derecede sıkılaştırılmış. Ulusal Güvenlik Bölümü'ne gelen yanlış bir uyarı, Ulusal Sanat Galerisi'ne girmek için güvenlik görevlilerinin küçük kızınızın ceplerini aramaları ve bir saat kuyrukta beklemeniz anlamına geliyor. Bitmek bilmeyen bir paranoya. Bir zamanlar Connecticut Bulvarı üzerindeki küçük bir işhanında çalışırken her gün Dick Cheney'nin dev boyutlardaki eskort konvoyunun araçları çığlıklar atarak geçer, motosikletli polisler bu çirkin gösteriyi gözlerinin ucuyla izleyenlere haykırırdı. "Terörist tehdit" tanımının durmamacasına anımsatılması sıradan insanların düşünce biçimini etkilediği gibi siyasetçilerin sıradan düşünce biçimini de etkiliyor.

Yani sürdürülen tek oyunun siyaset olduğu, bilinçli olarak kendi kabuğuna çekilmiş, cihad savaşçıları korkusuyla yaşayan, tek yasal münazaranın birbirinin eşi iki parti arasında geçtiği, kültürel çeşitliliğin Northwest'deki bir lokantada iyi bir et yemeği demek olduğu ve bu sıradanlığı özümseyen lobicilerin, ricacıların, gazetecilerin karşılarındaki sahte anıtlara, "Burası dünyanın en büyük güç merkezi ve siz Senator, bunun uzmanısınız," dedikleri bir kent.

ABD hükümetinin Sezar gibi davranıp Babbitt gibi düşünmesine şaşırmamak gerekir. Dünyada olup bitenden habersiz olan Amerikan halkı hükümetin temelindeki lobicilik sığınağının yaratılmasına hoşgörü gösterdi. Burası kendi görkemiyle öylesine sarhoş ki, küresel eşitsizlikler, soykırımlar ya da salgın hastalıklarla hiç ilgilenmiyor. Bu konular işte orada, On Dokuzuncu Cadde'deki Dünya Bankası'nın ilgi alanı. Eğer içinde yaşadığınız çevreler insanın aklını biçimlendiriyorsa, bizler niçin bu imparatorluk başkentindeki yalnızca kendini tatmin eden gölge oyunları karşısında korkuya kapılmıyoruz?

82 Sporun Ticarileştirilmesi

Profesyonel ve amatör sporlar her zaman yaşamımın bir parçası olmuştur, rekabet alanlarında saatler geçirmekten keyif alıyorum. Ama son elli yılda birçok sporun değiştiğinden kuşkum yok ve bu değişikliklerin hepsi iyi değil. Üstelik kötü değişiklikler dünyanın başka bölgelerindeki sporlara da bulaşıyor.

İyi yönlerini saymak çok kolay. Kadınlar ve genç kızlar artık gitgide genişleyen kendi spor alanlarına sahipler. Televizyon yayınları daha fazla sporu evlere götürdü. Tıpkı burada Avrupa futbolu konusunda olduğu gibi başka ülkelerde bir zamanlar pek seyrek rastlanan bazı sporlara artık ciddi ilgi gösteriliyor.

Ama tüm spor dallarının gitgide ticari bir gözle görülmeye başlaması hayal kırıklığına ve zarara yol açıyor. Üniversite öğrencilerine mezun olmamaları için gizlice para ödenmesi skandalları her yıl biraz daha kötüye gidiyor. Önemli spor dallarında profesyonel oyuncuların maaşları akıl almaz rakamlara ulaştı. Geçmiş yıllarda rol modeller yaz aylarında Dodgers beysbol takımında oynayıp kışın Duluth'daki sigorta şirketindeki işine geri dönen erkeklerdi. Profesyonel sporculuk yarı zamanlıydı. Ama oyuncular takım değiştirmediğinden çocukları ve aileleri yıllar boyu aynı takımı tutuyordu. Bu günler geçmişte kaldığı gibi, gündüz maçları, gerçek çim sahalar ve sınırları olan sezonlar da tarihe karıştı.

Tüm bu değişiklikler parayla bağlantılı. Belki de başka konularda olduğu gibi televizyon yine bunun nedenlerinden biri. Özgür irade de oyunu değiştirdiği gibi, televizyon yayınlarına, kablolu ya-

yınlara, izle-öde sistemine ve gelir elde etmek için her türlü kötü etkiye teslim olmuş durumda. Şu sıralarda tribünden izlediğim profesyonel futbol maçlarında, televizyon izleyicileri için bir reklam kuşağını oluşturan, uzun boşluklar hâlâ beni şaşırtıyor. Sahalarda reklamlar her yerde, hatta sporcuların giysilerinin üzerinde bile görülüyor.

Sporcuların yarı-tanrı gibi sunulması artık sıradanlaştı. Belki de uydurma bir öyküye göre "anılarını" yayınlamış olan Dennis Rodman antrenman sırasında Michael Jordan'a okuyup okumadığını sormuş. Michael da, "Lanet olsun, kendi anılarımı bile henüz okuyamadım," diye yanıtlamış.

Takımların ve takımların sahiplerinin de kendi kaygılı dinamikleri var. Süper zenginler sürekli olarak, kendi yoksullarını besleyip giydirmek zorunda olan kentlerden para istiyorlar. "Ya bana bir stadyum inşa edersin ya da biz burdan gideriz," sözcüklerini kaç kez okuduğunuzu anımsıyor musunuz?

Saçma sapan sporlar, tüm yıl süren müsabakalar ve ünlü sporculara adeta tapınmayla doygunluğa ulaşmış olan bu pazarda artık üstün olmanın, oyun oynamanın ya da izlemenin keyfi kalmadı. Beysbol, basketbol ya da futbolun sinerjik olarak birbirine karıştığı birçok üründen biri olan bir pazarlama endüstrisi durumuna gelmiş gibi görünüyor. Spor aşkı, takımın ideali ve sportmenlik, bu ticaret modelinde işletim hizmetlerine katıldı.

Bu bulaşıcı hastalık belki ülkeleri işgal etmiyor ama örnek oluşturarak bulaşıyor. Futbol maçlarındaki reklam arası boşlukları sık sık üzüntüyle dile getiriliyor. İngiltere'de David Beckham, Real Madrid'e gitmek üzere Manchester United takımından ayrıldığında

günlük gazetelerin ilk sayfalarında yer almıştı ve bu gibi örneklerin sayısı oldukça yüksektir. Sovyetler'in ve Doğu Avrupa ülkelerinin· Olimpiyatlar'da öncülük ettiği steroid ilaçlar, bu ülkede de sporun ticarete dökülmesi hastalığının bir belirtisi olarak görülüyor.

Belki bunlar kaçınılmazdı ve ben yalnızca sekizer takımdan oluşan bir beysbol ligini özleyen huysuz bir muhafazakârdan başka biri değilim. Ama benim özlemim dışında kalan bazı tehlikeli yönler de var: Paranın baştan çıkarıcı şarkısının çürütemeyeceği hiçbir şey yok mu?

83 Başı Dertte Olan Kadınlar

Chandra Levy miydi? Gereksiz ilginin ilk gösterildiği kişi her kimse, kablolu haber kanalları için son derece kazançlı ve dikkati başka konulardan bu yana çeken bir alışkanlık oluşturdu. Can sıkıcı olmanın dışında hem aptalca bir olgu hem de bir çeşit siyasi strateji gibi işlev görüyor.

Chandra Levy adlı genç kadın, 2001 yazında başkent Washington'ın Rock Creek Parkı'nda koşu yaparken kaybolmuştu. Bir Kaliforniya temsilcisiyle ilişkisi olduğu ve kaybolmasında bu kişinin rolü bulunduğu söylentileri yaz boyunca haber bültenlerinde yer almıştı. Aynı tarihlerde Usame bin Ladin uyarılar yapıyordu ve sonunu zaten biliyorsunuz. Dünya Ticaret Merkezi çökünce, haber medyasında hafif bir özeleştiri yapıldı: Chandra, 11 Eylül öncesi aptallığıydı. Bir daha olmayacak.

Ne var ki, şaşırtıcı bir düzen içinde bu gibi haberler sık sık yineleniyor. Şimdi kayıp kişilere ya da önemsiz küçük suçlara ayrılan programları Nancy Grace ya da Joe Scarborough gibi prime-time programcıları sunuyor. 2005 Mayıs'ında "kaçak gelin" öyküsü ekranlara geldiğinde ben hastanedeydim, yan yataktaki hastanın televizyonu sürekli açıktı ve ben bu öykünün en fazla bir, iki dakika süreceğini varsaydım. *Hatalıydım.* Bundan önce Laci Patterson, Jon Benét Ramsey, Elizabeth Smart ve Terri Schiavo ile benzerlerinin öykülerini de izlemiştik. Ama bunların çoğu 11 Eylül öncesinde, 1990'ların, ekonominin güçlü, ülkenin barış içinde olduğu huzurlu günlerinde yer almıştı. Bill Clinton'ın kendisiyle başı dertte kadınları dışında pek fazla haber çıkmıyor gibiydi.

Ardından Aruba'da kaybolan Natalee Holloway adlı zavallı genç kızın öyküsü ortaya çıktı. 11 Eylül'ün, manzaranın bir köşesinde sallanan Amerikan bayrağı görüntüsünün dışında televizyon "haberciliği" alışkanlığında bir değişiklik yaratmadığını fark ettim.

Bu öykülere eşlik eden çok hafif medya eleştirileri gibi ben de ilgi odağının yalnızca beyaz, genç ve genelinde güzel kadınların oluşturduğunu düşünüyordum. Birkaç eleştirmen daha az beyaz, daha az güzel, daha az dişi insanların hiç dikkati çekmeden kaybolduklarını dile getirdi. 2001 yılında kayboldukları bildirilenlerin arasında yirmi iki-yirmi sekiz yaş grubuna dahil kadınların sayısı toplamın %1'inden daha azdı. Çoğunlukla sabah programlarının yapımcıları verdikleri haberlerin "halka hizmet" açısını haklı göstermek için ters taklalar atıyorlar ama bu sektörün daha dürüst isimleri konunun görüldüğü gibi olduğunu söylüyorlar.

Haberleri saçmalaştırmak habercilik değildir. Efsane haber sunucusu Edward R. Murrow'un yaşam öyküsünün anlatıldığı George Clooney'nin *İyi Geceler ve İyi Şanslar* adlı filminin başında kahramanımız yaptığı konuşmada televizyon programcılığını "bir ahlaksal çöküş kanıtı, içinde yaşadığımız dünyanın gerçeklerinden kaçış" olarak nitelendiriyor. Televizyon eleştirileri, Murrow'un 1958 yılında yaptığı aynı konuşmada söylediği gibi, "birbiriyle uyumsuz gösteri dünyası, reklamlar ve haberlerin bileşimi" olarak kültürümüzde rutin olarak yankılandığını ortaya koyuyor. Yine de haberler her zamankinden daha çok eğlenceye yönelik gibi görünüyor.

Haber değeri olmadığı halde CNN ile Fox kanallarının primetime haber programlarında baskın konuma gelen Aruba olayı beni düşündürdü. Bitmek bilmeyen öykü ne zaman ekranda görünse karım her seferinde, "Şu sıralarda devam eden bir savaş yok mu?" diye sızlanıyordu. Evet vardı: Irak yerine Aruba. Kayıp bir kız ve "tıpkı sizin ailenize" benzeyen üzüntülü ailesinin yalın öyküsü Aruba'daki resmi yetkililer de dahil olmak üzere *birilerinin* kurban olduğunu açıkça anlatıyordu.

Irak'taki karmaşık, çekişmeli, utanç verici öykülere oranla bunu anlatmak daha kolaydı. Üstelik bu öykülerin birçoğu aktarılmıyor. Amerikan bombaları on binlerce Iraklıyı öldürüyor ya da ABD yetkilileri başlarını öte yana çevirirken milisler rakiplerini öldürüyor. Haberciler için fiziksel açıdan da tehlikeli olduğu kadar program yapımcıları için siyasi açıdan tehlikeli olan bu öykülerin aktarılması çok zor. Daha da karışık olan Afganistan'da 2005 yılında sürekli olarak yalnızca üç Amerikalı muhabir bulunuyordu.

Bunlar niçin dünyanın geri kalanı için bir sorun oluşturuyor? Bizim dikkatimizi dünyanın geri kalanını anlamamıza yardımcı olacak sayısız öyküden başka yöne çekiyor. Halbuki, HIV/AIDS salgınının boyutları, savaş silahı olarak kızlara tecavüz edilmesi, Irak'ın Kürt bölgesinden Katmandu'ya kadar kabile liderlerinin yolsuzlukları, teröristlerin insanın kanını donduran nükleer düşleri gibi ilginç ve trajik "iyi" öyküler de var. Bu öyküler gibi açlık, yoksulluk, dünyanın ekosistemlerinin yok edilmesi türünde geleceğimiz açısından önemli olan daha can sıkıcı haberler aslında iyi anlatıldığı zaman çok güzel masallar oluşturabilir.

84 Disney A.Ş.

Birkaç yıl önce bir pazar günü üç yaşındaki kızımı bildik Disney karakterleri ve öyküleri üzerine kurulmuş *Disney on Ice* adlı buz pateni gösterisine götürdüm. Gösterinin sonunda karakterler 12.000 küçük kızın ve ana babalarının hayranlık çığlıkları arasında ringe çıkıp birlikte gösteri yaptılar. Oluşturulan tabloya şaşkınlıkla baktım: Kül Kedisi, Pamuk Prenses, Uyuyan Güzel gibi sekiz prenses ile onları kurtaran sekiz prens evlenip sonsuz mutluluğa kavuştular.

Öykülerin çoğunu kendi çocukluğumdan biliyordum ve kızımı bunlardan uzak tutmak için bir neden göremiyordum. Ama şimdi aradan geçen yıllar içinde çizgi karakterlerin ve öykülerin ne kadar değiştiğini fark ediyordum. Disney'in ilk zamanlarındaki kur-

naz Br'er Fox gibi daha karmaşık, karanlık öykülerinden ya da çok sevimli Robin Hood'dan (filmde Peter Ustinov ile Phil Harris oynamıştı) günümüze, aynı prenseslerle yakışıklı prenslerin üzerine kurulmuş aynı denkleme odaklanmak uzun ve üzücü bir evrim geçirmişti. Sorunu biliyorsunuz: tümü güzel ve zayıf olan prensesler belirli bir yaşa gelince genelinde ana babalarının yaptığı bir aptallık nedeniyle ortaya çıkan sorundan genç bir prens tarafından kurtarılırlar ve küçük kızlar bu öykülere tutkuyla bağlanırlar.

Bu karakterler için kurulan pazarlar soluk kesicidir: filmler, çeşitli formatlarda kitaplar, bilgisayar oyunları, hem bebekler hem de küçük kızlar için giysiler, mektup kâğıtları, oyunlar, vs. Artık Barbie de mini etekleri ve spor arabalarıyla genç kızların bir prensesi olarak yerini almıştır. Çocuk edebiyatının *Küçük Denizkızı* ve *Kuğu Gölü* gibi bazı klasikleri sevimli karmaşıklıklarından arındırılıp başı-dertte-güzel-kadın kalıbına dökülmüştür. Küçük çocuğunuz bir kez oltaya geldi mi, bağımlılığı çok uzun sürecektir.

Disney imparatorluğu, gerek feministler gerekse öykülerdeki toplumsal dersler açısından kaygı duyanlar tarafından defalarca kınanmıştır. Tüketici fetişizmi, ırkçılık, korumacılık ve aristokrasi hayranlığı haklı eleştiriler almıştır ama Disney öykülerinde Hıristiyan simgelerinin ya da dine davetin bulunmaması hayranlık duyulacak bir noktadır. Çocuk kültürünün tek tipleştirilmesi ve metalaştırılması eşit derecede sıkıtı vericidir. Bu eleştirilerin bir kısmı aşırı gibi görünse de -Disney bu tarzın tek suçlusu değildir- çocukların çok fazla televizyon izlediği, okulların öğrenmenin yoksul bir alternatif kaynağı olduğu Amerika'da, çok önemli ve üzücü noktalar içermektedir.

Dünyanın geri kalanı için Disney temelinde Amerikanlaşmış bir simge olduğundan, farklı kültürlerden gelmiş öykülerin acımasızca Amerikanlaştırılması kültürel çeşitlilik açısından büyük bir kayıptır. Bu biçimdeki kültürel küreselleşmenin eksi yönleri arasında en acıklısı yerel kültürlerin yok edilmesidir. Amerika'daki Disney tema parkları diğer kültürleri sterilize edilmiş biçimde simgelediğinden Amerikalıları gelişmekte olan dünyanın gerçek koşullarından daha da fazla uzaklaştırmaktadır.

Ama Disney'in daha başka küresel etkileri de vardır. Sağlığa zararlı koşullarda işçi çalıştırma uygulamasının en çok görüldüğü şirketlerden biridir. Hong Kong Hıristiyan Endüstri Komitesi'nin bir raporu, "Haiti, Burma ve Vietnam'dan Çin'e kadar Disney ıçin üretim yapan işçilerin sömürülmesinin öyküleri yavaş yavaş su yüzüne çıkmaktadır. Çok uzun çalışma saatleri, yoksulluk sınırında maaşlar, işyeri tehlikeleri, kötü yemekler, çok kalabalık ve tehlikeli yatakhaneler Disney üretim işletmeleri üzerinde yapılan araştırmada ortaya çıkan çürütülemez gerçeklerdir," diye açıklamıştır. Bunların bir kısmı Amerika'nın dış ülkelerdeki çalışma biçimlerinin çoğunda görülüyor. Disney de tıpkı diğer ABD'li rakipleri gibi Çin'i yalnızca Amerika ve Avrupa pazarları için ucuz üretim yeri olarak değil, aynı zamanda bir tüketim bölgesi olarak da görüyor. Toplam küresel satışları ancak 5 milyar dolara ulaşıyor ama tema parkları ve televizyon anlaşmalarıyla Çin'deki yeni girişimleri büyük vaatler içeriyor.

Yani Disney'in harika dünyası bazı açılardan harikalıktan çok ağır bir yük oluyor. Birçok açıdan iyi ve kötü anlamda Amerikalılığın vücuda gelmiş hali gibi görünüyor: neşeli, canlı, laik ama aynı zamanda aptallaştırıcı, baskıcı ve topluma uyum sağlayıcı.

85 Las Vegas

Nevada Çölü'nün ortasında, başlı başına bir dünya olan Las Vegas, bu kitap için gereksiz bir seçim gibi görünebilir. Ama bir nedeni var: "Vegas"ın simgeledikleri ortaya çıkmadan önce kumar fazla göze batmayan bir olguydu ve az sayıdaki zarif salonlarla sınırlıydı. Safkan atların yarıştığı hipodromlarda ve milyonlarca barın arka salonlarında iskambil kâğıtlarıyla zarlar görülürdü. Biraz uygunsuz ama romantik bir şeydi. *Casablanca* filmini, Monte Carlo'yu, Saratoga'yı ve *Guys and Dolls* müzikalini düşünün. Sıradan bir adam gerektiği zaman mahalledeki bahisçide bahis oynayabilir ya da A Treni'yle Aqueduct'a gidip atların koşmasını izleyebilirdi. Monte Carlo Kumarhanesi'nde geçirilecek bir gece ancak filmlere konu olabilirdi. Ayda bir kez arkadaşlarınızla poker oynamak erkeklerin bir keyfiydi. Bing Crosby ile dostları Güney Kaliforniya'yı Seabiscuit ve Swaps gibi safkan atlar için bir cennete çevirdiler. "Dalgalar Del Mar'da çimenleri yalamaya başlayınca bir uçağa, bir trene, bir arabaya atlayın," diye şarkı söylerdi Bing. Son derece tutucu olan babam bile Kentucky Derbisi'nde bahis oynar, annemi kent kulübündeki Kumar Gecesi'ne götürürdü.

Bunların masumiyeti çoktan gerilerde kaldı. Kumar artık tüm toplumların gözeneklerinden sızıyor: piyangolar, lotolar, kollu kumar makineleri, 21 videoları, internet kumarı, televizyonda ünlüler pokeri... Londra'daki bir seyahat acentasının vitrininde Amerika'ya yapılacak bir gezinin ilanını görmüştüm. Görülmesi gereken üç yer Özgürlük Anıtı, Disneyland ve Vegas olarak öne çıkarılmıştı. Her yıl

dış ülkelerden beş milyon turist Vegas'a geliyor. Amerika'nın böyle bir varış noktası olarak gösterilmesi zaten yeterince kötü. Ama Vegas yalnızca bir varış noktası değil, Vegas bir ruh durumu ve bir ihraç malı.

Vegasvari fanteziler artık dünyanın her bir köşesinde görülebiliyor. Vegas kopyalarında yalnızca "üyelere özel" ve ceket-kravat zorunluluğu getiren rafine kumarhaneler değil, dans gösterileri, alışveriş merkezleri, geleneksel işletmeler, büyük kumar imparatorlukları ve bunların kapsadığı her şey bulunuyor. Pazarlandığı ve sunulduğu biçim nedeniyle kumar artık masum, zarif bir eğlence olmaktan çıkıp dönüşümlü olarak cinsellik, para çılgınlığı içeriyor; hiç durmamacasına devam ediyor ve kaçınılmaz bir biçimde bayağılaşmaya başlıyor. Elbette böyle olması gerekmiyor, çünkü Avrupa'nın on yıllara ya da belki yüzyıllara dayanan kumar deneyimi bizim sahip olduğumuz tüm ruhsal zayıflıkları kapsayıp sömürmüyor.

Vegas bunların hepsini değiştirdi. Aslında Vegas'ın Mafya babası Bugsy Siegel tarafından çölün vahasında yaratılmış olması biraz ironiktir. Castro'nun kumarhaneleri kapatıp, sahipleri olan Mafya üyelerine ve Amerikalı tatilcilere bir darbe indirmesiyle burası Havana'ya bir alternatif olarak gelişti ve sonunda Amerikan eğlence yaşamının bir simgesi oluverdi. Hollywood ile birlikte belki de Vegas Amerikan eğlencesinin en tanınmış simgesidir ve artık uzantıları ABD'deki ilkokullar için bir gelir kaynağı biçimini almıştır.

Gizemli çekiciliği, cinsel enerjisi ve parlak eğlenceyle bağlantısı nedeniyle Amerika'yı değişikliğe uğratmıştır. Taklit edilebilecek her yere gitmek üzere artık yollara düşüyor. Özellikle Asya kıtasında Vegas benzeri kentler oluşuyor: Asyalıların parası vardır ve

zar atmayı severler. Yolcu gemileri ve internet de yaygınlaşmayı biraz daha ileri götürüyor. (Mozambik ya da Kahire'de bir otele girip çoğunlukla "The Strip" gibi bir ad taşıyan bir kumarhaneyle karşılaşmak insanı şaşırtıyor.) Sinsi bir biçimde dünyanın dört köşesine yayılıyor.

Bunu neden rahatsız edici bulduğumu kesin olarak açıklayamıyorum. Bir açıdan tekdüzeliği diyebilirim. Başka bir açıdan kumarhanelerde oynanan oyunların artık eskisi gibi masum olmadığını söyleyebilirim. Ama Vegaslâşma yine de kötü bir tat bırakıyor. Amerika'nın bu biçimde temsil edilmesinden hoşlanmıyorum ama Vegas artık Grand Canyon ve Empire State Binası kadar ikonlarımızın arasında yerini almıştır.

86 Noel

Noel'in kökleri yüzlerce yıl geriye, pagan ritüellerin karmaşık tarihine, erken Hıristiyan kutlamalarına, kış gündönümünde ışık festivallerine ve diğer başka geleneklere kadar uzanır. Avrupa ülkelerinin çoğu bu imgelerin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Ne var ki, bugün bildiğimiz Noel, 1800'lerin başında yazdığı kışkırtıcı Knickerbocker öyküleriyle bizim bu kavramı algılayışımızı biçimlendiren Washington Irving'e borçludur. O tarihte Protestanların çoğu tarafından kutlanmadığından biraz tartışmalı olan dinsel bir tatili evlerimize kadar getirdiği gibi, bir halk festivali olarak da görmüş ve bugün tanıdığımız sevimli, şişman Noel Baba imgesini yaratmıştır.

Charles Dickens 1843'de yayınladığı *Bir Noel Şarkısı* adlı yapıtıyla Irving'in Victoria dönemi fikirlerini biraz daha süslemiştir.

Çağdaş bir ekonomi makinesi oluşu ise tipik bir Amerikan icadıdır. Daha uzun bir alışveriş dönemi yaratabilmek için, Amerikan efsanelerinin en kutsalı olan Şükran Günü Abraham Lincoln'un saptadığı kasımın son perşembesinden Franklin Roosevelt tarafından dördüncü perşembesine geri çekilmiştir. Ama alışveriş çılgınlığı 1930'lardan çok önce başlamıştı. On dokuzuncu yüzyılda endüstri üretiminin artışı ve orta sınıfın yükselişi hem tüketicilik açısından bir gelişme yaratmış hem de evine, ailesine düşkün, çocuklarını koruyan, dinsel-ulusal ritüelleri uygulayan yeni bir aile biçiminin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Bu eğilimler ve Noel birbiriyle çok uyumludur. Irving ve Dickens ile Noel efsanelerinin yaratılmasına kültürel katkıda bulunan diğer yazarların aynı dönemde ortaya çıkması belki de rastlantı değildir. (Kırmızı Burunlu Ren Geyiği Rudolph gibi efsaneler ise tümüyle ticari buluşlardır; Rudolph fikri 1939'da Montgomery Ward mağazası tarafından ortaya atılmıştır.)

1990'lara gelindiğinde Noel alışverişi Amerikan ekonomisinin ana dayanağı biçimini almış ve tüm perakende satışların yaklaşık dörtte birini oluşturmaya başlamıştır. Noel'in ticarileştirilmesine karşı itiraz sesleri yıllardır yükseliyor ama armağanlar, kartlar ve Noel süsleri satın almaya toplum olarak karşı çıkmıyoruz. Amerikalılar tatil döneminin laik ve dinsel unsurlarını her zamankinden daha büyük bir içtenlikle kucaklıyorlar. Artık yıl boyu Noel malzemesi satan dükkânlar var. Noel alışverişinin süresi her yıl biraz daha uzuyor. Örneğin 2005 yılında, Kmart mağazaları başlangıç tarihini 1 Ekim'e kadar geri çekti. Ayrıca ocak ayında da tatil sonrası indirimler baş-

lıyor. Elbette Hıristiyan kiliseler de Noel'i dine kazandırma ve bağış toplama aracı olarak görüp bu olguya katılıyorlar.

Noel perakendeciliğinin sinerjisi bazen soluk kesiyor. Birkaç yıl önce izlediğim bir televizyon reklamını anımsıyorum. Kesilip satışa sunulan Noel ağaçlarını beğenmeyen bir baba ile küçük oğlu en güzel çam ağacını arıyorlar. (Bu arada ağaç satışları 2003 yılında 520 milyon dolara ulaşıp Çin'den ithal edilen süslere ödenen 300 milyon doları aştı.) Reklamın sponsoru olan dev boyutlardaki arazi aracıyla ormanlık bir tepeye ulaşıyorlar ve açıklığın ortasında en kusursuz Noel ağacını görüyorlar. Baba arabadan testeresini çıkarıyor, ağaca yaklaşıyorlar ve hiç konuşmadan bu doğal harikayı kesemeyeceklerine, çok değerli olduğuna karar veriyorlar. Böylece arabaya binip ormanları kirleten egzoz gazından biraz daha çıkarıp başka birinin önceden kesmiş olduğu bir ağacı aramaya başlıyorlar.

Duygusal açıdan Noel deneyiminin çekirdeğini oluşturan bu reklamı ya da yüzlerce benzerini izlemiş olabilirsiniz. İnsanı üzen yönü yalnızca Noel'in ticarileştirilmesi değil, yıl boyu sürmesi gereken ilgi ve dayanışma gibi gerçek duyguların böylesine metalaştırılmasıdır. Noel Baba'nın kovasına bir dolar atın ve kendinizi cömertlik yapmış gibi hissedin. Ticarileştirilmiş kutlamanın bir karışımı olan *Miracle on 34th Street*(*) adlı programı izleyin tüyleriniz diken diken olsun. Akrabalarınıza telefon edin, çok uzaklardakilere kart gönderin. Gece yarısı ayini için kiliseye gidin, ne de olsa yılda yalnız bir kez yapılıyor. Noel'in gerçek içeriği ne olursa olsun, -örneğin Hz. İsa'nın barışçı yönü hakkında bir, iki ders almak- uzun bir süre önce tatil mevsimi fetişleri ve alışkanlıkları arasında kayboldu.

(*) 34. Sokak'taki Mucize.

Ve şimdi de küreselleşmeye başladı. Noel ruhu dünyanın büyük bir bölümünü etkiliyor. "Hong Kong'da Noel en zevksiz, en korkunç tatil dönemidir," diye yazıyor bir Çinli blogcu. "Bence bu yılın en mide bulandırıcı Hong Kong tipi Noel sunumu Tsim Sha Tsui'deki Yeni Dünya Merkezi'ni istila eden Hello Kitty canavarıydı." Hindu ve Müslüman bir ülke olan Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de bir gazete, "Delhi halkı Noel'i hevesle kabullenmiş ve kendi geleneklerini geliştirmiş gibi kutluyor. Neredeyse her mağazanın bir Noel Babası ve ilahi söyleyen grubu var; süpermarketler, alışveriş merkezleri, publar, oteller ve hatta benzin istasyonları bile kırmızı-yeşil renklerle bezenmiş. Ticari işletmeler alışveriş yapma ruhunu öyle kolay uyandırıyor ki, sanki her çocuğun bir Noel baba şapkası olması kesinlikle gerekli gibi geliyor," diye açıklıyor. Nüfusun %1'inden azının Hıristiyan olduğu Japonya'da Noel kutlamaları yaygınlaşıyor. "Noel konusunda en hevesli olanlar haftalar öncesinden Noel ağaçları, Noel Babalar ve diğer süslerle bezenen dükkânlarla alışveriş merkezleridir," diyor bir tur rehberi. Yıllar boyunca yaptığım ziyaretlerde Avrupa'da bir zamanlar pek gösterişli olmayan Noel kutlamalarının da artık Amerikan modeli alışveriş çılgınlığına dönüştüğünü, sokakların Noel süsleriyle bezendiğini, Noel şarkılarının her yerde çalındığını fark ediyorum.

Ben de Noel'i severim ve çocukluğumdaki aile geleneklerini özlemle anımsıyorum. Eğer çocuğunuz varsa Amerika'da Noel'den (ya da Hıristiyan olmayan biçimlerinden) uzak kalmanız olanaksızdır. Ama Amerikanlaştırılmış biçiminin yalnızca bir kültür baskınlığının simgesi olarak değil, özveriyle yardım yapılması gereken bir günün, tam tersine sevimsiz bir ticaret anlayışının verdiği mesaj

olarak dünyanın çok uzak köşelerine yayılması hayal kırıklığı yaratıyor. Amerika'nın yarattığı biçimdeki Noel saldırı altında değil, tam tersine kendisi av peşinde koşuyor.

87 Miami'deki Akrabalar

Miami çok uzun zamandır parlak güneşi, plajları, tekneleri ve boş vermişlik imgesiyle Eski Konfedere Güney'in küçük bir eğlence vahası olarak tanınmaktadır. South Beach bölgesinin gay, süpermodel sakinleri, *Miami Vice* dizisi modası, Hialeah ile Gulfstream bölgelerinin zenginleri, mizah yazarı Carl Hiaasen ve iğneleyici senarist yazar Elmore Leonard, eski Miami Beach semtinin görkemi, Coral Gables semtinin şıklığı... hepsi para, güneş ve eğlenceyle bağlantılıdır. Ama Miami'nin küresel öneminin temeli tümüyle farklı bir mantrayla simgelenmektedir: Fidel ve tüm hain dostlarını öldürün. Miami kartlarının mavi-yeşil renginin aslında kan kırmızısı olması gerekir: Güney Amerika'nın şiddet yanlısı, katı antikomünist sağının resmi olmayan başkentidir.

Fidel Castro'nun 1959 yılının ilk günü kokuşmuş diktatör Fulgencio Batista'yı devirmesinin ardından Miami, Küba'dan kaçanlarla şekillenmiştir. Bu tarihten sonra adeta tüm Güney Amerika'nın antikomünist hareketlerinin merkezi durumuna gelmiştir. Castro'yu devirme ya da öldürme planlarının tümü burada yapıldığı gibi talihsiz Domuzlar Körfezi işgali de yine buradan başlatılmıştı.

Az ya da çok şiddet yanlısı ama tümü kesinlikle Castro karşıtı olan Küba Amerikan Ulusal Vakfı, Alpha 66, Devrime Karşı Başkaldırı Hareketi ve Omega 7 gibi birçok grup ortaya çıkmıştır. Reagan yönetiminin bir oluşumu olan ve 1997'deki ölümüne kadar Jorge Mas Canosa'nın başkanlığını yürüttüğü Küba Amerikan Ulusal Vakfı'nın, Miami'nin en güçlü "yurttaş" organizasyonu olduğu ve kentte yaşayan tüm zengin Kübalıların bu kuruluşa üye olduğu söylenmektedir. Bu vakfın, ılımlı ya da liberal Küba kökenli Amerikalıları ve Küba ile iş yapmaya kalkışanları ürkütmeye yönelik tüm girişimlerin ardında olduğu da bilinmektedir.

Çoğunlukla Reagan ya da benzer fikirdeki diğer ABD hükümetleri tarafından desteklenen bu grupların bazılarının yarattığı terörizm kentin dış politikasını biçimlendirmiştir. Güney Amerika ülkelerinin eski diktatörleri ve onların uşakları için adeta bir sığınak olmuştur. Kentin politikaları sürgündeki Kübalıların ve kendilerinden sonraki kuşaklarının etkisi altındadır. Cumhuriyetçi Parti bu antikomünist düşüncenin yurtiçindeki siyaset açısından önemini kavradığından Miami (ve Florida) 1950'ler tarzı katı Soğuk Savaş fanatikliği siyasetinin kalesi olmuştur.

Amerikan siyaseti açısından zirve noktası, 2000 yılındaki Elián Gonzales olayından birkaç ay sonra oluşmuştur. Küba'dan ailesiyle birlikte kaçan altı yaşındaki oğlan yanındakiler ölünce, Miami'deki akrabalarının yaygaralarıyla sarsılan altı haftalık ulusal bir sorundan sonra Havana'daki babasına teslim edilmiştir. Birkaç ay sonra Küba kökenli Amerikalılar Dade County bölgesinin seçim sandıklarına koşturup başkanlık seçiminde Bush'un kuşkulu zaferinin korunmasını sağlamışlardır.

İç ve dış politikalardaki rolü her ne olursa olsun, Miami'deki Kübalı sürgünler özel bir uluslararası kent yaratmışlar, yarıkürenin gericilerine yasaya uygun, rahat bir yaşam sunmuşlardır. Deneme ve roman yazarı Joan Didion, "Tropik bir başkent: dedikoduları uzun, belleği kısa, kaçak para karabasanıyla kurulmuş, referans olarak New York, Boston ya da Atlanta yerine Caracas, Mexico City, Bogota, Paris ve Madrid'i seçiyor. Tüm Amerikan kentleri arasında yalnızca Miami 1959'dan bu yana doğrudan Washington'a bağlıdır ve her iki kentin bu özelliği, çarpıklığı biraz daha arttırmaktadır," diyor.

Tuhaf jeopolitik konumuyla Amerikan kentlerinin arasında son derece özgün bir biçimde adeta Güney Amerika'nın tümünü kucaklayan bir elektromanyetik güce sahiptir. Tüm dünyanın korkması gereken karanlığın bir feneri gibi, Miami ile "akrabaları" ABD'nin takıntılarının ve hoşgörülü siyasetinin kusurlarının simgeleridir.

88 Halkla İlişkiler

Halkla ilişkilerin Amerikan icadı olduğu iddiası küstahlık olur. Propaganda ve imgeleme dağlar kadar yaşlıdır. Eski Roma mimarisinin mesajları ya da İngiltere'deki Victoria dönemi reklamcılık kimsenin gözünden kaçmaz ama bunu kusursuzlaştırdığımızı söylemek saçmalık olmaz.

Sigmund Freud'un yeğeni Edward Bernays, modern halkla ilişkilerin mucidi olarak tanınır; gerçekten de kitlelerin fikrini iste-

nilen yöne çekmeye sosyoloji ve psikolojinin birçok unsurunu katmıştır. 1919'da New York'ta bürosunu açtıktan sonra Bernays aralarında *Kamuoyunu Biçimlendirmek* (1923), *Propaganda* (1928) ve *Amerikan Politik ve Siyasi Bilimler Akademisi Yıllığı*'ında yayınlanan "İnandırma Mühendisliği" (1947) adlı yapıtının da bulunduğu birçok kitap yazmıştır. Uzun ve başarılı yaşamının ilk zaferlerinden biri, Birinci Dünya Savaşı yıllarında ABD Savunma Bakanlığı Kamuoyu Bilgilendirme Komitesi'nin kurulmasını sağlamaktı.

Şimdiki Savunma Bakanlığı'nın yaptıkları herhalde kurnaz Bernays'in bile gözünü kamaştırırdı. Bu noktada biz, Bernays'in Ivory Sabunları promosyonlarından başlayıp onun adımlarını izleyen on binlerce ticari halkla ilişkiler kampanyası gibi zararsız unsurlardan geçerek, tehlikeli olanlara yaklaşıyoruz. Çünkü artık kuruluşlara iliştirilmiş halkla ilişkiler trenleri ürkütücü bir aldatmaca düzeyinde haberler ve öyküler üretiyorlar.

Yakın tarihli birkaç rapora bir göz atalım:

ABD ordusu "Irak'taki ABD misyonunun imgesini cilalamak amacıyla ABD'li askerlerin yazdığı öyküleri yayınlaması için Irak gazetelerine gizlice para veriyor. ABD ordusunun askeri 'bilgi operasyonları' birimleri tarafından yazılan makaleler Arapçaya tercüme edilip Bağdat gazetelerinde yayınlanıyor" (*Los Angeles Times*, 30 Kasım 2005).

"Amerika'nın başkanlığındaki çokuluslu gücün Bağdat karargâhının halkla ilişkiler bölümü elemanları, Bilgi Operasyonları Geçici Görev Gücü adı verilen bir organizasyonun bilgi operasyon uzmanlarıyla birlikte çalışmaktadırlar. Ordu ve savunma yetkilileri bu birimin halkla ilişkiler görevlilerinin, bilgi operasyon uzmanlarının emrinde

olduğunu belirttiler. ABD'nin askeri operasyonları hakkında gerçek bilgiler aktaran halkla ilişkiler elemanlarıyla düşmanın hareketlerini, algılamasını ve davranışlarını etkilemek için propaganda, uydurma öyküler üreten bilgi operasyonları arasındaki kesin ayırım gittikçe bulanıklaşmaktadır (Jonathan S. Landay, Knight-Ridder, 1 Aralık 2005).

"Pentagon, beş yıla yayılmış 300 milyon dolar tutarında üç kontratı ABD ve özellikle ordu hakkında yabancı kamuoyunun fikirlerini psikolojik unsurlar katarak geliştireceğini umduğu şirketlere bu hafta dağıtmıştır," (*Washington Post,* 11 Haziran 2005).

"Savunma Bakanlığı'nın Amerikan ordusuna, kamuoyunu ve gerek tarafsız gerekse dost ülkelerde politika yapıcılarının fikirlerini etkilemeye yönelik gizli operasyonlar düzenlemesi için gizli bir talimat vermeyi düşündüğünü, üst düzey Pentagon yetkilileri açıklamıştır." (*New York Times,* 16 Aralık 2002).

"Sivil yönetici Bremer'in felaketlere yol açan yönetimi Irak işgalini, çevresindeki (Ari Fleischer'in kardeşinin de bulunduğu) yönetici akrabalarının ve dostlarının kötü kararları nedeniyle berbat ettiğinden, Beyaz Saray, sahte haberleri üreten dostlarına dağıttığı paralar için şiddetli bir darbe ile karşılaşmıyor.

"Yöneticilerin çığırtkanı olarak maskesi düşürülene dek Armstrong Williams gazeteciliğinden çok, 1999 yılında kendisine karşı açılan berbat bir cinsel taciz davasından kurtulmak için yaptığı anlaşma ile tanınıyordu. 2003 yılında bir ordu komutanı Amerika'daki yerel gazetelere göndermek için askerlerine 500 adet birbirinin eşi iyi haber mektubu imzalattığında, yapılan sahtekârlık öylesine açıktı ki, kirli çamaşırlar anında ortaya çıkıverdi. Jessica Lynch ve Pat Tillman için uydurulan senaryolar kısa sürede çözülüverdiği gibi geçen hafta sonu Pentagon'un açıkladığı Felluca dışındaki "rutin

yaya devriye" nöbetindeki 10 deniz piyadesinin öldürüldüğü haberinin de doğru olmadığı anlaşıldı" (Frank Rich, *New York Times,* 11 Aralık 2005).

2002 yılında Savunma Bakanı Rumsfeld'in kurduğu kısa ömürlü ama unutulmayan Stratejik Etki Bürosu'na insanlar nostaljiyle bakabiliyor. Pentagon'un bu icadında dezenformasyon düşmanın dikkatini dağıtmak ve şaşırtmak için kullanılacak bir ürün olacaktı. Sırrı ortalığa yayılınca bir yaygara koptu ve Rumsfeld büronun kapatılacağını bildirdi. "Bay Rumsfeld üzgün gibi görünüyordu," diye yazdı *Harper's* dergisinden John MacArthur." Ama bu da onun halkla ilişkiler becerisinin başka bir unsuruydu. Verdiği haberin ardından çıkan genelinde kıt akıllı, olumlu tepkileri okurken, birçok vatandaşın, Pentagon ile Beyaz Saray'ın birkaç on yıldır rutin olarak gerçekleri açıkladığına inandıklarını fark ettim."

Tüm siyasi iktidarlar haberleri kendilerine yardımcı olması için biçimlendirirler ve Washington'da son dönemlerde görülenler de bunlardan farklı değildir. Ama halkla ilişkiler yutturmacalarının küstahlığı insanı şaşırtıyor. Colin Powell'ın Irak'ın sahip olduğu kitle imha silahları konusunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne yaptığı uydurma sunumu anımsayın. Ya da "Temiz Gökyüzü Girişimi", "Sağlıklı Ormanlar Girişimi" ve "Hiçbir Çocuk Geri Kalmayacak" gibi hükümet programlarına yapılan şirket bağışlarında kullanılan takma adlarını bir düşünün. Böylece sağduyulu fikirler, gerçek uygulamalar yerine, halkla ilişkilerin şaşırtıcı taktiklerine dayanan "demokratikleştirme", "yeni bin yıl gelişme hedefleri" ve benzeri küresel politikalar hakkındaki alaycılığı insan rahatça algılıyor.

Hatta Edward Bernays bile biraz utanırdı.

89 "7 Gün / 24 Saat"

Çalışma Etiklerinin Kötüye Kullanımı

Çalışmak iyidir. Kişiyi hırslandıran, önem taşıyan ve ödüllendiren işler bir nimettir. Amerikalılar çalışma etiğini birkaç başka ulus gibi sımsıkı kucaklamışlardır ve karşılığında ülkenin gördüğü genel bir refah ortaya çıkmıştır. Ama aynı zamanda çalışmak, dikkati yaşamın diğer yönlerinden yalnızca kendine çeken bir uyuşturucu gibi de olabilir.

İş yaşamı, bireysel ödüllerin, dostların ve rahatlamanın mekânı olarak yuvanın yerini almıştır. Arlie Hochschild, iş ve ev yaşamı hakkındaki *The Time Bind* adlı kitabında sezgisel tanımlar getiriyor; "Zaman evlerden emilip işyerlerine pompalanıyor." Ama bunun nedeni ay sonunu getirebilmek için insanların daha fazla çalışmak zorunda kalması değildir. Özellikle ağır çalışmanın evde yarattığı stresli yaşama karşılık işyerleri adeta bir kurtarıcı durumunu almıştır. "Çoğu kişinin dostları ve hatta akrabaları çalışmakta olduğundan, evlerine gittiğinizde komşuları olduğunu ama komşuluk yapamadıklarını görüyorsunuz," diyor Hochschild. "Bu nedenle yöneticiler, beyaz yakalılar ve fabrika işçileriyle görüşmeler yaparken, dostlarının nerede bulunduğunu, evdeki sorunlarını nerede tartıştıklarını soruyorum ve işyerinde yanıtını alıyorum."

Nedenleri ne olursa olsun, çalışmak artık Amerika'da bir tutkuya dönüştü ve dünyanın birçok bölgesinde de 7 gün/24 saat gibi tanımlanacak biçimlerde sürdürülüyor. Haftada yedi gün, günde yirmi dört saat çalışıyoruz ya da çalışmak için hazır bulunuyoruz. Da-

ha azı adeta mızmızlık gibi görülüyor. "Tam zamanlı çalışanların işyerinde harcadığı saatler açısından biz 1 Numara'yız," diyor tarihçi Stephanie Coontz. "Tatil günlerinin sayısında sanayileşmiş dünyanın gerisinde kalıyoruz. Ama 1973'den günümüze toplam gelirdeki büyümenin %94'ü, Amerikalıların en zengin %1'ine gitmektedir." İşgücüne katılan kadın sayısı son yirmi, otuz yılda önemli bir artış gösterdiği halde, çalışma saatleri gitgide uzamaktadır. Bazıları için başka bir seçenek yoktur: gerçek gelirdeki durgunluk ya da sağlık hizmetleri gibi yan ödemelerin yaygın olmayışı, çoğu kişinin daha uzun saatler ya da birden fazla işte çalışmasına neden olmuştur.

Ayrıca iş dünyasında yeni bir etik daha ortaya çıkmıştır ve cep telefonları, BlackBerry'ler, e-postalar gibi dünya çapındaki iletişim unsurlarının yaygınlaşması bunu daha da kolaylaştırmıştır. Asla işinizden uzak kalamazsınız ve asla uzak kalmanız beklenmez.

Ağustos (hatta temmuz) ayında ya da Noel tatilinde bir Avrupalıyı işyerinde bulmaya çalışın bakalım. Hiç kimse saat dokuzdan önce işyerine gitmez. Ne var ki, bu zarif gelenek de yavaş yavaş Amerika'yla aynı düzeyde olma baskısı nedeniyle yok oluyor. Bunun en üzücü ve en kesin işareti siesta alışkanlığının kaybolmaya başlaması.

İspanya'daki ekonomik büyüme, siesta uygulamasıyla gurur duyan halkın artık bu gelenekten uzaklaşması anlamını taşıyor. "Güzellik salonları uyku özlemi çekenlerin hizmetinde," diye açıklıyor bir rapor. "Güzellik Bulvarı adlı işletmenin sahibi Silvia Escribano, müşterilerinin saçları kesildikten sonra arka odada biraz kestirmelerine ya da sırtlarına masaj yaptırmalarına izin veriyor. 'Onları uyanık kalmaya çabalarken görmek acı veriyor,' diyor Escribano."

Meksika'da da geceleri geç saatlere kadar çalışma nedeniyle uygulanan siesta izni artık kamu çalışanları için geçerli değil. Çin'deki iki saat süren öğle yemeği tatilleri de yok oluyor.

Daha sağduyulu bir yaşam biçimindeki bu değişikliklerin Amerika'nın işkolik alışkanlıklarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı bilinmiyor ama haftalık çalışma sürelerinin ABD standartlarına gitgide daha fazla uyum gösterdiği fark ediliyor. Daha kısa öğle yemekleri, öğle yemeği için pek seyrek eve gidebilmek, hafta sonları ve tatillerde çalışmak, işyerinden gerçekten uzaklaşamamak en belirgin işaretlerdir.

90 Paris Hilton ve Ünlüler Kültürü

Paris Hilton'ın televizyon programını izlemedim. Porno videosunu da izlemedim. CNN kanalının eğlence programlarında birkaç saniye için ekrana gelmesinin dışında onu gördüğümü sanmıyorum. Ama insanın görüş alanına usulca giren bir örümcek gibi Paris Hilton'ın da bir tehlike yarattığını hissediyorum. Ya da belki çerçöp ünlüler diye tanımlayabileceğim bir tehlikenin zirvesini oluşturuyor.

Bayan Hilton bazı açılardan en kusursuz örnek. Gözle görülür hiçbir yeteneği ya da başarısı yok. Ticaret dünyasının ünlü bir soyadını taşıyor. Fotoğraflarına bakılırsa ince yapılı, boyalı sarı saçlı, güzel sayılabilecek, zekâ düzeyi kısıtlı bir kadın. Birçok yeni yıldızın eski ünlülerin oğulları ya da kızları olduğu Hollywood geleneğinin bir parçası. (Büyükbabası Nicky, Liz Taylor'ın çok eski kocala-

rından biri.) Basının ilgisini gereğinden fazla çekerek, güzel-parti-kızı-yaramazlıkları sergileyerek ün kazanma iddiasını sürdürüyor. Gece geç saatlerdeki televizyon programlarının şakaları ve alayları belki daha ölümlü birini yok edebilirdi ama Paris dayanıyor. Adını Google'da ararsanız 30 milyon linkle karşılaşırsınız, yani Prenses Diana'dan 28.5 milyon daha fazla.

Bu işte bir terslik var mı? Zararsız bir eğlence mi? Hem evet hem hayır.

İnsanlar her zaman ünlülere hayranlık duymuşlardır. Hayran olunan erkek ve kadınların bazı başarılara imza attıkları varsayılır; bazen bu başarılar ordu kahramanları ya da ticaret sektörünün kodamanları gibi biraz başbelası da olabilir. Ve elbette standartlar değişir. Benim kuşağımın okul çocukları için Kristof Kolomb bir kahramandı ama soykırım yanlısı olduğu birkaç yıl sonra yayınlanınca gözden düştü. (Duyduğuma göre bazı özel okullarda ekim ayındaki o pazartesi günü "Kolomb Günü'nü Yeniden Düşünmek" olarak tanımlanıyormuş ama tatil olmasından vazgeçilmemiş.)

Güzel insanlarının beyazperdede ve perdenin dışında sürdürdükleri ancak hayal edilecek yaşam biçimleriyle Hollywood, ünlülere tapınmayı en fazla geliştiren mekândır. Günümüzde rock yıldızları, mankenler ve sporcular da pek geri kalmıyorlar. Bugünün ölçütleriyle geçmişin Hollywood'u oldukça usluymuş gibi görünüyor. Ingrid Bergman ya da Charlie Chaplin'in skandalları daha masum bir dönemin hoş anılarına benziyor. Spor dünyasının kötü çocuklarını, yani Billy Martin ya da Jimmy Pearsall'ı anımsıyor musunuz? Günümüzün arenalarındaki mültimilyon dolarlık megastarların yaptıklarının yanında çok silik kalıyorlar.

Ünlü yaratma makinesi çok büyüktür ve şu anda ünlü olmayanın haber değeri yoktur. Ne var ki, ünlüler kültürünün etkileri tümüyle değerlendirilmiyor. Amerikan kültürünün daha ciddi alanlarında atıp tutmalar işitiliyor. Puff Daddy hakkında *New Yorker* dergisindeki övgü dolu yazıya karşılık Paul Hollander, *National Review* dergisinde ateş püskürüyor. "*New Yorker'*daki makale, ünlülerin sergiledikleri davranışları için ödüllendirildiklerini açıkça gösteriyor. Bu ödüller de onların şişmiş, gerçekçi olmayan özalgılamalarını sağlamlaştırıyor."

Bu kültürün etkisi belki düşünce ve sanatı daha yücelterek ifade etmeye çabalayanlara basit bir hakaretten daha fazlasıdır. Ünlü olmak bir cins tüketiciliktir ve önce ülkenin ardından tüm dünyanın ticaret yaşamına derinlemesine girmiştir. Ünlülerin her yeri kaplayan imgeleri insanı kaygılandırıyor. Psikoloji dalındaki araştırmalar, ünlülere tapmanın yeniyetmelerin gelişiminde çok açık etkileri bulunduğunu gösteriyor. "Ünlülere bireysel olarak yoğun ilgi duymak, düşük düzeyde güven ve yakınlık duygularına sahip olmanın ön işaretidir," diyor bir araştırma. Ayrıca yeniyetmelerin geçiş döneminde ana babalarından uzaklaşıp akranlarına yakınlaştıklarını belirtiyor. Bazıları oraya ulaşamıyor.

Böylesi "parasosyal" ilişkiler -genelinde televizyon programları ve dergiler tarafından dürtülenen, kişinin sanki belirli bir ünlüyü tanıyormuş gibi davranışı- her yaş grubunda sorun olabilir ama özellikle kişiliklerini ve rol modellerini arayan yeniyetmeliğin erken dönemlerindekileri daha fazla etkiler. Tahmin edilebildiği halde üzücü olan bazı davranışlar özimgeyle bağlantılı sorunları içerir. Kendi beden görüntülerini beğenmeyen genç kızlar hoşlandıkları tiplere

benzeyebilmek için diğer sorunların yanı sıra beslenme bozukluğu gibi rahatsızlıklar da sergilerler.

Parasosyal ilişkilerin başka bir boyutu gündelik dünyadan kopmaktır: "Yoğun bireysel nedenlerle ünlülere tapınmak, kötü durumdaki zihinsel sağlıkla bağlantılıdır. Bu ilişki nevrasteni ve bağlantıyı kesmeyi akla getiren bir başa çıkma tarzının çerçevesinde anlaşılabilir," diye sonuçlandırıyor önemli bir çalışma. Nereyle bağlantı kesiliyor? Ben, yalnızca gündelik yaşamın sıradan yapısıyla değil, başkalarına karşı duyarlı olmakla ve dayanışmayı geliştiren unsurlarla da ilişkinin kesildiğini tahmin ediyorum. Sosyal ilişkiler. Toplum. Bu sosyal iletişim ağlarındaki kişilere ve daha geniş toplumsal sorunlara duyulan ilgi. Televizyonun geliştirdiği bu uzaklaşma olgusunun ünlüler üzerinde odaklanmayla güçlendiği kolayca saptanabiliyor. Neredeyse gerçek bağımlılık boyutuna varan parasosyal ilişkiler, ticari nedenlerle ünlüleri konu alan televizyon yayınları ve dergiler tarafından destekleniyor ama bunun siyasi sonuçları da var.

Bu çalışmalar günümüzün donuk, kendine dönük ve hatta suçlu ünlüleriyle, bir zamanların belki de toplumsal bir değerini temsil etmiş olan ünlüleri arasında bir ayırım yapmıyor. *Forbes* dergisinin 2005 yılının 100 ünlüsü listesinin başını sinema artistleriyle sporcular çekiyor ama elli beşinci sırada yer alan Paris Hilton'ın, televizyon yıldızı Hilary Duff'ın bir adım önünde ve Bill Clinton'ın bir adım gerisinde bulunması biraz umut veriyor. (Paris ile Clinton'ın alt basamaklarda olmasının nedeni kazançlarının düşüklüğü.) Sanatçıların ve sporcuların bulundukları yere gelebilmek için çok çalışmaları gerektiğini bilmek insanı rahatlatıyorsa da, en ünlü 100 kişi arasında çocuklar için rol model olabileceklerin sayısı oldukça az.

Ünlülere tapınma çılgınlığı Amerika'dan dünyanın dörtbir köşesine doğru yayılıyor. Yıllar önce, ırkçı rejimin sona erdiği ve AIDS krizinin baş gösterdiği dönemde Afrika'nın güneyini dolaşırken, rastladığım genç bir kız, bana Amerika'nın en büyük ikonlarından biri hakkında sorular sormuştu. Kimdi bu kişi dersiniz? Bill Gates mi? Hayır. Oprah mı? Hayır. Genç kız, Madonna hakkında bilgi almak istiyordu. Dünyanın bu uzak ve karmaşa içindeki köşesinde yaşayan genç kızın sorusu Material Girl hakkındaydı (ki, Madonna *Forbes* listesinde genellikle sekizinci sırada bulunuyor).

Ve dünyaya yayılıyor. Çoğu zaman "fazlasıyla Amerikan" ya da fazlasıyla uygunsuz olduğu üzüntüyle söyleniyor. Hindistan'daki bir derginin editörü "Hintliler arasında 'Beyaz ırk gösterişinin' yayıldığını, açık renk tene değer verildiğini" bildiriyor. Benzer bir dinamik Afrika'da da sergileniyor. Afrika kökenli Amerikalı kadın ünlülerin cilt rengini açıcı kremler kullanarak geliştirdikleri güzellik anlayışını ve süpermodellerin sıskalığını örnek alan ince beden tipi yaygınlaşıyor. "Amerika'da başarıya ulaşmak" kavramı ünlülerin yaşam biçimleri, zenginliklerini sergilemeleri ve geri kalan tüm konulardaki kendini beğenmiş yaklaşımlarıyla bağlantılı gibi görülüyor.

Ama belki de en tehlikelisi Amerikalıları etkilemiş olan ünlülere tapınma yaklaşımının gelişmesidir. Bir ünlünün yaşamına takıntı derecesinde bağlanmak, uydurma ilişkiler sergilemek, gerçeklerden uzaklaşmak olguları Mombasa ya da Penang da olduğu kadar Memphis ya da Des Moines'de de kişiyi yalnızlaştırabiliyor. Yalnızlığa kendilerini mahkûm edenler ise karar verme yetisini yitiriyorlar, duygusal olarak umarsızlaşıyorlar, görevini yapmayan toplumların ve yağmacı ideolojilerin beslenmesine yol açıyorlar.

Paris sonsuza dek kalıcı değildir ama yabancı ülkelerde "partilerde görünmek için" biçtiği 300.000 dolarlık bedel ve yabancı dergilerin neredeyse tümünün kapağında yer alması onun ABD ünlülerinin yeni elçisi statüsünün küreselleştiğine işaret ediyor. "Ben başkalarına benzemem. Ben bir Amerikan prensesi gibiyim," demişti CBS haber kanalında konuşurken.

91-100 On Üzüntü

Bu üzüntülerin pek üzerinde durmaya değmiyor ama listeye katmamak da doğru olmaz. Gerçi iklim değişikliği, savaş ya da küreselleşme kadar önemli değiller ama bir kısmı yurtiçi politika, kültür ya da diğer konular için biraz daha önem taşıyor. Üzüntülerin bazıları ciddi bazıları değil ama yine de biraz ilgi gösterilmesi gerekiyor. Belki de ayrıntılar için başka bir kitap bile yazabiliriz ama öfkelendirici olabiliriz.

91 Aptallaştırmak

İlk ve orta öğretimin neredeyse çökmesi acaba daha aptal bir Amerikan halkı mı yaratıyor? Olanaksız gibi geliyor ama kanıtları ortada: George Bush'un iki kez başkan olması, reality şovlar, televizyon programcısı Nancy Grace, arazi araçları, kötü oyuncu Adam Sandler. Okullardaki sınav sonuçları yetersiz (dokuz yaşındakiler için biraz gelişme gösterirken, on yedi yaş grubunda gelişme gös-

termemesi tehlike çanlarını çaldırmalı); sınıflardaki öğrenci sayısı arttı ama öğretmenlerin maaşları artmadı. Bu konuda pek az istatistik sağlam deneysel işaretler veriyor ama Salak ve Avanak olgusu sanki ülkeyi kaplıyor gibi görünüyor dostum.

Belki bizim küçük yetişkinlerimizin dünya coğrafyası hakkında bildiklerini anlatan öykülerin sayısının yükselmesi bunu gösteriyor. "Geçen yıl dokuz ülke üzerinde yapılan bir anket (on sekiz-yirmi dört yaş grubu) beş genç Amerikalıdan birinin dünya haritası üzerinde Amerika'nın yerini bulamadığını ortaya çıkarmıştır," diye açıklıyor ABD Eğitim Bakanlığı'nın bir raporu. "Genç Amerikalıların coğrafya bilgisi, yirmi beş yıl öncesinin yaşıtlarına oranla önemli ölçüde azalmış. Yalnızca Amerika'da on sekiz-yirmi dört yaş grubunun bilgisi elli beş yaş ve üstü grubundan daha azdı; diğer sekiz ülkenin genç yetişkinlerinin bilgisi yaşlılardan daha fazlaydı."

Bu Roper araştırmasının bulgularının belki daha da önemli bir noktası var: Amerikalıların yalnızca %13'ü Irak ya da İran'ın nerede olduğunu bilirken, %34'ü, "geçen yıl televizyondaki Survivor programının çekildiği Güney Pasifik adasının yerini tam olarak saptayabiliyor."

Dünya hakkındaki bilgisizliğimiz saldırıya kalkmış kör filler sürüsünü andırıyor.

92 Michael Jackson

"Amerika bu mu?" şeklindeki imge sorununda Michael'ın listede olması gereklidir. Onun bir zamanlar insanı etkileyen yeteneği ve dünya çapındaki şöhreti nedeniyle bu kategorinin *tek* kültür iko-

nu olarak Oklahoma bombacısı Tim McVeigh, sağcı avukat yazar Ann Coulter, dinsel yorumcu Pat Robertson ve Jenna Jamison'a tercih ettim. Aslında kitabın başka bir bölümündeki ünlüler kültürü eleştirisi arasında yer alabilirdi ama Jackson bu konunun sıradan dinamiklerinin dışına taşıyor.

Michael Jackson bazı çok ciddi sosyal davranış bozuklukları sergiliyor. Şu suratının resimli tarihine bir bakın. Bedenine yaptıkları yalnızca kendisini ilgilendirir ama hâlâ çok geniş bir hayran kitlesini peşinden sürükleyebilmesi (bu durum başkaları için de geçerlidir) insanı rahatsız ediyor. Ayrıca küresel boyutlarda haber medyasına konu olduğunu da unutmamak gerekir.

Yabancı ülkelere gittiğimde Michael Jackson gibi birine yerel medyanın gösterdiği ilgiyi fark edince, başka bir ülke pasaportuna sahip olmayı arzuluyorum.

93 Kılıksızlar

Gerçi Provo, Utah'daki İmaj Yönetim Enstitüsü'ne pek sık danışmıyorum ama web sayfasındaki bir yorum ilgimi çekti. "Artık İmajımızı Yükseltme Zamanı Geldi Amerika!" Şapşal giyinen Amerikalıların sayısının çok arttığına ve 11 Eylül'e işaret ediyordu... Pek sayılmaz. Ama özensiz giyim gerçekten Amerika'ya özgüdür ve bu konuda hepimiz aynı fikirdeyiz. Ve durum gitgide kötüleşiyor.

Karımla birlikte yabancı bir ülkede bir kafede oturup gelip geçeni izlerken bu küçük oyunu oynamayı seviyoruz. Üstlerinde eşofmanlar ya da erkeğin sırtında bir futbolcu forması ya da bedenine uymayan ve asla doğada bulunmayan renkleri sergileyen bir şort

giymiş bir çift geçince, "Amerikalı," diye mırıldanıyoruz. Her seferinde de haklı çıkıyoruz.

Biz yalnız değiliz. "Günümüzde evlerinde kılıksız gezen ve yolculuğa çıkınca hiç değişmez biçimde kot pantolon ve tişört giyen Amerikalıların sayısı oldukça yüksek," diyor Uluslararası Görgü Kuralları Danışmanı Ruth L. Kerns. "Çok şapşal giyiniyorlar, hatta çok şapşal gibi davranıyorlar ve yabancı ülkelere gittiklerinde insanların bize tepeden bakmalarına neden olup bizim *yıkanmayan barbarlar* olduğumuzu düşünmelerine yol açıyorlar!"

Oldukça haşin bir eleştiri ama bu kitapta hiçbir şeyi gizlemeden dürüstlükle sergilemeye çalışıyoruz. Ayrıca derinine inmeye çabalıyoruz; vatandaşlarımızın çoğunun yüzeysel görünümlerinin altında ne yatıyor?

Bir kültür başkaldırısı olarak kot pantolon ve düğümlenip boyanmış giysiler giyen altmışlı yılların kuşağına ben de dahilim. Ama o zamanlar başkaldırının bir nedeni (baskıcı burjuvazi uzlaşmacılığı) vardı. Günümüzde ise kot pantolon ile tişörtler, giyimin tek koşulu olunca, kişinin büyüklere karşı gösterdiği saygının azalmakta olduğunu nasıl anlatabiliriz? Gençler arasında örneğin iç çamaşırlarının küstahça sergilenmesi gibi daha da uygunsuz giyim tarzları var (bu olgu Madonna ile başlamamış mıydı?) ve dövmelerle beden boyaları iyice yaygınlaştı. Delikanlıların her zaman üzerinde olan bol pantolonların silah taşımakla bağlantılı olduğu söyleniyor ama bu pantolonları Sears mağazaları satınca, düşünmeye başlıyorsunuz.

Otuz yaş üzerindekiler için spor giyim oldukça ucuz, yağ katmanlarını örtüyor ve sanki daha genç bir imge yaratıyor. Bir bakı-

ma fast food yemek gibi bir tembellik de oluşturuyor. Yazar Daniel Akst'ın gözlemlediği gibi "spor giyim" satışları zirveye doğru yükseliyor. "İşin ironik yönü, mor renkli kadife koşu eşofmanlarından yüksek teknoloji koşu ayakkabılarına dek ne kadar fazla sporcu giysisi giyersek spordan o denli uzaklaşıyoruz." Bir arazi aracına sahip olmanın giyim açısından gerekçesi gibi.

Küresel olarak rahatsız eden iki unsur var: Birinci Bayan Kerns'in bilgelikle işaret ettiği imaj konusu. İkincisi ise futbolcu formalarını ve beysbol keplerini özellikle üçüncü dünya ülkelerine ihraç etmemiz; artık herkes Oakland Raider takımının taraftarı gibi görünüyor. Afrika'nın güneyinde *dashiki* denilen çok renkli, düğmesiz ve bol erkek gömleğinden çok Michigan Üniversitesi tişörtü gördüm. Bazen bu sıkıcı kılıksızlık, maskaralığa kadar gidiyor. Bir arkadaşım Guatemala'da üzerinde "Ben bir Maalox Dakikası Yaşıyorum"(*) yazılı tişört giymiş bir genç erkek gördüğünü anlatmıştı. Genç adamın bunun anlamını bilmediğini varsayıyoruz. Ama belki de ironik bir biçimde anlamını tam olarak biliyordu.

94 Falanjist Ukalalık

Bu tipleri bilirsiniz; hiç bıkmadan, usanmadan, ahlakdışı bir biçimde savaşları gündeme getiren, başkalarının savaşlarına ve teröristlere destek veren, askeri harcamaların artmasını isteyen, biz mahallenin sert çocuklarıyız herkesi tekmeleme zamanı geldi gibisinden "tek kutuplu" bir yaklaşım izlememiz gerektiğini söyleyen günlük

(*) Mide ilacı reklamı.

gazete ve bazı dergilerin köşe yazarlarından söz ediyorum. Bizleri Vietnam'a, Nikaragua'ya, Irak'a ve Afganistan'a götüren onlardı. Sonuçlar feci oldu, milyonlarca insan öldü, Amerika'dan herkes nefret ediyor, ülkelerin ve bölgelerin istikrarı bozuldu. Yine de arka koltuk şoförleri oturdukları yerden, bazı kavgacıları itaat etmeye zorlamazsak, zayıf sayılacağımızı haykırmayı sürdürüyorlar. Yeter artık, biraz büyüyün.

Bunları fark etmek kolaydır... *Washington Post* köşe yazarı Krauthammer, *New York Post* köşe yazarı Podhoretz, *The Weekly Standart* editörü Kristol ve onların taklitçileri. Neocon tanımını kullanan yeni muhafazakârlar daha inatçı ve daha atak davranıyorlar, ama kendilerine ne ad verirlerse versinler, bulaşıcı bir hastalık gibiler. Debdebeli militarizm kendi dünyalarının köşetaşını oluşturuyor. Hükümetin içindeki savaşçı sınıfına bir aydın örtüsü örerek sağladıkları destek (ne kadar yüzeysel olsa da) aslında hoşlanmadıkları haber medyasında ve kamuoyunda yankılanıyor. Tiz çığlıklar atıyorlar ve mantıklı tartışmaları olanaksız hale getiriyorlar.

95 Scientology

Xenu'nun öyküsünü bilmek bu dini -evet *din*, niçin olmasın?- bu sayfalarda öğrenmek için yeterlidir. Yetmiş beş milyon yıl önce Galaktik Konfederasyonu Başkanı Xenu, milyarlarca insanı (DC-8 uçaklarla) dünyaya getirdi ve hidrojen bombalarıyla yok etti. Bu talihsiz şeylerin... insanların ruhları o tarihten bu yana canlılar için korkunç bir sıkıntı yaratıyor. "Uzay operası"nın odak noktası, bizim ırkımıza ve sorunlarına yapılan dış dünyayla bağlantılı birçok kat-

kıdan yalnızca biridir. Aslında her şey çok daha önce başladı, bakın tam olarak 7×10^{85} yıl önce Yaratık Implantlarıyla...

Dahası da var. Hem de çok fazlası. Yalnızca Tom Cruise ile John Travolta'nın tuhaf oluşu değil. Birçok bölümlere ve etkinliklere sahip, soluk kesen bir deliliğe varan bir felsefesi ve son derece kendini haklı gören bir duruşu olan dünya çapında bir organizasyon. Ne yazık ki, Scientology tümüyle Amerikan icadı ve bizim dünyaya en önemli "dinsel" katkımız. Eğer bunun mantıkdışı bir kültten başka bir şey olmadığını düşünüyorsanız, dikkatli olun.

96 Sekiz Yaşındakiler İçin Fahişe Modası

Bu konuda Britney ya da Christina'yı suçlayabilir miyiz bilmiyorum ama iki kız çocuk annesi pek de tutucu sayılmayan bir arkadaşıma bu kitaba ne yazmamı istediğini sorduğum zaman, "Sekiz yaşındakiler için üretilen benimle-seviş diye bağıran giysiler," yanıtını verdi. Arkadaşımın haklı olduğunu anlamam uzun sürmedi. Belki her şey Bratz Babyz gibi oyuncaklarla başladı. Reklamına bir bakın: "Bratz bebekler, herkesin en sevdiği moda dostu olmadan önce, moda aşkıyla tutuşan küçük kızlar vardı! Her şey... acayip modalar, ateşli aksesuvarlar ve olağandışı dostluklar işte burda başladı! Dikkat edin, şu Bebekler sahip oldukları Bebeklik Çalımını nasıl satacaklarını zaten biliyorlar!"

Ana hedef gösteriş yapmak ve hatta neyin gösterişini yapmakta olduklarını bilmediklerini umduğum kadar küçükler için de geçerli.

"Eskiden ergenlik çağındaki kızlar için ayrı giysi bölümleri olurdu ama şimdi bu yaş grubunun giysileri on sekiz yaşındakilere hitap edenlerle birlikte satışa sunuluyor," diye açıkladı bir psikolog *Boston Globe* gazetesine. "Böylece kızlar daha küçük yaşta cinsel nesne biçimine getiriliyor. Kime hizmet ediyor? Yalnızca erkek egemen kültüre ve tüketiciye yönelik pazarlara. Toplum kültürü olarak cinsellik sattığımız kızların yaşları gitgide küçülüyor." Özellikle reklam sektöründe durum böyle ama çoğu çocuğun izlediği televizyon programlarında da cinsel kışkırtıcılık mesajı açıkça görülebiliyor. Böyle bir mesajı nasıl çözümleyeceğini bilen yirmi yaşındakiler için olumlu olabilir ama sekiz yaşındakilere göre hiç değil.

Neyin yanlış olduğunu algılamak için bir huysuz ihtiyar olmanız gerekmiyor. Çok çabuk büyümek, çocukluğunu yaşayamamak, duygusal bağlantılara girmek, ki bunların hepsi ciddi ve kalıcıdır, yalnızca para kazanmak amacıyla yapılıyor. Evet, talep var ama her zaman en düşük davranış düzeyi için talep olacaktır. Ve evet, aynı talepler, Amerikan pop kültürünü yakından takip eden yabancı ülkelerde de fokurduyor.

Amerika'nın toplumsal geleneklere ve modası geçmiş törelere karşı çıkma özgürlüğü konusunda kutlanacak pek çok nokta var. Ama bunun anlamı tüm başkaldırıların her zaman iyi bir fikir olduğu değildir.

97 "Başıboş" John McCain

Duyguları asla yüz ifadesinden belli olmayan John McCain, ılımlıların ve hatta bazı liberallerin bile sevdiği söylenen, açık söz-

lü, yolsuzluğa bulaşmayan, sağduyulu bir muhafazakârdır. Ama aynı zamanda dış politika konusunda tehlikeli, iç politika sorunlarında da son derece acımasız bir sağ kanatçıdır. Mali reform ve işkence kampanyalarında "iyi" olabilir, John Kerry ile John Murtha'nın karakter yapılarına çamur atanlara karşı çıkıp "karakterli" görünebilir, ama bunların hepsi bedavadır. Daha önemli konularda %100 çılgın sağcıların yanındadır.

Kuzey Kore'yi bir düşünün. Bush yönetiminin "karmaşık ve aşırı derecede yatıştırıcı bir yaklaşımla Kuzey Kore politikasını yüzüne gözüne bulaştırdığını" söylemişti. Bush'u aşırı derece yatıştırıcı olarak tanımlamak, Papa'ya cinsel açıdan baştan çıkarıcı demek gibi bir şeydir.

2004 Cumhuriyetçi Parti Ulusal Kongresi'ndeki konuşmasının daha ilk dakikasında Irak'taki savaşın, kitle imha silahları ve terör bağlantısı gibi tüm düzmece nedenlerini birbirine karıştırmayı becermişti. "Yalnızca aramızdaki en fazla aldananlar, bu savaşın gerekliliğinden kuşku duyabilirler," dedi. Ardından 11 Eylül olaylarını anımsattı.

Bush'un Irak'a savaş açma konusundaki dürüst olmayan yaklaşımını, eleştirenlerin yalan söylediklerini öne sürerek, büyük bir cesaretle savundu. Buna karşılık 1999 yılında Bill Clinton'ın yalan söylediği için görevden alınması yönünde oy vermişti, yalanın konusu neydi?

Haiti'nin *Tonton Macoute* karabasanına teslim olmasına seve seve izin verirken, Clinton'ın Aristide'i tekrar başa getirme çabalarına karşı çıkarak Haiti konusunda hiçbir sorumluluğumuz olmadığını söyledi. Biraz tarih okusana John.

"Zeki tasarımlar" konusunun ve saçma sapan "yaratımcılık" dalaveresinin eğitime katılıp katılmaması konusunda McCain, "Bırakın öğrenciler karar versin," dedi. Shakespeare'i mi yoksa Örümcek Adam'ı mı okumayı yeğlediklerini onlara soralım. Eşcinsel evlilikler, vergi indirimleri ve askeri harcamalar konularında da önceden tahmin edilebilen sağ kanat konumuna sahiptir.

Sağ kanat geleneklerini izleyen bizim "başıboş" senatör aslında çok tehlikelidir. Bu yol Beyaz Saray'a gider ve John McCain de bu yolda yürüyor.

98 Çokkültürlülük

Okullarda "çokkültürlülüğü" öğretmek modası ve bunun yarattığı çelişkiler konusunda okuduğum en güzel cümle Todd Gitlin imzasını taşıyor: biz İngilizce dersleriyle uğraşırken, onlar Kongre'yi ele geçiriyor. Etnik azınlıkların otantik grup kimliklerini araştırmak açısından çokkültürlülük Amerikan eğitim sisteminin güçlü bir parçasıdır. Amerika'da çok uzun bir süredir varlığını sürdüren beyaz, Avrupalı, heteroseksüel kültüre, siyahların, Güney Amerika kökenlilerin, eşcinsellerin katkılarına önem verilmesinin övgüye değer yönleri vardır. Artık bu görüş Avrupa ve Kanada'dan sonra dünyaya da yayılmaya başladı.

Uygulamada ise sıkıntı veren bir eğilim oluyor. Ayırımcılık ve kültürel açıdan birbirinden farklı standartlar gerektiriyor. Bu niteliklere belki de sahip olmak istemeyenler için belirli kimlikler yaratıyor. Evrenselliğin her tür biçimine maksatlı olarak karşı çıkıyor ve böylesine geniş ilkelerin egemen grubun stratejileri olduğundan kuş-

ku duyulmasına yol açıyor. Farklılıkların üzerinde ısrarla durarak, genel insanlık dayanışmasını eritiyor. Dayanışmanın erimesi ise, çokkültürlülük yanlılarını daha başlangıçta öfkelendiren, siyasi kültürün en kötü unsurlarının baskınlığına neden oluyor.

Her kültürün kendine özgü ayrıcalıkları olduğunu iddia ederek, on yıllar süren mücadeleler sonunda kazanılmış, aralarında vatandaşlık hakları hareketinin, feminizmin de bulunduğu hukuk ve adaletin ilerici temellerinin altını oyuyor. Örneğin bazı kültürler kadınlara en temel eşit hakların tanınmasına karşı çıkıyor ve gerçekten de kadınlara zarar veren toplumsal uygulamaları destekliyor. Bunların koruma altına alınması gerekir mi? Çokkültürlülüğün ilkeleri açısından bu sorunun yanıtı evettir. Aynı şeyler çocukların çalıştırılması ya da çocukların cinsel yönden koruma altına alınması ya da zoraki evlilikler ve benzerleri için de söylenebilir. İleri sürülen savlar, eğer bunlar belirli bir kültürün otantik unsurları ise, saygı duyulması gerektiğini söylüyor.

Belki şaşırtıcı ama tarihin sömürgecilik, ırkçı baskıları gibi yönlerini de açıkça öğrenmenin ve toplumda süregelen ırksal ya da cinsel ayrımcılığı ortaya çıkaran tartışmalar yapmak herhalde yeterli olacaktır. Toplumun bütününü güçlendirdiği ve içine kattığı için çeşitliliğe değer verilmelidir. Ama çokkültürlülüğün fazlası bölücüdür, suçluluk duygusuna yönlendiricidir ve yeni bir tipleme biçimine dayanmaktadır. Hakların evrenselleşmesi mücadelesi henüz kazanılmamıştır ve şimdi ortaya çıkan çokkültürlülük ne yazık ki bu mücadelenin düşmanlarından biridir.

99 "Profesyonel" Okullar

Tüm üniversiteler arasında Amerikan üniversitelerinin en iyisi olduğundan hiç kuşku yoktur. Ama en seçkin üniversitelerde bile özellikle işletme ve gazetecilik dallarındaki profesyonel okulların gelişmesi büyük bir ayak izi bırakmaktadır. Çok uzun zamandır var olan hukuk fakülteleri de bu sorunun daha farklı bir unsurunu temsil etmektedir.

Yöneticilik, haber medyası ve hukuk sisteminde daha fazla profesyonellik sevgiyle kucaklanmalıdır ama profesyonel okul sektörünün patlama derecesindeki büyümesi ne gereklidir ne de arzulanmaktadır. Amerika'ya özgün olan her şey gibi bu da örneklemeyle dünyayı etkilemekte, yabancılara çekici gelmekte ve Amerika'nın dünyaya bakışını, davranışını şekillendirmektedir.

Sık sık söylendiği gibi Amerika'da yeterinden fazla avukat vardır; onlar avukatların yapması gerekenleri yaparlar, yani ancak kendilerinin yorumlayabileceği yasalar ve kurallar yaratırlar. Yakın gelecekte on yeni hukuk fakültesinin açılması planlanmıştır. Şu anda Amerika'da denklik belgesi verilmiş yaklaşık 200 hukuk fakültesi, çok sayıda eyalet denetimli fakülte vardır ve 735.000 avukat çalışmaktadır. Bazı araştırmalar avukatlık eğitiminin yetersiz olduğunu ve meslek etiklerinin özellikle kamu hizmetine olan katkı açısından şikâyetlere neden olduğunu ortaya çıkarmıştır.

MBA sektörü de gelişmiştir. 1956 yılında 3000 MBA derecesi varken şimdi her yıl 100.000 MBA diploması dağıtılmaktadır. Bu okullarda yönetici eğitimi yılda 4 milyar dolar gibi büyük para kazandırmaktadır. Ama bu okulların kimleri ortaya çıkardığı konusun-

da sert eleştiriler yapılmaktadır. Konu dışı kalmaları ve sorun çözme yeteneğinin bulunmaması eleştirilerin en önemlileridir. "MBA düzeyi eğitim için tuhaf, neredeyse hayal bile edilemeyecek bir tasarım geliştirdik; bu eğitimden geçenlerin 'beyinleri orantısız çalışıyor, yürekleri buz tutuyor ve ruhları büzülüyor," diyor bir eleştirmen.

Gazetecilik okulları temelinde ne öğretiyor? Araştırmacı ya da yazar olarak diğer disiplinlerin sağlayamadığı hangi becerileri sunuyor? Gazetecílik okulları sosyal bilimler, klasik edebiyat ya da doğal bilimlerin öğrettiği biçimde eleştirel düşünmeyle elde edilen sorun çözme becerilerini öğretmiyor ve öğretemiyor. "Gazetecilik okulundan mezun olup bilgisayar destekli röportaj yapma sanatını geliştirmiş birinin yerine, Chaucer üzerine harika bir tez yazan birini tercih ederim," diyor tanınmış bir editör. Gazetelerin haber bölümlerinde işe alınanların yarısı yalnızca üniversite diplomalarına sahip. "Mutlu amatörcülük" açısından gelişen bir etik kişinin belirli standart yöntemleri kullanarak herhangi bir konuda haber yapabileceğini gösteriyor. İlgilendiğiniz konu hakkında hiçbir şey bilmek zorunda değilsiniz. Bunun anlamı, bildiğini iddia edenlerin merhametine sığınmanızdır. Bu kişilerin çoğu da genelinde iyi para kazanıp çok gösterişli halkla ilişkiler uzmanlarını işe alanlardır.

Konuyu gerçekten iyi bilenler bu sorunları görüyor ama profesyonel okullar bir yandan avukatlar, MBA diplomalılar ve gazetecileri mezun etmeyi sürdürüyor. Kendi alanlarında "profesyonel" olan bu kişiler ise herhangi bir sorunu yaratıcı ya da etik bir biçimde çözebilecek beceriye sahip değiller, çünkü okullarında bunu öğrenmiyorlar. Üstelik bu olgu bizde olduğu kadar tüm dünyada da yaygınlaşıyor.

100 Hazır Gönüllü Askerler

Rio Grande Nehri kıyısında Meksikalı mültecileri kovalayan bunaklardan daha çılgınca ya da utanç verici (ama biraz da komik) başka bir olgu var mı? Sayıları sekiz bine ulaşan ve kendilerine Sivil Savunma Birliği Gönüllü Askerleri adını veren bu kişiler, yasadışı yabancıların ve teröristlerin ülkemize girmesini önlemek için sınırlarda nöbet tutuyorlar! Şu aptal tiplere bir bakın. Bush bile kendisini onlardan uzak tutmaya özen gösterdi. "Savaşın aynı tarafındaki iki komutan gibiyiz," diyerek Başkan'a başvurdular. "Kapıları nasıl kapatacağımız konusunda farklı fikirlerimiz var. Ama düşman kapıya dayandı ve kapıların hemen şimdi kapatılması gerekiyor!" Müdahale edilmediği takdirde Meksika'dan gelen yasadışı göçmenlerin ABD içinde bir alt ulus yaratacaklarını iddia ediyorlar. Yasadışı göçü önlemeyi, sınır güvenliğini sağlamayı destekleyen bu derme çatma grubun yöneticisi; kendisinin milliyetçi, anayasaya bağlı ve yasadışı göçün ulusal güvenlik, iş bulma umudu, egemenlik için bir tehlike oluşturduğundan kaygılanan bir ebeveyn olduğunu söylüyor, hükümetin bu konuda hiçbir şey yapmadığından sızlanıyor," diye açıklıyor web sayfası.

Amerika'nın yakın tarihindeki milislerin oldukça kaypak bir sicili vardır. Michigan milisleri, Idaho'dakiler ve Oklahoma City'deki bombalama sırasında on beş dakikalık şöhrete kavuşanlar unutulmaya yüz tuttular. Ama Gönüllü Askerler, yetkisiz korucuların gurur dolu geleneğini tekrar gazetelerin ön sayfasına taşımayı başardılar. Ku Klux Klan üyeleri, kürtaj yapan doktorları öldürenler, siyah-

ların kiliselerini bombalayanlar ve Amerika'ya özgü bu garip tür içindeki ötekilerle aynı sırada yer alıyorlar.

Zamanla onlar da unutulacak ve yerlerini yine gösterişle-başlayıp-sönüveren (yoksa altıpatlarlarının parlamasıyla başlayan mı demeliyiz?) başka paranoyak sağ kanat komplocu gruplar alacak. Silahlar, kameralar ve yabancılar olduğu sürece, sahneden inmeyecekler.

Amerika'nın Dünyada Doğru Yaptığı On Şey

Bunca atıp tutmadan sonra ülkem için bir aşk şarkısı söylemem gerekir mi? Copland, Gershwin, Hemingway, O'Keeffe, Salk, Watson, Chaplin, Chomsky, Fossey, Eleanor ve F.D. Roosevelt, Eisenhower, Murrow, Reuther, Roth, Owens, Ali, Armstrong, Glenn, Douglas, Dewey, Gates, Dylan, Zinn, Chavez, Burns ve Allen...

Liste şaşırtıcı derecede uzun ve kişiler hayranlık uyandırıcı. Müzik, resim, tıp, bilim, eğitim, buluşlar konularındaki katkılar Amerika'yı tüm zamanların en önde gelen ülkesi yerine oturtuyor. Sayısız tarihçi ve yorumcunun belirttiği gibi ülkemiz birçok avantaja sahip ve bu avantajları çoğu zaman insanlık için, aydınlanmış bir biçimde ve cömertçe harcıyor. Erdemleri, potansiyel gücü ve özgün standartları nedeniyle bunlara uyum sağlamadığı zamanlar hepimizin dikkatli davranması ve özeleştiri yapması gerekiyor.

Amerika dünyaya bunca iyi katkıda bulunmuş olduğundan, en azından on tanesini saymamak doğrusu terbiyesizlik olur. Ama benim üzerinde durmak istediğim noktalar rastgele seçilmiş ya da önceden tahmin edilebilir olanlar değil. Amerikan geleneklerinin iko-

nalarını dolaşmayacağım. Avrupa'yı Naziler'den ya da Güney'i kölelikten kurtaran büyük savaşlardan söz etmeyeceğim. Kitty Hawk, Harvard Yard, Edison laboratuvarı ya da Montgomery Hapishanesi'ni ziyaret etmeyeceğiz. Tarih sıklıkla sanki rasgele, şans eseri seçilmiş iyilik yapmış karakterlerden söz eder. Thomas Edison ya da Martin Luther King durumunda olduğu gibi, olağanüstü karakterlerin üzerinde yoğunlaşırken öykünün tümü, yani üstün yetenekleri azalmaya başlayınca neler olduğu, neler olmadığı anlatılmayabilir.

Ben daha çok dünyada var olması gereken ilkeler ve yöntemler üzerinde duracağım.

Bağımsızlık Bildirgesi'nden, tsunami kurbanlarına halkın yaptığı cömert bağışlara kadar Amerikalılar eşitlik, kendini yönetmek, adil olmak ve karşılıklı yardım gibi değerlere kucak açmıştır. Hükümet kuruluşları ya da özel şirketler yerine insanların bilinçli bir amaçla birey olarak bunu yapmaları hiç de şaşırtıcı değildir. Ne de olsa çoğu insan bazı ilkelere uyarak yaşamak ister. Kuruluşlar bunu ancak zorunlu oldukları zaman yaparlar. Halkı, toplumu, hükümeti ve iş yaşamıyla bir bütün olarak Amerika, her zaman özimgemizin beyan ettiği değerlere ulaşamıyorsa bile, bazen ulaşıyor ve bu durum dünya için büyük önem kazanıyor. Kutlanması, cesaretlendirilmesi gereken bir nokta.

Seçtiğim on noktaya bir göz atalım.

Doğru Olmak

Her konuda tarafsız ve doğru olmak bizim ulusal kültürümüze ve hukukumuzun büyük bir kısmına kazılmıştır. Amerikan Bağım-

sızlık Savaşı, İngiliz kralın kolonilere karşı davranışındaki eşitsizlik duygusundan kıvılcımlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana doğru olmayı yansıtan son derece güçlü sosyal, siyasi ve ekonomik değerler var olmuştur. Örneğin yiyecek ve diğer maddelerin satıldığı halk pazarları ekonomik ticaretin yanı sıra toplumun buluştuğu bir yer olmuştur; doğruluğu, temizliği, nezaketi kent yöneticileri tarafından denetlenmiştir. *Bülbülü Öldürmek* ("Bir gün Atticus dedi ki... bir insanı ancak onun ayakkabılarını giyip dolaşınca tanıyabilirsiniz") ya da *Gazap Üzümleri* gibi yapıtların sonsuz popülerliği bizim özimgemizin temelini oluşturur. Doğru ya da dürüst olmak duygusu birçok toplumda güçlüdür (ve bilim insanları bu durumun maymunlar arasında da görüldüğünü belirtiyorlar) ama bu toplumların pek azı onu ulus olmanın ikonası olarak yüceltmiştir. Dürüst oynamak. Doğru olmak doktrini. Adil yargı. Sert ama adil.

Günümüzde "doğru olmak" herkesin kolayca kullanabildiği bir siyasi değer biçimini almıştır. Ama çoğu insan gerçeğini gördüğü zaman kolayca ayırt edebilir: şirket düzenbazları tarafından emeklilik hakları ellerinden alınan işçileri için adalet, yasadışı göçmenlerin çocuklarına adil davranmak, yaşlılar, sakatlar, kurallara uyarak çalışanlar için adalet. Belki insan haklarının köklerini, doğruluk diğer duygulardan daha fazla oluşturmaktadır.

Doğruluk duygusu her şeyden çok fırsatlar ilkesinin altında yatar. Herkesin başarıya ulaşmak, eğitim almak, iş bulmak, ev sahibi olmak, düşlerini gerçekleştirmek için bir fırsatı vardır ya da olmalıdır. Kapris yaparak bu fırsatları insanlara vermemek adaletsizliktir. Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazıldığı tarihte siyasi görüşmelere katılmaya başlayan bu anlamdaki eşitlik fikri, fırsatlara bağlılığı destek-

ler. Yine bu anlamdaki eşitlik, yalnızca sonucunda değil, her türlü davranışta adil olmaktır; hukukun bir kuralı, bize rehberlik eden etiklerin bir ilkesi ve gündelik yaşamın bir parçası olmalıdır. *Tüm insanların eşit yaratıldığı ilkesine adanmıştır.* Belki tam anlamının ne olduğu üzerinde fikir ayrılığı yaşanabilir ama siyaset ve hukuk sistemimizin, sosyal yaşantımızın temelini oluşturduğu yadsınamaz. ABD bu fikirleri ilk kabul eden ülkeler arasındadır.

Doğru olmaya verdiğimiz değerin kökleri çok derine indiğinden yalnızca dünya için bir örnek olmayıp, dünyanın bir aktörü olarak bizim ahlaksal konumumuz için de vazgeçilmezdir. Dwight Eisenhower'in dediği gibi: "Gerçi güçlü olmak acil bir durumda kurtarıcı olabilir ama yalnızca adalet, doğruluk, saygınlık ve işbirliği insanları sonsuz barışın şafağına götürebilir." İşte böyle.

Açık Kapı

Belki de on yıllardır Amerika'yı öteki ülkelerden ayıran tek önemli nokta göçmenlere kucak açmasıdır. Biz göçmenlerden oluşan bir ülkeyiz ve gelenlerin çeşitliliği gitgide artıyor. Hatta 11 Eylül 2001 saldırılarının sonrasında bile daha iyi bir yaşam arayan çok sayıda insana kapımızı açtık. 1990'larda ve içinde bulunduğumuz 2000'lerde her yıl yaklaşık bir milyon yasal göçmen kabul ettik. (1880'lerde her yıl 500.000 göçmen kabul ediyorduk.) Yasal göçmenlerin dışında yaklaşık 300.000 kişinin bazıları yasadışı yollarla ülkeye giriyor bazıları ise geçici vizelerle gelip ülkeden ayrılmıyor. Siyasi amaçların ara sıra kabarması dışında bu konunun pek fazla

üstünde durulmuyor, çünkü göçmenler önemli işler yapıyorlar, çeşitli yollarla kendi toplumlarına katkıda bulunuyorlar ve zamanla Amerikan yaşamının içine karışıyorlar.

Göçlerin yararları ve giderleri, yasadışı göçmenlerin getirdiği yükler ya da ayrıcalıklar, göç konusunda yeni ortaya atılan güvenlik sorunları hakkında tartışmalar sürüyor ama bilgili kişilerin arasındaki fikirbirliği net ekonomik giderlerin çok düşük olduğunu ve hatta net kâr getirebileceğini gösteriyor. Kültürün zenginleşmesi ve açık kapı bulundurma alışkanlığımızı sürdürmenin ahlaksal zorunluluğu, herhalde delik deşik sınırlar konusundaki tüm huysuzluklara karşı zafer kazanacaktır.

Yeni göçmenlerin akın ettiği noktalar her zaman için Amerika'nın en fazla ilgi çeken yerleri olmuştur. Nedenini bir düşünün: gelenler hem cesur hem de çalışkandır. Ekonomik fırsat umudunun yanı sıra, ülkelerine oranla burada daha iyi muamele gördükleri için geliyorlar. Bunlar sıkı çalışmak ve hukuk kurallarına saygı duymak için çok açık teşviklerdir; göçmenler de bunu yapıyor.

Amerikalılar için göç konusunun her zaman taraf tutmayı gerektiren bir sorun oluşturmasının bir nedeni dikkati dağıtmak için ortalığa atılan kaygıların bizi bölmesidir. Göç öyküsünü iyi bilen ve yeni gelen göçmenlerle sık sık etkileşime girenler için tartışılacak bir konu yoktur. Amerika'nın dünyaya en büyük mirası olduğundan, bundan hiç vazgeçmemek gerekir.

Çeşitliliğe Saygı Göstermek

Göçler çeşitlilik yaratmıştır ama Amerika'da ne olmak istiyorsan onu olmak özgürlüğü bizim ulusal kökenlerimizin ötesine kadar gitmektedir. Çeşitliliğin birçok anlamı olabilir. Yaşam biçimi tercihleri, dil tercihleri, eski geleneklerden vazgeçmemek, yeni yöntemleri denemek, belirli bölgelerde bir arada yaşamak, anonim olarak halkın arasına karışmak, belirli bir cinsel tercihi yaşamak, içindeki benliği kucaklamak. Bir bilgenin dediği gibi: "Tıpkı aklımdan geçtiği gibi, benim için bugün bir şey yapmak, yarın bir başkasını yapmak, bir avcı, bir balıkçı, bir çoban ya da bir eleştirmen olmadan, sabahleyin ava çıkmak, öğleden sonra balık avlamak, akşamüstü hayvanları otlatmak, yemekten sonra eleştiriler yapmak olasıdır." Belki bazen tedirginlikle de olsa, verimli bahçelerimizde büyüyen çeşitli kültürlere ve alt kültürlere saygı gösteriyoruz. Bazı insanların daha yapmacık bir "Amerikan yaşam tarzı" sürdürmeyi isteme olgusu hep vardır ama her zaman kaybetmeye mahkûmdur. Tıpkı doğada olduğu gibi çeşitlilik ve evrim her zaman kazanır.

Çeşitliliğin zaferi aslında, siyah güç hareketi, beyaz kültür karşıtı hareketin sosyal yaşamın tüm varsayımlarını altüst ederek feminizm, eşcinsel hareketi, müzik ve resimde gelişme, kişiliksiz uzlaşmacılığa sürekli karşı çıkmanın yolunu açmış olan altmışlı yılların kuşağının mirasıdır. Elbette çok daha öncelerinde, Beat kuşağında, Kayıp Kuşak'ta, yüz yıl öncesine dayanan kadın hareketinde ve Amerika'nın radikal köşelerinde ısrarla sürdürülen toplumsal deneyim döngüleriyle başladı. Ama altmışlı yıllardaki ani kültür patlaması kitlesel bir olgu yarattı. Bunun motoru ve sonucu ise çeşitlilikti.

Bir arkadaşımın dediği gibi, Amerika'nın çeşitliliği kabullenmesi, kültür açısından birbirimizden ne kadar farklı olursak olalım, fırsat tanındığı takdirde doğru dürüst işleyen bir toplumda herkesin yan yana yaşayabileceğinin kanıtıdır. Aynı zamanda umudun da çok güçlü bir simgesidir.

İşte bu nedenle çeşitliliğin vurgulanması dünyanın geri kalanı için de çok önemlidir. Hem bir simge hem bir modeldir. Eğer muhafazakâr Amerika, eşcinsel kültürünü, evliliğini, eşitliğini, özgürlüğünü kabulleniyor ve hatta kutluyorsa, öteki toplumlar da bunu kolayca yapabilir. Eğer Amerika birçok dini, dili, etnik kökeni özümseyip saygı gösteriyorsa, başka yerlerin de bu standarda ulaşması gerekir. Bu, bizim en güçlü ahlak ilkelerimizden biridir ve her gün biraz daha desteklenmesi gerekir.

Yaratıcılık

Dünyanın en yaratıcı toplumunun Amerika olduğunu kolayca öne sürebilirsiniz. Düzinelerle Nobel ödüllü bilim insanının varlığı, bilimsel üstünlüğün bu ülkenin bir damgası olduğunu uzun zaman önce göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana sanatsal üstünlük de alıp yürümüştür. Dünyayı saran pop müziğin kökeni genelinde Amerikan tarzı pop rock, blues, jazz ve hatta bazı klasiklerdir. Savaş sonrası dönemin en tanınmış on ressamını saymak isterseniz, aralarında Rothko, Rauschenberg, Warhol, Pollock, de Kooning, Wyeth ve Shahn'ın da bulunması gerekir. Film yönetmenleri mi? Hitchcock, Huston, Scorsese, Allen, Coppola, Lee, Spielberg. Ya-

zarların arasında Mailer, Angelou, Roth, Didion, DeLillo, Baldwin, Miller ve Williams bulunur. Evet, başka kültürler de var; yaratıcılığı ölçmenin ve değerlendirmenin başka yolları da var ama bu bir yarışma değil. Yalnızca Amerikan yaratıcı dehasının çeşitliliğine ve dayanıklılığına bir selam vermektir.

Amerikan toplumu niçin bu kadar çok yaratıcılık ortaya çıkarabiliyor? Büyüklüğü ve zenginliği bunun bir nedeni olabilir. Ama ifade özgürlüğü, kültürlerin yüzleşmesi, kaynaşması, sanatçılarını destekleyen canlı bir sivil toplumun varlığı, yoğun bir kentsel deneyim gibi bazı nitelikler ve koşullar insanın aklına geliyor; kim bilir başka hangi nedenler sayılabilir.

Bu yaratıcılığın en önemli dayanaklarından biri Amerika'nın şaşırtıcı bir dinamiğe sahip olmasıdır. Yaratıcılık bu dinamiği körüklediği gibi aynı zamanda bundan besleniyor. Uzun ömürlü olmasını diliyoruz.

Eğitimsel Üstünlük

Bizim büyük üniversitelerimizden ve bir zamanların büyük devlet okulları sisteminden ortaya çıkan bilim, teknoloji, sanat, geniş araştırmalara dayalı bilgiler, yaşamımızı geliştirip zenginleştirir. Indiana'da büyürken Ortabatı'nın devlet desteğiyle yapılmış ünlü üniversitelerine halkın duyduğu gururu anımsıyorum ve onlar gerçekten üstün eğitim veren kurumlardı. Tıpkı benim yaptığım gibi bir öğrenci Indiana Üniversitesi'ne gidip en fazla 300 dolar yıllık okul taksidi ödeyip birinci sınıf bir eğitim alabilirdi. Eğitimin sağ-

ladığı yararlar arasında çok önemli açılardan dünyanın geri kalanıyla tanışmak da vardı.

Bu üniversiteler bugün hâlâ olağanüstü konumunu koruyor ve Amerika'daki en üst düzey on beş araştırma üniversitesinin, dünyanın geri kalanındaki birkaç üniversite dışında diğerlerine göre çok üstün durumda olduğundan hiç kuşku yok. Buna karşılık kentlerde ve bazı kırsal bölgelerdeki ilk ve orta öğretim sistemlerinde görülen düşüş son derece şaşırtıcı bir üzüntü kaynağı oluyor. Yine de eğitimdeki üstünlük ve neredeyse herkesin eşit eğitim alma koşullarına sahip olması Amerika'nın en değerli niteliği olmayı sürdürüyor. Ayrıca bu üniversitelerin açık kapı sistemi dünyanın dörtbir köşesinden her yıl yüz binlerce yabancı öğrenciyi çekiyor ve adeta tüm dünyayı eğitiyor.

Bilgili bir toplumda yaşadığımızı ve ekonomik büyüme ile küresel bağlantıların yeniliklerle güçlendiğini söylemek artık sıradanlaştı. Amerika'nın büyüklüğünün ardında okulları, kütüphaneleri ve pedagojiyi, eleştirel düşünceyi ve öğrenmeyi geliştiren diğer eğitim araçları yatmaktadır.

Laiklik

"Kongre herhangi bir dinsel kuruluşa saygı gösteren ya da böyle bir kuruluşun özgürce kullanılmasını engelleyen bir yasa çıkartmayacaktır." Bizim anayasamızda bulunan bu maddeye benzeyen maddeler barındırmayan hukuk sistemlerine sahip birçok ülke bulunmaktadır. Amerikalılar dünyanın dinine en bağlı halkı olduk-

larını itiraf ediyorlar ama toplum ve devletin laik olmasına şükrediyoruz. Güçlü dinsel sınırlamalara sahip olan hiçbir ülke ilerleyemez. İbadet etmeye insanları zorlayan hiçbir ülke yaşanmaya değer bir yer değildir. Çünkü dinsel inançlar, özellikle dinsel simgelerin sergilenmesi gibi dindarlık emirleri, dinden uzak kalmaya toplumun yaptırım uygulaması son derece dogmatik ve geri kalmışlıktır; dine dayalı toplumlar *her zaman* için bu durumdadır.

Üniversiteler, resim ve edebiyat, müzik, spor, bilim, tıp, ordu, haber medyası, ticaret girişimleri gibi Amerikan toplumunun en büyük kuruluşları temelinde laiktir. Belki hepsinde dindar insanlar, dinsel kulüpler ya da başka bağlantılar bulunabilir ama organizasyonları, hedefleri, standartları ve işletmeleri aralarında dinin de bulunduğu metafizik doktrinlerden uzaktır. Çoğunun işlevini çok işi yapmasının nedenlerinden biri de budur.

İnsanların istediği dine bağlı olabilmeleri, ibadetlerini özgürce yerine getirebilmeleri, her şeyin din üzerine kurulduğu inanç cemaatleri ve kuruluşları oluşturabilmeleri ise işin en güzel tarafıdır. Böylece farklı yaşam tarzları yan yana ya da birlikte varlıklarını sürdürebilmektedir. Ama hükümetin, toplumun, kuruluşların temel laik yapısı bağımsızlığını koruduğundan güçlü, canlı, çeşitli, yaratıcı, açık ve sağlam olmayı sürdürmektedir.

Düşkünlere Yardım

Belki her zaman ya da belirli bir biçimde siyasallaştırıldığında yardımsever gibi görünmüyoruz ama Amerikan halkı gereksinim

duyanlara cömertçe davranıyor. Asya'daki tsunami ve Katrina Kasırgası gibi felaketler yaşandığında halkın yaptığı yardımlar hükümetimizi utandıracak düzeye yükselmiştir. Her yıl Amerikalılar nakit olarak yaklaşık 250 milyar dolar ya da kişi başına ortalama 1000 dolar yardım yapıyorlar. Ayrıca yurttaşlığın gerektirdiği gönüllülük gelenekleri ve gitgide gelişen sivil toplum örgütleri insanların zamanlarını buralara ayırdığına da işaret etmektedir.

Çok garip gibi ama gelir yüzdesine bakılınca yardımların çoğunun yoksul kesimden geldiği görülüyor. (En cömert eyaletler olan Mississippi, Arkansas ve Güney Dakota aynı zamanda en fakir olanlardır.) Eğer ABD'nin en büyük bağışları yaptığı halde GSMH yüzdesinde oldukça düşük kaldığı dış yardımların tanımı ve hacmi daha iyi anlaşılsaydı, insanlar daha fazla yardım için baskı yaparlardı, diye düşünüyorum.

Yapılan yardımların yararı ise biraz gizemlidir. En büyük yardım toplayıcısı olan kilise acaba parayı yoksullara mı harcıyor? Bunu yanıtlamak kolay değil. Yapısından dolayı bireysel yardımseverliği izlemek pek kolay değildir. Ayrıca bireysel gelirin yüzde ikisi tutarındaki eskiden beri yapılan bağışlarda biraz azalma hissediliyor. Ama İkinci Dünya Savaşı sonrası kuşağı artık emeklilik dönemine yaklaşmakta olduğundan, ailelerinden kalma büyük servetler el değiştirme sürecine girdiğinden, bağışlar tekrar yükselecek gibi görünüyor. Yalnızca cömertliğin sürmesini değil, aynı zamanda paranın iyi harcandığını da umut etmeliyiz.

Vatandaşlık

Bu kitabın büyük bir kısmında toplumsal dayanışmanın son yıllarda çöküşünden üzüntüyle söz edilmesine karşın, sıradan kişilerin herkesle eşit olduğu ve herkesin siyasi adım atma gücüne sahip olduğu vatandaşlık idealinin hâlâ geçerliliğini koruduğunu, dünya yüzündeki yerimizin bir köşetaşı olduğunu söyleyebiliriz.

Vatandaşlık olgusu bireysellikten çok toplumsal olmaya dayanır. Bizlerin daha geniş bir bütünün parçaları olduğumuzu, mahallemizde, kentimizde, ulusumuzda yaşama yapacağımız katkılarda toplumun ve hükümetin yararını korumaya yönelik olduğunu gösterir. Üstelik katılımcılık hem toplumsal hem de siyasi bir davranıştır.

Birçok açıdan vatandaşlık hareketlerinin hacmi genişlemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana diğer projelerinin yanı sıra, insan haklarını koruyup genişletmeye, barışı desteklemeye, ekosistemleri sürdürüp yenilemeye yönelik çalışmalar yapan sivil toplum örgütlerinin sayısı inanılmaz derecede artmıştır. Yurttaş hareketleri dünyanın geri kalanına yayıldığı gibi 1989'dan bu yana kadife devrimlerin ve değişimlerin çekirdeğini oluşturan ilerici, iyimser, şeffaf, sorun çözücü sivil toplum felsefesini, organizasyonunu, hareket modellerini de yaymıştır.

Yurttaş olabilmenin saygınlığı, tüm vatandaşların cumhuriyetle yönetilmesi, sivil hareketlerin gelenekleri, demokrasinin ve hakların korunmasının çekirdeğini oluşturur; tıpkı elmalı turta kadar Amerika'ya özgüdür.

Hukuk Kuralları

"İnsanların ülkesi değil, hukukun ülkesi" atasözü temelinde Amerika için geçerlidir. Bazı yasalardan hoşlanmayabiliriz ve bazıları her zaman en iyi nedenlerle yapılmayabilir. Ama bu ilkelere ve yararlarına saygı göstermek hafife alınmamalıdır.

Bu atasözleri eski tarihlerde kralların ülkelerini istedikleri gibi yönettikleri ve yasaları kendi arzuları doğrultusunda çarpıttıkları günlerden kalmadır. Hukuk kurallarının geçerli olması için yüzyıllardır mücadele edilmektedir ve her tür despotlar buna karşı çıkmışlardır. Seçilen yöneticilerin koyduğu kuralların yürütme kurallarınca sadakatle ve yargıçlar tarafından tarafsızca uygulanması en ideal yoldur. Amerika belki de diğer ülkelerden daha yüksek bir standart getirmiştir.

Bu kavramı yıkmak kolaydır ama hukukun hiçbir anlam taşımadığı yerlerde yaşamış olanlar çok farklı öyküler anlatacaklardır. Yasaların, hukuk sisteminin bunu kullanabilecek bilgiye ve diğer kaynaklara sahip olanların tarafını tutması ciddi bir gerçektir. İnsan hakları hareketinde olduğu gibi, ilerlemeye yönelik adımları atma girişimlerinin yasalarla engellenmemesi hukukun çok etkili olarak uygulanmasını sağlar.

İnsan Hakları

Gerçi bu konunun geçmişi tartışmaya açıktır ama Amerika çok uzun zamandır siyasi hakları korumanın arkasında durmaktadır. Bu-

nun sınırlı olması (örneğin birçok ekonomik hakkın dışarıda tutulması) ve sürekli olarak desteklenmemesi temelini azaltmadığı gibi dünya tarihindeki önemini de azaltmaz.

Amerika'nın bağımsızlığını kazanması ve kuruluş belgelerine katılan haklarla ilgili maddeler dünya çapında insan haklarının gelişmesi açısından olağanüstü derecede önemlidir. Bunun öncesinde ve sonrasında elbette başka bölgelerde de önemli ilerlemeler olmuştur ama pek azı 1776 ile 1789 yılları (bağımsızlığın ilanından anayasanın hazırlanmasına kadar) arasındaki temsili anayasal hükümet, ifade özgürlüğünün siyasi hakkı gibi konulardaki örneksel ilerlemeye rakip olabilir. Daha sonraları atılan köleliğin kaldırılması, oy verme hakkının genişletilmesi, kadınlara eşit hakların tanınması, vatandaşlar için asgari ekonomik güvencenin sağlanması gibi adımlar başlangıçtaki kesin kararlılığı biraz daha genişletmiş ve derinleştirmiştir.

1960'lardan sonra dünyayı değiştiren insan hakları devrimi de aralarında İnsan Hakları Gözetim Kurumu gibi kuruluşların ve siyahların, kadınların, eşcinsellerin haklarını sağlamlaştıran çeşitli organizasyonların da bulunduğu Amerikan sivil toplumunun bir projesiydi. Daha doğrusu hakların genişletilmesi mücadelesi bir kez tanınmış olan hak sınırların genişletilmesini istemeyen hükümete karşı verilmişti. Cumhuriyet tarihinin başlangıcındaki köleliğin kaldırılması hareketinden, işçi hakları, sağlık ve güvenlik hakları, eğitim fırsatları gibi tüm insan hakları yurttaş girişimleriyle kazanılmış olup artık Amerika'dan tüm dünyaya yayılmaktadır. Hakların gitgide genişleyen gündemi sonunda Çin'de din özgürlüğü istemine kadar giden bazı muhafazakâr davaların da dikkatini çekmiştir. Afganistan ve Irak'taki askeri hareketlerin bu insan hakları devrimine

başvurularla haklı gösterilmiş olması yalnızca bir rastlantı değildir. Artık insan hakları camiasının karşısındaki sorun kabul edilip edilmeme sorunu değil, bu fikrin sürekli olarak beslenmesi ve dünyanın her tarafında gündelik yaşamda gerçekleştirilmesi sorunudur.

İşte böyle... Amerikalı olma deneyiminin gurur duyulması gereken büyük fikirleri ve tarihi katkılarının on tanesi bunlardır. Daha önce sözünü ettiğimiz hatalardan kaçınmak için bu değerlerin üzerinde durulması gerekir. Amerikan halkının iyilik yapma duygusu kadar büyük bir yüreğe de sahip olduğuna inanıyorum. Amerikan tarihinin ilkeleri ve en iyi geleneklerine dayanarak hareket etmek bizi dünyanın geri kalanıyla daha iyi, daha işbirliğine yönelik bir ilişki kurmaya götürecektir.

Yazar Üzerine

John Tirman, MIT Uluslararası Çalışmalar Merkezi yöneticisidir; uluslararası ilişkiler konusunda dokuz kitabın yazarı, ortak yazarı ve editörüdür. Yapıtları *New York Times, Washington Post, The Nation, Wall Street Journal* ve *International Herald Tribune* gibi yayınlarda yer almıştır. Cambridge, Massachusetts'de yaşamaktadır.

AMERİKA'NIN KÖTÜ DAVRANIŞLARINA GERÇEKÇİ BİR BAKIŞ

George W. Bush, Wal-Mart, Halliburton çetesi ve arazi araçlarının ortak noktaları nedir? Hepsi çeşitli şekillerde dünyayı sömürmekte. 20. yüzyılda tümü değilse bile hemen hemen birçok bilim ve teknolojik gelişmelere ev sahipliği yapan ülke, 21. yüzyılda bilim adamlarını, düşünürlerini şeytan gibi gösterip Darwin karşıtı bir tutum ve akla destek propagandası ile gençliği de aşağılıyor. Uzun yıllar en büyük erdemleri olan bireysel özgürlükler şimdi işkenceyi, telekulak gibi yasadışı olayları destekleyerek prensiplerini ve politikalarını silah zoruyla tüm dünyaya yayıyor. Tüm dünyayı Big Mac ve Mickey Mouse kulaklarıyla acımasızca bombardımana tutuyorlar.

John Tirman'ın *Dünyayı Sömüren Amerika* adlı kitabı günümüz Amerika'sının kötü beslenme alışkanlıkları, insan sağlığını tehdit eden çevre kirliliğine saygı göstermemesi, dünyanın jandarmalığına soyunması ve buna benzer sayısız faktörleri tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyor.

